

KOROŠKI

svižinar

RAZGLEDI RAVENSKIH ŽELEZARJEV

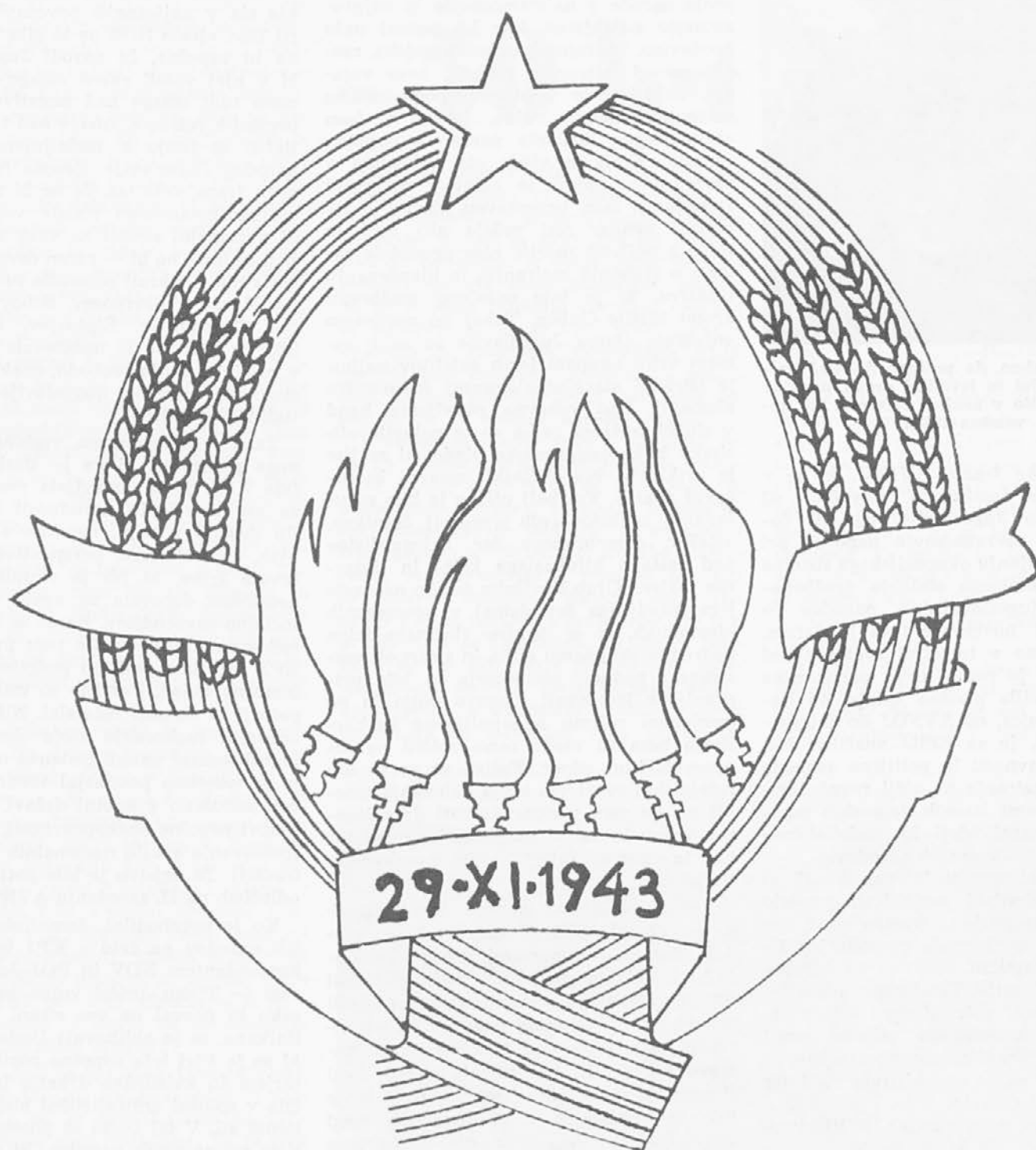
Leto XXX

Ravne na Koroškem, 25. novembra 1980

Št. 4

360 let
železarne

30 let
samoupravljanja

Republiki za rojstni dan naše iskrene čestitke!

Gvido Pavlič

PLAMENICE AVNOJ

Danes je potrebno, da postane AVNOJ najvišji zakonodajni in izvršilni organ narodov Jugoslavije. (Tito v svojem referatu, 29. novembra 1943).

Zmaga široke fronte AVNOJ, ki je v celoti zaničala dominacijo fašističnih sil nad okupirano Jugoslavijo, pomeni dokončen poraz sovražnikovih naporov pri doslednem izvajanju okupacijskega sistema ter pričetek slavnega obdobja družbenega razvoja jugoslovanskih narodov in narodnosti. 29. november 1943 je datum, ki ga uvrščamo v temeljni svetovni red resnic. Odkar je počila prva partizanska puška in zanetila plamen vstaje, od Bele crkve do Jajca, od AVNOJ do delegatske skupščine, je za SFRJ značilen čas, ko pojem državnosti in politične svobode ne pomeni fraziranja na višji ravni, temveč neodtujljivost širokih delavskih množic revolucionarni ideji in socialističnemu razvoju jugoslovanskih narodov.

Jugoslovanski narodi in narodnosti so v nedavni suženjski preteklosti pogosto reševali uganko svoje uporniške vesti, kar jih je v očeh buržoaznih gospodarjev žigosalo s puntarskim pečatom in kljubovalno samodržnostjo. Vendar pa so resnični revolucionarni polet dosegli šele z organiziranostjo masovnega odpora proti fašističnim in kvislinškim agresorjem, v času NOB, ki ga je organizirala KPJ ter njen generalni sekretar Tito.

Ko govorimo o operacijah NOB, upoštevamo dejstvo, da je te operacije v celoti vodila in uspešno izvajala vojska, ki pripada naši revolucionarni tradiciji in je sestavni del zgodovine nove Jugoslavije. Zgodovina človeštva uči, da vojsko formira politika določene države v prid varstva življenjskih in materialnih interesov državljanov, vendar največkrat pred-

stavlja zaščito vladne elite, ki pomeni v razredni družbi oblast in posestništvo nad kapitalističnimi monopoli in ekonomskimi potenciali. O neučinkovitosti armade, ki je zagovarjala taka načela, smo se prepričali po lastnih krvavih izkušnjah v času aprilskega napada na Jugoslavijo, 1941. leta. Bivši reakcionarni oblastniki kraljeve klinke, ki so vodili izdajalsko politiko pakta s tretjim rajhom, so pahnili svoje narode v najsramotnejše in najgrozotnejše suženjstvo, kar jih pomni naša zgodovina. Starojugoslovanska vojska, razjedena od notranjih reakcij, brez vojaške doktrine in izostrenih pogledov na vodenje sodobne vojne, je že v času »blitzkriega« doživela poraz in popolno razsulo. Kralj in vlada sta pobegnili v inozemstvo, narod je ostal v razkosani Jugoslaviji sam, brezpraven, tlačeni in trpinčeni, vendar niti vešala niti noži in salve z nešteti morišči niso ugonobile zavesti o stoletnih zatiranjih in hlapčevanju ljudstva, ki je bilo odločeno maščevati krono Matije Gubca. Takoj po aprilem vojaškem zlorabi Jugoslavije so se v samem vrhu okupatorjevih satelitov najhujše odrazili starojugoslovanski šovinistični elementi. Kot vrhovna poveljstva band v službi tretjega rajha so se pojavile oficirske klike emigrantske vlade, ki se jim je priključil ves občinski upravni in državni aparat. Vse bolj očitno je bilo združevanje reakcionarnih grupacij četnikov, ustašev, domobrancev ter belogardistov pod zastavo kljukastega križa in liktorske sekire. Kljub številnim ostrim nasprotjem (predvsem šovinizma) v posameznih ideologijah, so se mračne zločinske tolpe podredile skupnemu cilju, in sicer: ob vsestranski podpori okupatorja so bile pripravljene izvrševati njegovo voljo in po uveljavljenem režimu nepojmljivega barbarstva besa za vsako ceno uničiti narodnoosvobodilni odpor. Fašisti so preko teh izdajalskih zverij vsa svoja delovanja omejili na en sam poskus: izzvati državljansko vojno in vsiliti nacionalni spopad ter na ta način zatreti elan osvobodilne borbe.

Vse te okoliščine so bile dovolj ugodne za razvoj NOB. Nasprotja, ki so vladala med reakcionarnimi vrhovi kvislinških krvnikov, ter vse hujši zločinski ukrepi fašističnih zavojevalcev, so bili osnova za združevanje narodov in narodnosti Jugoslavije pod revolucionarno zastavo partije, ki je pozivala v boj proti skupnemu sovražniku. Odkrito pajdašenje nečastnih hlapcev z okupatorjem pred očmi ljudstva je očitno olajšalo proces združenja ljudskih množic v borbi proti übermenschu in njegovemu vseuničujočemu idealizmu.

Od spretnega delovanja v ilegali do načrtno vodenih gverilskih akcij in hitrega političnega odločanja partije v nastali situaciji je bil odvisen ne le uspeh boja

proti krvoločnim, gospodovalnim tlačiteljem naših narodov, temveč tudi perspektiva lepše in srečnejše bodočnosti v svobodni Jugoslaviji. Že v programu, ki je bil formuliran, ko je postal Tito generalni sekretar CK KPJ, je Titova beseda izražala konkretno vsebino o razmerjih oboroženega boja proti okupatorjem in domačim izdajalcem.

»Današnja NOB in nacionalno vprašanje sta v najtesnejši povezavi,« je govoril Tito. »Naša NOB ne bi bila tako vztrajna in uspešna, če narodi Jugoslavije ne bi v njej videli razen zmage nad fašizmom tudi zmage nad negativnimi pojavi prejšnjih režimov, zmage nad tistimi, ki so tlačili in težijo k nadaljnjemu tlačenju narodov Jugoslavije. Beseda NOB bi bila zgolj fraza, celo laž, če ne bi razen splošnojugoslovanskega smisla vsebovala tudi nacionalni smisel za vsak narod posebej, če torej ne bi — razen osvoboditve Jugoslavije — hkrati pomenila tudi osvoboditev Hrvatov, Slovencev, Srbov, Makedoncev, Črnogorcev, Šiptarjev, muslimanov itd., če NOB ne bi upoštevala vsebine, ki v resnici prinaša svobodo, enakost in bratstvo vseh narodov Jugoslavije. V tem je tudi bistvo NOB.«

Taka revolucionarna vsebina nacionalnega programa, ki ga je dosledno izvajala KPJ, je predstavljala magnetno silo za vse narode in narodnosti Jugoslavije, jih družila v boju, navdihovala v izkušnjah, odpirala nove perspektive in opravičevala žrtve, ki jih je okupirana dežela nesebično darovala za svojo narodno in socialno osvoboditev. Borec se na čelu narodov za uresničevanje tega programa, je KPJ razbijala politiko podpihovanja bratomorne vojne, kakršno so vsiljevali okupatorji in domači izdajalci. Nikoli ne prinavajoč razkosanja svoje domovine, so jugoslovanski narodi priborili odločitev, ki jo je nenehno poudarjal tovariš Tito: živeti združeno v enotni državi, vendar na osnovi popolne enakopravnosti, svobode in spoštovanja svojih nacionalnih lastnosti in tradicij. To dejstvo je bilo potrjeno tudi v odločbah na II. zasedanju AVNOJ.

Ko je osvobodilni, domoljubni duh naših narodov na čelu s KPJ in vrhovnim komandantom NOV in POJ Josipom Brozom — Titom, pričel vojno proti sovražniku in pozval na vse strani hribovitega Balkana, se je oblikovala ljudska armada, ki se je štiri leta uspešno borila z okupatorjem in kvislinško drhaljo in se vključila v splošni antifašistični blok demokratičnih sil. V tej borbi so posebej izstopale tiste vrline naših narodov, ki so bile dolga leta dušene pod oblastjo starojugoslovanskega režima. Številne sovražne ofenzive, načloveški napor partizanskih bortev, pregoni, aretacije in represalije niso omajale in razbile enot jugoslovanske ljudske armade. Od spopada do spopada se je Titova junaška vojska kalila, jačala in

naraščala, dokler se končno ni razvila v fronto, ki je postala čvrsta opora miru in neodvisnosti nove Jugoslavije ter čuvar pridobitev revolucijske epopeje. Zato smo ob dnevu republike ponosni na zmagoslavno prehojeno pot in dosežke modernega razvoja v preteklih letih.

»Veliki datumi v zgodovini so plameni bakel, ki svetijo v prihodnost in osvetljujejo preteklost, in take jih moramo pomniti,« je govoril Tito.

29. novembra 1943 na zgodovinskem zasedanju AVNOJ-a v Jajcu, so bili postavljeni temelji naše nove države, kar za narode Jugoslavije pomeni največji dogodek v II. svetovni vojni. Ustanovljen je bil Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije (NKOJ) in za njegovega predsednika izvoljen vrhovni komandant NOV in POJ Josip Broz — Tito. AVNOJ je razglasil republiko Jugoslavijo, zasnovano na federativni osnovi. Ta veliki praznik je bil hkrati proslavljen na najbolj dostojanstven način: tovarišu Titu, partizanskemu komandantu, kovinarskemu delavcu, ilegalcu, generalnemu sekretarju KPJ, vodji vstaje in vojaškemu strategu, je bil podeljen naziv maršala. To najvišje priznanje Titu, tvorcu jugoslovanske državnosti, je bilo hkrati priznanje naši revolucionarni vojaški teoriji in praksi, iz katere v celoti izhajajo današnje poti demokracije in socialističnega samoupravljanja.

Maršal Tito nas je učil, kako zmagovati. Učil nas je preprostih, a vzvišenih dejstev: učil nas je verjeti v lastno moč in odločnost, učil nas je, kako v boju dosegati cilje z enotnostjo misli, ideje in prakse. Učil nas je neomahljivosti, občutka za čas, prostor in odnose sil. In zmagali smo.

Hkrati s povojno obnovo države je maršal Tito gradil tudi naš družbenopolitični sistem. Temeljni kamen Titove Jugoslavije — samoupravljanje, je postalo živ zgodovinski proces, neustavljivo gibanje naprej, realizacije misli Marxa, Engelsa in Lenina. Delovni ljudje naše federativne republike, ki uživajo sadove svojega dela in ustvarjanja, danes s ponosom izjavljajo, da pripadajo Titovemu delavskemu razredu.

Vizija jutrišnjega sveta je osnova neuvrčenosti. Na Titovo iniciativo je nastal svet neuvrčenih držav v razvoju, ki se borijo za svojo nacionalno osvoboditev, za nove družbenoekonomske odnose, za izvajanje temeljnih načel ideologije marksizma, tako v notranjih kot zunanje političnih odnosih z vsemi naprednimi silami v svetu. Maršal Tito je postal svetovni simbol državnika in državljan sveta, njegova politika neuvrčenosti vzoren primer za moderno ureditev planeta, še posebej tistih držav, katerih politična afirmacija je še v povojih, vendar v borbi za demokracijo težijo k socialistični ureditvi.

Naš dolg do Tita je trajen. Obvezuje nas, da nenehno črpamo nove izkušnje iz njegovega dela, da se navdihujemo ob veličastju njegovih nesmrtnih idej. To je dolg maršalu Titu in vsem, ki so padli, ustvarjali, gradili, živeli in umirali za vse, kar imamo danes.

Ob dnevu republike smo narodi Jugoslavije, delovni ljudje širom domovine, enote JLA in člani zveze komunistov, na čelu s svetlim likom maršala Tita, združeni

ni pod zastavo boja in zmage, zastavo včerajšnjega, današnjega in jutrišnjega dne, ko s svobodno delitvijo dela krepimo rast naše SFRJ. Narodi Jugoslavije se moramo ob velikem prazniku ponovno zavdati, da predstavljamo široko fronto naprednih sil, ki ima za osnovo neposredne zgodovinske izkušnje nacionalne osvoboditve in vzpon bojujočega se, v življenje usmerjenega in osvobojenega človeka.

Janko Dežman

360 let razvoja - 30 let vzpona

Letos slavimo v železarni kar dve pomembni obletnici, ki vsaka za sebe in skupaj simbolično predstavljata današnje železarno Ravne in kraj. 360 let železarstva na Koroškem je dolga doba; sicer ne pomeni razvoja same železarne, pomeni pa večstoletno tradicijo koroških topilcev in kovačev, ki najde svoj pravi izraz v kvaliteti in renomeju ravnenskega jekla, pomeni tudi delavsko industrijsko miselnost, ki daje poseben pečat tako železarni kot kraju in morda koroški krajini.

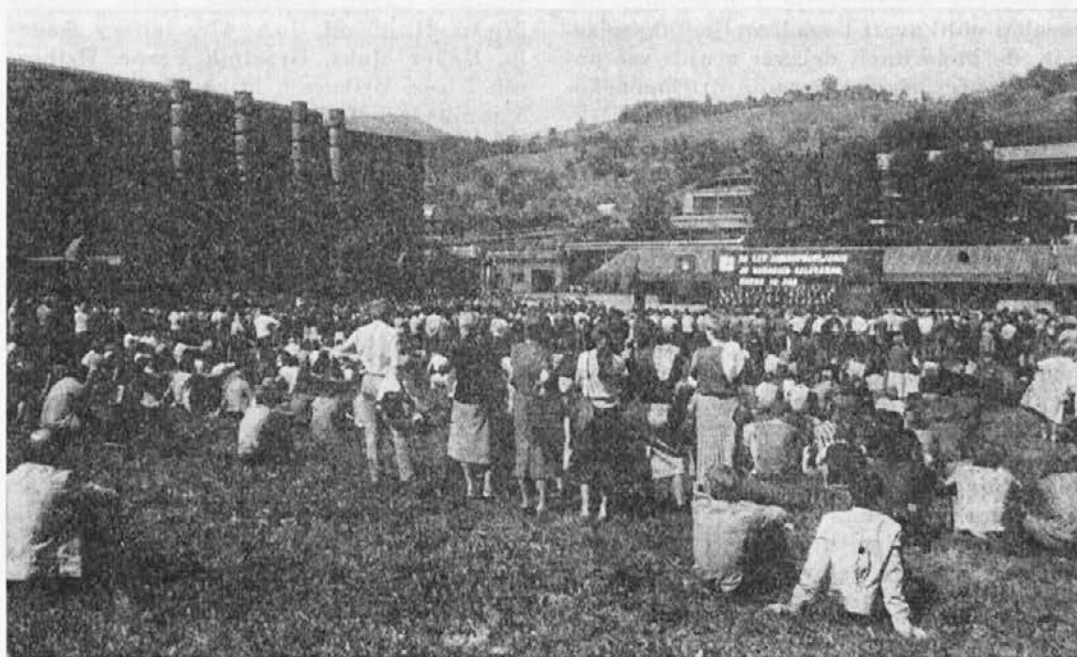
V železarni Ravne smo v povojnih letih ob nenehni skrbi za tehnični in tehnološki razvoj težili tudi za istočasnim in usklajenim razvojem humanih socialističnih samoupravnih odnosov. 9. septembra smo proslavili 30-letnico uvedbe delavskega samoupravljanja, trideset let, kar so delavci železarne Ravne simbolično sprejeli ključ tovarne v svoje roke. Ob tem ni odveč, če se spomnimo, da smo v železarni Ravne skladno z dinamičnim spreminjanjem sistema socialističnega samoupravljanja v Jugoslaviji vedno sproti prilagajali in ustvarjali take oblike sa-

Na Titovi poti, v doslednem izvrševanju nalog, ki jih pred nas postavlja družbeni razvoj, in v širjenju spoštovanja do dela bo naša prihodnost rasla v monumentalen spomenik milijonskim žrtvam pretekle vojne, preko katerih vodijo naši mostovi prijateljstva iz src v srca. Naj živi Socialistična federativna republika Jugoslavija, naj večno živi spomin na velikega tvorca njene državnosti — maršala Tita!

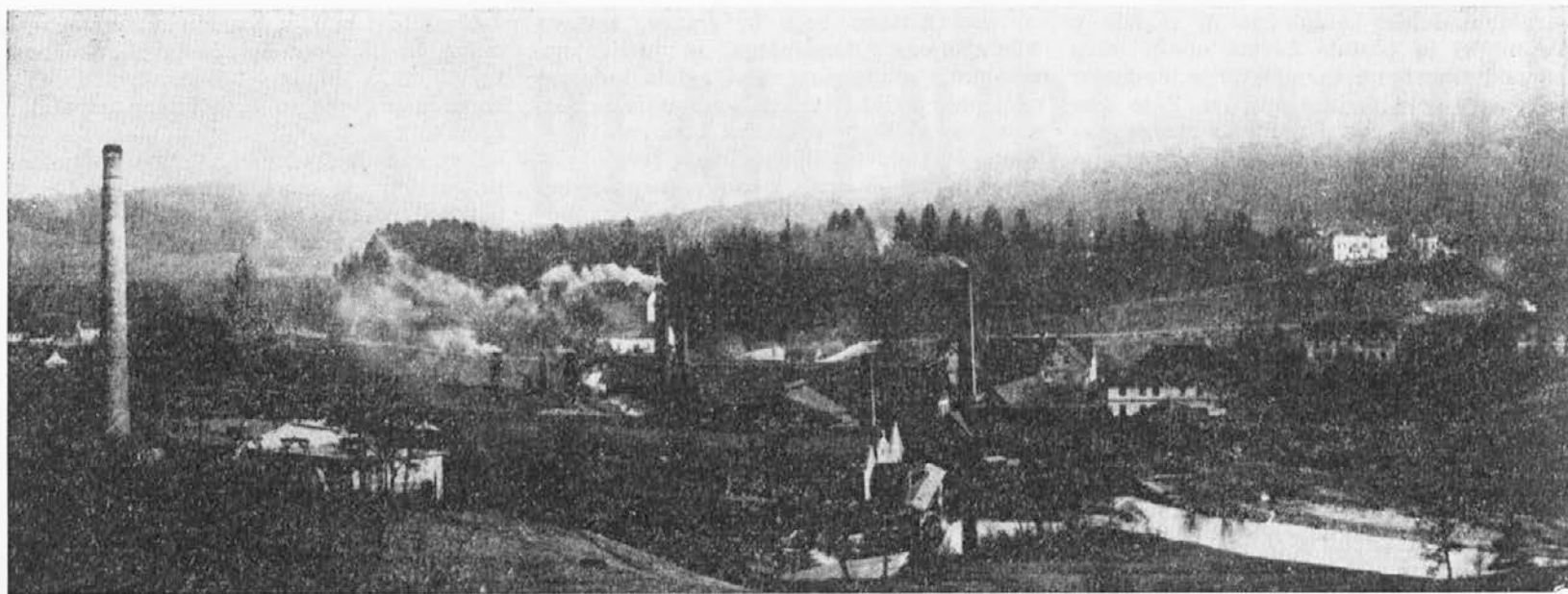
moupravne organiziranosti, ki so omogočale uveljavljanje pravic delavca. Že zelo zgodaj smo organizirali in uvajali neposredne oblike delavskega samoupravljanja. Ni slučajno, da v železarni Ravne že dobrih 12 let obstajajo samoupravne delovne skupine, ki se kot oblika informiranja in neposrednega izražanja interesov delavcev vse bolj uveljavljajo.

Tudi ni slučajno, da smo v železarni Ravne že pred sprejemom zakona o delavskem samoupravljanju v letu 1950 imenovali prvi delavski svet s takrat še bistveno vlogo sindikata ter se s temi in političnimi prizadevanji vključili v nastajanje organiziranih oblik delavskega samoupravljanja, ki so bile nato v zakonu določene. Petdeseta in šestdeseta leta so ob vseh družbenih pretresih pomenila tudi izredno dinamiko ter spreminjanje in prilagajanje oblik delavskega samoupravljanja v železarni.

V času delavskih ustavnih amandmajev smo v železarni formirali tako imenovane enote, ki smo jih nato decembra leta 1972 preoblikovali v temeljne organiza-

Tako smo železarji proslavili 30-letnico samoupravljanja

Taka je bila železarna Ravne po rekonstrukciji leta 1903. Fotografija je napravljena sicer nekoliko pozneje in od takrat je tudi energetski prizidek (levo spodaj — svetlejši objekt). To fotografijo objavljamo prvič, najdena pa je bila na podstrešju kmetije pri Smolniku.

cije združenega dela. Imeli smo dve: temeljno organizacijo združenega dela metalurške proizvodnje in temeljno organizacijo združenega dela mehanske obdelave, katerima se je pozneje pridružila še temeljna organizacija združenega dela tovarna rezalnega orodja Prevalje. Leta 1974 smo izvedli statusne spremembe takratne organizacije skupnih služb. Že v času sprejemanja zakona o združenem delu pa smo razmišljali o nadaljnjih oblikah samoupravnega organiziranja. Reorganizacija je bila izvedena v septembru 1976. Takrat so delavci železarne organizirali 21 temeljnih organizacij in tri delovne skupnosti skupnih služb. Ta oblika samoupravne organiziranosti se je v osnovi izkazala za dobro. Reorganizaciji je sledila izredna samoupravna aktivnost pri sprejemanju in uveljavljanju samoupravnih splošnih aktov in nekaterih bistveno spremenjenih odnosov, opredeljenih s temi akti.

Delavci železarne so pri analiziranju uresničevanja dogovorjenih dohodkovnih in drugih odnosov na prelomu leta 1978 ugotavljali, da jih je potrebno doreči, obenem pa dopolniti organizacijsko strukturo delovne organizacije z osnovnim namenom oblikovati take temeljne organizacije, da bodo imeli delavci v njih vse pogoje za uresničevanje svojih družbenoekonomskih in samoupravnih pravic.

V prvi polovici leta 1980 smo izvedli reorganizacijo in ustanovili še eno temeljno organizacijo ter drugače organizirali nekatere službe, zlasti v tozdih skupnih oziroma spremljajočih dejavnosti. Ustanovili smo tudi posebno finančno službo v delovni organizaciji.

Pripravljammo ustanovitev dveh novih temeljnih organizacij ter tudi druge postopke združevanja dela in sredstev v SOZD Slovenske železarne.

V prihodnje moramo predvsem uresničevati in utrjevati dohodkovne odnose, izpopolnjevati sistem nagrajevanja in konsolidirati temeljne organizacije pri uresničevanju ciljev delovne organizacije kot celote.

Na proslavi obletnice samoupravljanja 9. septembra smo nesporno ugotovili, da so dosežki železarne in kraja rezultat pri-

zadevanja vseh delavcev, tudi njihovega odrekovanja v zavesti, da je potrebno storiti še marsikaj, da bi zagotovili nadaljnji razvoj železarne in čim lepšo perspektivo bodočim rodovom. Ob tem ko si prizadevamo, da bi slej ko prej prišli do kar najbolj pravičnega sistema nagrajevanja po rezultatih dela, smo letos pričeli bolj razmišljati tudi o moralnih priznanjih, ki si jih mnogi železarji zaslužijo. Desetletja vztrajnega in trdega dela — kot tudi nenehen boj za razvoj samoupravnih socialističnih odnosov ter delavskega samoupravljanja — so oblikovala mnoge naše delavce v zavestne strokovnjake in samoupravljavce, ki sta jim širša skupnost in kolektiv dolžna dati ustrezna priznanja. Tako smo ob 30-letnici samoupravljanja razglasili nad sto dobitnikov priznanj železarne Ravne. Priznanja so dobili naslednji delavci: Antolič Alojz, Bobek Fanika, Brajnik Jože, Brložnik Karel, Božič Urška, Breg Anton, Bratina Janez, Baran Marija, Camlek Ivan, Cesnik Jože, Čulafič Milan, Čuček Pavel, Česnik Marijan, Čibron Vinko, Dretnik Mirko, Dornik Jože, Erjavac Mirko, Erjavac Avgust, Eremit Alojzija, Franc Marica, Fužir Hinko, Goltnik Pavel, Gorenšek Rudi, Glavar Mirko, Gradišnik Jože, Graciansky Angela, Haber Maks, Hrastnik Franc, Hribernik Alojz, Hribernik Miha, Horvat Vinko, Jamnik Jernej, Janko Peter, Krapež Bernard, Kos Ivan, Karničnik Ivan, Kac Jože II., Kamnik Ivan, Kert Jože, Komerički Ivan, Kaker Branko, Knez Alojz, Komar Amalija, Krajnc Anton, Kupljen Matija, Krivograd Avgust, Kolar Franc, Kamnik Franc, Krivec Ivan, Lešnik Leopold, Miklavžina Ivan, Mlinar Franc, Majerič Cilka, Metulj Anton, Močilnik Anton, Mirkač Ivan, Medved Justin, Mori Mirko, Matvoz Stanko, Maklin Anton, Naglič Mirko, Natlačen Milan, Nerat Helena, Ošlak Miha, Oblak Blaž, Pogorevcnik Ivan, Pušnik Vinko, Paradiž Ludvik, Pirtovšek Anton, Podojsteršek Valentin, Pepevnik Ivan, Pepevnik Hinko, Podmeninšek Franc, Pandev Beno, Pepevnik Martin, Pikalo Alenka, Pačnik Alojz, Plestenjak Monika, Pepevnik Franc, Pristolič Mirko, Pudgar Franc, Rac Vladimir, Rodič Jože, Rebernik Andrej, Ratej Franc, Ramšak Marija

I., Rodošek Otmar, Rus Anton, Rečnik Albin, Rutar Anton, Sadovnik Franc, Sešel Slavko, Srebotnik Erhard, Slanič Ivan, Sremčnik Ivan, Stradovnik Andrej, Stefanovič Tomo, Slatinšek Zora, Sem Martin, Slemenjak Pavla, Šavc Maks, Špiler Jakob, Šegovec Franc, Šipek Mitja, Škof Jožica, Toplak Vili, Tomaž Anica, Večko Maks, Videršnik Zdravko, Vešligoj Marijan, Vidmar Vinko, Vnuk Mijo, Vrečič Koloman, Zorman Ivan, Žnidar Ivica.

Enako priznanje smo podelili tudi Francu Leskošku-Luki, prvemu povojnemu ministru za industrijo, ki ima ogromne zasluge za to, da so Ravne danes takšne, kakršne so. Priznanje je dobil tudi dolgoletni direktor železarne Ravne Gregor Klančnik.

28. novembra letos bo v železarni proslava 360-letnice železarne Ravne, ko bomo slavili nove delovne zmage: otvoritev nove kovačnice, tovarne armatur na Muli in modernizacijo tozda kovinarstvo Ljubno. Ob tej priložnosti bodo mnogi delavci železarne prejeli državno odlikovanje, slovesno pa bomo vročili tudi občinske nagrade štirim delavcem železarne.

Železarna Ravne si je v prejšnjem srednjeročnem razvoju zastavila ambiciozne načrte, po katerih naj bi v tem in v sedaj načrtovanem srednjeročnem obdobju 1981—1985 zlasti modernizirali in posodobili delovni proces v metalurških tozdih ter si tako postavili osnovo tudi za realizacijo naslednjega cilja, da bi v prihodnosti povečali proizvodnjo končnih izdelkov v tozdih mehanske obdelave, da bi končno pričeli vnovčevati tudi skozi desetletja pridobljene delovne izkušnje in znanje naših delavcev. Železarna se ne bo več toliko širila po obsegu, ampak se bo usmerila v posodobitev in modernizacijo procesov ter večjo kvaliteto nasploh. Kvaliteta pa je pojem, ki predstavlja železarno doma in v svetu. Investicija v težko kovaško progo v železarni Ravne je torej za nadaljnji razvoj zelo pomembna. Gre za celotno zamenjavo zastarele kovaške proizvodnje na parnih kladivih s sodobno tehnologijo kovanja na kontinuirani kovaški progi. Obseg proizvodnje težke kovaške proge naj bi pri dvoizmenskem obratovanju znašal 12.000 ton letno. Razen

povečanja proizvodnje kovaških izdelkov in zamenjave zastarelih parnih kladiv, s čimer bo dosežena večja produktivnost dela, bo investicija omogočila izboljšanje strukture izdelkov, ker se bo povečala predelava visoko legiranih plemenitih jekel ter bodo odstranjena sedanja ozka grla za termično obdelavo plemenitih jekel. Novi kovaški stroj bo omogočil tudi izdelovanje rotacijsko simetričnih in debelostenskih votlih odkovkov.

S kovanjem na kovaškem stroju bomo dosegli tudi večji izplen, predvidoma za 5 do 20 odstotkov, kot kažejo izkušnje na tujem, kar je zelo pomembna postavka za znižanje proizvodnih stroškov plemenitih jekel. Ker bo kovaška linija zamenjala parna kladiva, bo povsem odpadla sedanja draga in neracionalna poraba pare, tako da se bodo stroški za pogonsko energijo zmanjšali za polovico. V skladu s spremenjenimi zahtevami tega se bo povečal delež mehanično obdelanih kovanih izdelkov od 29,4 % na 48 %, kar predstavlja močno povečanje finalizacije kovaških izdelkov.

Investicija v novi kovačnici je bila ekonomsko utemeljena, saj so prodajne možnosti zagotovljene. Uspešno delo nove kovačnice pa je seveda odvisno še od investiranja v nekatere vzporedne metalurške obrate, kar bo uresničeno v prihodnjem srednjeročnem obdobju.

Med realiziranimi projekti je tudi modernizacija in razširitev tozda kovinarstvo Ljubno ter obrata nerjavnih armatur na Muti, ki bo v kratkem samoupravno organiziran in bo postal tozda v okviru železarne Ravne. Ti delovni uspehi pomenijo tudi velik preobrat v miselnosti delavcev železarne Ravne, ki se je še pred nekaj leti upirala vsakršnim tesnejšim oblikam sodelovanja izven Raven. Miselnost, da moramo združevati delo in sredstva z delavci drugih organizacij združene dela in se ustrezno dohodkovno povezovati v lastnem in skupnem interesu, se zdaj potrjuje. Modernizacija in razširitev tozda kovinarstvo Ljubno je bila nujna in je skladna z nadaljnjim srednjeročnim razvojem kovinsko-predelovalne industrije v SR Sloveniji. Sedanja posodobitev pomeni jasnejši tehnološki koncept, sodobne tehnološke metode in moderno organizacijo proizvodnje ter premišljeno vključevanje v družbeno delitev dela. S posodobitvijo in razširitvijo bo tozda kovinarstvo bolj zadovoljil zahtevne pogoje odjemalcev ter zaokrožil proizvodni program, zlasti kar zadeva proizvodnjo ozobljenih vencev in zvarjencev. Tozda kovinarstvo bo vse izdelke izdeloval izključno iz domačih surovin z domačim znanjem in delovno silo z Ljubnega in bližnje okolice, kar je tudi zelo pomembno in s čimer sta največji možni meri zagotovljena varnost proizvodnje in nadaljnji tehnološki razvoj. Razširitev tozda kovinarstvo Ljubno pomeni močan ekonomski dejavnik v sorazmerno nerazvitem koncu Slovenije in z njim dajemo precejšen prispevek k uresničevanju družbenega dogovora o pospeševanju skladnejšega regionalnega razvoja v SR Sloveniji ter območja, ki je bilo s svojim naravnim zaledjem v pretekli vojni nepogrešljiv branik NOB.

Tudi pri obratu nerjavnih armatur na Muti, ki letos pričnja z delom, velja pou-

dariti uresničitev ideje o odpiranju železarne Ravne, saj ob tem istočasno povečujemo kapacitete metalurške proizvodnje na Ravnah. Do tega projekta je prišlo zlasti zaradi večjega povpraševanja po nerjavnih armaturah na domačem in na tujih tržiščih. Ni skrivnost, da so za večjo količino zainteresirani v SSSR, Čehoslovaški, Združenih državah Amerike, Kanadi in tudi v nekaterih deželah v razvoju. Osnovni končni proizvod tovarne armatur na Muti, ki spada na manj razvito območje Kobanskega, so ventili in zasuni velikih premerov za visoke nadpritiske in temperature, kar se zlasti potrebuje v petrokemični in živilski industriji ter v neka-

terih sorodnih panogah. Novo zgrajena tovarna ima vse pogoje za uspešno delo, energetske in druge vire ter ustrezne delavce-strokovnjake. Skupaj z delovno organizacijo Hipos Muta pa rešuje tudi vprašanje zaposlovanja vračajočih zdomcev na tem območju.

Ob 360-letnici smo tako na kratko opozorili samo na tri delovne zmage, lahko pa bi jih navedli še več. Dovolj je, če pogledamo železarno s katerega koli konca, pa se bomo prepričali, da so prizadevanja za hitrejši in vsestranski dolgoročni razvoj vidna in taka, da zbuja optimizem pri nadaljevanju železarske tradicije.

Poročilo zgodovinske komisije osrednjega odbora koroških partizanov z razprave o nastanku Prve koroške čete

Ker so bile v zgodovini pisane koroškega partizanstva dileme glede ustanovitve oziroma datuma nastanka Prve koroške čete, je zgodovinska komisija pri Osrednjem odboru koroških partizanov v Ljubljani razpravljala o nastanku te prve koroške partizanske enote.

Za podlago je rabil članek Pavla Žaucerja-Matjaža »O nastanku prve partizanske čete na Koroškem«, objavljen junija 1979 v Vestniku koroških partizanov, št. 1/2, letnik XIII.

Pisma stališča k članku so prispevali: Olga Kastelic-Marjetka, Stane Mavrič, Ivan Mogu-Marko, Milan Osojnik, Mile Pavlin, Karel Prušnik-Gašper in Bogdan Žolnir. Komisija je pretresla tudi ustne pripombe Borisa Čizmek-Bora, Ele Ulrih-Atene, Ivana Uraniča-Draga in dr. Milana Ževarta.

Na 17. in 18. seji zgodovinske komisije je bila na podlagi navedenega gradiva razprava o tem vprašanju in komisija je sprejela naslednje mnenje:

Prva koroška četa je nastajala od srede novembra 1942, to je od prihoda skupine 11 partizanov iz Savinjskega bataljona na Koroško. Ta skupina, pomnožena s koroškimi borci, ki je skupno s političnimi aktivisti organizirala politično delo, je v noči od 15. na 16. december 1942 napadla Solčavo. To je bil prvi dobro organiziran nastop te samostojne partizanske enote na Koroškem, prva vojaška in ekonomska akcija, ki je v tem izredno težkem času za štajersko in koroško partizanstvo izredno politično odmevala v Savinjski in Mežiški dolini ter v Podjuni, zlasti v okolici Železne Kaple.

Zato zgodovinska komisija OKP sodi, da je treba za nastanek te prve koroške partizanske enote, Prve koroške čete, jemati datum napada na Solčavo, 15. december 1942.

V akciji na Solčavo je sodelovalo 22 borcev: 19 borcev Prve koroške čete, 2 aktivista koroškega okrožja KPS in OF in kurir za zvezo med štajerskimi in koroškimi partizanskimi enotami.

Spisek udeležencev napada na Solčavo je del tega poročila.

V Ljubljani, 3. septembra 1980

SPISEK UDELEŽENCEV NAPADA NA SOLČAVO 15. DECEMBRA 1942

Borci Prve koroške čete:

Alojz Vresk-Lojz, komandir
Bogomir Mrzel-Mile, komisar
Ivan Uranič-Drago, vodnik
Alojz Eberl-Muri
Ivanka Herle
Jože Herle
Mirko Herman-Ciril
Rudolf Hohkraut-Dolf
Ivan Juvan-Gorki
Olga Kastelic-Marjetka
Stane Mavrič
Anton Okrogar-Nestl
Franc Osojnik-Gams
Milan Osojnik
Valentin Pintar-Robin
Karel Prušnik-Gašper
Miha Senegačnik-Boltežar
Jozej Šorli-Matevž
Milan Trtnik-Milanček

V akciji na Solčavo so sodelovali tudi:

Pavle Žaucer-Matjaž, sekretar OK KPS za Koroško
Ela Ulrih-Atena, aktivistka OF koroškega okrožja
Ivan Mogu-Marko, kurir med štajerskimi in koroškimi partizani

Prva koroška četa je v napadu na Solčavo štela 19 borcev.

V akciji na Solčavo je torej skupno sodelovalo 22 borcev.

Helena Čas

Tito

Že minilo mesecev je pet,
ko zapustil, dragi Tito, si ta svet,
a življenja plamen tvojega živi
in ostal bo v srcih naših žive dni.

Zahvaljen bodi za ves trud
in delo tvoje,
saj obilen sad
rodilo je oboje.

Usoda ista vse nas čaka,
toda pod soncem, kot bil si ti,
enakega ne bo junaka.

Milan Ferk

Reševanje ranjenega partizana

(Po napadu II. bataljona VKO na nemške zasede na Obirskem)

Preden bom opisal malce nenavaden partizanski dogodek izpred 36 let, ki se je dogajal v okolici Obirskega v Avstriji, in se nanaša na reševanje po našem bataljonskem napadu težko ranjenega — hrabrega soborca in predvojnega komunista LOVRA PAČNIKA-Kostja z Leš pri Prevaljah, se mi zdi potrebno osvetliti tudi njegovo življenje v predvojnem obdobju, ki pa ni bilo niti malo z rožicami postlano.

Dogajanje bom povezal tudi z ostalimi okolnostmi takratnega napada na sovražne zasede na Obirskem.

LOVRO PAČNIK-Kostja se je rodil 6. 8. 1906 v Mislinju. Bil je nezakonski sin matere Marjete, ki mu je umrla že v rani mladosti. Po končani osnovni šoli je Lovro opravljal priložnostna zidarska dela. Moral je na odsluženje vojaščine v bivši Jugoslovanski vojski. Pozneje se je zaposlil v rudniku Zabukovica pri Celju. Zaradi slabega zaslužka pa se je bil primoran podati v tujino, in sicer v Holandijo. Tam je bil zaposlen do leta 1934, ko se je vrnil na Leše, kjer je delal verjetno v premogovniku. Med leti 1934—1941 se je ponovno znašel v inozemstvu. Bil je v Sovjetski zvezi in nazadnje v Fonzdorfu v Avstriji.

Ko je okupator zasedel Jugoslavijo, se je Lovro takoj vrnil na Leše, kjer pa ga je gestapo aretirale ter za šest mesecev zaprl v zapore na Prevaljah. Od tod so ga odpeljali v begunjske zapore ter dalje v taborišče Auschwitz, kjer je preživel težke dni vse do leta 1943. Iz taborišča so ga pod neznanimi pogoji premestili k neki avtomobilski tvrdki. Od tod je dne 4. IV. 1944 pobegnil k partizanom, in sicer v VKO. V

odredu je bil sprva priključen minerskemu vodu, naslednji mesec pa je prišel v II. bataljon VKO, kjer je bil kaj kmalu imenovan za intendanta bataljona.

LOVRO PAČNIK-Kostja je že v bivši jugoslovanski vojski pridobil čin starejšega vodnika, zato mu je bil le-ta takoj priznan tudi v partizanih. Kot star komunist je bil v partizanih zelo hraber.

Ceprav sva bila sovaščana, se z Lovrom pred vojno nisva kdovekaj poznala. Spoznala sva se šele v partizanih, v našem bataljonu, posebno pa takrat, ko sva ga z Danilom Primožičem čisto sama reševala izpod sovražnikovih rafalov.

Naš II. bataljon VKO se je v mesecih maja in junija v letu 1944 zadrževal precej tudi okrog Obirskega, to se pravi, med Kortami ter Železno Kaplo in Selami. V drugi polovici junija smo bili tudi na Obirju, tik pod vrhom, na katerem je bila nemška protiletalska obramba za mesto in okolico Celovca. In tu smo ob napadu na močno nemško patruljo iz Železne Kaple dosegli pomembno zmago. Uničili smo celotno patruljo ter zasegli precej orožja.

Prek Obirskega so potekale mnoge partizanske — križne poti, predvsem pa kurirske linije, tako vojaške kot relejne TV linije iz Zg. Savinjske doline ter spodnje Koroške, ki so tekale vse do Roža in Ziljske doline, zato je bil sovražnik na tem območju kar najbolj aktiven. Postavljal je zasede na vseh naših prehodih ter pošiljal iz močnih postojank — Železne Kaple, Sel in Kališ — močne policijske patrulje, ki so križarile po Obirskem, da bi ogrožale naše partizansko gibanje. Tudi pri kmetu Prista-

vu v Kortah je bila občasna postojanka policije. Meni se zdi, da smo se tu kar pogosto menjavali z Nemci, zato je bil naš namen, da to občasno postojanko uničimo s tem, da kmetijo (poslopje) požgemo. Vendar je to nalogo, če se ne motim, opravil pozneje VDV bataljon. Naloga partizanskih enot KO in ZKO je bila takrat tudi v tem območju ta, da sovražniku povzročamo kar največje protitudarce ter mu tako dokažemo, da smo tudi tod — skupno s koroškimi Slovenci — mi gospodarji.

V takšnih okoliščinah se je torej poveljstvo bataljona med 26. in 30. majem leta 1944. odločilo za naslednji napad na sovražnika v kraju Kožlah, med Obirskim in Kortami. Komandant ALBERT KONEČNIK-Modras je bil zelo dobro obveščen o sovražnikovih zasedah na cesti Železna Kapla — Korte — Sele. To je bilo nekako na sredi poti med omenjenimi kraji, in sicer precej blizu ljudske šole, ki pa je bila takrat že požgana. Verjetno so to šolo požgali Nemci že mnogo poprej. Če se ne motim, so bile takrat nemške policijske zasede postavljene na tri strani: proti Železni Kapli, na mostu proti šoli in Kortam, ter proti hribovju kraja Kožlah. Da bi sovražnika tokrat kar najbolj presenetili, se je komandant Modras odločil za nenadni napad, in sicer: »točno opoldan«. Zaseda, ki je imela položaj kakšnih 1500 m pod kmetom Brumnikom, p. d. Harišem, je bila kakih 100 m nad glavno cesto, blizu skladovnice rezanega lesa in hlovovine. Ta sovražna zaseda pa je bila hkrati le nekaj metrov od struge potoka in je prežala proti našim — skrajno levim položajem. Tistega dne je bilo kot nalašč zelo toplo, zato je bil sovražnik še manj pozoren na okolje. Policisti so lenobno poležavali ob svojih mitraljezi. V večini so slekli bluze ter jih zmetali k ostali vojaški prtljagi. Naš bataljon se je po ukazu komandanta Modrasa v najstrožji tišini pritihotapil čisto do obrobja gozda in neopazno zavzel položaje.

Že na zbornem mestu so nam razložili, čemu se moramo po napadu na sovražnika takoj umakniti nazaj v hribe. Do sovražne postojanke v Železni Kapli namreč ni bilo več kot kakšnih 7 km, prav tako pa ne mnogo dalj do Sel ali Kališ, kjer sta bili tudi precej močni policijski postojanki. Običajno je policija ob kakšnem našem napadu prišla na pomoč svojim zasedam ali patruljam z oklepniki ali celo s tanki. V takšnem primeru pa bi imeli mi ob zakasnelem umiku iz teh (ne)ugodnih položajev veliko nepotrebnih žrtev.

Tako se nam je skoraj zgodilo ob nekem našem poznejšem napadu na sovražno patruljo iz Železne Kaple, ki smo jo napadli na Obirju. Kljub precejšnjemu uspehu se je takrat celoten bataljon komaj pravočasno umaknil na drugo stran, v gorovje proti Kortam, kjer smo viseli v skalovju kot gamsi celo noč. Pod nami po glavni cesti pa so brneli oklepniki in tanki proti Šajdi.

Puščice nakazujejo položaj bataljona

Če se še prav spominjam, smo bili ob zavzetju položajev za napad na sovražne zasede v kraju Kožlah mi trije, Franc Primožič-Danilo, Lovro Pačnik-Kostja in jaz, skrajno levo od glavne bataljona in le kakšnih 20 m od struge potoka. Danilo je bil desno od mene, Kostja pa na levi ob potoku, od koder pa pravzaprav ni imel pogleda na položaj sovražnika. Ostali del bataljona pa je bil razporejen v obrobju gozda v smeri Železne Kaplje. Zveza med nami in bataljonom je bila pretrgana. Spričo tega ob takojšnjem umiku glavne bataljona do nas ni prispelo povelje za umik.

Zelo dobro zamaskirani smo torej nestrpno čakali na povelje za napad. Po strelu iz pištole, ki ga je izstrelil komandant Modras, je strahovito zaropotalo iz vsega našega orožja. Okrog in okrog smo bili obdani s hribovjem, zato je streljanje in kričanje »na juriš!« še toliko bolj odmevalo.

Sovražnik ni utegnil odgovoriti na tako srdit napad, marveč so jo zasede na vrat na nos ucvrle po glavni cesti, ki vodi navzdol, kjer je bilo vsaj nekaj kritja. Za seboj so razen orožja pustili tudi nekaj vojaške opreme. Zaseda, ki je poprej prežala naravnost na naš položaj, ne da bi nas slutila, je, kot se mi je videlo, imela ranjenca, ki ga je v begu vlekla za seboj. Ker sovražnik ni odgovarjal na naš napad, se je bataljon nemudoma umaknil nazaj v hribe, in sicer proti kmetu Harišu. Vendar pa povelja za umik, kot sem že poprej dejal, mi trije nismo sprejeli. Zapustiti položaj brez ukaza pa je bila tudi v partizanih, predvsem pa v enotah, huda kršitev vojaške discipline. Sreča v nesreči je bilo tokrat naključje, ki je pripomoglo, da se mi trije nismo sočasno umaknili, in na ta način sva midva z Danilom Kostjo, ki je ob našem napadu sam jurišal na sovražnika, še pravočasno rešila. Sovražni mitraljezec, ki se je ob našem napadu le potuhnil in se umaknil na drugo stran glavne ceste in vode, je zadel Kostjo v levo nogo pod kolkom ter ga zelo močno ranil.

Tako je bil Kostja v tem puščobnem kraju za ceno nekaj nemške vojaške opreme, ki jo je hotel osvojiti, zelo težko ranjen. Da pa ni bilo še hujšega, je imel še toliko moči, da se je sam zavlekel nazaj pod rob travnika v kritje pred sovražnikom. Ko je Kostja, zadet v levo nogo, ležal tu že nekaj časa ter, oziraje se naokrog, na žalost ugotovil, da je ostal v tem okolju in pred očmi sovražnika popolnoma sam, je postal skoro povsem prepričan, da ga bataljon, ki se je že precej oddaljil, ne bo mogel pravočasno rešiti. Spričo tako tragičnega položaja se je bil seveda naposled prisiljen odločiti, da, ne glede na bližino sovražnika, kar najglasneje prične klicati na pomoč.

Le za ceno lastnih življenj je bilo mogoče rešiti soborca Kostjo z nevarnega kraja.

Ko sva s Danilom tuhtala vse mogoče, zakaj nisva dobila nobenega povelja ali znaka za umik, sva naenkrat ugotovila, da je že tudi Kostja nekam odšel. Ko sva ga želela poklicati, če bi bil kje v bližini, so že zaropotali trije rafali. Obstala sva začudena in se vprašala, kaj naj to pomeni. Nekaj trenutkov kasneje pa so sledili tudi klici »na pomoč!«. Sprva nisva mogla verjeti, da bi prav Kostja, ki ga pogrešava, zašel tako daleč v sovražno območje. Toda tokrat ni bilo časa za premišljanje.

Reševanje ranjenca

Zelo previdno sva se spustila navzdol po strugi potoka in na kakšnih 30 m ugotovila, da leži za robom travnika oziroma potoka naš soborec Kostja. Ležal je na desnem boku malo skrčen ter držel se za levo nogo nad kolenom. Ni bil povsem pri zavesti, zato naju je precej nezaupljivo pogledal. Ko pa je ugotovil, da sva partizana in celo iz njegove enote, je postal naenkrat zelo vesel.

Kostja je imel nogo tik pod kolkom strašno razmesarjeno in je zato močno krvavel. Ker z Danilom nisva imela kakšnih sanitetnih pripomočkov, sva mu rano obvezala kar z raztrgano srajco ter po vrhu povežala z mojo rdečo ruto, ki sem jo nosil okrog vratu. Ker je Kostja v tem času izgubil neverjetno veliko krvi ter zato čedalje bolj slabel, je bilo povsem razumljivo, da sva prišla z Danilom tudi v tem pogledu že čisto v zadnjem trenutku.

Kolikor sva se s Kostjo sploh lahko brezno pogovarjala, nam nikakor ni hotel verjeti, da bo prišla tudi pravočasno pomoč. Rotil naju je, naj ga ne puščava samega v tem grabnu ob glavni cesti.

Niti borbem in ne komandantu bataljona ni bilo razumljivo, kaj se v tistem območju dogaja, ko so slišali rafale mitraljeza. Bataljon je bil tedaj že pri kmetu Brumniku, p. d. Harišu, kjer je počival in nas čakal.

Čas je zelo hitro tekel in vsaka minuta je bila zelo dragocena. Sovražnik ni imel daleč iz postojanke v Železni Kapli, od koder bi nas lahko vsak hip obkolili.

Z Danilom v teh trenutkih nisva veliko razmišljala. Morala sva bliskovito ukrepati ter Kostjo kar najhitreje rešiti iz tega položaja.

Kostjo je bilo treba naložiti na ramena in ga spraviti v zavetje pred sovražnikom. Ko sva to končno le uspela, kajti bil je močne postave ter zato težak za prenašanje, se mu je noga nekako stegnila navzdol, kar pa ga je strahovito zbolelo. Ne glede na bližino sovražnika je prišel na ves glas stokati. Seveda je to ponovno vzbudilo pozornost sovražnikovega mitraljezca, ki je s sosednjega hriba z vso močjo nabijal

po nas treh. Stisnjeni k tlom pod robom travnika smo bili končno prisiljeni, da se — ne glede na rafale — korak za korakom pričemo plaziti po vodi navzgor v varnejše zavetje. Naenkrat sem se spomnil na tisto vojaško opremo, zaradi katere je bil Kostja pravzaprav težko ranjen. Ležala je namreč na mestu, kjer je bila poprej zaseda. Te pa tudi sedaj ni bilo moč kar tako osvojiti pred očmi sovražnika. Potrebna je bila zvijača, zato sem zlezel po vodi navzgor in za nekim jelševim drevesom našel dolgo suho vejo, s katero sem naposled zbežal pod rob travnika vso to opremo. Bil je nahrbtnik (turnisa) ter nova policijska bluza. Kot poprej Kostja sem bil tudi sam prepričan, da je v nahrbtniku vsaj nekaj streliva in hrane. Bila pa je v njem le stara šotorska plahta ter škatla margarine. Nemci so pravočasno pomalicali, da bi laže tekli pred nami. Bluza, ki je bila še povsem nova, mi je zelo prav prišla saj mi je zamenjala že precej oguljeno vojaško blužo, ki sem jo imel že na nemško-ruski fronti.

Reševanje Kostje s tega nevarnega kraja po potoku navzgor je bilo zelo naporno. Plazili smo se po vodi, dokler nismo dosegli boljšega oziroma popolnega zavetja pred sovražnim mitraljezom, ki je neprestano tolkel po nas. Za vsako ceno je hotel preprečiti reševanje ter nas uničiti. Čeprav je minilo že toliko let, se z Danilom tega tragičnega dogodka še vedno živo spominjava. Da, kako more ostati človek živ ter celo nedotaknjen, ko mu sika krogle levo in desno ob ušesih in celo med nogami? Ko smo se po kakšnih 150 metrih le pritolkli v varnejše zavetje, je naenkrat nastalo popolno zatišje. Sovražnik nas je popolnoma izgubil iz cilja. Čeprav je verjetno vsaj približno vedel, kje se skrivamo, se ni več oglasil z mitraljezom. Čeprav smo bili že precej na varnem, nismo smeli niti za trenutek oklevati. Najprej dobili zvezo z bataljonom ter s tem tudi pomoč za prenos ranjenca. Zato sva se z Danilom takoj sporazumela, da bo on sledil bataljonu, dokler ne dohiti vsaj zaščitnice. To se

mu je tudi kmalu posrečilo. Bataljon ni preveč hitel v hribe, zaščitnica pa je sploh zastajala. Tako je Danilo pripeljal nazaj dva ali tri tovariše. Ker sem bil med tem poleg Kostje sam, sem bil še toliko bolj zaskrbljen za najino skupno usodo, kajti sovražnik bi se lahko vsak trenutek pojavil ter naju obkolil. Že prej sva Kostjo položila na majhno zelenico blizu potoka, ki je bila obdana z grmovjem, in ga tako zaščitila pred vročim soncem, muhami in obadi. Sicer nama je vroče sonce kar prijalo, saj sva bila od pletanja po vodi povsem premočena. Vendar pa je bilo čakanje v tem nevarnem okolju čedalje bolj negotovo.

Kostjo je noga strašno bolela, zato je še bolj oslabil in to je zelo vplivalo tudi na njegovo razpoloženje. Prišel me je rotiti, naj ga ne pustim samega v tem vrazjem grabnu, naj ga raje ustrelim ali pa mu izročim njegovo puško, da se bo sam ustrelil. »Sovražnik me ne sme dobiti živega v roke«.

Sam sem bil prepričan, da bo pomoč vsekakor prišla, če le ne prepozno. Zato sem Kostjo na vse načine tolažil, da bi ga pomiril vsaj še za nekaj trenutkov. Nisem se motil. Iz gozda je že prihajala pomoč.

Medtem ko je iskal zvezo z bataljonom oz. zaščitnico, je tudi Danila zelo skrbela najina usoda. Kajti marsikaj bi se medtem lahko zgodilo v tej ozki dolinici, če bi pomoč ne prispela pravočasno.

Iz jelševih ali vrbovih vrhov smo izdelali zasilna nosila ter nanje položili že povsem onemoglega Kostjo. Sedaj je bila skrb nas vseh, da Kostjo čim prej prenesemo iz tega še vedno nevarnega okolja. Toda pot v hrib proti kmetu Harišu, kjer je bataljon počival, je bila zelo ozka in strma. Nositi je bilo možno le v dvoje. Kostja pa je bil močne postave ter zelo težak. Pri kmetu Brumniku, p. d. Harišu, do koder smo z veliko težavo le prinesli ranjenca, sta Kostjo takoj prevzeli bolničarki Slavka in Zofka. Poskrbeli sta zanj, kolikor sta najbolje mogli. Komaj smo si malce odpočili, že je sledilo povelje za premik v hribe. Komandant Modras, je imel vsekakor prav.

Sovražnik je med tem, ko smo se mi vzpenjali čedalje više v varnejši kraj, že prišel z oklepniki iz Železne Kaple ter z vso srditostjo pričel obstreljevati naše bivše položaje z minometali. Mine pa so pričele padati tudi že tik pod kmetom Brumnikom. Vendar sovražnik ni imel toliko korajže, da bi še isti dan hajkal za nami v hribe.

Že precej visoko, na neki gozdnati jasi, ki je bila videti kot rudarski nasip, od koder se ni videlo drugam kot naravnost na Obir, smo po koloni navzgor končno le sprejeli povelje za daljši počitek. Zdelo se mi je, da smo že blizu Kort. Proti Kortam je komandant Modras takoj poslal močno patruljo na ogled. Poznej, ko je bilo za ranjenca Kostjo že vse poskrbljeno je tja krenil celoten bataljon.

Poveljstvo bataljona je moralo odločiti, kam bi najprej poslali na zdravljenje ranjenega Kostjo. Vsaj po mojem mnenju v krajih okrog Obirskega, Železne Kaple ali daleč kje na Jezerskem takrat ni bilo primerne partizanske bolnice za kirurške posege. Operacija pa je bila Kostju najbolj potrebna. Tako se je poveljstvo bataljona

končno odločilo za partizansko bolnišnico v Robanovem kotu. Transportirati težko ranjenega soborca po tako nevarni in dolgi poti pa je bil seveda zopet še hujši problem. Saj nismo imeli niti primernih nosil. Poleg tega pa so morali biti za takšno pot izbrani res zelo vzdržljivi in hrabri borci. Običajno so se za takšne zahtevne naloge zbirali prostovoljci ali pa jih je odbralo poveljstvo bataljona oziroma čet. Če se ne motim, je bilo odbranih takrat za spremstvo oziroma prenos 4–6 borcev, všteti bolničarko, ki je bila za nego ranjenca med potjo nujno potrebna. Sam se spominjam le, da sta bila v skupini Franc Primožič-Danilo in bolničarka Slavka, doma iz Luč v Savinjski dolini.

Tudi vodja skupine je imel zelo odgovorno nalogo. Skrbeti je moral za varnost ranjenca in celotne skupine na vsej dolgi poti.

Kostja je, preden se je skupina z njim na nosilih podala na to dolgo pot, s solznimi očmi spregovoril precej bolečih poslovnih besed. Najbolj pa nas je ponovno rotil, naj ga maščujemo na vsakem koraku in se hlabro borimo do končne zmage in svobode! Da ga homo nosili tako daleč, mu niti nismo smeli povedati. Za lastno varnost je Kostja na vsak način želel imeti pištolo in bombo. Komandant Modras mu je to željo sicer izpolnil, pa je skupini naročil, da naj zato še toliko bolj pazijo nanj. Kajti zavoljo hudih bolečin bi lahko obupal in se sam ustrelil. Lahko pa bi padli tudi v sovražno zasedo. Že poprej je večkrat pripovedoval, da se on živega sovražniku ne bo dal nikoli ujeti.

Tudi soborci v bataljonu so se z bolečino in v dvomih, ali bo Kostja sploh vzdržal tako naporno pot, težko poslovlili od njega.

Kdo vse je bil takrat v spremstvu ranjenca Kostja, se nikakor ne spominjam več, vendar Franc Primožič-Danilo še vedno zatrjuje, da sem bil v skupini tudi sam ter celo njen vodja. Le enkrat sem bil v bolnišnici v Robanovem kotu. Tega pa se spominjam zato, ker mi je skupina borcev iz bolnice precej pred vstopom trdo zavezala

oči. Če bi bilo to konec maja ali v začetku junija 1944, bi se datumi približno ujemali.

Prav tako se ne spominjam, po kateri poti je skupina prenašala težkega ranjenca Kostjo. Znana mi je le običajna partizanska pot, ki je potekala blizu kurirske linije iz Zg. Savinjske doline in spodnje Koroške proti zg. Koroški vse do Ziljske doline. Nadrobneje bi lahko rekel, da iz Solčave čez Pavličovo sedlo v Belo pri Železni Kapli ter dalje pod Pristovskim Storžičem v Korte in čez Sele na boroveljsko območje. Mnoge poti so bile ozke kot steze in zelo strme. Tod je bilo mogoče ranjenca nositi le v dvoje. Na prehodih čez ceste in vode je bilo nujno postavljati močno zaščito, toda kako v tem primeru, ko je bilo v spremstvu le od štiri do pet tovarišev.

Prenos ranjenca je bil torej, v vseh primerih mogoč le v nočnih urah, predvsem pa najbolj odvisen od močne zaščite spremstva.

Kostja je to nevarno in dolgo ter naporno pot dokaj dobro vzdržal in se je v bolnišnici v Robanovem kotu vsaj za silo pozdravil. Toda, nesrečna usoda, ki ga je spremljala v decembrski sovražni ofenzivi leta 1944, mu ni privoščila, da bi dočakal zmago in svobodo, ki si ju je tako srčno želel. Padel je za obrambo partizanske bolnice, katere komisar je bil, in sicer v Podvolovljeku pod Malo planino.

Več o zdravljenju Kostje v Robanovem kotu je v Koroškem fužinarju pisal Peter Tomazin — Skala.

Pripomba:

Pripominjam, da je članek spisan sporazumno s soborci Konečnikom Albertom — Modrasom, bivšim komandantom II. bat. VKO, ter s Francem Primožičem — Danilom, sedaj upokojenim oficirjem JLA, ki živi s svojo družino v Titogradu. Sicer je doma iz Črne na Koroškem.

Živeče soborce, ki so bili takrat v spremstvu, oziroma so prenašali Kostjo v partizansko bolnišnico v Robanovem kotu pri Solčavi, lepo naprošam, da se na moj članek oglašijo in me v morebitnih napakah popravijo oziroma dopolnijo.

Častni gostje na slavnostni seji skupščine občine Ravne na Koroškem

Zvonko Robar

Drobne zgodbe partizanske domačije „Na sedlu“

Približno ura hoda od Mežice leži na Platu domačija, ki ji pravijo pri Andreju. Na njej gospodarita oče Andrej in njegov sin. Vsakega, ki pride k tej hiši, prijazno sprejmeta in ga pogostita na star koroški način s kruhom in moštom. Oče Andrej zelo rad govori o svojem življenju, v katerem si je precej skusil. Kot mladenič se je bojeval na soški fronti, takoj po vojni pa je bil med koroškimi borci. V stari Jugoslaviji se je z mežiškimi socialisti boril za pravice rudarjev in kmetov.

Tudi med drugo svetovno vojno je bil aktiven. Baje je bila Andrejeva hiša prva poimenovana partizanska hiša na Koroškem. Dušan Kveder ji je dal naziv »Na sedlu«. Bolj pristnega imena ji ni mogel nadeti, ker leži res na sedlu, od koder se vidi na Leše in v Mežico. Tudi med vojno je ostala Andrejeva družina narodno zavedna. Z vsemi silami je pomagala partizanom, ki so se zmučeni in lačni ustavljali na domačiji. Mati je bila vedno pripravljena, da jim pripravi kaj za pod zob, hčerke pa so za partizane prinašale pošto, prinašale obvestila, zbirale sanitetni material in jih razveseljevale s cigaretami.

Nemci so ugotovili, da ima Andrejeva domačija važen strateški položaj; vsak teden so pošiljali na sedlo policijo in postavljali zasedo. Zato je bilo za Andrejeve sodelovanje s partizani še toliko bolj nevarno. Očeta so že Nemci postavili za zid, da bi ga ustrelili. Ker se ni zbal smrti, ki mu je že zrla v oči, je vzdržal. Hčerke so zaprli v dravograjsko mučilnico in nato v celovške zapore. Tam so jih nečloveško mučili. Vsa družina je vzdržala vse težave in bridkosti vojne in dočkala svobodo.

Drobne zgodbe naj vam povedo, kaj vse je doživela Andrejeva družina v boju za našo svobodo.

NA SEDLU

Sredi avgusta 1941. leta se je Dušan Kveder ustavil pri kmetu Andreju na Platu. Z gospodarjem sta se spoznala, ko je letoval kot študent na Lešah. Andreja je Dušan Kveder pridobil, da je začel delati za OF. Njegova hiša je postala prva partizanska postojanka, ki ji je dal Dušan ime »Na sedlu«. Zaradi konspiracije je Dušan Kveder dejal Andreju, da se je edino pri njem oglasil v Mežiški dolini.

PODIRALI ELEKTRIČNI DALJNOVOD

V bližini kmetije Na sedlu so partizani dvanajstkrat uničili električni daljnovod, ki je vodil iz Velenja v Žerjav in napajal mežiški rudnik z električnim tokom. Prvi, ki je prišel podirati daljnovod, je bil Slemenikov Gustl in z njim še nekaj partizanov. Pri tem sta jim pomagala Papeževa sinova. Potem so Nemci zabili v drogove dolge železne kavlje, da jih partizani ne bi mogli več podžagati. Tudi to ni pomagalo, pri-

šel je komandir Marjan s svojim minerskim vodom in drogove podminiral. Navadno so bili podrti drogovi čez sedlo od Papeža do Kočana.

Minerski vod je zbolel za skorbutom. Gospodar Andrej je odšel v Črno k doktorju Ramšaku in prinesel toliko zdravil, da je vod kmalu ozdravel.

Po miniranju daljnovoda so Nemci nekaj dni stražili na sedlu, postavljali nove drogove in preklinjali bandite.

1944. leta je bil daljnovod spet uničen. Iz Mežice je prišel glavni električar Jurhar, moral je popisati, kaj vse je potrebno za obnovo daljnovoda. V gozdu je zažvižgal Marijan in držal brzostrelko naperjeno proti Jurharju. Andrej, ki je stal v bližini, je prijel za cev brzostrelke, rekoč:

»Ne streljaj, on je Slovenec! Služba je služba!« Tako je gospodar Andrej rešil Jurharju življenje.

NEMČUR RIČL

K Andreju je prišel nemčur Ričl. Gospodar mu je prinesel mošta, da ne bi kaj posumil. Ričl se je domišljavo usedel in začel na vse kriplje udrihati čez partizane in hvaliti Hitlerja. Med drugim je dejal:

»Nemci bodo partizane z lahkoto uničili. Boš videl, Andrej, takrat bomo živeli, ko bo Hitler zavzel ves svet!«

V sobi zraven kuhinje so sedeli partizani in vse slišali, ker je to Ričl govoril glasno in razgredo. V trenutku so bili kot na iglah, hoteli so navaliti v kuhinjo in kaznovati hitlerjance, toda gospodinja ni pustila, češ, da bi jih na ta način izdali in ne bi mogli več sodelovati s partizani. Partizani so ga pustili, da je nemoteno odšel. Čez nekaj dni pa so ga obiskali na njegovem domu in mu zapretili, da ga bodo ustrelili, če se ne bo spametoval. Proti koncu vojne so ga likvidirali, ker je bil nepoboljšljiv hitlerjanc.

S KOLESOM V MEŽICO

Pri Andreju se je večkrat zadrževala partizanka Ida. Včasih je bila pri hiši tudi po več dni. Večkrat je šla tudi podnevi z določenimi nalogami v Mežico. Od Kajžerjeve Zofke si je izposodila kolo in se vozila po Mežici. Andrej je šel nekega dne v Mežico po opravih. Zdrznil se je in si je ni upal niti pogledati, ko jo je videl s kolesom sredi Mežice. Mladina in ljudje so občudovali to Idino dejanje in so ugotavljali, da je hrabra partizanka.

PAPEŽEVI IZDANI

Bližnji sosed Andreja je bil Papež. Tudi oni so stalno sodelovali s partizani. Posebno aktivna sta bila Papeževa sinova. S Holmca so prinesli partizani k Papežu pisalni stroj in ga tam zadeponirali. V prvi četrtini 1944. leta se je pri Papežu večkrat

ustavil partizan Dušan, ki je bil v VDV bataljonu. Skupno s Papeževima sinovoma je poslušal tuje radijske postaje.

Proti koncu aprila je Dušan pobegnil od partizanov in se predal Nemcem na Prevaljah. Z Leš je nekdo prinesel pošto k Papežu, naj bežijo, ker se je Dušan predal Nemcem in jih bo verjetno izdal. Pošto od Andreja k Papežu je nesla Andrejeva Tončka. Papeževi so se tolažili, da jih Nemci nimajo za kaj zapreti in so ostali doma, ker se niso spomnili, da so z Dušanom poslušali tuje radijske postaje, kar je bilo takrat prepovedano s smrtno kaznijo.

21. aprila 1944. leta so prišli Nemci in z njimi Dušan. Zgodaj zjutraj so obkolili hišo. Preiskali so vso hišo in našli radijski aparat. S seboj na Prevalje so odgnali Papeževa sinova, od tam v zloglasno mučilnico v Dravograd in naprej v Nemčijo v taborišče, od koder se nista več vrnila.

Ko so bili Nemci pri Papežu, so bili partizani v bližnjem gozdu. Karel Pristovšek, ki je bil pri partizanih, je hotel streljati, toda Flajmišev Ferdo mu ni dovolil, ker jih je bilo premalo in bi lahko zaradi tega Nemci domače pobili in domačijo zažgali.

ZVEZE NA VSE STRANI

K Andreju je prihajala pošta z vseh strani. Obvestila so prinašali iz Mežice in z Leš. K Andreju je največkrat prihitel Studenčnik, ki je bil v Libnikovi bajti. Navadno je sporočil, da prihajajo Nemci. K Andreju je prihitel tudi takrat, ko so partizani napadli stražo pri Torčevi žagi. Tako so lahko pravočasno obvestili partizane, ki so prišli po akciji na vrh. Andrej je partizanom dejal, da ne smejo streljati, ker so bili v tej nemški enoti stari vojaki in večina antihitlerjanci s komandantom na čelu, ki ga je osebno poznal.

Pošto in obvestilo so prinašali k Andreju Vrhovškova Roza, Jelenko Mirko, Popov Alojz in drugi.

Nekega dne je bila pri Andreju policija. K hiši sta prišla Popov in Kretov iz Leš. S seboj sta prinesla polne žepe municije za partizane. Obema je postalo vroče, ko sta zagledala policijo, toda umakniti se nista mogla več, ker so ju policisti že opazili.

»Kdo sta ta dva?« je vprašal policist Andreja.

»K našim dečvam prihajata,« mu je odgovoril on. Nemci, nič hudega sluteč, so ju pustili v hišo, kjer sta municijo iz žepov izpraznila v rž.

Andrejeve hčerke so sprejemale pošto ter jo dajale kurirjem, ki so hodili iz Koprivne čez Leše proti Uršlji gori. Pošto so skrivale na podstrešju pod podom.

Na sedlu je bilo nevarno za partizane, ker je tam dvakrat ali celo trikrat na teden policija postavljala zasede. Partizani in Andrejevi so morali biti zaradi tega še posebno previdni.

Pero je vedno rad med mladimi

NEMŠKA GRABEŽLJIVOST

Nekega dne se je pri Andreju nepričakovano pojavila policija. Gospodar je bil na dvorišču. Tega dne so tudi pričakovali partizane, zato je bil v skrbeh, ker jih ni nihče o tem obvestil. Nalašč se je s policisti glasno pogovarjal, da bi ga slišali partizani, če so kje v bližini.

Bilo je že mračno. Makijev Jaka je bil verjetno preveč zamišljen, da ni slišal pogovora. Nemški stražar je stal pri svinjskem hlevu. Nenadoma zakriči:

»Halt! Parola!« in že ustrelji. Nemci, ki so se pri Andreju razkomotili, so zbegani stekli v vežo po orožje. Bila je prava panika. Ko so stekli ven, niso našli ničesar. Potem so se šalili, da je verjetno stražar streljal na mačko.

Naslednjega dne pride od Papeža pošta, da mora priti Andrej k njim. S seboj je vzel mast, s katero si je Papeževa mama mazala odprto nogo, da bi imel izgovor, če bi srečal Nemce. Tako se je odpravil k sosedu, kjer je doživel presenečenje; pri koritu je zagledal mrtvega partizana. Takoj je ugotovil, da je kurir Makijev Jaka. V tem je prišla do hiše z druge strani nemška patrulja.

»Kdo je to?« je vprašal hauptman.

»Mogoče je padel z letala,« se je naredil nevednega Andrej.

»Preišči ga, če ima osebno izkaznico!« mu veli. Andrej je segel v žep in ni našel nič. Policist, domačin, ki ga je opazoval, je dejal:

»Ni ga dobro pregledal, ga bom jaz!« Policist se je sklonil in ga začel preiskovati. Našel je skrivni žep, v katerem je bila pošta in slika Ravnjakove dekle.

»Ali jo poznaš?« je vprašal poveljnik Andreja.

»Ne poznam je,« se je zlagal. Še isti dan je Andrej poslal k Ravnjaku pošto, naj dekla zbeži, ker so Nemci našli pri mrtvem partizanu njeno sliko.

Makijev Jaka je imel komaj opazno rano na trebuhu. Očitno ga je močno žejalo,

zato je šel pit vodo h koritu in ob njem ponoči v največjih mukah izdihnil. Klobuk in puško je izgubil gredoč, ko je bežal ponoči od Andreja proti Papežu. Imel je lovsko puško in klobuk.

Kopmajer z Leš ga je moral pokopati pri Papežu. Na povelje mu je moral sezuti še dobre gojzerice in jih oprati. Kopmajer je mislil, da jih bodo pustili njemu. Čevlje je moral odnesti v sobo in jih dati sušiti k peči. Kopmajer je pokopal mrliča, potem so Nemci odšli. Ko se je vrnil v sobo, gojzeric ni bilo več. Nemški vojak jih je neopazno stlačil v svoj nahrbtnik in odnesel s seboj ter verjetno poslal svojim v Nemčijo.

Kopmajer se je tako obrisal za plačilo.

TUDI NEMŠKA NATANČNOST NI POMAGALA

Maks Trdina in partizanka Ida sta bila v gozdu nad Andrejem. Sin je pasel živino in prepeval. Nenadoma zasliši, da ga nekdo kliče iz gozda. V gozdu zagleda partizana Maksa in Ido.

Ida mu pravi:

»Lačna sva, pojdi domov in nama prinesi jesti!«

Deček je odhitel domov in povedal mami, kdo je v gozdu. Ona je hitro spekla jajca in dala zraven kruh. Vse je nesel v gozd. Ida in Maks sta sedla v košovje in se najedla.

Ravno takrat so zorele češnje.

»Ali so že vaše češnje zrele?« je vprašal Maks.

»Ravno zdaj so najlepše,« se je hvalil deček.

»Prinesi nama češnje!« ga je nagovoril.

Deček je odhitel domov, vzel vrečko in nabral češenj. Na papirnati vreči se je naredila spodaj luknja, da so mu padale češnje na travo. Oče je sekal ob drvarnici steljo in ko je to videl, mu je dal klobuk, da spravi češnje vanj.

S polnim klobukom češenj odhiti deček v gozd in jih izroči ves vesel partizanoma.

Ida in Maks zadovoljno zobljeta češnje, deček se zdrzne, ko zagleda nekaj metrov nad njima policista z naperjeno brzostrelko.

»Nemci!« v hipu zavpije in zbeži. Ida in Maks hitro pobereta nahrbtnika ter orožje in zbežita. Nemci streljajo za njima, toda nobenega ne zadenejo. Andrejev sin ni tekel naravnost proti domu, ampak daleč okrog po gozdu. Z druge strani srečno pride domov in pravi:

»Mama, skrij vilice!«

Mama je hitro skrila vilice v nadržje, ker so se zunaj že slišali koraki Nemcev, ki so prihajali v vežo.

HAUPTMAN MAK

Na Plat je prišel s svojo četo vojakov hauptman Mak. Kolona se je ustavila pri Andreju.

»Ali ste videli bandite?« je vprašal Andreja.

»Nisem jih videl,« mu je odgovoril on. Andreju se je zdel hauptman znan človek, zato ga je vprašal:

»Ali vas smem nekaj vprašati?«

»Izvolite!« se je nasmehnil hauptman.

Nato sta se začela pogovarjati in ugotovila, da sta se v prvi svetovni vojni skupaj borila pri Pijavi. Hauptman Mak mu je zaupal, da je antifašist in da se ne želi spopasti s partizani. Tako ni prišlo med njegovo enoto in partizani nikoli do spopada.

Hauptman se je smejal:

»Mene so partizani že trikrat slekli, toda vedno sem dobil novo uniformo.«

SVINJE SO UŠLE

Nemci so prišli k Andreju. V gozdu je spal Pudgarjev Rudi. Nemci so postavili straže okrog kmetije in nihče ni smel od hiše. Na ta način so hoteli uloviti partizane, ki bi se približali domačiji.

Nedaleč od hiše je v gozdu spal Pudgarjev Rudi. Andrejevi so se bali, da se bo zbudil in prišel k hiši naravnost v roke Nemcem. Razmišljali in razmišljali so, kaj bi storili, da bi prevarali Nemce. Naposled se je mati spomnila duhovite in enostavne ukane. Svinjam je nesla v hlev hrano in jih izpustila.

»Svinje so mi ušle iz hleva!« je začela vpiti in viti roke na dvorišču.

»Ali jih lahko gredo ugnat dekleta?« je vprašal Andrej komandanta. Svinje so kot nore tekle naravnost čez dvorišče v gozd. Ko je komandant to videl, je dejal:

»Takoj za njimi, da se ne izgubijo v gozdu!«

Dekleta so stekla za svinjami in spotoma obvestila Rudija, da so Nemci v hiši.

PARTIZANI IZ ŽELEZNE KAPLE

Prvi partizani so prišli k Andreju meseca junija ali julija 1942. leta. Bili so raztrgani in oboroženi s koli. Bili so verjetno del bataljona, ki so ga Nemci razbili pri Železni Kapli.

Pri Andreju so zaprosili za hrano. Dal jim je hleb kruha in suhega mesa. Odšli so na plaz, ki je bil zaraščen z grmovjem, kjer so se v miru najedli. Še prej so bili

pri Harmonku. Za partizane je zvedela prevaljska in mežiška policija. Ponoči je tako prišla na Plat policija iz Mežice in s Prevalj. V bližini Harmonkovega križa sta se policiji spopadli, ker nista vedeli, da so na hajki eni in drugi.

Ponoči je prišla policija k Andreju.

»Kdo je tukaj streljal?« je vprašal policist.

»Ne vemo,« so odgovarjali.

»Kje pridemo na Leše?« so vpraševali policisti.

»Pojdite ob daljnovožu in boste prišli,« jim je svetoval. Še sreča, da ga niso ubogali, ker bi ob daljnovožu trčili ob partizane, ki so se vrnili naslednji dan k Andreju in povedali, da so tam ponoči počivali.

VRČKOVNIK PADE

Jeseni, 24. novembra 1944. leta, so prišli k Andreju terenci: Vrčkovnik, Pepi Triplat, Tone Močilnik in drugi. Ni preteklo deset minut, odkar so odšli, ko je začelo v smeri Harmonka pokati. Vrčkovnik je padel nad Studenčnikom, ostali so pobegnili. Mori je šel ravno ob tem času domov z dela. Ko je zaslišal pokanje, je šel k Andreju. To so opazili policisti in pritekli k hiši z naperjenimi brzostrelkami:

»Kje imate bandita?«

»Jaz sem ravnokar prišel,« jim je pojasnil Mori. Šele takrat so verjeli in odšli...

APOHALOV PEPI PADE

Še zadnji večer je bil Apohalov Pepi pri Andreju. Z njim sta bila Stočnik in Pavel Hober. Pri Najanku so padli v nemško zasedo. Nemec jih je zaustavil:

»Halt!«

Pepi je, namesto da bi bežal, snel puško z rame in nameril proti njemu. V tem trenutku je zapel rafal in Pepi je obležal mrtev.

To noč je bilo temno kot v rogu in celo noč je bilo kot iz škafa. Šele naslednji dan so ljudje videli, da je Pepi padel točno pri Najankovi lesi.

PRELUKNJALI STREHO

Na straži pred Andrejevo hišo je stal Kočanov Anza, v hišo je prišel Pudgarjev Pepi. Andrejeva mama mu je dala deko, da bi šla spat v gozd, ker je slutila, da so v bližini Nemci. Nemci so bili v gozdu in so opazili, ko je šel Pepi iz hiše. Nanjo so začeli streljati, onadva pa sta zbežala proti Pristovu. Nemci so na hišo tako streljali, da so streho čisto preluknjali. Pepi je v paniki odvrnil nahrbtnik, v katerem je bilo žganje in deka. Nemci so se priplazili do bajte in skozi okno zaklicali:

»Banditi naj pridejo ven!«

»V hiši so samo otroci in jaz!« je vsa preplašena odgovorila mati. Nemci so prišli v hišo in preiskali vse kote, če niso kje skriti partizani.

»Čigav je nahrbtnik?« so vprašali.

»Od partizanov,« je brez obotavljanja odgovorila mati. Nemec je iz nahrbtnika izvlekel steklenico z žganjem in jo dal pit Andrejevemu fantu, ki ga je močno potegnil.

»Ist schon gut!« mu je potegnil iz rok Nemec steklenico, ker se je bal, da bi posrkal preveč žganja. Potem so počakali, ka-

ko bo žganje delovalo na fanta. Ko so videli, da mu ne škoduje, so steklenico do dna izpraznili policisti sami...

PARTIZAN ALEKS

Aleks je bil med prvimi partizani, ki so prišli na Koroško. Večkrat je prišel k Andreju. Bil je obveščevalec. Nadvse je sovražil zagrizene hitlerjance.

Nemcev se ni bal. Oblečen v civila je hodil tudi podnevi po Mežici, Prevaljah in drugod. Andrej je nekega dne slučajno prišel k Brančurniku. V gostilni je bilo polno policije. Ob točilni mizi je stal Aleks in pil pivo. Ko je odšel, je dejal:

»Pivo bo plačal tisti, ki bo prišel za menoj!«

V Mušeniku bi moral likvidirati hitlerjance Plajnerja, ki ga ni dobro poznal. V obratu je zadel na Langerška, ki je imel pištolo na mizi in ga je ustrelil. Po tem dogodku je Plajner, v strahu za svoje življenje, zbežal v Volsberg. Tja je moral kasneje iti tudi Aleks. Zaradi izdajstva so ga Nemci ubili. Živ se jim ni dal ujeti.

Aleks je večkrat zbolel za pljučnico. Več dni je ležal pri Andreju in ženske so mu kuhale čaj, v mleko so mu dajale »pujfer« in jajca. Andrej je šel zanj po zdravila na Prevalje k zdravniku Smrečniku, ki je bil vedno pripravljen pomagati partizanom.

ANDREJEVE HČERKE IZDANE

Januarja 1945. leta so Nemci odkrili Šahmanov bunker, ki ga je izdal neki do-

mačin. Pri napadu so ujeli neko partizanko, ki ni imela dovolj trdne volje in je izdala Andrejevo Tončko, Jožico in Mojco.

Nemci so prišli po dekleta na dom ter jih kljub prošnji matere odgnali s seboj v Mežico. Mojco so v Mežici izpustili, ker je bila še mladoletna, ostali dve pa so odpeljali v Dravograd in v Celovec, kjer sta bili zaprti skupaj z Lubasovo Floro in Dularjevo mamo. Srečo sta imeli, ker ju Nemci niso mogli več odpeljati v taborišče v Nemčijo. V zaporu so dekleta pretepali. Jožica je morala zaradi tega v bolnico v Gospo Sveto. Oče Andrej je dobil zvezo prek bolniške sestre in je hčerki štirikrat nesel v bolnico hrano.

Tereza

Doma

Kako je žarelo,
kako je cvetelo
na oknih te hiše!
Iz tatmana curek brneč
je neustavljivo žužnjalo v korito.

Zdravih in rdečeličnih otrok
je bilo polno dvorišče,
iz smeha porajal se jok,
iz prepira je vstajala pesem.

Okna zdaj temno strmijo
v pogoltno dolino.
Kakor grenak spomin
se spreleta
čuden šumot
od line na lino.

Taborniki ob
tabornem ognju

Jakob Pečovnik

TRNJEVA POT DO SVOBODE

Mladost

Bili smo najemniki grofa Thurna na Vernarci pod Uršljo goro. Po partizansko se je hiši reklo Pri ta starem.

Mati in oče sta morala trdo delati, da bi bilo dovolj kruha za vseh devet otrok. Toda na visoki gorski kmetiji je bilo težko nasititi toliko lačnih ust. Kar je oče zaslužil z delom v grofovih gozdovih, je bilo komaj za sol, sladkor in kavo pa za kako pipo tobaka. Srajce smo imeli iz »hodnjega prta«, hlače pa iz domačega sukna, samo če je lan zrasel in če je bilo volne zadosti.

Tako so morali starejši otroci drug za drugim služiti k samostojnim kmetom. Najprej so bili pastirji; ko so končali šolo, pa so postali hlapci in dekle.

Bil sem najmlajši, tako sem končal šolo doma. Potem sem z očetom in starejšim bratom delal v gozdu. Visoko nad Plešivcem smo delali plohe za grofa Thurna. Zaslužek je bil slab, zato sem se čez leto dni preselil k sestri na Navrški vrh. Z možem sta bila prav tako najemnika na grofovskem posestvu pri Zakotniku. Svak je imel dva para konj in sedem krav. Na polju smo delali dve dekli in dva hlapca, tako smo pridelali dovolj krme za živino in hrano za ljudi. Mleko smo vsak dan vozili grofu na grad — to je bilo za davek. Kar je svak zaslužil s konji, je porabil za plače hlapcem in deklam, pa še previdno je moral ravnati z denarjem. Tako sem si po dolgem času le mogel kupiti praznično obleko. Težki časi so bili takrat.

Med gozdnimi delavci

Leta 1935 sem se pridružil gozdnim delavcem na Navrškem vrhu. Karel Aberšek je bil delovodja, Avgust Razgoršek njegov namestnik, v skupini pa smo bili še Tini Podgoršek, Jakob Plešivčnik, Franc Koler, Fric Marzel, Franc Mozgan in jaz. Najprej smo delali na Navrškem vrhu, nato smo se preselili v gozdove nad Kotljami.

Leta 1937 smo se razšli. Mene in Razgorška so poklicali na odsluženje vojaškega roka. Meni so rok skrajšali, ker sta dva brata pred menoj že služila polno dobo. Tako sem bil po osmih mesecih zopet doma.

Stanovali smo pri Danjelu nad Guštanjem. V skupini smo bili štiri delavci: Ivan Pongrac, Franc Koler in njegov oče Anton ter jaz. Še vedno smo delali za grofa na Navrškem vrhu. Pongrac je bil tedaj že aktiven član partije. Večkrat mi je pripovedoval o delovanju in idejah svoje organizacije, ki je bila tedaj seveda v ilegali.

V starojugoslovanski vojski

Marca 1941 so me poklicali na vojaške vaje v Celje. Bilo nas je precej Slovencev, Dalmatincev, Črnogorcev in nekaj Hrvatov iz notranjosti dežele. Ves mesec

smo prebili večinoma v kasarnah, vežbali nismo nič. Prepevali smo slovenske in dalmatinske pesmi, se pogovarjali o prihodnosti in se šalili. Marsikdo je rekel: »Nemci bodo prišli pa zopet odšli.«

V začetku aprila ob 11. uri zvečer smo doživeli alarm.

Zbrali smo se v zboru — bilo nas je za dva bataljona. Krenili smo iz Celja proti Rogaški Slatini. Zgodaj zjutraj smo prispeli tja in si nekoliko odpočili. Po sedmih urah marša smo prispeli v iglast gozd in postavili zasedo. Kmalu smo zaslišali šumenje in bobnenje in že smo opazili nad nami nemške bombnike in lovce. Odleteli so naprej.

Jakob Pečovnik

Po kosilu smo nadaljevali pot proti Varaždinu. Okoli štirih smo prispeli v neko vas, na levi je bil velik gozd in v njem smo postavili zasedo. Skopali smo rove in jih zastražili, ostali smo spali.

Naslednji dan ob zori smo se morali pripraviti za premik. Šli smo mimo kmetij, čez travnike in njive. Prispeli smo v lepo vas. Videli smo graščine in stare shrambe — kleti v njih so bile polne. Okrog so bili sadovnjaki in vinogradi. Tu smo taborili štiri dni. Bilo nam je lepo, ker je bilo dovolj hrane in pijače. Neki domačin nam je povedal, da so tu živeli grofje, pa so zbežali. Baje je pobegnil tudi kralj Peter.

Nemško ujetništvo

Vrnili smo se proti Varaždinu. Nekaj kilometrov pred mestom smo srečali Nemce. Obstali smo. Bilo je vse mirno, brez vsakega strela. Še danes ne vem, zakaj ni nihče streljal. Na naši desni se je razpro-

stiral gozd, na levi pa travnik. Tja smo šli. Oficirji so se prvi predali, potem smo odložili orožje še ostali. Nemci so nas odpeljali v varaždinske kasarne, kjer smo ostali dva dni. Tretji dan so nas močno zastražili in vodili proti Ptuj. V neki vasi pred Ptujem smo se ustavili. Bila je lepa vas z velikimi kmetijami. Hranili so nas kmetje. Gospodinje so nam prinašale obilno in izdatno hrano. Spali smo po skednjih in hlevih.

Nemci so nam lagali, da bomo v Mariboru dobili odpustnice in se vrnili domov. Kljub temu je nekaj fantov, ki so bili doma tam okoli, pobegnili. Četrty dan so nas še bolj zastražili in nas odvedli na železniško postajo v Ptuj. Vlak nas je odpeljal v Maribor. Tam smo morali izstopiti in postavili so nas v zbor ter nas močno zastražene vodili po mestu. Nekaterim je kljub temu uspelo pobegniti. Namestili so nas v velike dvorane. Zdaj so nam govorili, da nimajo tiskovin, zato bomo dobili odpustnice šele v Gradcu. Naslednji dan so nas peljali čez avstrijsko mejo. Na železniški postaji v Gradcu so nas čakali živinski vagoni. Bilo jih je kakih petnajst, v vsakega so spravili 20 do 30 ljudi. Vlak nas je odpeljal na Bavarsko, v Straubing.

Tu je izstopilo prvih 40 ljudi, ki so potem delali v tovarni. Od tod naprej so bile goste postaje. V vsaki vasi je izstopilo petnajst do dvajset mož. Moja skupina je izstopila v Rattenbergu. Tu je bil lager, od koder smo hodili delat na kmete in se vsak večer vračali. Z menoj so bili sami Celjani. Nekateri so junija 1942. leta odšli domov, nazaj jih pa ni bilo več.

Vrnitev

V začetku julija me je prišel klicat prijatelj Avgust Vengost, doma iz Celja, da bi šel z njim domov. Povedal sem mu, da bom dobil v oktobru, ko bo poljščina pospravljena, dovoljenje za pot domov, kakor mi je obljubil gospodar. To se je res zgodilo. V oktobru sem brezskrbno potoval domov. Zaposlil sem se pri guštanjski gozdni upravi in se nisem vrnil na Bavarsko, kakor bi bil moral. Po dveh mesecih so vprašali za menoj. Inženir Anton Metarnik je odgovoril, da me tu potrebujejo. Potem sem imel mir.

S Tinijem Podgorškom sva stanovala pri Ulšku na Navrškem vrhu. Delala pa sva v skupini z Andrejem Štefičem, Francem Mozgancem in Jernejem Laznikom. Delali smo tudi v Jurčkovem pod Uršljo goro. Nazadnje, 1943. leta, smo delali bukova drva pri Žagi nad Rimskim vrelcem. Delo nam pa ni šlo od rok in tudi nismo imeli veselja, ko smo videli, kako Nemci grdo ravnaajo z našimi ljudmi. Naredili smo le malo drv. Igrali smo karte pri kmetih, se dogovarjali za zveze in prepevali pozno v noč.

Nabor

Marca 1943. so Nemci poklicali na nabor več letnikov. Z Navrškega vrha smo bili kar trije — razen mene še Razgoršek in Mozgan. Nabor je bil v guštanjski osnovni šoli, ki je bila močno zastražena. Vojaška komisija je hitro opravila svoje delo, čeprav nas je bilo precej.

Po končanem pregledu smo se vračali na domove. Že med potjo smo se pogovarjali, kam bomo šli naslednji dan. Delat ni šel nobeden več, sestajali smo se pa še. Prepevali smo pri kmetih in se pogovarjali. Mogoče nam bo uspelo, da bomo ostali v domačem kraju.

Že naslednji teden smo dobili pozive za nemško vojsko, še teden dni nam je ostalo. Bili smo že odločeni, kam bomo šli. Tri dni pred odhodom v nemško vojsko se nas je zbralo nekaj fantov pri Reberniku na Navrškem vrhu: Ivan Pongrac-Janez, Franc Mozgan-Ljubo in jaz pa domači. Pongrac je nama s Francem razložil, kako morava pri kmetu v Zarazborju vprašati za zvezo s partizani. Vprašala bova: »Ali imate čebele?« Če bo kmet rekel: »Imamo jih,« potem bo vse v redu. S Pongracem sva že pred tremi meseci hodila tam okrog. Povedal mi je, da se pri tistem kmetu reče »Pri čebelah« (Radman).

Iskanje zveze

Pri Navršniku so imeli ohcet — Perovski sin Franc Košak se je ženil z domačo hčerjo Micko. Prav rada bi se bila pridružila sva, toda nisva več utegnili. S Francem sva krenila proti Kotljam, šla skozi Sele in Raduho ter prispela k Svetemu duhu. Ustavila sva se pri nekem kmetu, ki nama je dal za malico kruha, klobas in mošta. Nato sva nadaljevala pot proti Razborju. Prestopila sva potok Suhodolščico in nadaljevala pot med kmetijami. Prispela sva v vas. Zgoraj je bila gostilna Pečolar, nekaj korakov niže osnovna šola, v katero sem tudi jaz hodil, malo bolj spodaj pa cerkev s pokopališčem. Šla sva tod mimo in stopila na travnik.

Pri kmetu Radmanu je svetila luč, čeprav je bilo že ob 11. uri zvečer. Vstopila sva v hišo. V kuhinji sta bila deček, star kakih osem let, in mlajša ženska. Ukazala nama je sesti za mizo in vprašala, kaj bi rada. Rekla sva, da bi rada govorila z gospodarjem, pa je dejala, da ga ni doma, drugi so šli pa že spat. Dala nama je večerjo in dovolila, da lahko prespiva na skednju.

Ob zori sva se zbudila in se začela oblačiti. Slišala sva, da nekdo že krmi živino. Šla sva v hlev. Kmet se je začudil, kaj že tako zgodaj delava tam, pa sva rekla, da bi ga rada nekaj vprašala. »Kar vprašajta,« je odvrnil. »Ali imate čebele pri vas?« sem ga vprašal. »Bila je huda zima, slabo je z njimi,« je odgovoril kmet. »Ali jih mogoče prodate,« sva poskušala naprej. Med delom je nekako zabrundal, da ne bo nič. Potem sva mu pa kar povedala, da sva šele pred kratkim prišla iz nemškega ujetništva, sedaj so naju pa že vpoklicali v nemško vojsko. Midva bi rada šla k partizanom. Kmet je dejal, da še nobenega partizana ni videl. »Če pa vidva bolj vesta, potem pa kar pojdita,

policija je tu blizu.« Kmet naju ni poznal in nama ni zaupal. Takoj sva odšla.

Past

Predlagal sem, da bi šla najprej v Suhodol, kjer imam botre. Tam se bova najedla, nato pa krenila proti Plešivcu pod Uršljo goro. Z botri smo se lepo pozdravili in posadili so naju za mizo. Pogostili so naju z domačim žolodcem, šunko, belim kruhom in čajem. Pripravljala sva se že za odhod, ko pripelje k hiši kamion, poln policije. Vstopila sta dva oficirja in naju vprašala, kaj tam delava. Rekla sva, da se poslavljava. Zahtevala sta dokumente, pokazala sva pozive. Odpeljali so naju na železniško postajo v Slovenj Gradec. Tam so že čakali na odhod naši fantje in prepevali slovenske pesmi. Seveda je bila okrog in okrog straža. Pripeljal je vlak: vstop je bil prost, izhoda pa ni bilo. Tako je bilo na vseh postajah do Celovca. Povsod se je slišala slovenska pesem.

V Celovcu smo izstopili. Namestili so nas v barakah, ograjenih z žico. Bilo nas je kar precej Slovencev, ki smo čakali na razpored. Nekaj so jih poslali naprej že naslednji dan, ostali smo čakali na transport tri dni. Peljali smo se skozi Berlin in Hamburg. Ustavili smo se v Potsdamu. V kasarni smo dobili uniforme in poslali so nas na vežbe.

Daleč v Nemčiji

V naši četi je bilo tri četrtine Slovencev (bili so iz Dravograda, Črneč, z Ojstrice, iz Celja in Kamnika; in le četrtina Nemcev. Kadar smo korakali skozi mesto, smo morali peti. Nemško koračnico smo slabo zapeli. Komandir čete se je razjezil. Ukazal je peti slovensko. Bilo je lepo slišati, ko smo peli skozi mesto: Delaj, delaj, dekle, pušelj ali pa Regiment po cesti gre. Komandir je spoznal, da nemško nismo hoteli peti. Prijavil nas je dežurnemu v kasarni. Dobili smo kazen: leži — vstani, leži — vstani! Deset minut.

Šele potem so nam dali kosilo. Tudi Nemci, kolikor jih je bilo v četi, so bili prizadeti.

Slovenci smo se večkrat pogovarjali, da vežbamo za jugoslovansko partizansko vojsko. Od doma so nam pisali, kako se je že razvilo partizanstvo, vedeli smo za dogodke pri Leningradu in kako gredo Nemci nazaj. Vedeli smo, kako je na zavezniški fronti. Če je dobil kateri od naših dopust, ga ni bilo nazaj — šel je v partizane. Če je bil Jugoslovian ujet na ameriški ali na ruski fronti, so ga poslali partizanom. Vse to smo vedeli.

V Potsdamu smo vežbali poldrug mesec, nato so nas premestili na Dansko. Tu smo bili že blizu Anglije. Prebivali smo v veliki stavbi, okoli so rasla listnata drevesa, mimo je vodila asfaltirana cesta. Ob njej se je razprostiral velik travnik, kjer smo imeli zaklonišča. Pogosto so nad nami preletavali angleški in ameriški bombniki.

Na fronti

Čez mesec in pol so nas premestili na Čehoslovaško. V nekem gozdu blizu Prage je bil bataljon pešadije. Dobili smo vojno opremo. Pozno zvečer je odpeljal transport na rusko fronto. Čez nekaj dni smo se ustavili zahodno od Smolenska v Ukrajini. Izstopili smo na neki samoti. Med potjo v štab smo slišali grozno bobnenje in švigajoče svetleče se plamene. V štabu so nas razporedili v desetine. Vedeli smo, kaj nas čaka.

Bila je pusta pokrajina, gozdovi in redke kmetije. Šli smo na položaje, pripravili rove. Mislil sem si, da tu pač ni več izhoda. Vsake pol ure so nas ruski avioni zasipali z eksplozivom. Ko so avioni odleteli, je po nas udarila artilerija, za njo pa še pešadija z mitraljezi in avtomati. Slovenci smo bili tako razkropljeni, da nobenega nisem videl. Fronto bi mogla prekoračiti le cela skupina. Če bi se podal en sam na drugo stran, bi Rusi in Nemci udarili po njem.

Zimska idila

Neprestano smo bili v takem pekl. Morali smo se pomakniti nekaj kilometrov nazaj, da smo si malo oddahnili in pojedli kaj toplega. Čez kak dan pa so nas že dohiteli. Razumljivo nam je bilo, da moramo nazaj in še nazaj. Amerikanci, Angleži, Rusi in partizani so pritiskali na vseh straneh, tako da je bila nemška fronta že čisto redka. Vztrajali smo v tem ognju, vse dokler ni bil bataljon že popolnoma izčrpan in razredčen. Podobno je bilo tudi v drugih bataljoni.

Dopust

V začetku septembra je prišlo povelje, da moramo te položaje zapustiti in se pomakniti nazaj h kamionom. Odpeljali so nas v neko pristanišče in nas vkrcali na ladjo, s katero je plulo tudi več civilistov, ki so bili naseljeni na okupiranem ozemlju. Vozili smo se dva dni in eno noč ter prispeli v Nemčijo. Iz pristanišča so nas vojake s kamioni odpeljali v Altengraben ter nas nastanili v barakah, ki so stale v gozdu.

Kmalu sem dobil dvajset dni dopusta. Bil sem vesel, saj sem bil že prepričan, da ne bom več videl domačih krajev. Smel sem iti do Prevalj, kjer je živela moja starejša sestra, tista, ki je prej kmetovala pri Zakatniku na Navrškem vrhu. Večkrat sem šel tudi v Guštanj in k Ulšku na Navrški vrh. Tam je še vedno stanoval Martin Podgoršek, gospodaril pa je gozdni inženir Anton Metarnik. Tini mi je obljubil, da mi bo priskrbel zvezo s partizani. Prenočil sem pri sestri v Ozimčevi bajti. Naslednji dan sta prišla dva nemška vojaka z ravenskega gradu. Ker sem se preveč oddaljil od Prevalj, me je eden od njiju peljal v Dravograd na nemško komando. Moral sem ostati v Dravogradu. Tam sem prenočeval, čez dan pa sem lahko hodil okoli, celo na Prevalje sem se peljal. Ostalo mi je le še sedem dni.

Tri dni pred iztekom dopusta sem se v Dravogradu odjavil in poslovil, kot da

se vračam v vojsko. V Guštanju sem izstopil iz vlaka in šel po samotni ulici skozi trg. Bil je že mrak. Za Čečovjem je tedaj tekel majhen potok, ob njem pa je vodila steza na Navrški vrh. Napotil sem se k Ulšku. Pri Tiniju je že čakal Marko Laznik-Oktobor, ki je bil tudi na dopustu in se ni nameraval vrniti v nemško vojsko. Zvezo s partizani naj bi dobili naslednji dan.

Oglasili smo se še pri Metarniku. Nasmejale se nam je in nas pozdravil ter vprašal, kaj je novega. Rekli smo, da bomo morali zgodaj zjutraj oditi pod Uršljo goro. Vedel je, za kaj gre. Dejal je: »Sedaj bo pa treba telefonirati h godcu Savincu, če je kaj gamsov na tem območju.« To je pomenilo, če je kaj partizanov tod. Savinc pa je tedaj stanoval pri Godcu pod Uršljo goro. Odgovoril je, da so kar lepe skupine in da je vse v redu. Metarnik nam je postregel s kruhom in moštom. Pogovarjali smo se, nato smo šli spat.

Partizan

Ob štirih zjutraj smo krenili na pot. Marko, Tini in jaz pa nismo bili edini, ki smo tako šli v partizane. Veliko zvez je bilo v okolici Guštanj in veliko smeri je vodilo k partizanom. Podgoršek se je opremil, kot da gre delat v gozd. Šli smo mimo Ljubenčeve bajte proti Godcu. Savinčevi so bili doma. Hčerka nam je prinesla zajtrk. Gospodar je šel med tem na bližnjo kurirsko postajo. Nismo še pojedli, ko je že prispel vodič. Tini se je poslovil in se vrnil domov, kjer so ga čakale druge naloge. Vodič je bil Lagojevič sin. Spremljal naju je v četo k Podhovniku, k Staremu. Tam smo imeli kosilo. Kuhali sta Slemnikova mama in še neka tovarišica. Slemnikovi so imeli hišo nad Rinkom — pod Čečovjem. Oče je bil kovač v železarni. Sin Gusti je že zgodaj spomladi 1943. odšel v partizane. Ostali so bili še nekaj časa doma, ko pa je postalo nevarno, so

vsi šli v partizane — mati, oče, Micka, Krista in Viktor.

Prvi večer smo se utaborili desno od kmeta Starega, nad Kancem ali Raupšicem (po partizansko). Straža se je menjala, da so lahko borci spali. Nekaj tovarišev pa je šlo že zvečer v Guštanj v akcijo. Ob zori so se vrnili obloženi z mesom, sladkorjem in soljo. Prinesli so tudi obleke in nekaj cigaret. Tu sem se preoblekel. Dobil sem visoke škornje, črne jahalne hlače, bluzo in kapo s peterokrako zvezdo, oddal pa sem svojo nemško uniformo. Nato smo se vrnili h kmetu na zajtrk. Zatem smo imeli politično uro in novinci smo dobili ilegalna imena. Prekrščevanje je vodila Olga Kastelic-Marjetka. Rekla je, naj si izmislim kakšno ime. Odvrnil sem, da bi želel biti Janč in tako je ostalo.

Stražil sem v bližini kmetije, kjer sem imel lep razgled na dohodne poti. Popoldne je prišla pošta, da se oborožene nemške enote pomikajo iz Črne, Mežice, Prevalj in Guštanj na okoliška gorska območja. Takoj smo se umaknili čez Hom k Obretanu (Pri mokrem jopiču). Tu smo taborili kaki dve uri, potem smo se postavili v zbor. Komandant Stanko Grad-Kijev nam je razložil, kako moramo ravnati, če pademo v nemško zasedo.

Pekel v Jazbini

Šli smo okrog Uršlje gore v Jazbino in se ustavili pri kmetu Petriču (Pri treh miškah). Prispeli smo ob desetih zvečer. Ponoči sem bil tudi jaz na straži. Nekaj minut po sedmi uri zjutraj je dal stražar znak, da je opazil Nemce. Borci smo takoj zavzeli položaje, vendar je bila nemška premoč prevelika. Sekali so po nas z minometi, mitraljezi, brzostrelkami in puškami. Na spodnji strani kmetije smo le prebili obroč in se pogнали po strmem, kamnitem pobočju. Prečkali smo cesto, ki vodi v Žerjav, in se povzpeli na strm hrib. Ustavili smo se in obvezali tovariša, ki je bil ranjen v koleno. Bili smo že na javorski strani. Lepo se je videla cela Petričeva kmetija. Srce nam je krvavelo, ko smo slišali, kako vpije na pomoč Petričeva hčerka. Bila je zadeta v prsi. Domačijo so Nemci zažgali. Šli smo po strmem bukovem gozdu proti kmetiji, misleč, da bomo mogoče le mogli kaj pomagati. Hodili smo kakih petsto metrov, ko zarezgetajo rafali iz brzostrelk. Tudi z granatami so nas zasuli. Tu je bil ranjen Cvitaničev Franček, nekaj metrov za njim pa še jaz. Bil sem zadet v kolke in v spodnji del trebuha. Drobec granate je ostal tudi v hrbtenici. Za trenutek sem izgubil zavest, v hipu pa sem že prišel k sebi in se hotel pomakniti za tovariši, toda hudo me je zbolelo v križu in kolku.

Naju s Frančkom je ranila druga zaseda, ostali borci pa so trčili naravnost v tretjo pod Petričem. Tam sta padla dva borca, Kančev Anza-Čapajev in Micka iz Janeče bajte. Pozneje sem izvedel, da so Nemci na tem območju tako dobro postavili zasede zato, ker je bil z njimi bivši partizan, ki je dobro poznal ta teren. Ušel je partizanom in se prijavil nemški policiji. Nemci so ga uporabili v boju proti njegovim bivšim soborcem.

URŠLJA GORA

V nemških krempljih

Na poti v Javorje sva s Frančkom doživljala hude trenutke. Nemci so naju odvedli na skedenj pri Mežnarju in naju močno zastražili. Zvečer so začeli tekati sem in tja in vpiti, da se približuje skupina partizanov. Oficir je viknil stražarju, da naju mora takoj postreliti, če bi partizani napadli. Ti pa tega niso storili, ker so ščitili kmeta. V primeru spopada bi Nemci kmetijo gotovo zažgali.

Nemški oficir je gospodarju ukazal, naj zapreže konje. Spravili so nas ranjence na voz in nas peljali proti Črni. Spremljalo nas je šest Nemcev, drugi so ostali v Javorju. Okrog osme ure zvečer smo prispeli v Črno. Znosili so nas na hodnik v bolnici. Tam so bili že nekateri ranjenci, tudi iz naše čete. Med njimi sta bili Petričevi hčerki Micka in Nežka. Prva je bila ranjena blizu domače hiše, druga pa se je z borci prebila iz obroča. Pomaknili so se za Uršljo goro in blizu Močivnika padli v četrto nemško zasedo. Nežka je bila zadeta skozi levo ključnico. Vso izčrpano jo je zajela nemška policija in jo spravila v bolnico. Le kratko časa so nas pustili skupaj, govoriti nismo smeli. Kmalu so nas raztaknili na vse strani. Naju s Cvitančevim Frančkom so spravili v majhno sobo v gornjem nadstropju. Prišla sta dva zdravnik in z njima nuna. Eden od zdravnikov je bil Slovenec. Vprašal naju je, kakšne težave imava. Povedala sva. Videti sta hotela ranjena mesta. Še isti večer so naju operirali. Franček je bil zadet v bližini mošnje in v desno ključnico.

Izmučena sva zaspala. Ko sem se ponoči prebudil, sem slišal, da je na hodniku straža. Zjutraj sva se s Frančkom že začela pogovarjati. Pripovedoval mi je, kako je bilo, ko so prišli ponj partizani. Z deklo, ki je bila doma iz Mežice, sta na polju na Čečovju spravljala koruzno slamo. Njega so odvedli, dekli pa so naročili, da mora na policiji prijaviti, kaj se je zgodilo, vendar mora počakati, da bodo oni že varni v gozdu. Danes je ta nekdanja Cvitančeva dekla — moja žena.

Okrog devete ure je bila vizita. Kmalu zatem so prišli gestapovci, da so naju zaslišali. Povedal sem čisto na kratko in tako, da ni bil prizadet nihče od tistih, s katerimi sem se srečal na svoji partizanski poti.

Frančka sta obiskali mama in sestra Tonina. Prinesli sta mu jesti, a le kratko časa sta se smeli pogovarjati z njim.

Celovški zapori

Ob štirih popoldne se je ustavil pred bolnico kamion. Naložili so nas nanj. Peljali smo se skozi Mežico in proti Poljani. Tu pa smo zavili na levo proti Avstriji. Zdaj smo že vedeli, koliko je ura. Peljali so nas v celovške zapore.

Razmetali so nas po celicah. Mene so spravili nekam v gornje nadstropje. Ležal sem na trdih deskah in nisem mogel spati. Bil sem čisto sam v celici, bolelo me je in mraz me je tresel. Šele proti jutru sem malo zadremal.

Približno ob sedmih zjutraj sta zaropotala po vratih dva paznika in viknila, da

moram vstati. Povedal sem, da ne morem, ker sem težko ranjen. Nekako sta mi pomagala, da sta me spravila za nadstropje niže. V celici so bili že štirje, med njimi tudi Cvitančev Franček. Tretji dan popoldne naju je obiskal Rajko Kotnik, ki je bil tudi zaprt v Celovcu. Spregovorila sta le nekaj besed s Cvitančevim, nakar ga je paznik odvedel. Naslednji dan so tudi Frančka premestili v drugo celico. Slovencev niso pustili skupaj, da bi se pogovarjali. Ostal sem sam z dvema Avstrijcem. Nekje v tirolskih gozdovih sta bila zabita, ker se nista hotela vrniti v nemško vojsko. Pa so ju izvohali in privedli semkaj. Tretji je bil pa politični jetnik, doma iz Celovca. Pisal se je Bohinc. Povabil me je, naj ga pridem v svobodi obiskat. Dobro sva se razumela.

Iz Celovca sem pisal Podgoršku, Pongracu in sestri na Prevalje ter očetu. Vsi, razen enega, so mojo pošto dobili. V zaporu smo imeli zelo borno hrano, razen tega so me neprestano zasliševali. Gestapovec mi je grozil z ustrelitvijo in me tepel, da bi kaj več povedal. Ker sem govoril vedno enako, so me nazadnje nehali zasliševati.

V celici je bila kanta, v katero smo hodili na stranišče. Vsak večer in vsako jutro jo je bilo treba izprazniti. Za nas je to delal neki jetnik, doma blizu Pliberka. Bil je vedno lačen, s tem pa si je zaslužil dodatek pri hrani. Na hodniku je vedno kaj novega izvedel, potem je nam v celici povedal, koga so zopet zaprli. Kmalu sem izvedel, da so tudi Petričeve privedli v celovške zapore — starše in hčer Nežko.

Iz pekla

Marca 1944. so nas nekatere premestili v druge zapore. Mene so spravili v celico z dvema trdimi ležiščema. Pred menoj je bil tu že Korošec, doma blizu Borovelj. Osumljen je bil zveze s partizani. Dobro sva se razumela.

Tudi iz teh zaporov sem pisal domačim in prijateljem. Nekega dne je prišel paz-

Gvido Pavlič

Božec

Jaz sem izbran
za svojega vestnika.
Jaz sem partizan
in sodim:
na strani tej,
kjer puška je zaklep
in merek
postavljen pred resnico,
tu volja nova, tu nebo je novo!

Morda je z nami bog,
morda sploh ni boga,
vrag vedi!
Jaz za potoke bolečin,
krvi, solza,
ne bil bi slep gotovo.

In če je kdaj govoril bog
in če je besednjak nebes svoboda,
potlej bomo osvobajali nebo,
dokler bo ogenj, zemlja,
zrak in voda —
dokler osvobodimo to zemljo
vseh poniglavih, skrušenih
psoglavcev.

Ker mi smo nov rod maščevalcev,
ki mu nič človeškega ni tuje.

In v nas se ena sama želja kuje:
mi hočemo graditi,
na to nebo razpeti nove zarje —

in spet kot prej ljubiti
in orati,
govoriti,
kot nas je učila mati...

Na Naravskih ledinah

Ignac Zdovc

Ukradeni zvonovi

Večkrat sem premišljeval, da bi zapisal, kar mi je pripovedoval kmet Janez Skok iz Senčnega kraja pri Pliberku. Dogodki so globoko vsekani v živo resnico zgodovine koroškega ljudstva vse do leta 1942. Takrat, pred nosom gestapa, sredi takratnega rajha ukrasti cerkvene zvonove, ki so bili pobrani iz cerkva in namenjeni za pretopitev v vojaške namene, je bilo nezaslišano.

Povrnimo se v tiste čase pred 38 leti v Pliberk, kjer se je odigrala ta zgodovinska drama.

V mesecu februarju 1942 so imeli fašisti zbrane zvonove na pliberški železniški postaji iz vseh cerkva v Podjuni. Kraj, kjer so hranili te zvonove, je bil ograjen z visokim lesenim plotom in z močno ključavnico zaklenjenimi vrati.

Dobro se še spominjam, je zapisal Skokov oče, kako je leta 1917 cesarska oblast postopoma pobrala zvonove, a so pri vsaki cerkvi vsaj en zvon pustili. Neko nedeljo sem šel na pliberško postajo, da sem si za beležil napise, ker so bili nekateri zvonovi zelo stari in zanimivi. Škoda se mi jih je zdelo in mislil sem si: Ko bi nas bilo več, bi mogli kak zvon skriti. Tedaj si pač nisem predstavljal, da bom čez 25 let res kaj takega storil.

Ko so se po prvi vojni denarne razmere nekoliko ustalile, so ljudje s številnimi žrtvami kupili nove zvonove. Večinoma so jih naročili v Dunajskem Novem mestu, da so imeli spet lepo zvonjenje. Vernemu človeku zvon ni samo kos kovine, temveč ga spremlja skozi življenje.

Ko pa je leta 1942 hitlerjanska oblast pobirala zvonove, so vzeli vse do najmanjšega zvona. V slovenskem delu dežele niso prizanesli niti devetnajst stotov težkemu spominskemu zvonu, na katerem je bilo zapisanih osemdeset padlih iz prve svetovne vojne. Imamo itak sireno, zvon pa naj gre za zmago, so takrat rekli fašisti. Nihče se temu ni upal ustavljati. Toda ta zvon ni prispeval k zmagi, našli so ga po vojni še nerazbitega nekje na Tirolskem in se je vrnil.

S pobiranjem zvonov so zadali kar najtežji udarec vernikom. Tedanjim oblastnikom je bilo v napotje vse, kar je spominjalo na Boga.

nik vprašat, če je kateri bolan. Oglasil sem se. Odvedli so me v ambulanto. Ordinaral je starejši zdravnik. Povedal sem mu, da sem bil pred štirimi meseci operiran. Nihče mi ni šivov pobral in vse je bilo že ognojeno. Zdravnik mi je te šive odstranil. Ni me žalil, kakor sem sicer venomer poslušal, da sem bandit. Rekel je stražarju, da bo potreben ponovni prevez, in to kar v celici.

Čeprav sem bil že prepričan, da sem v peklu, iz katerega ni rešitve, se je vendar tudi ta trnjeva pot končala. Prišla je svoboda. Avgusta 1945 sem se vrnil domov ves izčrpan in bolan, toda vesel, da sem prišel v svobodno domovino.

Ne bom pozabil besed, ki jih je spregovoril eden tedanjih veljakov: »Ko opravimo z zunanjim sovražnikom, bomo temeljito pometli še z notranjimi. Sovražnik številka ena tretjega rajha je cerkev. Kristus je bil Jud in pri nas nima nič iskati. Ljudstvo tega sedaj še ne sme vedeti, ker bi se preveč vznemirilo, toda tu ne bo milosti.«

Tem ljudem takrat kaj ugovarjati je bilo nevarno. Mislil sem si pa: »O ti šleva uboga ošabna! Ali si že pozabil, kaj se je zgodilo tistim, ki so zvonove jemali v prvi vojski? Zgubili so vojno in tudi vi že izgubljate tla pod nogami, ker ste se vrgli na ropanje zvonov. Tudi ti boš dočakal dan, ko bo vaš malik drvel iz svojega prestola.«

Skokov oče

Tako so samo iz pliberške fare s sedmi podružnicami odpeljali dobrih dvanajst ton brona in na ta način kradli vernike za težke denarje. Večina darovalcev za te zvonove je takrat še živela.

Dne 23. februarja 1942 sem bil na poti skozi Libuče, ko je pri podružni cerkvi sv. Andreja zadnjič pozvonilo. Sredi vasi me srečajo Močilnikova mati, me ustavijo in mi rečejo: »Ali ni to prežalostno? Koliko sta se žrtvovala ključarja, naš in Hanzinov oče, da sta zbrala denar za tako lepo zvonjenje. Iz ljudskih žuljev so bili uliti zvonovi, sedaj nam jih bo pa ta vrag ukradel. Oh, ko bi se kdo znašel, da bi jih skril, pa bi jih še imeli. Boš videl, Hitler bo vojsko izgubil, kakor so jo vsi, ki so bogu čast kradli.« »Mati, pomirite se, kajti tu ni več pomoči in nihče ne bo postavljaj svojega življenja na kocko. Vi pa bodite bolj previdni. Če bi vas sedaj kak nepoklicanec slišal, bi šli zvonovi in vi. Nikoli več ne bi videli Libuč!«

»Vidi se ti, da si še neizkušen in ne veš, da je Bog močnejši od Hitlerja in vse njegove bande.«

Ker sem se res bal, da bi naju kdo slišal, sem pustil blago Močilnikovo mater sredi ceste ter nadaljeval svojo pot. V ušesih pa so mi kar naprej zvenele materine besede: »Ko bi jih kdo skril, pa bi jih še imeli...« Toda kdo bo to tvegalo, saj je prenevarno, najmanj pa jaz...? A bolj sem podil te misli iz glave, bolj so silile vame kakor sitna muha, ki se ne da odpoditi. Nisem našel miru ves dan, prav tako ne naslednji. Vtem pa so odpeljali zvonove na pliberški kolodvor.

Ker se ni ujemalo z uradno propagando in ker potniki, ki so prihajali iz zasedene Slovenije, niso smeli vedeti, da že primanjkuje surovin, so oblasti ukazale obdati skladišče zvonov z visokim, nepredirnim plotom ter z močnim zapahom. Še tisti večer me je gnala radovednost gledat, če bi bilo brez posebne nevarnosti mogoče kaj ukreniti. Ko tako oprezujem okoli tistega plota, zaslišim korake. Mimo pride službujoči železničar in vpraša, kaj iščem tod ob tako pozni uri.

Ta železničar je bil moj nekdanji sošolec Makej. Rodil se je pri Maku na Borovljah in tudi zrastle je pri tej hiši, zato se ga je ta priimek prijel. Bil je tako navihan, da je znal potegniti za nos ves gestapovski aparat, da so ga povabili tudi v stranko.

Na pliberški postaji je bil tedaj za železniškega kovača Peter Tomazin, mlad fant iz Mežice. Bila sva si znanca. Nekega dne mi pravi: »Dobil sem vpoklic v nemško vojsko. A da bi šel pobijati lastne ljudi, tega ne spravim skupaj. Ne preostaja mi drugo, kot da izginem h goščarjem.« Ko sem ga posvaril, naj tega ja ne pravi nikomur, mi je rekel: »Saj nihče drug ne ve za to kot Makej, ta je pa naš.« Tako sem bil zvedel, da zna Makej tudi molčati in zato sem mu kar naravnost povedal, da me tišči glede zvonov.

Ob mojih besedah se je Makeju obraz zresnil. Dejal mi je: »Sam se tega ne lotevaj, je prenevarno, ker včasih posedajo po vagonih gestapovci in če te dobijo, ne bo šla samo tvoja glava, ampak bodo kot ljudske škodljivce uničili vso družino. Saj veš, da velja sabotaža za največji zločin. A tudi jaz sem že mislil na to, da bi bili ljudje rešitelju zvonov nekoč hvaležni. Če misliš zares, tedaj pridi jutri zvečer ob enajstih! Jaz imam nočno službo in tedaj pogasimo tudi luči. Lahko vse pregledam. Če bi bilo nevarno, te bom čakal pri prečnicah in ti pojdi kar mimo, da ne bo kaj sumljivega. Če me ne bo tam, pa pridi in pomagal ti bom.«

Naslednji dan pripravim vse potrebno in preizkusim vprego. Ko pride določena ura, izročim vse v varstvo matere božje, zaprežem mlado, težko kobilico ter hajdi na nevaren lov.

Makej me je že čakal. Gestapovci sedijo v bifeju pri pijači in kartah. Pohiteti morava! S cepinom ni bilo težko ulomiti v ta bunker in ključavnica je naglo popustila. Kmalu sva imela srednji zvon domače cerkve naložen

in Makej me opozori: »Vzemiva vsak zvon od druge cerkve, da bova bolj zmešala sled!«

Ker je bilo skladišče na peronu za meter višje od ceste, je bilo delo razmeroma lahko in hitro končano. Vtem ko je Makej skrbno popravil zapah ter zabrisal sled, so trije begunci drsli po gladkem sanincu po cesti proti Libučam in naprej skozi vas čez pašnike, tja pod gozd. Le luna je izza pretrganih oblakov opazovala ta nenavadni beg.

Še pred svitom je rešene zvonove že krila zemlja. Neko zadovoljstvo me je obšlo, češ, vi pa ne boste služili Hitlerjevemu pohlepu po tuji zemlji in ti, naša gruda, ki si sedaj zares blagoslovljena, hrani to dragocenost, dokler ne mine ta veliki petek. Ko bi si le dočkal dan, ko bodo zvonovi smeli zapustiti ta začasni grob.

Naslednji dan opoldne je bil Makej službe prost. Prišel me je iskat in vprašat, kako mi je šlo. Ker nihče ni odkril nobenih sumljivih sledov, mi pravi: »Odpeljiva jih še več! Ljudje bodo nekoč hvaležni. Kdor ima zdravo pamet, mora vedeti, da bo Hitler vojsko izgubil, ne bodo ga prej pustili.« »Ne upam si več, so presvetle noči in saninec izgineva, obtičati pa ne smem.« Nikdar prej nisem v življenju tako živo občutil neke notranje sreče kot prav to noč, čeprav ljudje tako radi obrnejo v raznih podobnih primerih v življenju in menijo: Pa sem imel srečo! Kaj bi se bilo lahko zgodilo? Luna je bila pred ščipom in vozil sem tik mimo hiš nevarnih nacistov. Pa je bilo vse kakor izumrlo. Nisem si znal razložiti, kaj me je pripeljalo do tega predznega dejanja, imam vendar pamet in razsodnost, kaj me je k temu gnalo? Pa so mi prišle v spomin besede v Dachau usmrčenega dekana gospoda Hornböcka v katehetski šoli na Lokovici, da se nič na svetu ne zgodi brez božje volje. Bog je torej uporabil mene, da bodo zvonovi ostali, ker so jih ljudje kupili v prvi vrsti za božjo čast.

Čez štirinajst dni se je vreme obrnilo, od vzhoda je brila huda burja, ki je oglušila vsak ropot. To noč sva izbrala z Makejem za nov poskus. Že je bil naložen drugi zvon domače cerkve, kar se nama nenadoma prekucne z voza: BUMF! Ker je zvon tehtal nekako 1200 kg, ga nisva mogla več premakniti z mesta. Zavedala sva se: »Ta naju bo izdal!«

Moral sem s praznim vozom domov in k sreči spet ni bilo nikogar na cesti. Naslednji dan je že bil pokonci ves gestapovski in policijski aparat. Ker sem bil takrat že pri deželni straži, sem si drznil na postajo gledat, kaj se je zgodilo. Sreča me stražmojster, poveljnik deželne straže, ter pravi: »Dobil sem strog nalog, da je storilce treba najti in da mora pomagati tudi deželna straža.«

Ta poveljnik je bil po rodu Dunajčan, pameten mož, in sem iz pogovorov spoznal, da mu ni bilo dosti do tega, da bi storilce našli. Ugotovili so le, da so bili zvonovi odpeljani proti Libučam. Preiskali so vso okolico, premerili vozom tire in konjem kopita, a sledovi se niso nikjer ujeli. Polagoma pa se je tudi ta nevihta podela.

Jaz sem pri svojem vozu razširil tire za pet centimetrov. Konja pa sem gnal prekovat na Prevalje h kovaču Reberniku. Rebernik mi konja ni hotel prekovati, ker so bile močno pritrjene vse podkve na vseh nogah. Ali povedati se mu nisem upal, ker je bilo

preveč nevarno. Odšel sem s konjem domov. V svojem mlinu daleč od doma sem imel zašilno kovačnico in sem si konja sam prekoval. Pribil sem mu na kopita širše podkve. Škornje, ki sem jih takrat imel na nogah, pa sem zakopal. Na ta način sem zamaskiral sled za ukradenimi zvonovi in za seboj.

Na kraj, kjer sem na njivi zakopal tri zvonove, sem navozil velik kup gnoja. Spomladi pa sem to njivo preoral in tam posejal jari ječmen.

Dočakali smo mesec maj leta 1945. Angleška osma armada, ki se je bila izkrcala na Siciliji in je gnala sovražnika skozi vso Italijo, je skupno z jugoslovanskimi partizani osvobodila Koroško. Nacizem je bil strt, ljudstvo si je oddahnilo. Ko smo šli na vnebohod k maši, smo srečali angleške tanke, in ti so prinesli preplah med rjave peteline, ki so strahovali ljudstvo od leta 1938 dalje.

Žvabeški župnik Franc Uranšek je v pridigi na Sv. mestu dejal: »Po dolgih letih Hitlerjeve prepovedi v maju 1945 spet smem slovensko pridigati. Ne veste še, da so nameravali izseliti vse, kar je slovenskega, da bi postali sužnji na tuji zemlji.«

Nemci so odkrili, da Makej ni zanesljiv nacist. Moral je zamenjati železničarsko čepico z vojaško, a se je kmalu znašel v francoskem ujetništvu in se dolgo časa ni oglašil.

V nedeljo, dne 12. avgusta 1945, so te skrite zvonove povrnili trem cerkvam. Nanje so pritrdili napis »MIR VAM«. Ti zvonovi so pripadali trem cerkvam, in sicer: Šentjurju, Gornjim Libučam in Spodnjim Libučam. Ti zvonovi so prvi zapeli na avstrijskem Koroškem in dali vedeti prebivalstvu teh krajev, da niso služili hitlerjanskemu pohlepu po tuji zemlji.

Star sem 78 let, je dejal Skokov oče iz Senčnega kraja pri Pliberku. V življenju sem

veliko preстал in vedno sem imel srečo, posebno pri delu na svoji kmetiji.

*

Skokov oče ni poznan samo kot rešitelj libuških zvonov, pač pa tudi kot oče partizanske družine. Peter Tomazin-Skala se je z njim spoznal že v času, ko je moral delati na pliberški železniški postaji kot kovač. Tudi železničarju Makeju je Tomazin vse zapopal, preden je odšel v partizane.

Peter Tomazin ve povedati, da se je prvič oglašil pri Skoku kot partizan v mesecu aprilu leta 1943. Z njim so bili takrat še naslednji prvoborci: Metod, Nestl, Juri, Jaki Moki-na, Burjakov Gregi, Jager, Janko in Milanček. To so bili borci 1. koroške čete. Bilo je takoj po napadu na Mežico. Na Šmarjeti pa je že takrat imel zvezo s temi borci Petrov sodelavec in zanesljiv človek Makej. Z njegovo pomočjo je tudi marsikdaj zdrvela v zrak proga med Dravogradom in Pliberkom. Tako sta bila Skokov oče in Makej prva antifašista, ki sta v tem kraju kljubovala Hitlerju.

Skokova in Apovnikova družina sta pozneje, v začetku leta 1944, sodelovali s kurirsko četo TV — 32. Ta kurirska četa je vzdrževala zvezo čez Holmec v Šmarjeto, na Komelj in čez reko Dravo z borci na Svinji planini. To četo je vodil komandir Domen, doma iz Železne Kaple. Četa je na tem sektorju delovala vse do 12. oktobra 1944. Takrat jo je pliberška policija obkolila in uničila pri Apovnikovi domačiji na Komelju. V tej četi so bili od začetka naslednji borci — kurirji: Domen, Kristi Mlačnik, Ivan Lesjak iz Koprivne, Ignac Zdovc in njegova brata Mirko in Jakob; Maks, doma iz Leš, ki je pozneje padel v Šentanelu.

Na jugoslovanski strani sta s temi kurirji sodelovali Baštejeva in Stropnikova družina, na Šmarjeti pa Tomaževa družina.

Skokova domačija v Senčnem kraju pri Pliberku

Skok je imel svoj radio in domači tok iz svoje centrale v mlinu. Prav pri Skoku smo partizani prejeli dnevnice s tujih radijskih postaj, iz držav, ki so se borile proti Hitlerju.

V mesecu oktobru leta 1944 pa je v ta kraj prišla kurirska četa K — 18. Vodil jo je komandir Ožbi Fajmut. V tej četi so bili kurirji Ožbi, Tini, Peter in drugi, katerih imen se ne spominjam. Ta četa kurirjev je delovala na

sektorju Libuč, Holmca in Loma vse do konca vojne. Konec vojne, bilo je 16. maja 1945, so ustaši umorili Baštejevega očeta Franca Zdovca, ga v hosti blizu Apovnikove domačije vrgli v graben ter nanj nametali vejevje. Pri iskanju je sodeloval z vso družino tudi Skokov oče z vso sosesko. Mrtvega je pripeljal na Baštejevo domačijo prav s tisto kobilo, s katero je s pliberške postaje odpeljal ukradene zvonove.

Ignac Zdovec

Osmo srečanje borcev — delavcev slovenskih železarn

Koordinacijski odbor ZZB NOV Slovenskih železarn in organizator Veriga, Lesce — Bled sta v soboto, 23. avgusta, organizirala osmo srečanje borcev-delavcev slovenskih železarn v Ribnem pri Bledu. Iz železarn Ravne so na to srečanje peljali štiri avtobusi z 200 udeleženci. Srečanja so se udeležili aktivni delavci — borci iz železarn. Železarna Ravne je na to srečanje povabila mladino iz železarn in razne druge predstavnike tovarne ter iz predsedstva občinskega odbora zvezo združenj borcev.

To veliko srečanje je odprl predsednik koordinacijskega odbora borcev slovenskih železarn inž. Mitja Šipek z Raven. V pozdravnem govoru je orisal pomen tega srečanja. Slavnostni govornik pa je bil predsednik skupščine občine Radovljica. Pozdravil je udeležence srečanja borcev slovenskih železarn v Ribnem. V govoru je orisal zgodovino NOB na Gorenjskem. Nato je obravnaval današnji čas gospodarske stabilizacije in napredek v radovljiški občini.

Srečanje so popestrili godba na pihala, pevski zbor in recitatorji ter mladinska folklorna skupina. Za ples pa je poskrbel gorenjski ansambel »Sava«.

Osmega srečanja borcev-delavcev slovenskih železarn so se udeležili borci-de-

lavci iz naslednjih delovnih organizacij: železarna Ravne, železarna Štore, železarna Jesenice, tovarna verig Lesce Bled, Žična Celje, Plamen Kropa, Tovilj Ljubljana in Metalurški inštitut Ljubljana.

Vsi udeleženci želijo, da bi se tako srečevali še v prihodnje. Do sedaj so se srečanja vrstila vsako leto v drugem kraju. Borci slovenskih železarn ugotavljajo, da jih je na vsakem srečanju manj. Letos se je tega srečanja udeležilo nekaj več kot 600 borcev, medtem ko jih je bilo na prvih srečanjih 1050 in še več. Razumljivo je, da borci-delavci vsako leto zapuščajo svoje delovne organizacije in odhajajo v zaslužni pokoj.

Lepo vreme, še lepša narava in dobra kapljica — vse to je pripomoglo, da so se borci vseh slovenskih železarn na svojem srečanju prijetno počutili.

V imenu borcev in ostalih udeležencev tega srečanja se najlepše zahvaljujem železarni Ravne, da nam je omogočila udeležbo na tem nepozabnem srečanju. Tudi v prihodnje si še želimo podobnih srečanj; na njih se pogloblja prijateljstvo med borci in ostalimi delavci slovenskih železarn.

Ignac Zdovec

Srečanje koroških kurirjev NOV

V nedeljo, dne 25. maja, so ob 35. obletnici osvoboditve naše domovine in ob dnevu mladosti razvili koroški kurirji TV relejnih postaj svoj prapor. Istočasno so bile podeljene jubilejne značke vsem kurirjem, ki so se bojevali na koroških tleh.

Že pred 10. uro so se začeli zbirati v Rudarjevem pripadniki civilne zaščite, narodne zaščite, vojaki, oddelek teritorialne obrambe, vojaški rezervni starešine, borci NOV in člani ZB, delegacije s praporji, gasilci, taborniki in mladina.

Ob zvokih rudniške godbe je dolga kolona več kot 500 udeležencev korakala proti Črni.

Pred spomenikom v Črni so kurirji iz Koroške položili venec ter se z minuto molka poklonili žrtvam padlih borcev na Koroškem.

Pred šolo je bilo veliko ljudsko zborovanje, ki so se ga udeležili tudi partizanski kurirji iz avstrijske Koroške. Po dolgih letih so se ponovno srečali koroški kurirji z dveh strani

meje ter obujali spomine na težke dni na Koroškem.

Pokrovitelj prireditve je bilo Gozdno gospodarstvo iz Črne. Vodja tozda — Milan Čurin — je razvil kurirski prapor ter ga podelil partizanskim kurirjem (koroškemu pododboru).

Mladi iz Koprivne, njihovi šoli so prav partizanski kurirji TV relejnih postaj pokrovitelji, so pripravili kurirjem pester program.

Sodelovali so še pevski zbor in mladinska folklorna skupina iz Črne ter razni recitatorji in šolski pevski zbor iz Črne.

Predsednik pododborja koroških kurirjev Ožbi Fajmut je koroškim kurirjem podelil posebne značke, ki pričajo o težkih časih NOB na Koroškem.

Ob dnevu mladosti so mladim, ki so bili sprejeti v mladinsko organizacijo, podelili članske izkaznice.

Polaganje vencev pred spomenikom v Črni

Po končanem programu so se srečali koroški partizanski kurirji z obeh strani meje v hotelu Planinka v Črni ter kramljali še pozno v noč.

Gvido Pavlič

Pismo

Če pade jutri sonce na planet prekleti,
kjer šklepetajo kot zobje mrtvaka pušk
zaklepi,

kjer noži bliskajo in bajoneti —
jutri, če se od kolone smrt odlepi,
te poiščem, Neva.

Prah mnogih bitk mi še teži ramena,
ki nekdanj si na njih, oprta na dlani,
slonela.

In vitka puška mi je legla čez kolena,
in petokraka, ki je v ognju zacvetela,
je cvet, ki sem pripel si ga na čelo,
Neva.

Nad puško sklonjen sem ves čas —
odpusti.

Vojna je, a v mislih zmage sem pijan,
svobode. Trdo že gledal smrti sem

v čeljusti,
a še živim — nocoj sem le zaspan,
hudo utrujen potnik v svetu sanj,
veš, Neva.

Če pade jutri en sam žarek sonca na ta
svet,

bi enkrat, enkrat samkrat vrnil se morda,
da s tvojih usten odpoljubim cvet,
da vina srknem in oplaknem patino s srca,
Neva.

Odhajam zdaj — na dolg pohod — med
mrtve ešalone,
pred sencami gomil počutim majhen se
kot pleva...

Karkoli že zgodi se — jaz sem sred
kolone,
prebitih prs, a le utrujen, le utrujen, Neva,
Neva...

Anton Ikoč

Spomini

PRI BRKU NA STARI GORI POD OBIRJEM

Nekega lepega, sončnega februarskega dne leta 1945 so se ustavili pri Francu Oprčanu-Brku, p. d. Štoku ali po partizansko »Pri citrah« na Stari gori pod Obirjem obveščevalci: Peter Skala iz Slovenj Gradca, Grabnarjev Vester-Tomi iz Črne na Koroškem in Janko iz Maribora. Bilo je veliko snega. Pred hišo pod kuhinjo je bila lesena klop, kamor so posedli. Franc je povprašal, če je kaj novega v dolini. Peter pa mu je odgovoril: »Ni kaj hudega, samo okrog petdeset policistov se hajka tod okoli, a tu gor jih gotovo ne bo.« Franc pa jim je trdil, da bodo gotovo prišli, ker je že dobil obvestilo od Beračnika. Ta je bil že sedemdeset let star. Poleti je pasel živino na Stari gori. Bil je tudi lovec. Francu je vedno prinesel pošto, če je zvedel o kaki nevarnosti. Imel je pogoste stike s policijo in tako je marsikaj zvedel.

Janko je odšel pod hlev na stražo, Franc pa je sedel na ograji verande in se pogovarjal s Petrom in Tomijem. Tedaj pa je Franc slišal hrustenje snega in ko se je ozrl, je zagledal tik pod verando policista z naperjeno brzostrelko in v tem je policist že zapil: »Halt! Hände hoch!« in sprožil proti Petru in Tomiju. Toda bila sta hitrejša, da sta se v trenutku sklonila in zgrabila svoji brzostrelki, ki sta ju imela prislonjeni pri zidu. Nemec je bil gotovo tako presenečen, da je rafal spustil previsoko skozi vrata v kuhinjo. Tedaj pa sta tudi Peter in Tomi napadla. Policist je bil na mestu mrtev, eden pa je bil ranjen. Ko so ostali policisti popadali v sneg in se zakrili, sta se Peter in Tomi pognala po bregu navzdol.

Francetova hčerka Pavla, ki je bila takrat stara devet let, je bila tedaj pod hlevom pri stražarju Janku. Ko je zaropotalo, je tudi Janko skočil. Najprej pa je potisnil Pavlo pod stopnice, ki so vodile na hlev, da bi jo prikril. Ko je pokalo vsenaokoli, je bilo deklico strah. Stekla je po globoki gazi naprej do stranišča, ki je bilo nekoliko vstran. Ker sta Peter in Tomi tekla mimo stranišča, so Nemci ogenj usmerili vanj. Stranišče je bilo vse prestreljeno, vendar Pavli ni bilo nič. Vsa v strahu je pritekla iz stranišča med policiste pred hišo. Ker je jokala, ji je eden izmed policistov, ki je bil Rus in je nosil mitraljez, dejal: »Nič ne jokaj, saj so vsi ušli.« Smrtno ranjenega policista so pobasali na sanke. Tudi Franc je moral pomagati. Tedaj je bil policist še živ, vendar v zadnjih zdihljajih. Ko ga je Franc prijel za noge, da bi ga s policistom položila na sanke, je Franca še brnil v brado, nato pa izdihnil. Pri Francu so policisti pobrali hrano in odevilo, njega pa odgnali na policijo v Železno Kaplo. Vendar je neki policist govoril Francu v dobro in dejal, da so šli policisti po sveži sledi za partizani, ki so ravnokar prišli k Štoku. Poklicali so tudi župana Drekslerja, da je prisostvoval pri zaslišanju. Tudi župan se je zavzel za Franca. Na policiji so ga zadržali dva dni. Ker mu niso mogli ničesar dokazati, so ga

izpustili. Meso in ostalo hrano pa so obdržali z izgovorom, da so pobrali iz partizanskega bunkerja.

Mrtvi policist je bil baje Hrvat in ko je bila policija na pohodu za partizani pri kmetu Zajcu, so se hoteli ostali z oficirjem vrniti v Železno Kaplo, pa je ta policist dejal, da hoče še ta dan priti do banditov. Prišel je pred kratkim z bolniškega dopusta, ko je bil ranjen nekje v Jugoslaviji, in si je hotel priboriti železni križec, a je namesto železnega dobil lesenega.

Po Brkovi pripovedi

PARTIZANKA DUNJA

Pozimi, bilo je novembra ali decembra 1944, je neko popoldne z obirske smeri prišlo mlado, majhno dekle. Na nogah je imelo privezane kratke deske, ki naj bi nadomestile krplje. S temi deskami se je pripeljala prav za hišo k Štoku na Staro goro ali k »Citram«.

Franc, ki je bil tedaj zunaj, jo je začudeno pogledal, ker ni vedel, kaj naj bi tam delalo to mlado dekle. Ko je prišla do Franca, sta ste pozdravila. »Ali sem prišla prav, ali je tu pri Štoku?« je vprašala. Ko je dobila pritrdilen odgovor, je še dejala: »Kje je OK OF Velikovec za Koroško.« Franc jo je debelo pogledal in dejal, da nič ne ve. Takrat pa je že prispel tudi kurir Fric, ki je povedal, da jo pošilja Krajnc, in da bo tu ostala do nadalj-

njega. Šele tedaj je Franc vedel, da ji lahko pove, kje bo dobila člane OK OF Velikovec. Povedala mu je, da ji je ime Dunja. Ko je kurir odšel, je Dunja ostala pri Štoku do večera, da so prišli člani OK OF Velikovec. Z njimi je odšla tudi Dunja. Potem se je pri Štoku še večkrat oglasila.

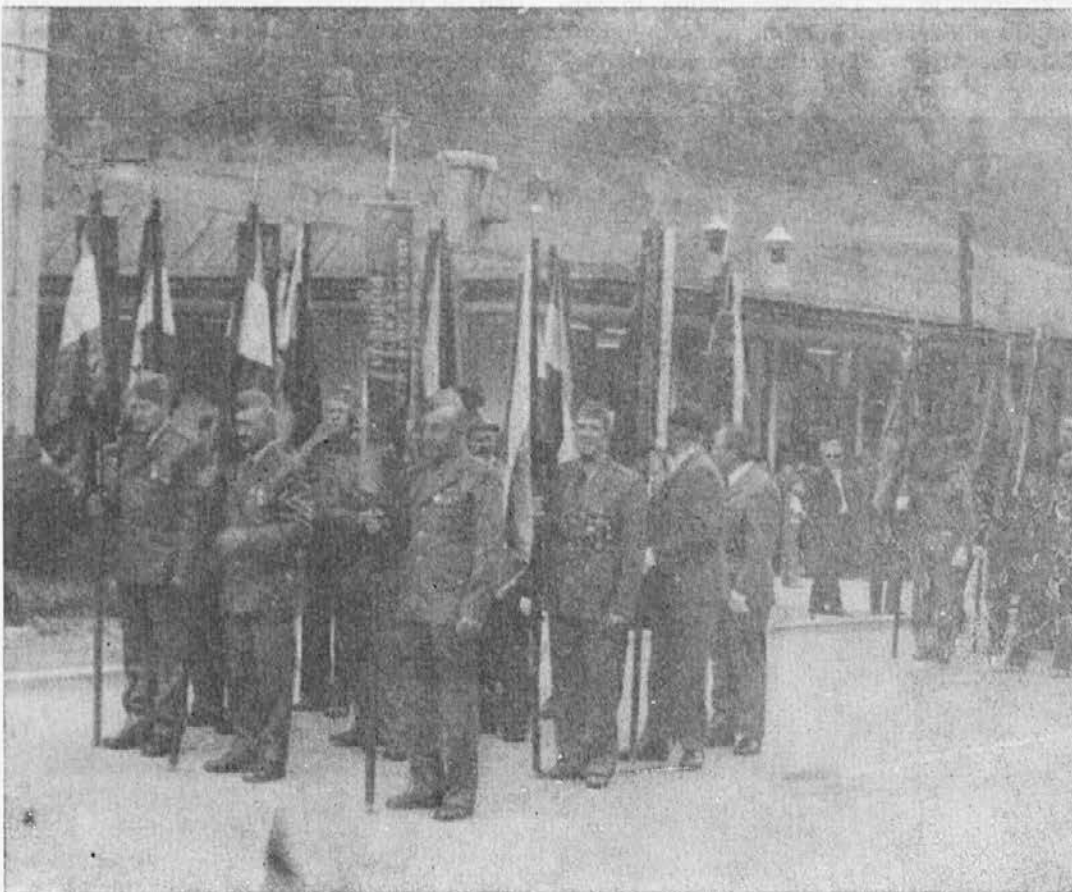
(Zapisano po Brkovem pripovedovanju)

IZ LOGARSKE DOLINE NA KOROŠKO

V Logarjevem kotu nismo ostali dolgo. Ozka kotlina z visokimi, posebno v zimskem času neprehodnimi gorami, nam je v visokem snegu ovirala vsak umik. Iz dneva v dan smo bili bolj nestrpni. Domobranci in Nemci iz Luč so vedno pogosteje prihajali v hajke v Robanov kot in stikali za nami. Da nas ne bi zavohali še v Logarski dolini, smo se odločili za premik v Matkov kot. Oglasili smo se v Gradišu in po počitku nadaljevali pot do Kočnarja. Ker tudi tu ni bilo primerenega mesta za daljši postanek, smo se vrnili v Gradiše in prenočili. Tja je prispel tudi K. O. Ker ni bilo prostora za vse, smo se po počitku premestili v Ručnik. Ustavili smo se v drvarski koči — nekdanji partizanski bolnišnici. Toda v tej koči je že bila nameščena skupina kurirjev postaje 1/12, ki je imela zvezo s kurirskimi postajami 1/11, 1-16 in s TV.

Kurirsko postajo 1/12 so sestavljali:

1. Mirko Kern z Jezerskega — komandir
2. Anton Čefer iz Bele,
3. Albin Rihar iz Solčave,
4. Florjan Ošep iz Solčave,
5. Alojz Lesjak iz št. Vida nad Šoštanjem,
6. Elizabeta Polmin iz Lovrenca na Pohorju,
7. Anton Štern iz Kort,

Zastave in praporji

8. Ivan Klemenšek iz Solčave,
9. Vladimir Kern z Jezerskega,
10. Jožef Gradišek-Storž iz Solčave.

Ker kurirji niso dovolili, da bi se s pre-mičnimi ranjenci utaborili v koči, smo se proti večeru zopet vrnili proti Solčavi. Med potjo smo se ustavili pri kmetu Roku in Angeli Robnik na Icmankovem logu. Gospo-dinja in hčerka Liza sta pripravili za večerjo koroške žgance z mlekom. Ko smo se dobro okrepčali in odpočili, smo zopet nadaljevali pot.

Bil je lep večer, ko se je kolona pomikala po dolini proti Solčavi. Mesec je bil že viso-ko na nebu. Mir jasne zimske noči je motilo le žuborenje Savinje. Ko smo stopali skozi

Solčavo, je bilo vse pusto in prazno. Le go-lo ožgano zidovje je nemo zrlo v nas. Tem-ne sence zidovja so pogled na vas napravile še bolj samotni. Pozno ponoči smo se usta-vili v gozdu nad kmetijo Prodnik pod Olševo. Tu si je vsak poiskal primeren prostor pod smreko, razgrebel sneg in si nalomil vej, ter se zvil v klopčič in od utrujenosti zaspal. Mrzli noči je sledil lep sončen dan. Na son-cu smo si ogreli otrdele ude, kuharica Ivan-ka pa nam je skuhalo močnik. Uredili smo si zasilni logor s steljo in počakali naslednji dan, da so naši obveščevalci in delovna eki-pa našli v Zgornji Koprivni primerno mesto za novo bolnišnico. Ko je bilo že vse pri-pravljeno, smo se poslovili od Solčave in odšli proti Koprivni.

Peter Tomazin — Skala

Izleti prevaljskih borcev

Krajevna organizacija Zveze borcev Pre-valje je na letnem občnem zboru 16. 12. 1979 sprejela delovni načrt za naslednje leto. V programu so tudi izleti. Stari od-bor s predsednikom Milanom Ferkom je imel s tem že izkušnje, saj je vsako leto organiziral po tri eno-, dvo- ali celo štiridnevne izlete po naši domovini. O tem niso pisali v časopisih, ker je pač laže najti ljudi za delo kot za pisanje.

Novi odbor je sklenil tradicijo prirejanja izletov nadaljevati. Predsednik organizaci-je je pritegnil k delu člane odbora ZB Prevalje, Dimitrije Topalovič je prevzel tehnično plat organizacije. Pripravil je na-črt treh izletov:

1. Prevalje — Zagorje — Trbovlje — Hrastnik — Čebine
2. Prevalje — Logarska dolina in sre-čanje s solčavskimi borci
3. Prevalje — Titov most na otok Krk

Izlet v revirje

Na prvi izlet se je podalo 40 članov. Borci so bili disciplinirani in 23. 8. 1980 ob šestih zjutraj jih je Viatorjev avtobus — oziroma prijazni šofer Jožef Podričnik — popeljal na pot. Vreme je bilo lepo in razpoloženje dobro. Vrstile so se šale, za-beljene s smehom. Kmalu smo se ustavili na Trojanah, da smo se okrepčali s pija-čo in krapci. Potem smo nadaljevali pot proti revirjem.

V Zagorju smo se srečali s člani Zveze borcev, ki so se med NOB borili na Ko-roškem. Pri spomeniku so nas sprejeli: Mirko Herman—Ciril, Ivan Krautberger, Jože Smrekar in Milan Okrogar. Pogostili so nas in nam povedali, kako bo potekal program našega izleta v Zagorju, Trbov-ljah in Hrastniku. Srečanje z revirci smo posvetili spominu narodnega heroja Tone-ta Okrogarja—Nestla, ki je umrl pred

25 leti. Na Koroškem sleherni kmetija pozna heroja Nestla, spominjajo pa se ga tudi mnogi borci, ki so se bojevali skupaj z njim.

Leta 1954 je prišel Nestl v Mežico in se oglasil pri meni. Dejal je: »Prišel sem na-zaj med Korošce in bi rad tukaj ostal.« Zaposlil se je v gozdarskem obratu rud-nika Mežica. Nihče ni vedel, da je težko bolan. Na Koroško se ni vrnil živeti, am-pak umret. To se je zgodilo 13. februarja 1955 v Črni, pokopali pa so ga v rojstnem kraju Zagorju.

Ogledali smo si Zagorje, predvsem spo-menik in delavski kulturni dom, ter polo-žili venec na grob Toneta Okrogarja—Nestla. O njem — o liku narodnega hero-ja — nam je govoril Jože Smrekar. Poklo-nili smo se pred spomenikom 40 talcev, ustreljenih med okupacijo, in obiskali gro-bove borcev.

Nato so nas gostitelji spremljali v Tr-bovlje. Tam nas je pričakal Lojze Čede-Iztok, član občinskega odbora ZB Trbov-lje, ki nam je razkazal muzej revolucije. Bogato arhivsko gradivo priča o težki bor-bi delavcev za obstoj v stari Jugoslaviji. Ogledali smo si tudi kraj, kjer so delav-ci protestirali proti orjunašem in proti na-stopu fašizma.

Odpeljali smo se naprej v Hrastnik, kjer smo si ogledali steklaro. Spoznali smo, da delo delavcev v tej tovarni ni lahko. Čeprav je vse avtomatizirano, je pri strojih zelo vroče. Z zanimanjem smo gledali, kako se izdeluje steklo. Na žalost obrat za ročno obdelavo stekla ni delal, vendar smo kljub temu veliko videli.

Vrnili smo se v Trbovlje. Med vožnjo smo videli 361 m visoki industrijski dim-nik, opazili pa smo tudi, kako cementarna onesnažuje okolico. Prah je na tleh, na drevju in v zraku.

Krenili smo proti Čebinam. Ustavili smo se pred cerkvijo na Čebinah. Lojze Če-de nam je obrazložil pomen dogodka leta 1936, ko je bil v hiši Berličevih v noči med 17. in 18. aprilom prvi kongres KPS.

Po ogledu spominskega muzeja smo se peljali v gostišče »Prvi junij« pod Parti-zanskim vrhom. Kosilo še ni bilo priprav-ljeno, pa smo malo počakali. Pisali smo razglednice in si ogledali lepo okolico. Žej-ni pa so si nekoliko privezali duše.

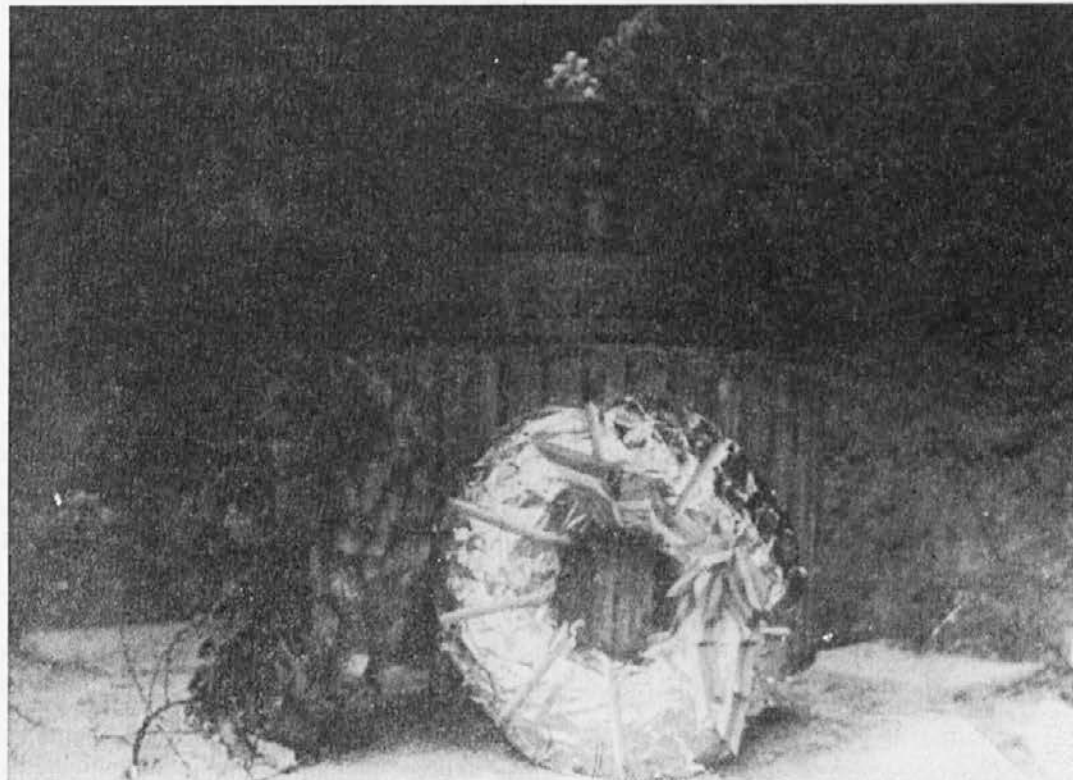
Po kosilu nam je gostilničarka postre-gla z vinom, ki je ogrelo naše pevce, da so zapeli nekaj domačih pesmi. Naši go-stitelji so poskrbeli za lepo počutje — hva-la jim! Ugotovili smo, da bi morali imeti taka srečanja bolj pogosto, saj je koristno, da si izmenjujemo delovne izkušnje in se pogovorimo o skupnih težavah.

Obisk pri revirskih borcih nam bo ostal v lepem spominu.

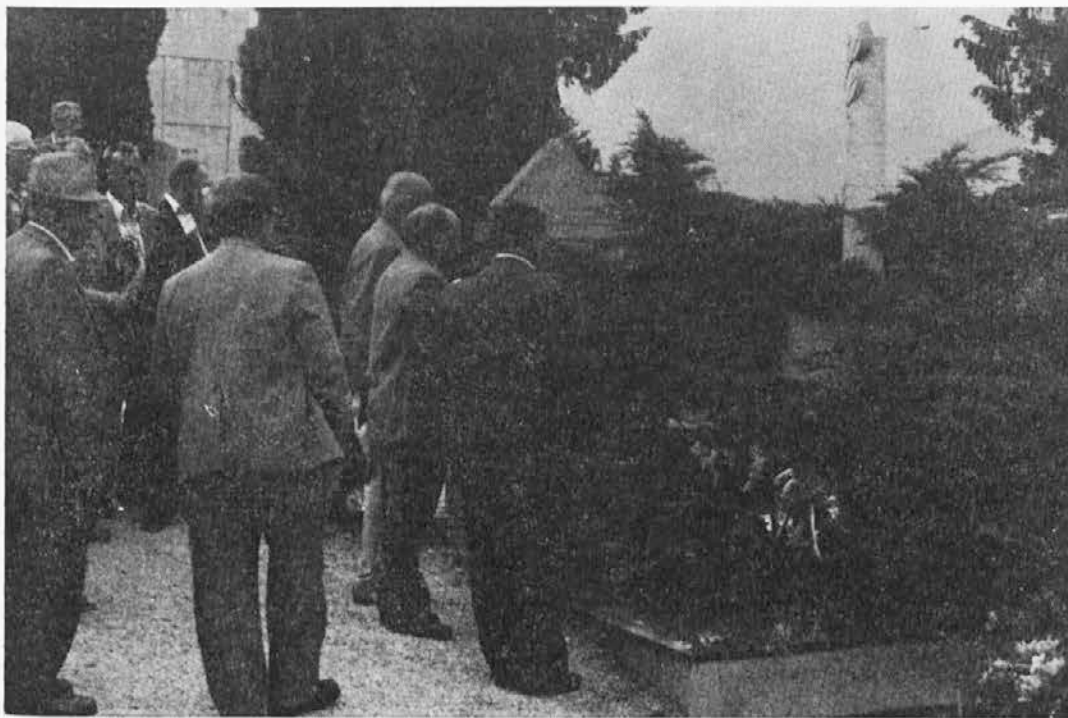
Obisk pri Solčavanih

Na seji krajevne organizacije ZB Pre-valje smo sklenili, da se bomo tesneje po-vezali s solčavsko borčevsko organizacijo. Na Koroškem ni partizana, ki ne bi bil v partizanskih časih tudi na savinjski stra-ni, zato bi bilo prav, da bi sodelovali s Solčavani tudi danes.

Solčavska organizacija ZB nas je obve-stila, da nameravajo obnoviti Martinčevo karavlo pod Olševo. Ta naloga za Solča-vane ni lahka. Prav pri tej akciji bi jim

Spomenik na Brinjevi gori

Polaganje venca na grob Toneta Okrogarja-Nestla v Zagorju

morali Korošci pomagati. Sodelovali naj bi tudi borci z Raven, iz Kotelj, Dravograd in Slovenj Gradca. V obnovljeni karavli bi lahko imeli koroški in solčavski borci skupen dom, kjer bi se vsako leto srečevali.

Najprej pa je naša organizacija ZB želela navezati stike s solčavsko, zato smo se namenili na izlet k njim. Vendar se je organizacija izleta razširila in tako smo se podali v Solčavo in Logarsko dolino borci iz cele občine.

Prijavili so se člani iz Podpece, Koprivne, Črne, Žerjava, Mežice, s Prevalj, z Leš, Raven in iz Kotelj — skupno 178 ljudi.

Podpečani so se peljali z minibusom, izletniki iz ostalih krajev doline pa so napolnili tri avtobuse. Na Ravnah je pred odhodom pri presedanju nastala majhna zmeda, vendar se je kmalu vse uredilo.

Vreme 6. septembra zjutraj ni kazalo najbolje, vendar smo upali, da ne bo deževalo. Po dveurni vožnji je kolona štirih avtobusov prispela v Solčavo. Nekaj vodilnih je izstopilo, večina izletnikov pa se je odpeljala dalje v Logarsko dolino občudovat slap Rinko in veličastne okoliške gore. V gostišču so se okrepčali žejni in lačni, harmonikar Tone Kladnik pa je zaigral nekaj poskočnih, nakar so se pripeljali nazaj v Solčavo.

Domačini so pripravili proslavo — naše srečanje so počastili s kulturnim sporedom v združenem domu. Srečali so se mnogi znanci izpred 35 let. Čeprav smo sosedje, se le redko srečujemo. Kulturni program je obsegal petje, recitacije, govor, podpis listine o trajnem sodelovanju solčavske organizacije ZB s prevalsko organizacijo ZB in s koroškim področnim odborom ter z občinskim odborom ZB Ravne.

V usnje vezana listina ZB Prevalje ima na prvi strani naslednje besedilo:

Krajevna organizacija Zveze združenj borcev narodnoosvobodilne vojske Prevalje in krajevna organizacija Zveze združenj borcev narodnoosvobodilne vojske Solčava v soglasju s pristojnim Pododborom koroških partizanov sta sklenila sprejeti

LISTINO,

s katero se trajno zavezujeta, da bosta: v svojem delovanju vzdrževali žive vezi in solidarnost tako kot v težavnih, usodnih dneh, ko se je bilo treba bojevati za obstoj, za ideale svobode in pravice;

svojo dejavnost usmerjati v ohranjanje, razvijanje in utrjevanje tradicij narodnoosvobodilnega boja in socialistične revolucije, ki sta ju vodila Komunistična partija Jugoslavije in tovariš Tito;

čuvali bratstvo in enotnost naših narodov, ki sta postala v skupnem boju proti okupatorju in domačim izdajalcem ideala svobode in enakopravnosti ter temelj graditve samoupravnih socialističnih družbe;

s pričevanji iz let skupnega trpljenja in skupnih bojev politično in moralno zavezali sedanje in prihodnje robove, da trajno čuvajo pridobitve narodnoosvobodilne borbe in da smelo skupno nadaljujejo načrtano Titovo pot.

Trajno negovanje pričevanj o nadčloveških bojih za svobodo in srečnejše življenje na lastnih tleh ni samo naš dolg, temveč trajna zaveza naši revoluciji.

Tito

Prevalje, 6. septembra 1980

Solčava, 6. septembra 1980

Predsednik
krajevne organizacije
ZZB NOV Solčava
Damijan Havdej

Predsednik
krajevne organizacije
ZZB NOV Prevalje
Peter Tomazin

Na proslavi smo podpisali listino. Vsebinsko listino je razložil podpredsednik ravenske občinske organizacije ZB — Paulin Ludvik.

Za solčavsko organizacijo ZB je podpisal predsednik Damijan Havdej, za prevalsko pa Peter Tomazin-Skala.

Solčavska organizacija ZB nam je podarila lepo sliko stare Solčave.

Predsednik občinskega odbora ZB Mozirje Košir je pozdravil in pohvalil tako srečanje in sodelovanje med borci sosednjih občin.

Solčavska organizacija ZZB je za ta dan pripravila pohod borcev in mladine po poteh partizanske sanitete. Na takih pohodih današnji mladinci spoznajo, kako so živeli in trpeli partizanski ranjenci in osebje, ki je skrbelo zanje. Nekdanji borec — kurir Tone Ikoč vodi te pohode in pripoveduje mladim o časih, ko so partizani premagovali nečloveške napore. Toda borba za življenje je bila močnejša od vsega.

Celotna skupina mladih se je po pohodu udeležila proslave. Malokdaj je dvorana v Solčavi tako polna, kot je bila tokrat, in vzdušje je bilo prav partizansko.

Po proslavi nas je čakalo kosilo v združenem domu in v gostišču Rinka. Gostinski delavci v obeh lokalih so se res izkazali, saj so v kratkem času postregli množici gostov z dobrimi jedmi. Po kosilu so pripravili dvorano za ples. Petčlanski ansambel je vneto igral poskočne viže, da so plesalci prišli na svoj račun. Plesalo je staro in mlado. Nekateri pa so kramljali pri mizah in obujali spomine na doživljanje v NOV.

Solčavska organizacija ZB je v šoli pripravila razstavo o partizanstvu v Savinjski dolini. Za nas je bila razstava zelo poučna.

Srečanje s Solčavani je bilo prijetno, vendar je prišel čas, ko smo se morali posloviti od prijaznih gostiteljev in od lepega kraja.

Med potjo smo si v Mozirju ogledali Savinjski gaj, nakar so nas avtobusi odpeljali proti Koroški.

O izletu na Krk — na kratko

V prevalski organizaciji ZB nismo mirovali, ampak smo pripravili še tretji, dvodnevni izlet na otok Krk. Avtobus z izletniki je krenil na pot 27. septembra ob petih zjutraj. Vodja izleta Dimitrije Topalovič je natančno preveril prijavljene in navzoče v avtobusu.

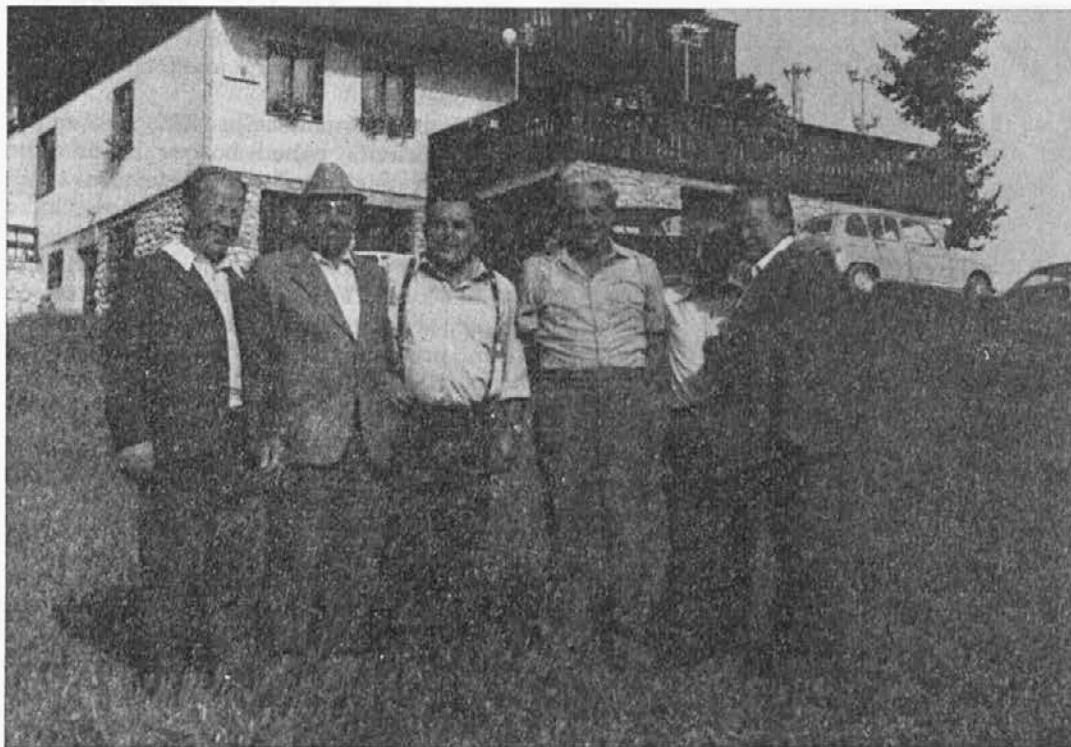
Tako se niti predsedniku ni posrečilo vrniti zraven, ker ni pravočasno vplačal. Vendar ta niti ni imel tega namena — nadzoroval je le odhod avtobusa.

Potovalni urad na Ravnah (Viator) je poskrbel za spremljevalca izleta. To je bil Vlado Kukec, upokojeni učitelj z Dobjega dvora. Opisoval je kraje in znamenitosti, mimo katerih so se peljali. Sončen dan je dajal duška izletnikom v avtobusu, da so prepevali in se smejali šalam.

Izletniki malo zamerijo Viatorju, ker jim je dal za tako dolg izlet avtobus brez mikrofona. Vožnja je bila kljub temu lepa in doživetja so bila nepozabna. Titov most na otok Krk je veličastna stvaritev človeških rok in tehnike.

Bivanje na otoku Krku in v Malinski je bilo enkratno. Kakor vsaka lepa stvar pa je tudi to potovanje vse prehitro minilo.

Z željo, da bi kateri od izletnikov sam opisal doživljanje s tega izleta, končujem zapis o tovrstni dejavnosti prevalske organizacije ZB. Upam, da se bomo nekdanji borci srečevali na takih potovanjih in prireditvah tudi v prihodnje.

Skupaj z revirskimi borci

Gvido Pavlič

Izziv razumu

(Odmev povojne partijske zavesti na knjigo Satan, njegovo delo in smrt, profesorja Toneta Ferenc)

Moja generacija je strahote 2. svetovne vojne doživljala posredno po različnih dokumentarnih virih, od ustnih do pisanih izročil. Socialistična revolucija in junaški partizanski boj jugoslovanskih narodov in narodnosti nam je začrtal železno voljo do življenja, velikih ciljev domovine in odločne partijske zavesti. Po očetu — partizanu sem podedoval ljubezen do partizanske puške, znanilke svobode, po materi okus bridkosti, ki jo vojna vihra z noževno ostrino suva v srce. Ta genetska čast naj bi nikoli ne podlegla temnim sencam razdejalne teroristične strasti, ki krona svet sodobnosti (še vedno!) z nožem, kolbo ter sekiro plankačo, in katere dejstvu, izvršenemu 12. junija 1944 v Idrijskih Krnicah, je namenjen ta članek.

Med analitičnimi študijami sovražnikovih agresivnih akcij in vandalskega divjanja je dokument o obglavljenju ujetih partizanov v Idrijskih Krnicah eden najgusnejših, najstrahotnejših in najnižkotnejših znanih dejanj v zgodovini vojnega zločinstva na slovenskih tleh. Na osnovi temeljite obdelave podatkov, ki jih niza dr. Tone Ferenc, doživlja osvobodilno gibanje skozi mučilnico nacifašistično-belogardističnih eksekutorjev tiste strahotne dimenzije trnjeve poti, ki je značilna za vse velike podvige ponižanih in razžaljenih pod škornjem kljukastega križa. Razodevanje grozote, ki je ostala v zraku in je ni mogoče (je ne smemo!) zanikati, oživlja pred našimi očmi s tolikšno resničnostjo in gotovostjo, da na njeni podlagi lahko ugotavljamo ne le sam smisel in namen terorizma v določenih strukturah fašistične samonikle

sociologije, temveč tudi okrutno izvrševanje akcije zločina po človeku samem.

Kdo so fašisti in njih sorodna drhal? Kaj je razdirateljska in uničevalna strast, ki njihov ustroj poganja na poti skozi življenje in nehanje? Kakšna so njihova hotenja? Kdo so temne sile, ki jih usmerjajo skozi zlobna naklepanja? Za skupen odgovor na našeta vprašanja bi bilo dovolj nanizati strahotne zločine po fotodokumentarni koncepciji knjige Mučeniška pot k svobodi, ki jo je v po-

vojnih letih na zahtevo Javnega tožilstva NOV in POS izdal tedanji SKZ. To je prvo tovrstno pričevanje, ki je v mojih zgodnjih otroških letih na mračnem podstrešju sosedove hiše v tesnobnem vzdušju razkrilo ostudno spako nečloveškega delovanja črnih vazalov njegovega veličanstva Satana. Tedaj sem se prvič v življenju (imel sem 10 let) mučno zavedel dejstva, kako globok je vodnjak sedanosti. Moje otroške oči pa so bile vse dotlej videti tako brezskrbne! Spominjam se, da se je takrat v moje srce naselila globoka žalost, nič kaj dostojna otroka, ki pred seboj v domišljiji razgrinja čudoviti svet indijanaric. In v trenutku sem podvomil v smisel romantične igre. Približno sem se zavedel dejstva, ki ga je zadnja leta utemeljil Wiesenthalov urad na Dunaju: Ne živimo le v času, ko postaja vse večji problem človeške družbe onesnaževanje naravnega okolja, živimo v času vojnih zločinov in med njih izvrševalci samimi. Vse do polne moške zavesti sem rastel med skritimi grožnjami porajajočih se apokaliptičnih podob vojne, ki jih ni hotelo biti konec. Poznejša leta so me ob proučevanju znanstveno vojaških del iz ciklusa jugoslovanskega partizanskega gibanja dokončno usmerila na pot k bodočemu življenjskemu cilju: postal sem aktivni član revolucije — borec pri izvajanju socialističnih svobodoljubnih načel politike neuvrščene Jugoslavije in maršala Tita. Pričevanja o fašističnem nasilju me niso več ganila s propagandističnimi grožnjami izvajalcev, temveč so vsa leta utrjevala v meni prepričanje in potrebo po doslednosti boja za osvoboditev izpod krempljev človeških zverí, podrejenih velikemu Kapitalu. Spoznal sem, da je fašizem gibanje posameznih družbenih slojev, ki ne propagirajo uničenja in sadomazohističnih zločinskih akcij le navzven (masovna pobijanja v okupiranih deželah), temveč gojijo kal samouničenja predvsem v sebi samih (različno intrigantstvo in korupcije, medsebojni umori v vodstvih SA, SS in gestapa). Zaradi tega (odrešilnega) dejstva fašizem ne more prerasti svojih časovnih okvirov niti

Podpis listine

nasilno privzgjati lastne ideologije, omeje ne na himne mrtvaških bobnov in pokopaliških obredov. Narodi, ki razvijajo kulturne vrednote za radosti življenja, ga torej priznavajo samo kot sovražno akcijo in mu morajo odgovarjati le na osnovi ofenzivnega gibanja — z revolucionarnim odporom!

Skozi strahotne podobe trpljenja se razodeva pot naše revolucije. Naj jo v naši resničnosti tako ohranja tudi naša zavest! Dela s tematiko raziskav fašističnih zločinov naj

postajajo živi pomniki velike preteklosti, ki je svobodnjakarske težnje trpinov okronala z nesmrtno slavo.

Ne vemo, kdo si bil. Vemo le, da si naš mir kalil s sekiro in v pohotnosti krvi oskrnil dvoje trupel naših partizanov, tam, v Idrijskih Krnicah. Naj tvoje dejanje ostane v večni opomin rodovom, ki prihajajo po naši poti, zakaj v trenutku, ko si prvič zamahnil, si presekali ne le vrat junaku, temveč tudi popkovo, ki te je združila z ljudmi!!!

Ignac Zdovec

Krajani Črne in okolice so praznovali svoj krajevni praznik

Dne 13. avgusta so krajani Črne praznovali svoj krajevni praznik. Na ta dan se je pred 36 leti bila težka borba, ki jo je bojeval vzhodnokoroški odred pod vodstvom komandanta in heroja Vinka Simončiča (Gašperja). Ta bitka je bila v Koprivni in Bistri leta 1944. Sovražnik je izgubil več kot 60 svojih vojakov in slednjič je moral zapustiti bojišče. Krajani Črne tudi danes bijejo boj, boj za uresničitev samoupravnega socializma, pri tem mislijo na celovitost spreminjanja družbenoekonomskih odnosov, s katerimi se uveljavlja delovni človek kot glavni dejavnik reprodukcijskega procesa. Tudi danes so krajani Črne in okolice v vrstah s tistimi, ki si želijo doseči tisto, za kar so se njihovi predniki borili s puško v roki.

Krajevna skupnost Črna je bila ustanovljena v aprilu 1964. leta in zavzema po površini skoraj polovico območja občine Ravne, šteje pa okoli 4250 prebivalcev. V današnji krajevni skupnosti Črna ugotavljajo hiter splošni napredek. Mnogo so preuredili in na novo zgradili.

Povečala se je tudi gospodarska moč. Osrednji nosilci gospodarskega razvoja so rudnik Mežica, gozdno gospodarstvo Črna, žaga Mušenik in drugi.

Pomemben napredek in razvoj so dosegli v krajevni skupnosti Črna v zadnjih šestih letih, ko so s pomočjo krajevnega samopri-spevka ter 3 % od B O D iz čistega dohodka TOZD, združenih sredstev za gradnjo objektov družbenega standarda občine Ravne in sredstev SKIS občine Ravne — gradili objekte splošnega pomena, kot so: otroški vrtec, vodovod, mrliška veža, 25 km asfaltiranih cest, TV pretvorniki. Največji in najbolj zaželeni objekt pa je kulturni dom, na katerega so krajani Črne čakali vrsto let. Končujejo tudi gradnjo trgovine

v Žerjavu. Investitor te gradnje je — Koloniale Prevalje.

V krajevni skupnosti Črna se uspešno uveljavlja in podružblja krajevna samouprava. Zaživel je delegatski sistem. V organih krajevnih skupnosti in SIS deluje več kot 250 krajanov.

Krajevna skupnost, SZDL, ZSMS, svet ZB in ostale organizacije uspešno usmerjajo družbenopolitično dejavnost in skupno težijo k nadaljnjem vsestranskemu razvoju krajevnih skupnosti Črna. V KS Črna je zelo razvito delovanje športnih in kulturnih društev.

Dela v krajevni skupnosti Črna potekajo po planu in vrstnem redu, sprejetem na referendumu, le nekatere postavke nekoliko kasnije zaradi pomanjkanja izvajalcev del. Po izjavah predstavnikov SKIS bodo plan za leto 1980 izpolnili.

Ignac Zdovec

Zdravilišče Dobrna

Letos junija sem se zdravil v zdravilišču Dobrna. Tu sem srečal nekdanjega komandanta 2. koroškega bataljona, Alberta Konečnika — Modrasa in Katjo Dretnik — Mileno; oba sta doma z Raven na Koroškem.

Pogovarjali smo se o skrbi naše družbe za zdravje borcev in o razmerah v zdravilišču.

Modras je menil, da naša družba zelo skrbi za borce, posebno za vojaške invalide. Posebna zahvala velja dr. Metodu Oblaku, ki vodi dispanzer za borce na Ravnah na Koroškem. Rad svetuje borcem in jim pomaga, če so potrebni pomoči ali zdravljenja. Prav bi bilo, da bi mu naša organizacija dala priznanje za njegovo skrb in prizadevanje.

Tudi o zdravilišču Dobrna nihče izmed nas treh ni imel kritičnih pripomb. Osebe je prijazno, tako da so gostje lahko zadovoljni. Neki gost, doma iz Siska, je povedal, da je prišel v Dobrno že šestnajstič. Prepričan je, da mu je tukajšnja zdravilna voda rešila življenje.

Lepo urejeni prostori in prijazno osebje ozdravijo vsakega živčno bolnega borca in mu povrnejo upanje in boljše razpoloženje. Vsak, ki je bil kdaj tu, si želi, da bi se še kdaj vrnil v to lepo in pomirja-joče okolje.

Borci naj upoštevajo navodila zdraviliškega osebja in zdravljenje v tem zdravilišču gotovo ne bo zaman.

Alojz Krivograd

O delu in načrtih delavskega muzeja Ravne na Koroškem ter o vprašanjih muzejske dejavnosti in proučevanju preteklosti ravenske občine in koroške krajine

Muzejska dejavnost ima velik kulturno-politični pomen za razvoj vsake moderne družbe, tako tudi naše. Pod to dejavnostjo razumemo zbiranje materialnih ali tvarnih virov, t. j. predmetov zgodovinske ali umetniške vrednosti, njih obnovo in zaščito ter razporejanje v zbirke, ki morajo biti dostopne vsem ljudem. Širše vzeto pa k tej dejavnosti spada tudi zbiranje pisanih dokumentov. S tem se ukvarjajo posebej usposobljene ustanove, ki jih imenujemo muzeji.

Muzeji imajo naslednje, z zakonom določene naloge:

1. Sistematično zbirajo, urejajo, vzdržujejo, evidentirajo, strokovno in znanstveno proučujejo muzejsko gradivo.
2. Razstavljajo muzejsko gradivo.
3. Širijo zanimanje za muzejsko gradivo na različne načine (izdajanje vodičev, katalogov; predavanja in občasne razstave ipd.).
4. Omogočajo strokovno proučevanje vsega muzejskega gradiva.

Kategorizacija muzejev v Sloveniji, ki še ni dokončna, pozna osrednje slovenske muzeje (sem spadajo tudi specializirani), pokrajinske, regijske ter lokalne muzeje. Prav tako še ni razčiščeno vprašanje muzejskih okolišev, t. j. geografske razmejitve med muzeji, o čemer bomo še govorili.

Delavski muzej Ravne na Koroškem je lokalni ali občinski, oziroma deloma regijski muzej. Gozdarska in etnografska zbirka segata namreč čez meje ravenske občine. Ker so lokalni muzeji splošni muzeji za ožje območje, imajo še dodatne naloge. Tako mora Delavski muzej Ravne na Koroškem opravljati naslednje naloge:

1. Zbira materialne vire (stare predmete zgodovinskega, tehničnega, etnografskega in umetniškega pomena).
2. Zbira pisane vire (dokumente, pisma, poročila ipd.).
3. Zbira fotografsko gradivo, zlasti tisto, ki je starejšega datuma.
4. Zbira ustne vire. Ti so pomembni za obdobje med obema vojnama in NOB, ker neposredni udeleženci še živijo, pisanih virov pa je sorazmerno malo.
5. Zbira podatke o preteklosti našega območja po že izdani literaturi in arhivalijah, ki jih hranijo osrednje arhivske ustanove.

Pripomniti moramo, da je naloga muzeja zbirati vire od najstarejših časov do danes. Res je sicer, da so osrednji muzeji in arhivi zbirali in še zbirajo muzejsko in arhivsko gradivo, toda delo je bilo zaradi pomanjkanja kadrov in finančnih sredstev pomanjkljivo. Dosti gradiva se je uničilo med I. in II. svetovno vojno, naši ljudje pa so se sploh mačehovsko obnašali do zgodovinske in kulturne dediščine. Kljub temu pa je še vedno nekaj tvarnih in pisanih virov na terenu, pri ustanovah in posameznikih. Naloga našega muzeja pa je, da to gradivo registrira in dokumentira, če gre za tvarne vire, ali pa ga kopira v kakršnikoli tehniki, če gre za pisane

vire. Po možnosti jih mora zbrati, vsaj vse najpomembnejše.

Posamezni primeri kažejo, da se še najde gradivo na terenu. To so predvsem pisani viri, ki lahko vsebujejo številne podatke lokalnega ali širšega pomena.

Dolžnost muzeja je še, da proučuje vire, jih uredi za javno uporabo, izsledke pa objavlja, da so javnosti dostopni. S tem opravlja pomembno vzgojno in izobraževalno funkcijo.

ORGANIZACIJA

Delavski muzej Ravne na Koroškem je nastal leta 1953 in je postopoma rasel do današnjega stanja.

Zbirke

Muzej ima svoje prostore v stavbi na grajskem dvorišču, kjer so naslednje zbirke: železarska, rudarska, gozdarska in del zbirke železarnice Muta. V grajskem prostoru ima stalno razstavo delavskega gibanja v Mežiški dolini ter fotolaboratorij, v grajskem prizidku pa dimnico. Na prostem so še pomembni tehnični in etnografski objekti: žerjav, repač, mehanska peč, lokomotiva, dva valjčna stroja, kašta in frnača. Glede žage in čebelnjaka se je še treba odločiti, ker njuno se-

danje stanje ne ustreza. Muzej ima tudi precej arhivalij in fotografskega gradiva.

V zadnjih letih so se muzeju priključili še novi oddelki: etnografska zbirka pri krajevnih skupnosti Črna, rudarska zbirka v Črni, spominska soba II. in III. kongresa SKOJ v Kefrovem mlinu in Prežihova bajta — spominski muzej.

Kadri

V Delavskem muzeju sta zaposlena le dva delavca, eden s polnim delovnim časom, drugi pogodbeno (20 ur tedensko). Strokovno ustrezata svojim pravilom in nalogam.

Financiranje

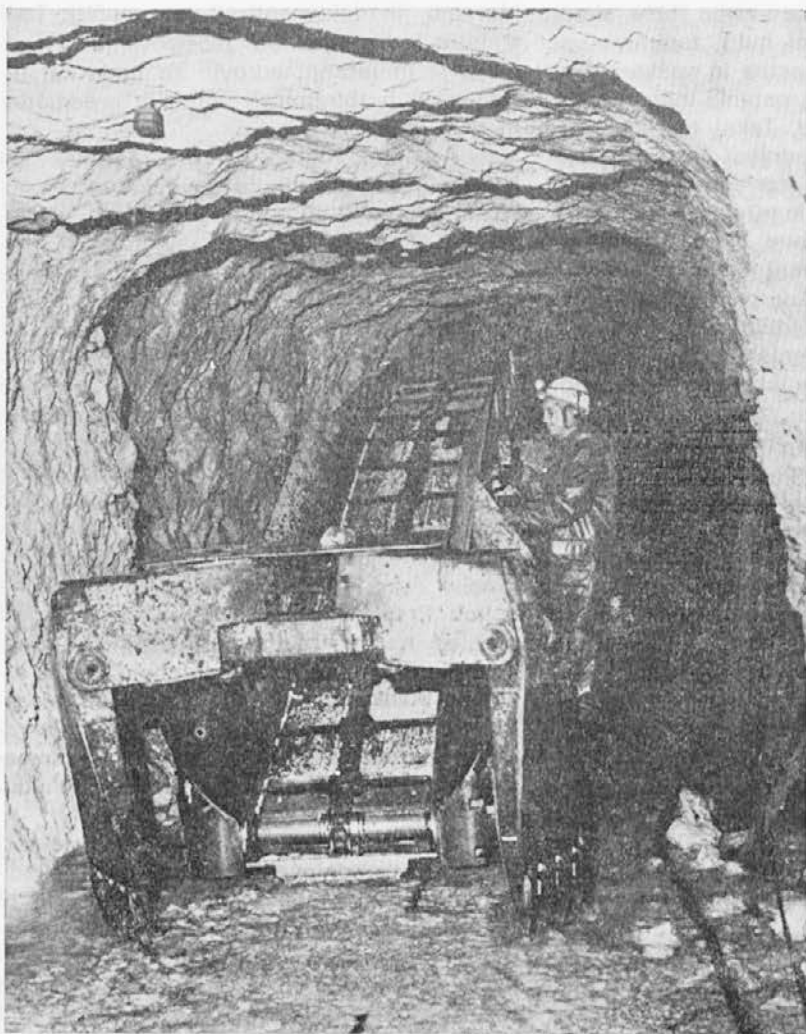
Osnovno dejavnost Delavskega muzeja Ravne na Koroškem financira občinska kulturna skupnost.

Delo

Ob sedanjih prostorskih, denarnih in kadrovskih možnostih lahko muzej opravlja le manjši del tistih nalog, ki so navedene v uvodu. Muzej je kulturna in vzgojno-izobraževalna ustanova, njegove naloge so razdeljene na strokovni del (zbiranje, vzdrževanje in proučevanje gradiva) in na vzgojno-izobraževalni del. Ravno vzgojno-izobraževalno delo je za občane najbolj pomembno, seveda

Človek in stroj

Na Koti + 300

pa ga ni možno opravljati brez predhodnega strokovnega dela. Zato ga bomo najprej opredelili.

Vzgojno-izobraževalno delo

Sem sodijo zbirke, s katerimi smo zasedli vse prostore in jih je treba stalno dopolnjevati. Obiskovalce je treba s strokovno razlago, primerno stopnji izobrazbe in zanimanja, voditi po zbirkah.

Zbirke so odprte za posameznike in skupine vsak dan od 9. do 13. ure (razen ponedeljka), ob torkih in petkih pa tudi popoldne od 14. do 17. ure. Za skupine oziroma šolske ekskurzije je možen ogled z razlago tudi izven zgoraj navedenega časa, če se prej najavi.

Zadnja leta si je naše zbirke ogledalo več kot 5000 obiskovalcev na leto. Da ne bi ostalo samo pri tem, bomo uvedli še nekaj novih dejavnosti: Organizirali bomo tematske razstave (vsaj eno na leto), javna predavanja (eno do dve na leto), predavanja po šolah (npr. v okviru mladinskih ur) in strokovno vodene ekskurzije za odrasle in za šolsko mladino na terenu.

Za tematske razstave in predavanja muzej nima svojih prostorov in upa, da mu bo s svojimi prostori pomagala Študijska knjižnica. O vsebini teh predstav in predavanj je še prezgodaj natančneje govoriti, vendar mislimo, da bi s prvo tematsko razstavo predstavili javnosti naše raznoliko arhivsko gradivo. S to novo dejavnostjo ne bomo mogli začeti prej kot leta 1981.

Strokovno delo

Preden smo se odločili za letni delovni načrt in srednjeročni plan, smo morali najprej opredeliti prednostne naloge muzeja v

strokovni dejavnosti, ki si po nujnosti sledijo takole:

1. Zbiranje in proučevanje gradiva o delavskem gibanju v Mežiški dolini od leta 1930 dalje.

2. Zbiranje in proučevanje gradiva v NOB v Mežiški dolini (samo specifičnih pojavov ter tistih, ki so najmanj znani, kot so npr. OF, KPS, DE itd.).

3. Zbiranje in proučevanje gradiva o socialnem stanju in načinu življenja delavcev (etnologija delavcev) v kapitalistični dobi.

(Ta področja moramo nujno najprej obdelati, da bi lahko izkoristili pričevanje še živih udeležencev najpomembnejših dogodkov v naši novejši zgodovini.)

4. Pregled etnografskega gradiva na terenu in ureditev dokumentacije.

5. Pregled in dokumentacija kmečke tehnologije iz polpretekle dobe, ki je deloma v uporabi še sedaj.

6. Pregled in dokumentiranje industrijske in obrtniške tehnologije iz polpretekle dobe.

7. Urejanje seznama oziroma kartoteke umetnostno-zgodovinskih spomenikov in določitev najpomembnejših, ki jih je treba ohraniti.

8. Sestaviti je potrebno tudi seznam oziroma kartoteko spomenikov in obeležij NOB in revolucije ter pripraviti njihovo razlago.

Ko smo sestavljali delovni program za leto 1980, smo morali nujno upoštevati kadrovske (samo dva delavca, eden od teh dela samo 20 ur tedensko!), finančne in prostorske možnosti. Nekaj opravil bi muzej lahko opravil s pomočjo zunanjih sodelavcev, npr. s skupino študentov ali srednješolcev, pa tudi s posameznimi zunanjimi sodelavci. Verjetno pa za to ne bo sredstev, zato smo vnesli

v letošnji delovni načrt samo naslednje prednostne naloge:

1. Zbirati gradivo o delavskem gibanju v Mežiški dolini od leta 1930 dalje.

2. Zbirati podatke in gradivo za tiste pojave NOB v Mežiški dolini, ki so specifični in najmanj znani.

3. Evidentirati in dokumentirati najpomembnejše etnografsko in tehnično gradivo na terenu.

Navedena dela bodo potekala po naših predvidevanjih v glavnem vse srednjeročno obdobje. Leta 1980 bo delavsko gibanje od 1930 do 1941 v osnovnih črtah raziskano. Ob sedanjih možnostih lahko dodamo za srednjeročno obdobje samo še te naloge, ki so tudi prednostne:

1. Zbiranje gradiva in podatkov o delavski etnologiji (t. j. o življenju delavcev oz. njihovi materialni ter duhovni kulturi). Sprva se bomo omejili na obdobje stare Jugoslavije.

2. Evidentirati in dokumentirati je potrebno industrijsko, obrtno in kmečko tehnologijo iz polpretekle dobe.

3. Sestaviti seznam oziroma kartoteko umetnostno-zgodovinskih spomenikov.

4. Sestaviti seznam oziroma kartoteko spomenikov in obeležij NOB in revolucije.

Povedati pa moramo, da so ta področja obsežna, čeprav gre za majhno ozemlje, in jih ni možno izčrpno obdelati v tako kratkem času niti z večjim številom delavcev. Na delo se bomo morali sistematično in metodično pripraviti in zbrati najpomembnejše gradivo, ki je bistveno za razumevanje življenja naših ljudi v preteklosti. Pomembno je, da zbiramo gradivo in podatke sedaj, ko še živijo vsaj nekatere priče pomembnih dogajanj v polpretekli dobi (delavsko gibanje in NOB). Prav tako je pomembno, da zbiramo gradivo o etnologiji, o industrijski, obrtni in kmečki tehnologiji, ker je na terenu še nekaj predmetov in še živijo ljudje, ki jih poznajo in lahko nudijo dragocena pojasnila. Vemo, da predmeti hitro propadajo in izginevajo, ljudje pa tudi odhajajo.

Hoteli smo prikazati, kaj je muzej sposoben delati tak, kot je danes. Ali je sposoben te naloge izpolnjevati tako, kot so zapisane, ne moremo trditi, ker še nimamo izkušenj.

ODPRTA VPRAŠANJA IN NALOGE MUZEJSKE DEJAVNOSTI V RAVENSKI OBČINI IN KOROŠKI KRAJINI, KI SE TIČEJO ZBIRANJA MATERIALNIH VIROV

Kadar govorimo o muzejski dejavnosti, se nikoli ne smemo zapirati v občinske ali lokalne meje, kajti življenje, družbena dogajanja in procesi niso nikdar preveč upoštevali političnih in administrativnih mej, zlasti se ne smemo držati tistih, ki so nastale pozneje. Zato morajo muzejske ustanove nujno sodelovati in skupno načrtovati svojo dejavnost, da bi gradivo, ki priča o preteklih dogajanjih, lahko obvladali v celoti. Nujno moramo upoštevati geografsko, zgodovinsko in gospodarsko zaokroženost nekega območja. Tako morajo muzejski delavci in ustanove na območju štirih koroških občin sodelovati in skupno načrtovati svoj razvoj in skupne akcije. Sedaj imamo na tem območju tri muzeje: Koroški muzej ljudske revolucije Slovenj Gradec, muzej na Muti in Delavski muzej Ravne na Koroškem. Poleg teh pa so še posamezne zbirke, kot so etnografska zbirka

pri krajevni skupnosti Črna, rudarska zbirka v Črni, spominska soba II. in III. kongresa SKOJ v Kefrovem mlinu, Prežihova bajta — spominski muzej, muzejska zbirka o nacističnih zločinih v Dravogradu, Sokličev muzej v Slovenjem Gradcu in morda še kaj.

Takoj ob tem se nam zastavita dve vprašanji. Prvič: Ni urejena ali pa ni jasna teritorialna in področna (mislimo na vrsto gradiva, ki ga zbira kak muzej) razmejitev med muzeji niti v Sloveniji niti na našem območju. O tem se bo treba dogovoriti prej ali slej, kajti take razmejitve so pomembne, ko gre za financiranje in načrtovanje. Ne smemo si dovoliti belih lis na zemljevidu muzejske dejavnosti. Če smo zapisali v resolucije in samoupravne sporazume, da je varstvo kulturno-zgodovinske dediščine prednostna naloga, se moramo tudi na tem področju organizirati ter sistematično in strokovno delati. Zato bomo morali to dejavnost v prihodnjem srednjeročnem in dolgoročnem obdobju kadrovsko in materialno stalno krepiti. Naša družba bo imela potrebna sredstva in jih bo tudi dala v ta namen. Treba pa se je že sedaj pripravljati na srednjeročne in dolgoročne naloge.

Drugo vprašanje pa je, ali ni ta dejavnost s številnimi zbirkami le nekoliko preveč razdrobljena. O tem bo morala svoje reči muzejska stroka in skupnost muzejev tudi za slovenski prostor. Takoj moramo pibiti, da so zbirke ali objekti, ki pričajo o izjemno pomembnem dogajanju na kraju samem, opravičljivi in celo nujni. V našem primeru gre za Kefrov mlin, Prežihovo bajto ali spominsko zbirko dravograjskega morišča.

Temeljna naloga muzejske dejavnosti v naših štirih občinah v prihodnjih letih, recimo vse do leta 2000, je zbirati in dokumentirati materialne vire z vseh področij družbenega življenja, od najstarejših časov pa do danes. Kateri predmeti pridejo v poštev, je določeno po strokovnih kriterijih. Ni pomembno, katere pristojne ustanove to opravljajo, ali lokalni, regijski, osrednji ali specialni muzeji. Glavno je, da ohranimo pomembno gradivo, kolikor ga še sploh je.

Katere in kakšne materialne vire še imamo, ki jih je treba zbrati in varovati? Razdelili jih bomo v skupine, te pa razvrstili po zaporedju, kot jih moramo reševati zaradi ogroženosti, pomembnosti in številčnosti posameznih zvrsti. Ne mislimo pa, da je ta razporeditev edina pravilna.

1. Etnografski predmeti — kmečki delavski in meščanski. To so predmeti, ki pričajo o materialni in duhovni kulturi ter deloma o gospodarski dejavnosti kmečkega, delavskega in meščanskega razreda. Najprej moramo vso pozornost posvetiti predvsem tem, da jih evidentiramo in dokumentiramo, ker hitro propadejo in izginevajo zaradi hitrega obnavljanja domov in modnega zbiranja starih predmetov. Je pa to tista skupina predmetov, ki nam najbolj prepričljivo govori o načinu življenja naših prednikov.

2. Takoj na drugo mesto smo uvrstili objekte, ki sodijo k arhitekturi (stanovanjske in gospodarske stavbe, sakralni, trdnjavski in drugi objekti, ki jih je človek zgradil. Sem sodijo tudi človekovi sledovi na zemljiščih, ki so vredni pozornosti s strani muzeologije, arheologije in zgodovine). Čuvanje oz. dokumentiranje omenjenih objektov moramo nujno postaviti v prvo prednostno nalogo. Za naše koroško območje pridejo v poštev etno-

grafske zanimive kmečke stavbe (hiše, skednji, kašte, kozolci, mlini ipd.), zanimive vaške in mestne hiše, mestna in vaška jedra, ulice, cerkve, znamenja, ostanki industrijskih in obrtnih objektov itd. Takoj moramo pripomniti, da je bilo v zadnjem času v ravenški občini že marsikaj storjeno tudi na tem področju: restavracija Janeževe domačije na Strojni, obnova Prežihove bajte, Kefrovega mlina, začetni obnovitveni posegi v cerkvah na Lešah, Lenart, sv. Ana v Koprivni, pa še kje. Res je, da nad to dediščino bedijo v prvi vrsti Pokrajinski spomeniški zavod v Mariboru, občinska kulturna skupnost s sodelovanjem urbanističnega zavoda, krajevnih skupnosti, investitorjev in drugih dejavnikov. S tem pa ni rečeno, da lahko muzejski delavci stojijo ob strani. Morebiti je njih naloga dati pobudo, da bi končno naredili seznam oz. kartoteko tovrstnih objektov. Treba jih bo razvrstiti po pomembnosti in določiti, katere moramo nujno ohraniti, katere pa v okviru možnosti. Za druge pa bo treba urediti fototeko in drugo potrebno dokumentacijo, ki bo dragocena za bodoče raziskovalce. To bi bilo potrebno urediti po občinah in v okviru koroške krajine. Nujno bi bilo to storiti že danes, kajti živahna gradbenar in obnovitvena dejavnost pometa vse staro.

3. Predmeti kmečke tehnologije (orodja in načini pridelovanja ter predelovanja kmečkih pridelkov).

Z njimi bi morali začeti takoj, ker jih lahko najbolj popolno zberemo, dokumentiramo in proučimo, saj so še delno v uporabi. Če je že marsikaj zamujeno, vsaj to ni. Toda treba je hiteti.

4. Predmeti obrtne tehnologije (orodja in stroji).

Ti predmeti so še v precejšnji meri ohranjeni in bi jih lahko dokaj popolno zbrali in proučili. Pozorni bi morali biti na tiste obrti, ki hitro propadajo, in na tiste, ki so že skoraj izginile.

5. Tehnični predmeti, ki pričajo o začetkih industrializacije v naših treh dolinah.

Nekateri so bili v uporabi še po osvoboditvi. Za tehnične predmete in objekte bi morali poskrbeti takoj, da najpomembnejše zberemo ali pa jih ohranimo na kraju samem.

Moramo jih dokumentirati in proučiti. Tudi ti hitro zginevajo. Ob zaostrovanju gospodarjenja in iskanju surovin se bodo kaj hitro znašli v zbiralnicah odpadlih predmetov in materialov.

6. Arheološki predmeti iz predrimske in rimske dobe ter srednjega veka in zgodovinski predmeti (npr. staro orožje, posodje, različni predmeti starejših obdobij; predmeti, ki so vezani na kakšne zgodovinske dogodke, npr. iz Napoleonovih časov, I. in II. svetovne vojne /NOB/ ali pa na delavsko gibanje itd.) Arheološki in zgodovinski predmeti so v naših krajih zelo redki in jih je najti le tu in tam. Muzejski delavci morajo biti pozorni tudi na redke priložnosti, ko se vendarle pojavijo, da jih spravijo v svoje zbirke ali kako drugače zaščitijo. Koroško območje je arheološko revno, vendar je nekaj arheoloških najdišč iz rimske in iz predrimske dobe, zlasti v Mežiški in Mislinjski dolini. Prepričani smo, da bi morali imeti pregled nad morebitnimi najdišči in gradbenimi conami oziroma parcelami, da bi arheologi lahko pravočasno pregledali teren. Ta pregled bi moral imeti arheolog Pokrajinskega muzeja v Mariboru, naloga domačih muzejskih delavcev pa je, dati pobudo, da pridemo do takega pregleda.

Poleg teh najdišč in arheoloških lokacij imamo še srednjeveške gradove ter lokacije domnevnih gradov in samostanov, ki bi jih kazalo raziskati. Arheološke raziskave raznih obdobij bodo morale priti, če ne v srednjeročni, pa gotovo v dolgoročni program raziskovanja v naših štirih občinah, kar je tudi dolžnost občinskih raziskovalnih in kulturnih skupnosti.

Iz navedenih nujnih nalog muzejske dejavnosti v občini Ravne na Koroškem in v drugih koroških občinah naj podamo možnosti razvoja muzejskih ustanov, kar se tiče zbiranja materialnih virov, tja do leta 2000. Postavljata se dve alternativni:

a) Ali se bo Delavski muzej Ravne na Koroškem z etnografsko in tehnično zbirko dvignil v regijski muzej, ki bo pokrival še občine Slovenj Gradec, Dravograd in Radlje ob Dravi, o čemer so že razpravljali leta 1957 in tudi izdelali karto okoliša muzeja na Ravnah, ki je segal do Radelj in Mislinje. Muzej Muta pa bi ostal tehnični muzej železarne

Oh ta ljubi plin

»Ga je že zmanjkalo«

Muta. Delavski muzej Ravne je po značaju zbirka že sedaj regijski.

b) Ali pa se bo muzej Muta tako okrepil, da bo pokrival Dravsko dolino z etnografsko in tehnično zbirko, Delavski muzej pa ravenško in slovenjegraško občino.

Ob katerikoli omenjeni varianti ali kaki drugi bo ostal Koroški muzej ljudske revolucije v Slovenjem Gradcu regijski muzej in bo pokrival štiri koroške občine in slovensko Koroško.

Reševanje teh problemov je stvar samoupravnega sporazumevanja in sodelovanja ustreznih dejavnikov koroških občin. Kakorkoli se bo muzejska dejavnost razvijala v srednjeročnem in dolgoročnem obdobju, bodo največji problem prostori. Delavski muzej Ravne na Koroškem živi v taki prostorski stiski, da mu je vsak razvoj praktično onemogočen. Prostori v grajskem prizidku, kjer je sedaj Ekonomski center, so predvideni za muzej, toda tu bi bilo prostora komaj za fotografski in arhivski oddelk. Dolgoročna rešitev bi bila, če bi grad Javornik namenili za muzejsko dejavnost. S tem bi bila odprta možnost nadaljnega razvoja. O usodi in namembnosti gradu se bo treba prej ali slej dogovoriti ali pa najti kako drugo rešitev. Tudi muzej Muta bo moral prostorsko vprašanje ustrezno rešiti, medtem ko Slovenj Gradec s tem nima težav.

Kakorkoli bomo reševali vprašanja muzejske dejavnosti, je ena pomembnih nalog sedanjih generacij ta, da ohranijo in zaščitijo kulturno-zgodovinsko dediščino zase in za prihodnje rodove. Nobena težava materialne ali denarne narave ne bi smela tega onemogočiti. Zavedamo se tudi, da je možno načrte uresničevati postopno.

ODPRTA VPRAŠANJA IN MOŽNOSTI ZBIRANJA ARHIVALIJ IN PODATKOV TER PROUČEVANJE ZGODOVINE NAŠIH KRAJEV, ZLASTI ŠE DELAVSKEGA GIBANJA IN NOB V OBČINI RAVNE NA KOROŠKEM IN V KOROŠKI KRAJINI

Delavski muzej Ravne na Koroškem ima kot lokalni muzej za svoj okoliš širše naloge, kot samo zbiranje in proučevanje materialnih virov. Poseči mora tudi po arhivalijah in sploh virih, ki pričajo o preteklosti njegove-

ga območja. V tej zvezi kaže spregovoriti nekaj o arhivski službi. Območje vseh štirih koroških občin spada pod Pokrajinski arhiv Maribor, ki pa ni opravil vseh nalog. Predvsem se mu ni posrečilo zbrati vseh arhivalij zaradi kadrovske in materialne šibkosti. Tudi to je res, da se vse organizacije ne držijo predpisov o arhivih in arhivalijah, zato se te marsikje porazgubijo in uničijo, ker zanje ne skrbijo, kot bi bilo treba.

Prednostna naloga Delavskega muzeja Ravne na Koroškem je, da na območju ravenške občine s sodelovanjem Pokrajinskega arhiva v Mariboru ali vsaj z njegovo vednostjo zbira ali vsaj registrira in kopira dokumente, ki so še raztreseni pri posameznikih in organizacijah. Takoj bi morali začeti to akcijo vsi muzeji v koroški krajini, kakor muzej Muta v svojem okolišu, tako tudi Koroški muzej ljudske revolucije v Slovenjem Gradcu za NOB v koroških občinah in na slovenskem Koroškem.

Neodločljiva naloga pa je izkoristiti žive priče delavskega gibanja in NOB kot ustni vir. To lahko utemeljimo s tem: gre za dva zgodovinska pojava, ki imata izreden pomen za našo družbo kot celoto. To sta pojava, ki sta zajela vse kraje naše države, tako tudi mesteca in vasi naših treh dolin. V vsakem kraju in področju sta se pojavljala s svojimi posebnostmi. Sedanje in bodoče generacije so neposreden dedič delavskega gibanja, revolucije in NOB, zato zaslužita temeljito obdelavo. Žive priče so, metodološko vzeto, pomembno dopolnilo pisanim dokumentom. Udeleženci lahko marsikaj pomembnega povedo, česar nikoli ne moremo razbrati iz pisanih dokumentov. Drugič: za delavsko gibanje in NOB je iz znanih vzrokov veliko pomanjkanje pisanih virov ali pa jih za nekatera področja sploh ni, zato so izjave udeležencev neprecenljivo pričevanje. Ni pomembno, ali to delo opravljajo posamezniki ali ustanove, glavno je, da je organizirano in strokovno opravljeno.

Če razmišljamo o srednjeročnih in dolgoročnih programih omenjene dejavnosti, moramo ugotoviti, kakšne naloge čakajo pisce zgodovine naših dolin oz. vseh treh dolin tja do leta 2000. Po našem mnenju bi se bilo treba lotiti naslednjih tem:

1. Delavsko gibanje

Čeprav o njem veliko govorimo, njegove zgodovine skoraj ne poznamo. Delavski razred je začel v naših treh dolinah nastajati z nastankom industrije, to je v 17. stoletju. O delavcih in njih borbi od nastanka pa do I. svetovne vojne ne vemo skoraj nič. Tudi obdobje med vojnami poznamo premalo.

2. Revolucija in NOB

O tej temi je bilo napisanih že veliko spominskih in drugih člankov, ni pa še bila izvedena strokovna kritika virov. Verjetno bi že lahko pripravili monografijo o delavskem gibanju med vojnami in o NOB v Mežiški dolini ali pa v vseh treh dolinah, če bi se kdo resno lotil dela in bi ga družba materialno podprla.

3. Gospodarski razvoj

To področje je zelo zanemarjeno, saj nimamo niti zgodovin posameznih podjetij, kar jih je, pa so obdelana fragmentarno. Gospodarska zgodovina Mežiške doline ali pa vse koroške krajine bo morala zajeti razvoj kmetijstva, gozdarstva, obrti, prometa, rudar-

stva, fužin in pozneje industrije, trgovine ipd. Treba bi bilo vključiti vsaj 17. stoletje, če že ne bi šli še dalj nazaj.

4. Narodnostni boj od 1848 do 1918

O prebujanju in razvoju narodne in politične zavesti in o germanizaciji v naših krajih vemo bore malo. Poznavanje tega obdobja je izredno pomembno za razumevanje dogajanj v času stare Jugoslavije in obdobja NOB.

5. Razvoj meščanskih strank

O njih pri nas ne vemo nič, niti njihovih imen ne poznamo. Brez poznavanja meščanskega tabora pa ni mogoče pravilno razumeti delavskega gibanja niti razvoja komunistične partije niti NOB in revolucije.

6. Obdobje srednjega veka — položaj kmet-tlačana

Tudi pojav fevdalizma je v naših dolinah neraziskan. Izšlo je nekaj fragmentarnih spisov o tem obdobju, toda jasne podobe o srednjem veku pri nas si še ne moremo ustvariti. Arhivalij je še kar precej, predvsem urbarjev, ki vsebujejo mnogo podatkov o posameznih naseljih.

7. Predrimsko in rimsko obdobje

O tem obdobju je že nekaj napisanega, vendar bi bilo potrebno dati sintezo dogajanj v teh časih. Razumljivo je, da brez arheoloških raziskav ne bomo izvedeli kaj novega o tistih časih.

8. Razvoj kulture koroške krajine od naj-starejših časov do danes

To področje je ledina, po kateri smo komaj začeli brskati. Poznavanje kulturnega razvoja v preteklosti je enako pomembno kot poznavanje področij družbenega življenja.

9. Razvoj po osvoboditvi

To obdobje je še nedotaknjeno. Poznavanje razvoja socialistične družbe naše ožje regije ima izjemen praktični pomen za iskanje novih poti našega samoupravnega sistema.

10. Krona prej opravljenih nalog pa bi bila **sinteza zgodovinskega razvoja koroške krajine oziroma monografija o preteklem razvoju tega območja**. Tak cilj si moramo postaviti precej daleč v prihodnost, kajti današnje stanje je dokaj neobetavno.

Ob temah, ki smo jih izpostavili, je še cela vrsta vprašanj, ki so vredna pozornosti. Našteli smo jih samo nekaj in jih tudi razvrstili tako, kot jih pač v današnjih diskusijah postavljamo.

Ob teh nalogah se moramo vprašati, kdo so tisti dejavniki, ki že danes lahko kaj storijo, in kaj naj bi storili, da bi te naloge v našem zgodovinskega, ki so nujne, kdaj v prihodnosti opravili.

Ti dejavniki so: občinske kulturne in raziskovalne skupnosti ter muzeji in delavci v njih, bodisi da gre za vse koroške občine ali za vsako posebej. Pa tudi vsi tisti, ki imajo interes za to in vedo, da je poznavanje lastne preteklosti dragocen element za rast posameznika in družbe kot celote.

Prva naloga je, da občinske kulturne in raziskovalne skupnosti ter muzejske ustanove izdelajo srednjeročne in dolgoročne programe tudi za proučevanje preteklosti. Po-budniki za to morajo biti predvsem muzejski

delavci. Brez njih najbrž ne bo šlo, seveda pa so in bodo dobrodošle tudi pobude posameznika ali skupine. Glavno nalogo pri planiranju raziskovalne dejavnosti bo v letu 1980 morala v občini opraviti Občinska raziskovalna skupnost. Ker pa je proučevanje preteklosti izrazito raziskovalna dejavnost, ga bodo morale raziskovalne skupnosti vnesti v svoje programe.

Pri načrtovanju bo seveda nujno potrebna koordinacija med kulturno in raziskovalno skupnostjo ter muzejskimi ustanovami oziroma drugimi izvajalci, da bomo sredstva in kadre osredotočili na neko skupno nalogo in jo tudi opravili. V srednjeročne ter v letne programe bo treba vnesti prednostne naloge in jih postopoma uresničevati. Zavedamo se, da jih bomo lahko opravili le s tistim denarjem, ki ga bomo zbrali, in le s tistimi kadri, ki jih bomo imeli. Izvajalci, na katere lahko računamo, so domači muzeji v koroški krajini, muzejske in raziskovalne organizacije izven regije, ki imajo ustrezne strokovnjake, ali pa tudi posamezniki, ki so za tako delo kvalificirani. Te izvajalce predvideva tudi zakon o raziskovalni dejavnosti.

Vsi programi, srednjeročni in dolgoročni, bodo morali biti usklajeni v koroški krajini, ki je geografsko in zgodovinsko le celota, s programi osrednjih muzejskih in raziskovalnih organizacij, kakor tudi s področno raziskovalno skupnostjo za humanistične in zgodovinske vede in z Raziskovalno skupnostjo Slovenije. Lahko bi dodali, da bi morali biti usklajeni vsi republiški programi, ki govorijo o raziskavah preteklosti.

Ob vsem tem, kar smo povedali o zbiranju in proučevanju arhivalij in podatkov o preteklosti ravske občine in koroške krajine, moramo povedati, kako si predstavljamo razvoj Delavskega muzeja na Ravnah. Vse navedeno so le ideje delavcev tega muzeja, medtem ko so delavci drugih muzejev v koroški regiji poklicani sami spregovoriti o svojih načrtih za prihodnost.

O delu z materialnimi viri smo že govorili.

Izhajamo iz izhodišča:

1. Mežiška dolina je bila močno jedro delavskega gibanja in delovanja KPJ s Prežihom na čelu. Tu sta bila dva kongresa SKOJ in sedež partijskega okrožja Sever.

2. Delavski muzej Ravne na Koroškem je leta 1953 nastal, da bi zbiral gradivo o preteklosti delavcev in delavskega gibanja, zato so nastale tehnične zbirke železarne Ravne, rudnika Mežica in gozdarska zbirka. Zaradi stalnih denarnih in predvsem kadrovskih težav je bilo zbranega premalo gradiva o delavskem gibanju. Vendar ima muzej sedaj stalno zbirko o delavskem gibanju in precej fotografskega gradiva.

3. Koroška osrednja knjižnica — študijska knjižnica Ravne na Koroškem ima v načrtu ustanovitev Prežihovega seminarja, kjer se bo zbirala dokumentacija in literatura o njegovem političnem in pisateljskem delu.

Zaradi teh izhodišč si je Delavski muzej Ravne na Koroškem poleg zbiranja, izpopolnjevanja in proučevanja etnografsko-tehničnega gradiva zastavil kot eno izmed temeljnih nalog zbiranje in proučevanje gradiva o delavskem gibanju v Mežiški dolini. To delo je že začelo teči vzporedno z drugimi opravili v ustanovi. Kot prednostno nalogo smo postavili:

1. Zbirati gradivo o delavskem gibanju v Mežiški dolini od 1930 do 1941 — to pa za-

to, da izkoristimo še živeče priče. To delo bi potekalo takole:

a) Zbirati gradivo, ki je raztreseno pri posameznikih in ustanovah.

b) Poiskati dokumente v osrednjih arhivih in muzejih ter dobiti kopije za Delavski muzej Ravne na Koroškem.

c) Pregledati takratno časopisje, predvsem delavsko (tudi ilegalno).

č) To gradivo proučiti in na osnovi tega izkoristiti izpovedi udeležencev.

d) Izsledke objavljati v lokalnem in strokovnem tisku.

e) Zbrano gradivo urediti tako, da bo dostopno za javno uporabo.

2. Zbiranje in proučevanje gradiva o delavski etnologiji (o načinu življenja delavcev in o njihovi materialni in duhovni kulturi). Sprva se bomo omejili na obdobje stare Jugoslavije. Na to delo se moramo še pripraviti.

3. Zbiranje in proučevanje gradiva o NOB v Mežiški dolini, in sicer samo o specifičnih pojavih in o tistih, o katerih vemo zelo malo ali pa sploh niso obdelani (npr. razvoj OF, DE itd.). Problematika NOB sicer spada pod kompetenco Koroškega muzeja ljudske revolucije v Slovenjem Gradcu, vendar menimo, da se ne bo mogel ukvarjati z vsemi podrobnostmi in specifičnostmi. Verjetno pa nekaj časa tudi kadrovsko še ne bo sposoben, da bi se spuščal v manj pomembne lokalne podrobnosti. Za akcije, ki jih bomo načrtovali, bomo sodelovali oziroma se dogovarjali z muzejskimi delavci v Slovenjem Gradcu in tudi uporabljali njihove zbirke.

Navedene naloge smo vključili v predlog srednjeročnega programa Delavskega muzeja Ravne na Koroškem. Če bosta v muzeju tudi naprej le dva delavca, bo izveden le manjši del zastavljenih nalog. Če pa bi lahko čez kako leto zaposlili še enega strokovnega delavca, bi se pač delo veliko bolj razmahnilo.

Če razmišljamo o razvojnih možnostih muzeja na Ravnah v prihodnjih dvajsetih letih, recimo do leta 2000, pa lahko načrtujemo dokaj realno (seveda če ga bomo materialno in kadrovsko krepili), da bi lahko konec tega srednjeročnega obdobja, kar se tiče proučevanja delavskega gibanja in delavske etnologije, že preraščal v regijski muzej, ki

bi pokrival vse štiri koroške občine. To bo zahtevalo tudi proučevanje delavskega gibanja v Mežiški dolini, kajti delavci vseh treh dolin so se v svoji razredni borbi bolj ali manj povezovali, predvsem pa komunisti. Seveda bodo za to potrebni ustrezni prostori za stalne razstave in za arhivsko-fotografski oddelk. Ob načrtovanju in preseganju občinskih mej bodo sodelovali in se samoupravno dogovarjali koroški muzeji in pristojni dejavniki koroških občin. Koroški muzej ljudske revolucije v Slovenjem Gradcu je že regijski muzej za območje NOB vseh koroških občin in slovenske Koroške.

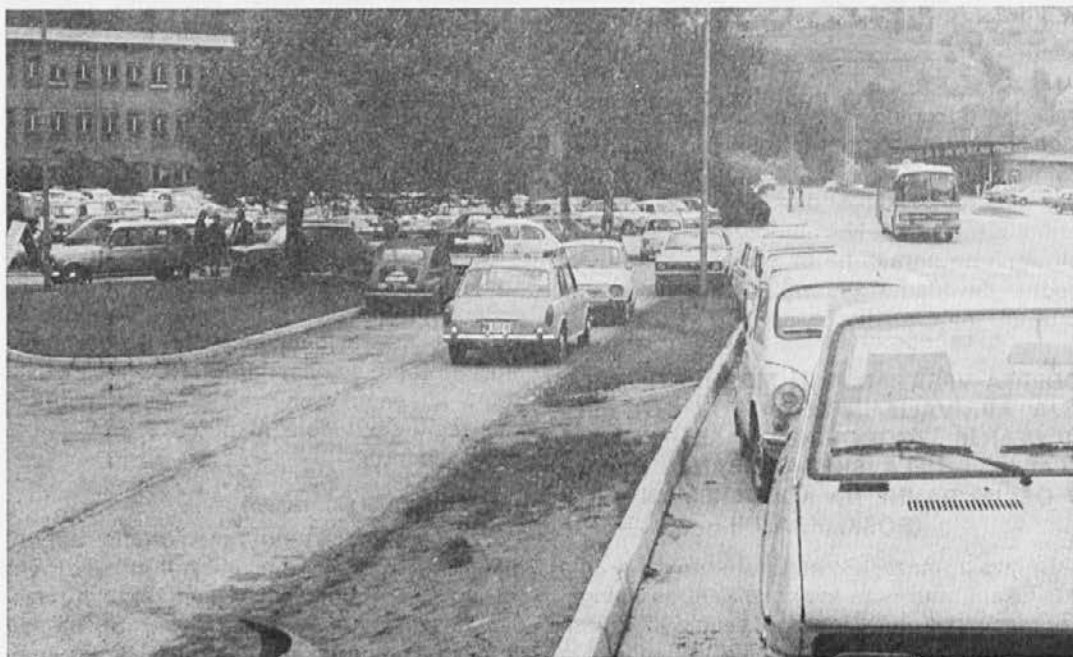
Za zaključek je treba poudariti, da je smotno v muzejski dejavnosti v bodoče priti na regijsko raven in krepiti tiste ustanove, ki že obstajajo. Naši predlogi in zamisli so naslednji:

1. Delavski muzej Ravne na Koroškem lahko pokrije z zbiranjem etnografskega in tehničnega gradiva ter gradiva za delavsko gibanje ter delavsko etnologijo vso koroško krajino štirih občin. V tem primeru bi ostal muzej Muta le tehnični muzej železarne Muta ali Dravske doline.

2. Ali pa naj se muzej Muta razširi kot etnografsko-tehnični muzej Dravske doline, ravenski pa naj pokriva Mežiško in Mislinjsko dolino, z zbirko delavskega gibanja in delavske etnologije pa vso krajino.

3. Koroški muzej ljudske revolucije se bo razvijal kot regionalni muzej ljudske revolucije in NOB za koroško krajino in slovensko Koroško.

To so le misli oziroma predlogi za diskusijo, ki bi jo morali začeti že sedaj. Zaključimo pa z dejstvom, da je čuvanje kulturno-zgodovinske dediščine in njeno proučevanje izjemnega pomena, kajti poznavanje preteklosti je neprecenljive vrednosti za rast posameznika in družbe, saj je poznavanje zgodovine in tistega, kar je bilo napredno, bistven element pri oblikovanju kulturne, socialne in narodne zavesti slehernega človeka, skratka, zgodovina je eden bistvenih elementov osveščanja človeka. Osveščen človek pa je pogoj za razvoj humane in samoupravne družbe. Zato je naša dolžnost, da izkoristimo možnosti, ki jih imamo v naši samoupravni družbi, da to dragocenost ohranimo prihodnjim rodovom.

Povsod je premalo prostora za jeklene konjičke — bencin je še vedno (pre)poceni?

Zvonko Robar

Prispevek k zgodovini delavskega gibanja v Mežiški dolini

DELATI JE MORAL KOT HUDIČ, A ZASLUŽIL NI NIČ...

(Po pripovedovanju Alojza Dolinarja)

Alojz Dolinar je starejši očanec, doma v Črni. Čeprav se že približuje svojemu osmemu križu, je še vedno čil in se zelo jasno spominja svoje življenjske poti, za katero pravi, da je bila polna bojev.

Njegova mladost se je začela v samorastniški družini v Koprivni. Mati je morala sama skrbeti za štiri nezakonske otroke. Hodila je na delo od kmeta do kmeta, da je zaslužila za otroke vsakdanji kruh, ki ga je bilo v takratnih časih malo. S »ta-verhi« je mati svoje otroke težko preživljala. Delati je morala kot mravlja, da ji kmetje niso očitali, ker je s seboj na delo pripeljala lačne otroke.

Nekaj let je družina stanovala pri kmetu ČOFATIJU, potem so se preselili na Pristavo v CVELBERJEVO BAJTO, v kateri je prebival Alojz z materjo do štirinajstega leta. V osnovno šolo je hodil v Črno, kjer so v takratnih časih ponemčevali slovensko mladino. Slovenski jezik so poučevali samo v prvem razredu in že tam

navajali otroke na nemščino. Pred poukom in po pouku so molili obvezno v nemškem jeziku. V drugem in tretjem ter četrtem oddelku so morali govoriti samo nemški. Za slovenske otroke je bilo v šoli težko, ker so doma govorili le slovenski. Zato so na šoli po znanju navidez izstopali otroci nemčurjev Puncergrabnerjev, Prahov in drugih, ki so zviška gledali na otroke, ki so prišli v šolo z okoliških hribov in grap. Takrat je v šoli vsak dan pela šiba. Tudi kaplan jim ni prizanašal. Vsi otroci smo morali hoditi k verouku in v cerkev.

Učenje Lojzu ni delalo težav. Toda večina otrok, ki niso imeli doma zemlje ali večjega imetja, je bilo že od rojstva zaznamovanih, da bodo rudarji ali gozdni delavci. Naprej v šolo je lahko šel samo tisti, ki je imel denar, ugodno priporočilo šole in žandarmerije. Slovensko mislečim otrokom so bila tako avtomatsko zaprta vrata za nadaljnje šolanje.

S šestnajstim letom je odšel na delo v rudnik. Vsak, ki se je želel zaposliti, je moral prositi:

»Bitte schön um Arbeit!« (Lepo prosim za delo!). Če ni prosil za delo v nemškem jeziku, mu je odgovoril nemški uradnik:

»Ich vestehe dich nicht!« čeprav je dobro razumel, kaj želi. Kdor ni znal nemški, je moral s seboj privedi tolmača, da je v njegovem imenu prosil za delo.

Tako so Nemci ubogemu slovenskemu narodu dokazovali, kako pomemben je nemški jezik. Na vidnejših položajih v rudniku so bili večina Nemci in nemčurji, ki so se hlapčevsko podrejali Nemcem.

Rudarjem so ukazovali forštajgerji (predpostavljeni), ki so bili po večini nemčurji in so govorili samo nemški. Kar je rekel predpostavljeni, je moral rudar brez ugovora izvršiti. Vsako neubogljivost so strogo kaznovali. Neposlušen rudar je bil mimgrede premeščen na tako delovno mesto, kjer je bila v jami trda kamenina in malo rude, kjer je kljub velikemu trudu nakopal malo rude in bil zato slabo plačan. Na takšnem mestu je moral delati kot hudič, zaslužil pa ni nič...

Alojz Dolinar je delal v rudniku kot vozač. Z vagončkom je odvažal rudo, ki sta jo nakopala dva kopača in odvažala dva vozača. Rudo so morali ročno nakladati na vagončke. O kakšni posebni mehanizaciji še takrat ni bilo govora. Kopača — »hayerja« — sta vrtala z vrtnim kladivom, od katerega se je kadil prah, da sta komaj dihala. Vseeno pa sta morala delati hitro, ker sta bila plačana od metrskega akorda, ki je bil postavljen tako visoko, da sta se pošteno preznojila, če sta ga hotela doseči.

V rudniku so bile izredno težke razmere. Rudarjev je v rovih dušil slab zrak, ker je bila ventilacija slaba in površne narejena. Bilo je toliko zadušljivega dima, da so ga razganjali z jopiči. Rudarja je navadno po delu tako bolela glava, da mu je kovalo v njej.

Kakšna je razlika med delom takrat in danes, pa noče nobeden več delati v rudniku. Ne kadi se več. Vse je avtomatično. Rudar kadi cigareto in vagonček se sam naklada. Ventilacija je odlična. Z dela prihajajo rudarji domov kot gospodje, mi pa smo prihajali domov takšni, da so nas domači komaj spoznali.

Vrnimo se zopet k delu v rudniku. Poleg dveh kopačev in vozačev je bil v rovu purči, ki je skrbel za ilovnate zamaške, s katerimi so zamažili luknje, ki sta jih zvrtila kopača, vanje namestila »pufjer« in zažigalne vrvice. Purči je moral prinašati rudarjem v rov vodo v leseni posodi — ručkom, ker so bili vozači in kopači stalno žejni, ker so se pri delu potili. V ustih in v grlu se jim je nabralo toliko prahu, da so si morali večkrat izplakniti, da so lahko dihali. Posebno se je kadilo v jami, ko so začeli kopači vrtati s HOLLBORERJI (z votlimi svedri).

Zaslужek rudarja je bil 65 krajcarjev. Za ta denar je lahko kupil nekaj koruzne moke in »špeha« (slanine), da je lahko hodil na delo in vzdržal takšen napor.

Več mesecev je moral varčevati, da si je lahko kupil »cagasto obleko« — obleko iz najcenejšega blaga.

Še slabše so postale razmere z začetkom prve svetovne vojne. Knape so oprostili vojaščine. Rudnik pa je prišel pod vojaško upravo, ki je imela svoj sedež v Črni. Rudarja, ki se je kaj pregrešil, so vojaki odgnali v Heleno ali Žerjav, kjer so jih kaznovali. Poseben način kaznovanja je bil »špange držati«. Rudarju so privezali roke na hrbet in ga z vrvjo obesili na klin, ki

Spomenik delovnemu človeku — rudarju v Mežici, delo akademskega kiparja Stojana Batiča

je visel na stropu. Vojaki so toliko nategnili vrh, da je visel na prstih nog in grozno trpel. Od bolečin je marsikateri postal čisto črn, mlajše rudarje pa so za prestoppek tudi topli. Deset do dvajset udarcev je dobil na rit.

Jožefu Koniču se je slučajno iztirila lokomotiva. Moral je iti v Heleno, kjer je dobil deset udarcev. V rudniku si ni upal nihče ugovarjati, ker se je bal, da bo kaznovan. Bilo je kot v obdobju cerkvene inkvizicije. Antona Jeraka—Uniona, ki se je priključil med NOB k prvim partizanom na Koroškem, so v Žerjavu predolgo pustili viseti, potem so ga morali oživljati z mrzlo vodo. Posebne vrste kazni je bil »kasarn arest«. Rudar, ki je bil kaznovan s to kaznijo, ni smel štirinajst dni od doma.

Tudi Alojz Dolinar je moral zaradi prekrška na raport. Kaznovan je bil, ker ga tri dni bilo na delo. H kmetom v Zarazbor je šel beračit za hrano, ker doma niso imeli kaj jesti. Zaradi vojne je nastala draginja in splošno pomanjkanje. Na raport je odšel v Črno, kjer je bil poveljnik Jožef Poper s sedmimi vojaki. Morali so se postaviti v vrsto in vsak mu je moral raportirati, zakaj je prišel. Poveljnik je določil kaznen: Alojz je dobil »kasarn arest.« Huga Geršaka so topli s pendreki, toda že doma je podložil na zadnjico lepenko, da ni čutil nobenih bolečin.

Med vojno je bilo najtežje za hrano. Pred trgovinami so vsak dan stale vrste, toda moko je dobilo samo nekaj ljudi, ostali pa so se vračali s praznimi rokami domov, čeprav so imeli karte. Lakoto so največ težili s krompirjem. Ko rudarji niso več prihajali na delo, je uprava rudnika priskrbela krompir, ki je bil ves nagnit in smrdljiv. Proti koncu vojne je bila že takšna draginja, da so se začeli rudarji, kljub drastičnim kaznim, upirati. Ivan Zlobelnik in še nekaj rudarjev je odšlo k poveljniku. Nekateri si niso upali, ker so se bali kazni.

»Kaj ste prišli?« je vprašal hauptman v nemškem jeziku.

»Ne moremo delati, ker nimamo kaj jesti,« so mu odgovorili.

On je že sam spregledal, da v takih razmerah ne morejo delati, zato je od oblasti izposloval nekaj hrane. Kmalu so se razmere zopet poslabšale.

Rudarji s Helene, Igerčevega in Najburgerja — Žerjava, so odšli na občino v Črno k županu Grobelniku, ki je tarnal:

»Ich kann nicht helfen!« (Jaz ne morem pomagati!) Za tolažbo jim je obljubil in priskrbel nekaj hrane, nato je zopet vsega primanjkovalo. Za kruh je bilo takrat težko. Ni ležal po tleh in v smetiščih, kakor leži dandanes.

Poleg Alojza je delal v jami kmečki sin iz Javorja in je izgubil kruh. Alojz ga je našel vsega umazanega v blatu. Z vozačem sta kruh očistila in si ga tovariško razdelila.

Posebno težki so bili vojni časi za mlade, ki bi radi jedli, a ni bilo kaj. Srečni so bili, če so imeli »repico«, ki so jo dobili od kmetov, ki so sami živeli po okoliških hribih v veliki revščini, ker niso mogli gospodariti in tudi delovne sile niso imeli, ker so odšli moški, sposobni za delo, v vojsko.

Ljudje so si oddahnili, ko je bilo konec vojne in se je razsula avstro-ogrška monarhija. Knapo so začutili olajšanje, ker so

Ob letošnjem »Vlaku bratstva in enotnosti« sta nas obiskala tudi predsednika skupščine Srbije Dušan Čkrebić in Slovenije Milan Kučan (slikano pred spomenikom na Poljani)

lahko govorili v svojem jeziku in so tudi pričakovali, da jim bo stara Jugoslavija dala debelejši kos kruha. Rudnik je prišel pod sekvester — državno upravo. Glavno besedo je dobil Čeh Cihelka. Kmalu je rudnik prevzela angleška družba, ki je imela za glavni cilj, da kar najbolj izkoristi naše rudno bogastvo in ceneno delovno silo. Celotna uprava je bila angleška, le uradniki so bili Slovenci.

V boju za svoje pravice so se začeli rudarji organizirati v strokovno organizacijo Zvezo rudarjev Jugoslavije, ki jo je vodila KPJ. Ustanovili so tudi kulturno prosvetno društvo SVOBODO, ki je imela dramski, tamburaški in telovadni odsek ter knjižnico. Glavni organizatorji Strokovne organizacije Zveze rudarjev Jugoslavije so bili Franc Dolinar, Ivan Žlabornik, Franc Trebovc in v Heleni Košutniki.

Prva leta po prvi svetovni vojni je bilo politično in kulturno delo rudarjev izredno razgibano. Rudarji so se izobraževali ob napredni marksistični literaturi, prirejali svečane povelje ob prazniku 1. maju enkrat v Mežico, naslednje leto iz Mežice v Črno. V povorkah so nosili transparente z napisom: ŽIVEL PRVI MAJ, PROLETARCI VSEH DEŽEL, ZDRUŽITE SE itd. ... Prvi maj je bil borbeni praznik mežiških in črnskih rudarjev.

Pri njihovem delu sta jim pomagala Pliberšek iz Trbovelj in Arh iz Zagorja. Arh je bil izredno predan boju za pravice knapov. Med okupacijo ga je neznanec ubil doma v drvarnici.

Iz Maribora je med rudarje prihajal Reisman. Navedeni možje so jim dajali navodila za delo in kako se morajo organizirati. Študijske sestanke so imeli v hišah, kjer so bili najbolj zanesljivi. Takratne oblasti so po zakonu o zaščiti države z nezaupanjem gledale na rudarsko organizacijo. K posameznim rudarjem so prihajali na dom žandarji in delali hišne preiskave. Največkrat so delali preiskave pri Lipšu Mlinarju, ki jih je stalno izzival. Večina rudarjev je delala naprej ilegalno, zato so jih žandarji pustili pri miru.

V odboru Strokovne organizacije Zveze rudarjev Jugoslavije so bili Tone Ravšer, Franc Žagar, Franc Dolinar, Aleš Modri in še nekateri. Izvoljeni delegati so morali na sestanke v Celje in v Maribor. Med delegati so bili Benedikt Žagar, Šimen Fajmut in Alojz Dolinar.

V boju za pravice rudarjev se je najbolj odlikoval učitelj Vinko Möderndorfer. Z njegovo pomočjo so rudarji razkrinkali angleško upravo in jo prisilili, da je rudarjem zvišala mezde, da je v Mežici zgradila meščansko šolo, ki je dala Mežiški dolini prvo slovensko inteligenco. Vinko Möderndorfer je bil s srcem in dušo na strani izkoriščanih rudarjev. Po njegovi zaslugi je uspelo rudarjem, da jim je morala uprava rudnika dajati draginjske doklade, deputat premoega in drv in graditi primernejša stanovanja. On je dokazal angleškemu upravniku, kakšne bajne dobičke imajo angleški gospodarji od rudnika. Upravnik je dejal rudarjem, ko je videl, kakšne podrobnosti vedo, da iščejo dlako v jajcu. Na osnovi dokazov je moral nazadnje umolkneti.

Vinko Möderndorfer je ustanovil v Črni konsum. Rudarji so po svojih možnostih prispevali denar za konsum. Vinko Möderndorfer je bil kot trn v peti takratnim oblastem, zato so ga zaprli in postavili v Mariboru pred sodišče. Zaradi njegove dejavnosti so ga vrgli iz učiteljske službe in njegovo družino iz stanovanja. Zapustili so ga celo lastni prijatelji. Nazadnje je ostal brez dela na cesti. Ves čas je tesno sodeloval s Karlom Doberškom in Prežihovim Vorancem. Njegovim otrokom je nekaj časa pomagal Karel Doberšek, ko so bili brez vsega na cesti. Veličino Vinka Möderndorferja dokazuje drobna knjižica BOJ MEŽIŠKIH RUDARJEV ZA SVOJE PRAVICE, v kateri je izredno natančno opisal razmere, v katerih so živeli mežiški in črnski rudarji.

Ljudi v stari Jugoslaviji so razdvajale stranke in zato niso živeli v takšni slogi, kakor žive danes. V Črni sta bili najmočnejši dve stranki: klerikalna ali »črna« in socialistična ali »rdeča«. Klerikalci in

socialisti so živeli v stalnih medsebojnih sporih. Drug na drugega so gledali z nezaupanjem. Celo klerikalce, ki so pristopili k socialistom, so dolgo gledali z nezaupanjem.

Pri Matevžu v Črni so imeli shod klerikalci ali »črni«. Vinko Möderndorfer je bil z nekaterimi rudarji pri Krulcu.

»Kdo gre z menoj?« je vprašal, ko je zvedel, da imajo pri Matevžu shod »črni«.

Nekaj rudarjev je bilo takoj pripravljenih, da gredo z njim. Skozi vrata so vstopili v sobo, kjer so bili zbrani klerikalci.

»Ali lahko prisostvujemo?« je vprašal Vinko župnika, ki je sedel v ospredju.

»Lahko,« je ta pristal.

Möderndorfer in ostali so se posedli za zbranimi Črnjani. Župnik je nekaj časa molodel, kako je težko. Nenadoma je vstal Vinko Möderndorfer in začel razlagati, kakšne načrte imajo »rdeči«.

»Tudi jaz bi rad to,« je pripomnil župnik.

»Organizirajte se v naši organizaciji in boste lahko prišli do tega,« mu je odgovoril Möderndorfer. Potem je še dejal:

»Kdo je za naš program, naj gre z menoj!«

Večina zborovalcev je odšla za njim h Krulcu. Tako so socialisti razbili zborovanje »črni«.

Alojz Dolinar pravi:

»Vedno smo bili aktivni. Delal sem kot predsednik Svobode, kot delegat strokovne organizacije, sodeloval v dramski skupini, v tamburaškem zboru in telovadnem odseku, zato mi je življenje prehitro minilo. Včasih smo si morali vse izboriti s trdim delom, mladini je danes dosti lažje, mi smo imeli prazno mizo, mladi pa imajo na mizi polno skledo in celo žlico zraven.«

Pri Dolinarju na Pristavi se je večkrat oglašil Prežihov Voranc. Nekega dne je ležal na svislih na senu.

»Če bo kdo vprašal po meni, recite, da me niste videli,« jim je naročil pred odhodom na svisli. Čez tri dni so prišli žandarji in vpraševali, če je kdo videl Prežihovega Voranca. Ker niso nič zvedeli, so odšli.

Alojz Dolinar je preživel okupacijo na Pristavi in se med prvimi vključil v OF ter na razne načine sodeloval in pomagal partizanom.

Alojz Dolinar je skromen možak. Zanj ni pomembno njegovo osebno življenje, ponosen je na svoje delo, ki ga je posvetil boju črnskih in mežiških rudarjev za boljši danes.

skupnosti za telesno kulturo, tudi v okviru oblike in metode samoupravnih interesnih telesnokulturnih organizacij in njihovih zvez, od krajevne skupnosti in občine do republike in federacije.

4. Dosledno uveljavljanje delegatskih odnosov je eden temeljnih pogojev samoupravne preobrazbe telesne kulture in njene uveljavljanja v nadaljnjem družbenem razvoju. Delovanje in organiziranost nosilcev telesnokulturne dejavnosti (samoupravnih interesnih skupnosti, društev, zvez in drugih asociacij) mora biti v celoti zasnovano na delegatskih razmerjih. V ta namen je nujno proučiti dosedanje samoupravno in delegatsko prakso in posebnosti tega področja ter ustvariti možnosti in pogoje, da bodo delegatski odnosi povsem zaživi.

Dogovarjanje in sporazumevanje o skupnih interesih in potrebah ter snovanje programov telesnokulturne dejavnosti mora postati temeljna metoda delovanja, organiziranosti in financiranja telesne kulture na vseh ravneh.

5. Svobodna, še posebej neposredna menjava dela, je temeljno izhodišče zagotavljanja materialne podlage telesnokulturnih dejavnosti. Programe nosilcev telesne kulture — ne glede na vire financiranja — moramo usklajevati v okviru samoupravnih interesnih skupnosti za telesno kulturo. To bo prispevalo k odgovornejšemu delovanju telesnokulturnih organizacij ter k hitrejšemu podružbljanju telesne kulture. Le tako bo mogoče učinkoviteje presegati administrativno in nesistemske urejanje materialnih in drugih potreb ter problemov na tem področju. V samoupravnih interesnih skupnostih in prek njih naj se krepi in zagotovi skupna odgovornost delovnih ljudi in telesnokulturnih delavcev, da bomo s sredstvi telesne kulture gospodarili racionalno, v skladu s cilji gospodarske stabilizacije, in da bodo ta sredstva resnično uporabljena za samoupravno dogovorjene programe in dejavnosti.

6. Telesna kultura je neločljiva sestavina združenega dela in dejavnost, ki mora glede na njen vsestranski pomen za delo, življenje in razvoj človeka in družbe postati sestavni del srednjeročnih planov. Organizacije združenega dela naj izdelajo srednjeročne plane za športno rekreacijo in določijo tudi pogoje za njeno izvajanje. Usmeritev telesne kulture in njeno vpetost v družbenoekonomski razvoj morajo opredeliti delovni ljudje v planskih aktih na vseh ravneh — v krajevni skupnosti, občini in republiki. Pri tem je treba upošte-

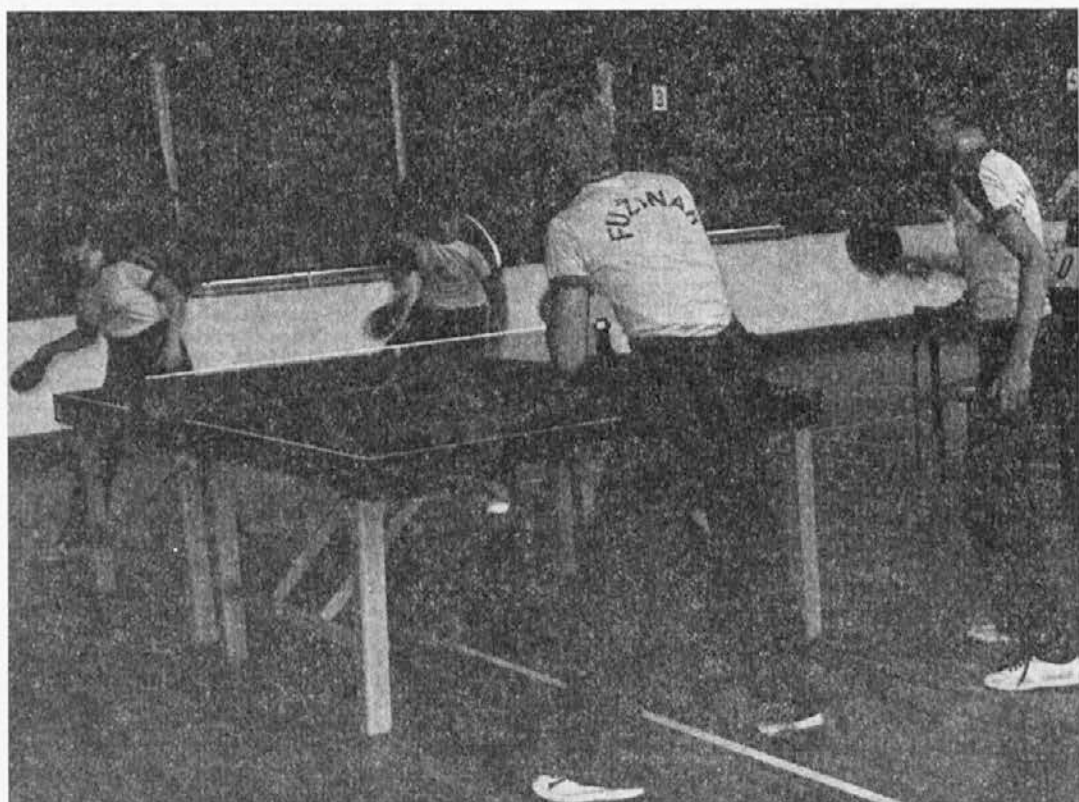
Stališča in sklepi problemske konference SZDL o telesni kulturi, ki jih je potrdilo predsedstvo RK SZDL

1. Telesna kultura vse bolj postaja potreba in sestavni del družbene zavesti ter praksa širokih množic delovnih ljudi in občanov. Kot pomemben in nepogrešljiv sestavni del našega družbenega življenja prispeva k zdravju, obnavljanju in utrjevanju delovnih, umskih, obrambnih in drugih sposobnosti posameznika in celotnega naroda, k utrjevanju socialističnega patriotizma, bratstva in enotnosti, k smotrni porabi prostega časa in osebnemu zadovoljstvu ter s tem k izražanju, oblikovanju in potrjevanju celovite človekove osebnosti. Telesnokulturne organizacije in njihove zveze morajo stalno razvijati in krepiti principe in prakso splošne ljudske obrambe, družbene samozaščite in varnostne kulture. Zavestni dejavniki družbenega razvoja si morajo zato prizadevati, da bo v ospredju uresničevanja in zadovoljevanja teh spoznanj delovni človek, ki kot aktiven udeleženec prek demokratičnih in samoupravnih mehanizmov političnega sistema uveljavlja telesno kulturo kot neločljivo sestavino združenega dela in dejavnosti vsesplošnega družbenega razvoja.

2. Nadaljnja samoupravna preobrazba odnosov v telesni kulturi in njena integracija v samoupravno organizirano združeno delo je pogoj in središčna potreba njenega razvoja. Prizadevanja za to so skupna in stalna naloga vseh družbenopolitičnih dejavnikov, v prvi vrsti pa telesnokulturnih delavcev ter športnih organizacij in njihovih združenj. Z usmerjeno in organizirano družbeno akcijo moramo zagotoviti, da bodo samoupravne interesne skupnosti za telesno kulturo zaživele v svoji ustavni vlogi. Stalno moramo krepiti vlogo skupščin SIS za telesno kulturo, ki naj postanejo prostor dogovarjanja in sporazumevanja o potrebah, možnostih in programih telesnokulturne dejavnosti.

3. Delovni ljudje in občani kot ustvarjalci sredstev in nosilci ter uporabniki telesnokulturne dejavnosti morajo imeti odločujoč vpliv na oblikovanje telesnokulturne

politike, ki naj omogoča — na podlagi in v okviru razpoložljivega dohodka in skupno sprejetih programov — zadovoljitev njihovih temeljnih interesov in potrebna na tem področju. Tudi tu moramo dosledneje uveljavljati principe posredne svobodne in neposredne svobodne menjave dela. Zato je treba razvijati in poglobljati demokratične

Dvojice

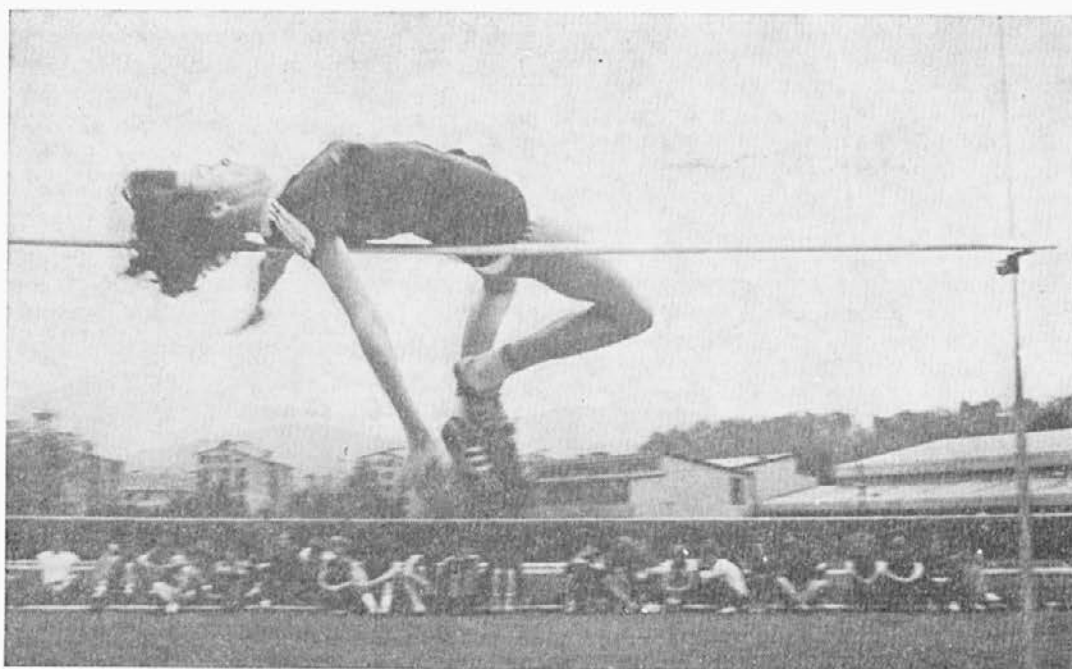
vati objektivne možnosti in potrebe, tako da bodo uravnotežene z razpoložljivimi materialnimi možnostmi celotnega družbeno-ekonomskega razvoja. Načrtovanje potreb v telesni kulturi mora biti usklajeno tudi z vsemi drugimi družbenimi dejavnostmi. Sestavni del teh planov so tudi prostorski plani gradnje objektov in naprav, za katere je potrebno določiti lokacije in skupaj z drugimi zainteresiranimi dejavniki sprejeti ustrezne normative.

7. V nadaljnjem razvoju telesne kulture mora biti osrednja družbena pozornost namenjena razvijanju množičnosti. Telesnokulturne organizacije, športna društva, TVD Partizan in drugi dejavniki v krajevni skupnosti in občini so dolžni pospeševati in širiti telesnokulturne dejavnosti, s katerimi delovni ljudje in mladina razvijajo in krepijo svoje psihofizične sposobnosti. Moralno in materialno moramo podpirati športne organizacije, društva in programe, katerih uresničevanje prispeva h krepitvi delovnih in obrambnih sposobnosti krajanov. Z ustanavljanjem športno — rekreacijskih centrov naj se zagotovi samoupravno in racionalno organiziranje dela in sredstev z namenom, da bistveno izboljšamo športno — rekreacijsko ponudbo. Pri tem mora veljati posebna pozornost in skrb tudi športnikom — invalidom, ki jim telesna kultura pomeni sredstvo za rehabilitacijo in hitrejšo vračanje v združeno delo.

8. Središče športno — rekreativne dejavnosti mora postati krajevna skupnost. Ustvarjati moramo take organizacijske, materialne, kadrovske in druge pogoje, da bodo delovni ljudje in občani lahko največji del svojih telesnokulturnih potreb in interesov uresničevali v krajevni skupnosti. Stalno moramo povečevati število organiziranih udeležencev telesnokulturne aktivnosti. Posebna pozornost in skrb mora veljati tako imenovanim netekmovalnim dejavnostim, ki so posebnega pomena tudi za splošni ljudski odpor in družbeno samozaščito. To bomo najlažje dosegli s krepitvijo obstoječih in z ustanavljanjem novih telesnokulturnih organizacij in društev, ki naj prevzamejo odgovornost za telesnokulturno udejstvovanje krajanov. Zato je treba zagotoviti, da bodo obstoječi in novi športni objekti — zlasti tudi tisti, zgrajeni s samopriskevkom — dostopni in odprti vsem delovnim ljudem in občanom. Zainteresirani dejavniki naj se samoupravno dogovorijo o njihovem upravljanju, vzdrževanju in koriščenju.

9. Telesna kultura je neločljiva sestavina učno — vzgojnega procesa. V okviru celotne preobrazbe vzgoje in izobraževanja je zato treba tudi praktično zagotoviti večjo strokovnost in kakovost dela ter ustvariti boljše materialne in kadrovske pogoje za sodobno telesno vzgojo v šolah. Da bi omogočili poglobljanje in razvijanje interesov in sposobnosti mladine, je potrebna vsestranska podpora šolskim športnim društvom, ki naj postanejo nosilec interesne dejavnosti učencev, dijakov in študentov. Predvsem je nujno zagotoviti kakovostnejšo telesnokulturno vzgojo v osnovni šoli in vsaj približno izenačiti njene možnosti. Šola se mora bolj odpreti v krajevno skupnost, prav tako pa naj športne organizacije in društva sodelujejo pri uresničevanju interesnih dejavnosti učencev celodnevne šole in vzgojnovarstvenih ustanov.

10. Posebna družbena pozornost mora veljati nadaljnjemu razvoju in podružbljanju vrhunskega športa. Zagotoviti moramo racionalno izrabo materialnih in kadrovskih možnosti in se samoupravno dogovarjati in sporazumevati o prednostnih nalogah, področjih in panogah za uveljavljanje vrhunskega športa. O tem, katere panoge, aktivnosti in naloge bodo prednostne, naj odločajo delovni ljudje in občani ter neposredni udeleženci telesnokulturnih dejavnosti. Doseči moramo, da bomo medsebojne odnose in financiranje oblikovali samoupravno. Treba je izdelati merila, ki bodo osnova za oceno programov oziroma doseganje zastavljenih ciljev in rezultatov. Uveljavljati moramo take tekmovalne sisteme, ki bodo v funkciji vrhunskega športa, racionalni in skladni s cilji našega družbenega razvoja.

Športni dan — skok v višino

11. Obnova vrhunskega športa je stalen izbor tistih, ki zmorejo in hočejo dosegati vedno boljše rezultate. Z izbranimi športniki je potrebno nenehno teamsko delo, ki temelji na znanstvenih in strokovnih spoznanjih. Nosilci dela z izbranimi športniki so šolska športna društva, telesnokulturne organizacije, društva, selekcije in drugi nosilci telesnokulturne dejavnosti. Pri tem imajo posebno odgovorno nalogo vzgojnovarstvene in vzgojnoizobraževalne organizacije, še posebej osnovna šola, ki mora skrbeti za razvijanje posebnih strokovnih sposobnosti, torej tudi v športu. Uresničevati moramo takšno organizacijo dela v šolah, ki bo omogočila kakovostno in usklajeno uresničevanje učno-vzgojnih in rekreativnih športnih obveznosti.

12. Perspektivne in vrhunske športnike, ne glede na športno panogo, je treba tudi v prihodnje vsestransko podpirati. Zagotoviti moramo, da bodo najperspektivnejši lahko brez težav — na podlagi svobodne odločitve — prehajali v kvalitetnejše razrede oziroma selekcije. Domisliti in spremeniti moramo družbeni dogovor o statusu in stimulaciji vrhunskih športnikov — amaterjev v SFRJ. Ta dogovor mora postati bolj obvezujoč, športnikom naj omogoča, glede na dogovorjena merila, normalno športno udejstvovanje in napredovanje ter postopno vključitev v združeno delo. Oblikovati in sprejeti je potrebno posebna merila za vrednotenje vrhunskih športnih dosežkov, na podlagi katerih bodo lahko vrhunski športniki dobivali moralna priznanja in ustrezna materialna nadomestila za vloženo delo. Merila morajo izhajati iz moralnih norm in vrednot samoupravne socialistične družbe, socialističnega humanizma in principov nagrajevanja po rezultatih dela.

13. Za hitrejši razvoj telesne kulture je treba zagotoviti večje število funkcionalnih telesnokulturnih objektov. Pri gradnji telesnokulturnih objektov morajo imeti prednost predvsem večnamenska igrišča v krajevni skupnosti, ki jih lahko gradimo s sredstvi samopriskevka in prostovoljnimi delom. Z enotnimi planskimi izhodišči je potrebno tudi v novih stanovanjskih naseljih ter večjih urbanih središčih zagotoviti gradnjo takih telesnokulturnih objektov, ki bodo zadovoljevali potrebe čim širšega kroga delovnih ljudi, nekateri pa služijo tudi vrhunskemu športu. Posebej je treba proučiti potrebe in določiti prioritete za gradnjo telesnokulturnega centra Slovenije in Visoke šole za telesno kulturo. Gradnjo, vzdrževanje in koriščenje vseh pomembnejših telesnokulturnih objektov pa je treba urediti s posebnimi samoupravnimi sporazumi.

14. Potrebe po strokovno usposobljenih kadrih v telesni kulturi so še vedno velike. Predvsem se kažejo v pomanjkanju usposobljenih telesnokulturnih učiteljev v osnov-

nih šolah, društvih in vrhunskih selekcijah. V ta namen je potrebno izpopolniti sistem šolanja telesnokulturnih strokovnjakov ter razvijati regionalne centre za usposabljanje strokovnih delavcev amaterjev, ki usmerjajo in vodijo pretežni del telesnokulturne dejavnosti v športnih organizacijah, krajevnih skupnostih in občinah. Ker je interesno in prostovoljno delo v telesni kulturi eden najpomembnejših pogojev njenega razvoja, ga je potrebno družbeno ustrezneje vrednotiti.

15. Delo v telesni kulturi zahteva vse bolj visoko stopnjo strokovnosti. Zato je nujno, da v prihodnje še bolj načrtno razvijamo raziskovalno in strokovno delo, ki mora postati podlaga delu tako v množični telesni kulturi kot v vrhunskem športu. Spoznanja raziskovalnega dela ter strokovne izkušnje morajo postati odločujoči element načrtovanja in razvijanja sleherne telesnokulturne dejavnosti. Zato je ena najpomembnejših nalog razvijanje in povezovalje raziskovalnih institucij, njihovo sodobno opremljanje in organiziranje, ki mora najti svoje mesto tudi v srednjeročnih planih družbeno-ekonomskega razvoja republike.

16. Telesnokulturne organizacije in društva ter njihove zveze so najodgovornejši izvajalci telesnokulturne aktivnosti, saj povezujejo delovne ljudi z istimi interesi na področju telesne kulture. Zato mora njihova organiziranost rasti tako, da bodo sposobna prevzemati in uresničevati dogovorjene naloge v športni rekreaciji in vrhunskem športu. Največjo odgovornost za uveljavitev samoupravne vsebine odnosov v telesni kulturi imajo vodstva, športniki in športni delavci v športnih organizacijah in društvih, še posebej člani Zveze komunistov in Zveze socialistične mladine Slovenije. Poleg razvijanja telesnokulturnih dejavnosti morajo društva skrbeti tudi za vzgojno delo z mladimi ter jih **družbenopolitično** usposablja.

17. Programi telesnokulturnih organizacij in njihovih zvez morajo nastajati v skladu z izraženimi interesi in potrebami članstva. Odločitve morajo nastajati po demokratični poti in ob ustvarjalni udeležbi vseh zainteresiranih dejavnikov. V ta namen moramo na vseh ravneh razvijati delegatska razmerja ter uveljavljati principe kolektivnega dela, vodenja in odgovornosti. Pri izbiri kandidatov za vodilne funkcije v telesnokulturnih organizacijah je treba dosledno upoštevati načela kadrovske politike in povečati skrb za idejnopolično in vzgojno delo v njih.

18. V telesni kulturi, še zlasti v vrhunskem športu, so prisotne tudi nekatere negativne tendence in slabosti. Gre zlasti za pojave privatizacije, tehnomenažerstva, uvažanje prikritega profesionalizma in polpro-

fesionalizma, klubaštva, podkupovanja, nešportnega obnašanja itd. Vodstva telesno-kulturnih organizacij in društva ter njihove zveze, športni delavci in športniki, člani Zveze komunistov in Zveze socialistične mladine se morajo zato odločno upreti vsem pojavom, ki niso v skladu s športno moralno ter vrednotami socialistične samoupravne družbe. Proti takim pojavom se bomo najučinkoviteje borili predvsem z javnostjo dela, s krepitvijo samoupravnih in delegatskih odnosov ter sistemskim urejanjem materialnih pogojev razvoja telesne kulture.

19. Ob dejstvu, da se v vrhunškem športu pojavljajo težnje po širjenju profesionalizma s čestimi negativnimi pojavi, je treba to problematiko ponovno temeljito proučiti. Prav tako je treba proučiti sedanje stanje v profesionalnem nogometu. Status in nagrajevanje profesionalnih nogometašev mora biti v skladu s moralnopolitičnimi vrednotami samoupravne družbe, principi nagrajevanja po rezultatih dela in doseženimi rezultati.

20. Na ravni federacije je potrebno v telesni kulturi uveljaviti take samoupravne družbenoekonomske odnose, ki bodo temeljili na dogovarjanju in samoupravnem sporazumevanju med republiškimi in pokrajinskimi zvezami ter samoupravnimi interesnimi skupnostmi za telesno kulturo. Telesnokulturna politika in odločitve v federaciji morajo biti rezultat in sinteza skupno ugotovljenih in usklajenih interesov vseh telesnokulturnih dejavnikov. V ta namen je treba domisliti in uveljaviti ustrezno samoupravno in strokovno organiziranost asociacij na zvezni ravni ter se dogovoriti tudi o materialnih temeljih uresničevanja skupne politike in dogovorjenih programov.

21. V programe telesnokulturnih organizacij in društev ter njihovih zvez moramo vključiti tudi sodelovanje z ustreznimi

športnimi organizacijami Slovencev v zajedstvu ter športnimi društvi izseljencev in delavcev na začasnem delu v tujini. V ta namen je treba pripraviti skupne programe, ki naj temelje na obojestransko izraženih interesih, potrebah in možnostih. Prav tako je potrebno, da slovenske športne organizacije in njihove zveze razvijajo in krepijo športne stike tudi s športniki in mladino sosednjih prijateljskih in nevrščenih držav, kar naj predvsem prispeva k boljšemu medsebojnemu poznavanju in razumevanju.

22. Tisk, radio in televizija imajo izredno pomembno vlogo v procesu samoupravne preobrazbe ter kritičnem vrednotenju dosežkov telesne kulture. Osrednja pozornost sredstev obveščanja mora biti namenjena afirmaciji temeljnih vrednot naše socialistične samoupravne družbe in telesne kulture. Sredstva obveščanja morajo zato prispevati k večjemu vplivu delovnih ljudi na usmerjenost in uresničevanje sprejetih programov telesne kulture ter k smotrnejši porabi razpoložljivih sredstev.

Družbenopolitično odgovornost in skrb za uresničevanje sprejetih stališč in sklepov prevzamejo samoupravne interesne skupnosti za telesno kulturo. Zveza telesnokulturnih organizacij, strokovne zveze, športne organizacije in društva ter občinske konference SZDL in njihovi sveti za telesno kulturo. Problemska konferenca SZDL nalaga vsem nosilecem telesne kulture v krajevnih skupnostih, občinah in republikah, da na podlagi vsebinske usmeritve konference temeljito proučijo sedanje razmere ter krepijo in razvijajo dogovorjene in sprejete vrednote telesne kulture. Krajevne, občinske in republiške konference SZDL ter njihovi sveti za telesno kulturo pa so dolžni stalno spremljati uresničevanje vsebine sprejetih stališč in sklepov ter vsaj enkrat letno razpravljati o razmerah v telesni kulturi.

Ivarčko jezero, 13. 6. 1980. Prvi metri vodovoda.

— za praktični pouk

Na severni strani stavbe smo zgradili materialno skladišče s površino 50 m², s predračunsko vrednostjo 850.000,00 din. V skladišču je instalirana nova okvirna strojna žaga za razrez jeklenih materialov, vredna 102.000,00 din. S tem smo v stavbi pridobili nov prostor, ki ga urejamo za rezkarsko-skladišče delavnic.

Praktični pouk smo imeli v dveh izmenah. Od 6. do 14. ure in od 14. do 22. ure.

V šolski stavbi imamo:

- 3 delavnice za ročno obdelavo
- 1 strgarsko delavnico
- 1 rezkarsko-brusilsko delavnico

1 kombinirano strgarsko-rezkarsko za programe struženja in rezkanja, ki zaradi premajhnega števila enostavnih strojev funkcionalno ne ustreza.

1 varilnico za plamensko in elektroobložno varjenje, ki je pretesna in neustrezna.

V železarni imamo kovaško delavnico s šestimi ognjišči, dvema strojima klavirima in kalilno ogrevno pečjo. Delavnica za silo ustreza.

V delavnicah za ročno obdelavo so potekali programi praktičnega pouka, programa »A« in »B« za 1. razrede ter programa »B« in »C« za strojne ključavničarje 2. in 3. letnikov. Imeli smo težave z izpolnjevanjem rezkarsko-brusilskih, strgarskih in varilskih programov, ker imamo premalo ustreznih učnih delavnic in strojev.

1. letnik — rezkalci in brusilci — so imeli v 2. polletju 1979/80 tedensko le 8 ur pouka — namesto 10 ur,

2. letnik — rezkalci in brusilci — pa le 32 ur namesto 35 ur. Vzrok je prostorska utesenjenost.

3. letnik — strugarji so v 2. polletju imeli praktični pouk v obratih železarne, naša strgarska je bila zasedena s strugarji 1. letnika.

V železarni so nekateri učenci le občasno delali na stružnicah, ker tudi tam ni na razpolago dovolj strojev.

Tudi varilci smo imeli težave. Majhna je in v njej ni mogoče instalirati več strojev. Učenci 1.T in 3.T so imeli praktični pouk ob petkih popoldne in ob sobotah dopolne izmenoma. Da bi za en popoldan tedensko sprostili rezkarsko in strgarsko delavnico za učence 2. razreda tehniške šole, morajo učenci — strugarji in rezkalci, kadar so pri pouku dopolne, opraviti 40 ur, ko so popoldne, pa 30 ur, tako da je povprečno 35 ur pouka tedensko,

Tudi učenci 1. d razreda (rezkalci in brusilci) so imeli neugoden čas za praktični pouk. Prve tri dni v tednu popoldne, druga dva dni pa dopolne.

Poročilo o delu šolskega centra Ravne na Koroškem v šolskem letu 1979/80

I. URESNIČITEV PROGRAMA STORITEV

1. Uresničitev letnega delovnega načrta

Vzgojnoizobraževalno delo je v primerjavi z letom 1978/79 napredovalo. Napredek se je pokazal predvsem v uporabi sodobnejših sredstev za vzgojnoizobraževalno delo in novih učnih metod. Rezultat tega je tudi zelo dober učni uspeh na vseh šolah šolskega centra. Letni delovni načrt je bil izpolnjen tako pri neposrednem delu z učenci pri pouku, kot tudi pri svobodnih dejavnostih učencev.

Vzgojnoizobraževalno delo je potekalo v oddelkih za mladino in v oddelkih za odrasle po sprejetem planu.

Mladina se je izobraževala v:

12 oddelkih poklicne kovinarske in metalurške šole s 316 učenci

2 oddelkih šole za specializirane metalurške delavce s 46 učenci

4 oddelkih tehniške strojne šole s 13 učenci.

Odrasli pa so se izobraževali:

v 1 oddelku poklicne kovinarske in metalurške šole z 32 slušatelji

v 1 oddelku strojne tehniške šole z 49 slušatelji in

v 1 oddelku metalurške tehniške šole s 34 slušatelji.

Poleg rednih oblik izobraževanja odraslih je center organiziral na pobudo organizacije združenega dela naslednje oblike funkcionalnega izobraževanja: uvajalni seminarji, tečaji za opravljanje demagov, začetni in nadaljevalni tečaj za plamensko in obložno varjenje itd. Skupaj je bilo planiranih za to izobraževanje 2446 ur, doseženih pa 3613

ur. Tako je bilo funkcionalno izobraževanje v primerjavi s planom preseženo za 47,7 %.

2. Ocena uspešnosti vzgojnoizobraževalnega dela in pedagoškega vodenja šole

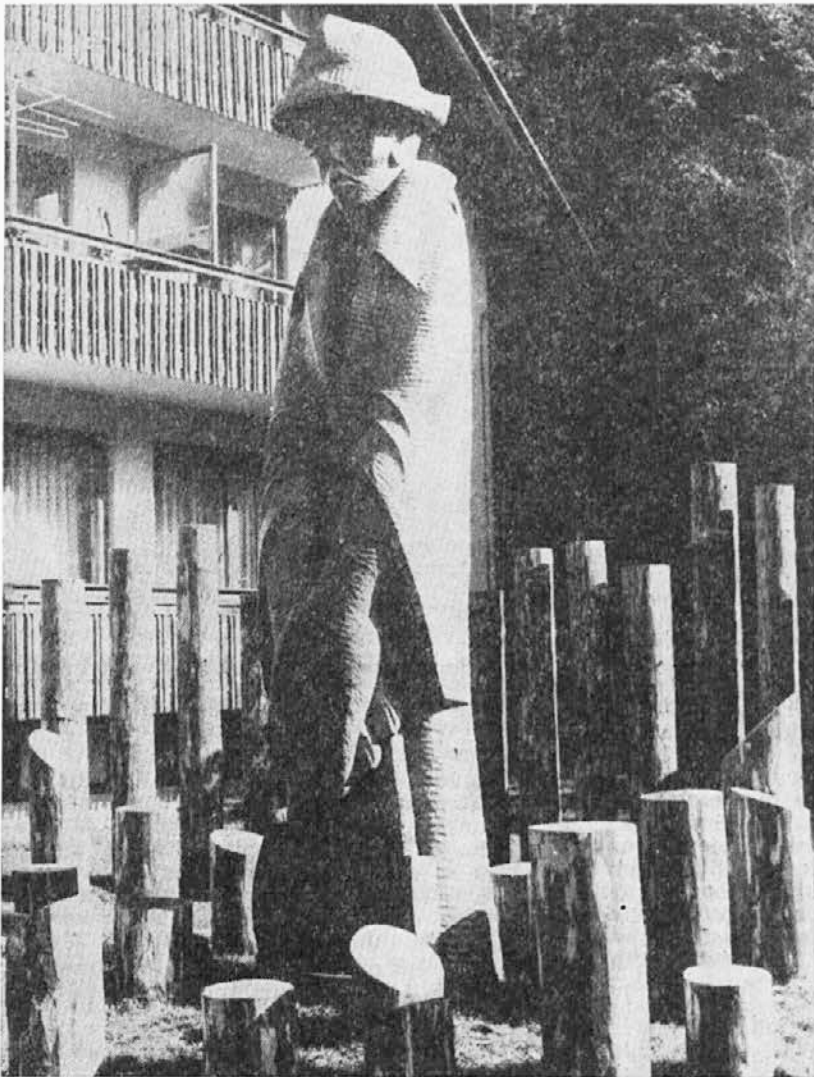
a) Materialne razmere

— za teoretični pouk

V preteklem šolskem letu smo preselili šolsko knjižnico v drugi prostor, s tem smo pridobili prostor za novo učilnico, ki smo jo tudi opremili. Kupili smo opremo za specializirano učilnico za pouk predmeta obramba in zaščita in podpisali pogodbo o nakupu učil za ta predmet.

V šoli imamo 10 učilnic za teoretični pouk, kar je za enozmenskimi pouki mladine premalo. Za pouk uporabljamo tudi neustrezne prostore, učiteljsko zbornico, jedilnico delavcev v prizidku ŠC in za razne izpite celo pisarniške prostore.

Za tečaje in seminarje v dopoldanskem času moramo najemati prostore drugod — v železarni Ravne, kar je povezano z različnimi težavami. Za pouk telesne vzgoje najemamo prostore tozda družbeni standard v železarni Ravne. Najemnina telesnovzgojnih prostorov finančno močno bremeni šolski center in ustanovitelja ŽR, kajti sistem financiranja za najemanje šolskih prostorov z RIS ni urejen. V preteklem šolskem letu smo izdali precej sredstev za dopolnjevanje učil, kot TV kasete, grafoskope, filme, diafilme in prosojnice za razne stroke. Sami smo izdelovali zidne slike za pouk strokovnih predmetov, popravili poškodovano šolsko pohištvo, izdelali razstavni pano v avli šole in skrbeli za sprotno vzdrževanje pohištva in vse instalacijske opreme — vodo-od, električna, interna televizija, ozvočenje itd.

Skulptura —
gozdnega delavca
— sekača v Črni
na Koroškem
(delo samouka
Janka Dolence
iz Vučenice)

Pomanjkanje učnih prostorov in strojne opreme povzročata organizacijske nevednosti pri praktičnem pouku.

Večina strojev je starih in terjajo nenehna popravila in remonte, kar velikokrat hromi intenzivno in kakovostno izvajanje praktičnega pouka. Pred šolskim letom smo porabili veliko sredstev za redno vzdrževanje strojev, za nakup rezalnega in brusilnega orodja in zaščitnih sredstev, ki jih dodeljujemo učencem. Vsa ta oprema je zelo draga.

V preteklem letu smo prepletkali vse delavnice, garderobe in sanitarije ter prostore v prizidku ŠC, za kar smo porabili 77.500 din.

b) Pedagoški delavci in sodelavci šole

Na šolah centra v oddelkih za mladino in odrasle so poleg delavcev, ki imajo sklenjeno delovno razmerje s centrom, poučevali še učitelji, ki so zaposleni v železarni Ravne, na gimnaziji Ravne, na OŠ Koroški jeklarji in v Koroškem zdravstvenem domu Ravne na Koroškem. Za te učitelje smo od delovnih organizacij že v začetku šolskega leta pridobili soglasje za poučevanje na naših šolah. Precejšnji del učnega programa realizirajo zunanji sodelavci, s katerimi imamo sklenjen dogovor o skrajšanem delovnem času.

Delavski svet je razpisal proste kadrovske kapacitete, in sicer:

— 2 učiteljev strokovnih predmetov s končano II. stopnjo

— 1 učitelja matematike s končano II. stopnjo

— 1 učitelja praktičnega pouka z višješolsko izobrazbo.

Razpis ni uspel in ni bilo niti ene prijave z ustrežno kvalifikacijo. Med šolskim letom, meseca marca, se je zaposlil učitelj — štipendist izobraževalne skupnosti z visokošolsko izobrazbo.

c) Uresničevanje nalog pedagoškega vodstva

Na sejah učiteljskega zbora smo obravnavali učni uspeh in disciplino ter ostalo učno-vzgojno problematiko. V problematičnih oddelkih smo sklicevali oddelčne konference. Podobne sestanke smo imeli s starši. Posebej smo na učiteljskih konferencah razpravljali o pedagoški, metodični in strokovni problematiki, predvsem o vključevanju učencev v samoupravno delo šolske skupnosti, mladinske organizacije.

Na šolah centra imamo nekaj učiteljev, ki nimajo strokovnega izpita, za njih je organizirano mentorstvo. Mentorji jim svetujejo in pomagajo pri učnovzgojnem delu. Učitelji — pripravniki nimajo posebej znane učne obveznosti.

Hospitacije so bile opravljene pri večini učiteljev, ki so v rednem delovnem razmerju. Učitelji so imeli ustrezno pripravo za pouk, izdelan podrobni učni načrt. Metode, ki so jih uporabljali pri učnovzgojnem delu, so bile v glavnem kombinirane: frontalno-demonstracijske, skupinski pouk, individualno delo ipd. Uporabljali so ustrezna učila, ki jih šola premore.

Pri pouku so se uvajale nove oblike vzgojnoizobraževalnega dela. Te nove oblike dela so uvajali predvsem redno zaposleni učitelji, pri ostalih sodelavcih je bilo teh novosti manj. Da bi pospešili uvajanje novih učnovzgojnih oblik dela, smo tudi na učiteljskih konferencah obravnavali te novosti.

Učna vsebina je aktualizirala skoraj pri vseh predmetih. Primeri takšne aktualizacije so: samoupravljaljska praksa, sodelovanje v akciji NNNP, spominski dnevi, obiski kulturnih prireditev, obiski organizacij združenega dela (železarne Ravne, Rudniki svinca in topilnica Mežica, TAM Maribor, Strojna tovarna Maribor, Mariborska livarna, Železarne Štore, Tovarna orodja Zreče, HE Dravograd, TE Šoštanj).

Učenci so uporabljali učbenike, ki so bili na razpolago. Vendar, resnica je ta, da za

strokovne šole različnih zahtevnosti ni na razpolago veliko ustreznih učbenikov in moramo včasih uporabljati učbenike, ki nimajo odobritve Zavoda za šolstvo SRS, kar pa seveda ni pravilno.

d) Uspešnost vzgojnoizobraževalnega dela
Učni uspeh v šolah šolskega centra je bil boljši kot v prejšnjem letu, vendar ni bil v vseh šolah enako uspešen.

Od skupnega števila učencev (117) prvih razredov poklicne kovinarske in metalurške šole je napredovalo v višji razred 113 učencev ali 96,9% (v prejšnjem letu 92,8%). V drugih razredih je bilo vpisanih 108 učencev, od teh so izdelali 104 učenci ali 96,6% (v prejšnjem letu —2,0%). V tretjih letnikih je od skupnega števila 91 učencev izdelalo 88 učencev ali 96,7% (v lanskem letu 93,5%). Vseh 88 učencev je bilo pripuščenih k zaključnemu izpitu, ki ga je uspešno opravilo 85 učencev ali 96,5%.

V šoli za specializirane metalurške delavce je bil naslednji učni uspeh: prvi razred je uspešno končalo 19 od 23 učencev ali 82,6% (v lanskem letu 88%), drugi letnik je vseh 23 učencev uspešno končalo (v lanskem letu 96,3%).

V srednji tehniški šoli so v prvem razredu izdelali vsi (lani 90,9%), drugi razred je izdelalo 29 od 31 učencev, kar zneso 93,9% (v lanskem letu 97,1%), v tretjem razredu so vsi izdelali (lani 97,1%), ravno tako v četrtem razred (lani 100%). Od skupnega števila učencev (495) vseh šol je uspešno končalo 478 učencev, kar zneso 96,6% (v lanskem letu 94,1%).

Z učnim uspehom smo lahko zadovoljni, še posebej zato, ker v nekaterih šolah izobražujemo učence, ki so se vpisali s slabšim učnim uspehom.

K izboljšanju učnega uspeha so pripomogli učitelji s posodabljanjem pouka, uvajanjem novih učnih metod in z uporabo sodobnih učnih sredstev. V oddelkih, kjer je bil slabši učni uspeh, smo sklicevali oddelčne konference skupaj z učenci in učitelji ter posebej s starši. Rezultat takšnega dela je bil boljši učni uspeh.

Za učinkovitejšo vzgojnoizobraževalno delo so potrebne sodobno opremljene učilnice za kabinetni pouk. Pri nas kabinetni pouk ni možen, ker imamo premalo učilnic, te učilnice pa so le opremljene s sodobnimi učnimi sredstvi, vendar to ne more nadomestiti kabinetnega pouka. Kljub prostorski stiski poskušamo pri nekaterih strokovnih predmetih uvajati kabinetni pouk.

a) Usmerjanje in spremljanje učencev

Strokovna služba — socialna delavka je s pomočjo učiteljskega zbora in ravnatelja pomagala usmerjati delo učencev tako, da je:

— vodila postopek poklicnega usmerjanja od razpisa do vpisa novincev v šole centra,

— posebno skrb posvetila delu z novinci in v ta namen sestavljala socialne anamneze za mladoletnike, individualno obravnavala učence, jih napotila v posebno obravnavo, vodila individualne razgovore s starši,

— usmerjala in vodila učence višjih razredov, tako da je: skupinsko obravnavala učence ter reševala problematiko v zvezi z učnimi težavami, kaznivimi dejanji, vedenjsko in disciplinsko problematiko itd.

Spremljala je izostajanje učencev od pouka zaradi bolezni (izdajanje bolniških listov — izdanih 995), kakor tudi ostalega izostajanja. Odstotek obiska pouka učencev je letos ostal nespremenjen, oziroma so se izostanki nekoliko zmanjšali, lani je bil povprečni obisk v vseh šolah centra 95,9%, letos pa 96,1%.

f) Vzgojni ukrepi in pohvale

Kljub vsestranski skrbi in obravnavi učencev je morala disciplinska komisija izreči naslednje vzgojne ukrepe:

Vrsta vzgojnega ukrepa	Število izrečenih vzgojnih ukrepov								%
	1978/79				1979/80				
	Sk.	PKMŠ	ŠSMD	TŠŠ	Sk.	PKMŠ	ŠSMD	TŠŠ	
— ukor razrednika	85	53	18	14	73	45	18	10	85,8
— ukor razrednega učiteljskega zbora	38	25	10	3	15	12	2	1	39,4
— ukor ravnatelja	14	10	2	2	11	4	6	1	78,6
— ukor celotnega učiteljskega zbora	7	3	3	1	12	5	3	4	171,4
— izključitev	2	1	1	—	1	1	—	—	50,0
Skupaj vseh ukrepov	146				112				76,7

Za prizadevanje in sodelovanje v razredni, šolski in izvenšolski dejavnosti pa je bilo pohvaljenih in nagrajenih naslednje število učencev:

Vrsta	Število pohval in nagrad								%
	1978/79				1979/80				
	Sk.	PKMŠ	ŠSMD	TSŠ	Sk.	PKMŠ	ŠSMD	TSŠ	
— pohvala učitelja praktičnega pouka	12	12	—	—	6	6	—	—	50,0
— pohvala razrednika	66	41	14	11	17	13	2	2	25,7
— pohvala razrednega učiteljskega zbora	20	8	4	8	12	5	1	6	60,0
— pohvala ravnatelja	1	1	—	—	1	—	—	1	100,5
— knjižne nagrade	38	24	2	12	34	18	2	14	89,5
Skupaj pohvale in nagrade	137				70				51,0

Vzgojnoizobraževalno delo se je organiziralo v okviru materialnih možnosti. Delo je potekalo po veljavnih predmetnikih in učnih načrtih. Učiteljski zbor si je predvsem zadal nalogo, da da v učnem procesu pomembno mesto vzgoji mladine, to smo v preteklosti precej zanemarjali. Ugotavljamo, da smo v teh prizadevanjih deloma uspeli. To delo moramo nadaljevati in ga še izboljšati.

g) Priprava učencev za obrambo ozemeljske celovitosti

Mladina se je vključevala v priprave na splošno ljudsko obrambo in družbeno samozasčito pri pouku obrambe in zaščite, med ostalim učnovzgojnim procesom, na obrambnih dnevih, v mladinskih teritorialnih enotah v občini, kot kurirji šolskega centra, pri organiziranju narodne zaščite, v vsepšoni akciji NNNP. Možnosti so deloma ustrezne, imamo kabinet za obrambo in zaščito, oprema je še pomanjkljiva. Zelo dobro smo sodelovali z odborom za družbeno samozasčito v krajevni skupnosti in občini. Na centru je deloval krožek SLO. Večje težave pri vključevanju učencev v priprave na splošno ljudski odpor so v šoli za specializirane metalurške delavce. Učenci izhajajo iz socialno šibkejših slojev, kjer je najbrž tudi obrambno domovinska vzgoja vprašljiva, zato bi morali nujno imeti pouk obrambe in zaščite. Niso vključeni v krožek obrambe in zaščite, ta dela na osnovi programa pouka obrambe in zaščite. Vključujejo se v šolski obrambni dan in v ostale akcije, ki jih organizira šolski center.

Revolucionarne tradicije NOB smo razvijali med učnovzgojnim procesom STM, zgodovine, obrambe in zaščite, slovenskega jezika itd. Mladina šolskega centra skrbi in vzdržuje spomenik pri Sv. Neži in spomenik padlim borcem v bližini centra. Pohodi ob športnih dnevih so povezani z obiski pomnikov iz NOB. Organizirali smo tudi priložnostne proslave in razstave ob spominskih dnevih.

Komemorativno slovesnost ob smrti tovariša TITA smo organizirali v prostorih centra za vse učence in delavce centra. Na slovesnosti smo odprli slikovno razstavo o življenju in delu tovariša Tita. V knjigo žalosti so se vpisali vsi učenci, učitelji in ostali

delavci centra. Spremljali smo tudi televizijski prenos žalnih in pogrebnih slovesnosti.

h) Interesne dejavnosti učencev centra

Učiteljski zbor posveča posebno skrb vzgoji v učnem procesu, predvsem razvijanju tovarštva, pravičnega odnosa do dela in družbene lastnine in ustvarjanju humanih medsebojnih odnosov.

V preteklem letu so bili dokaj aktivni učenci v interesnih dejavnostih. Interesno dejavnost vodi mentor — učitelj. Pogoji za delo v interesnih skupnostih so dobri. Udeležba v krožkih je kljub temu nezadovoljiva. Vzroki za tako stanje so: pouk na vseh šolah šolskega centra traja od 7,00 do 13,10, tako da so učenci utrujeni, nimamo pa urejenih kosil, poleg tega pa jih bližina avtobusne postaje preveč privlači (70% je vozačev) in raje odidejo domov. Tudi sestav učencev je takšen, da ne moremo pričakovati številnejšega vključevanja v različne interesne dejavnosti (izjema je športna aktivnost).

Učenci vseh šol prostovoljno sodelujejo v naslednjih dejavnostih:

— v šolskem športnem društvu: v njem je vključeno precejšnje število učencev. Šolsko športno društvo vodi mentor. Skrbel je, da so učenci krepili svoje zdravstvene, delovne in obrambne sposobnosti. S tem je društvo pomembno prispevalo k oblikovanju, izražanju in potrjevanju človekove celovite osebnosti. V telesni kulturi so sodelovali tudi tisti učenci, ki do sedaj še niso imeli želje po takem sodelovanju. Zato je ŠSD želelo razviti takšne dejavnosti, ki bi pritegnile zanimanje širšega kroga učencev. V anketi so učenci izrazili željo, da bi se radi vključili v krožke košarke in rokomet. ŠSD je prilagodilo program redni šolski telesni vzgoji, zagotovilo strokovno vadbo in organizacijo vodenja tekmovanj. Vsi učenci so se lahko udeleževali, tudi telesno manj sposobni; tem je društvo omogočilo dodatno vadbo. Upoštevalo je samostojnost učencev pri vodenju in organizaciji društva ter organiziralo množična razredna in medrazredna tekmovanja.

Aktivnost ŠSD se je izražala predvsem z vadbo v stalnih krožkih in sekcijah, pripravah in izvedbah orientacijskih pohodov, iz-

letov, množičnih nastopov v tekmovanjih (prvenstvenih in prijateljskih srečanjih) na ravni razreda, šole, občine. Aktivnost razredov smo ocenjevali po izdelanem pravilniku tekmovanja za najboljši športni razred.

ŠSD je vsak teden organiziralo plavalni krožek, odbojarske tekme, strelski krožek, pogosto tudi nogometne tekme, kros, rokometa in košarko.

ŠSD se je vključevalo v vse delovne akcije, izvedlo je dva turnirja: za ŠUMAHOV MEMORIAL in SENTANELSKI TURNIR 25. maja, o svoji dejavnosti pa stalno obveščalo učence s fotorazstavo in biltenom.

Šolsko leto je ŠSD zaključilo z akademijo in s podelitvijo priznanj. Za požrtvovalno delo je več učencev prejelo pohvale in nagrade.

— v mladinsko organizacijo so vključeni vsi učenci vseh šol. Poleg splošne organizacijske dejavnosti (konstituiranje predsedstva organizacije) je mladinska organizacija: — organizirala delovanje prometnega krožka;

— organizirala in pripravila razstave ob raznih spominskih dnevih;

— ob dnevu JLA obiskala karavle in organizirala srečanja z vojaki;

— pomagala pri organizaciji in izvedbi akcije NNNP (pohod k Sv. Neži in organizacija narodne zaščite na šolskem centru);

— organizirala politično šolo, ki so jo obiskovali učenci vseh šol in jo je vseh 20 učencev uspešno zaključilo. Vsebina politične šole je bila naslednja:

program ZKJ, temeljna spoznanja marksizma, obravnava pojmov — tehnokratizem, liberalizem, anarholiberalizem — marksistična opredelitev religije, ustavna in zakonska opredelitev, položaja veroizpovedi in vernikov v samoupravni družbi, odnosi ZKJ do religije, cerkve in klerikalizma, ravnanje komunistov v vsakdanjih stikih z vernimi občani in cerkvijo, moralni lik komuniste;

— učenci, ki so uspešno končali politično šolo, so bili predlagani za sprejem v ZK. Od 20 učencev je bilo sprejetih 15 učencev;

— organizirala je izdelavo štafetne palice in kulturni program ter odhod lokalne štafetne palice do Kefrovega mlina, kjer so se mladinci pridružili zvezni štafeti;

— organizirala je delovno akcijo PREŽIHOVO 80, čiščenje smučarske proge pri Ošvenu, urejanje prostora pri Kefrovem mlinu, kopanje jaškov za elektrifikacijo na Čevovju in Navrškem vrhu;

— zbirala in zbrala je 18 prijav mladincev, ki so se udeležili letošnjih republiških in zveznih mladinskih delovnih akcij. Od naših brigadirjev so prejeli trije brigadirji pohvale, dva pa sta bila udnarika;

— sodelovala je na pripravah za prihod vlaka Bratstva in enotnosti;

— poslala 4 učence poklicne šole na 13. FESTIVAL DELA MLADIH JUGOSLAVIJE, kjer so naši mladinci dosegli 10., 12., 14. in 17. mesto;

— na pobudo MO se je v enote teritorialne obrambe vključilo 36 mladincev.

Mladinska organizacija je organizirala jutranje oddaje po vnaprej določenem urniku. Za razne spominske dneve pa še posebne 10–20-minutne proslave.

Samoupravno so učenci organizirani v razredni skupnosti, to je temeljna oblika samouprave učencev. Najvišji organ upravljanja učencev je šolska skupnost, v kateri so predstavniki vseh oddelkov na centru. Učenci imajo tudi svojo delegacijo v svetu centra in so izvoljeni v delegacijo zbora združenega dela SOb Ravne.

Šolska skupnost je obravnavala in reševala pereče probleme, ki so se pojavljali med šolskim letom. Obravnava je poročila o poslovanju šolskega centra za leto 1979, zakon o usmerjenem izobraževanju, pravilnik o pravicah in dolžnostih učencev in pravilnik o ocenjevanju učencev.

Organizirala je nadomestne volitve delegatov-učencev v zbor združenega dela, de-

Zlatka Strgar

UREDNIK NAJ SEGA DO RESNICE

»Urednik mi je tekst zavrnil...«
»...Tega mi noče objaviti...« »... Urednik mi je nesramno oklestil članek...« Tako kdaj slišimo robantiti pišoče ljudi. Ob tem si morda ustvarimo šablonsko predstavo o urednikih ali niti ne.

Urednik založbe, kulturne redakcije radia, TV dnevnika, glavni in odgovorni Dela, Večera, literarne revije, lokalnega ali celo le urednik glasila delovne organizacije — razlikujejo se po obsegu in ravni dela, po znanju, seveda tudi kot osebnosti. Razlikujejo se po dostopnosti, odprtosti, ne nazadnje tudi po pogumu objaviti kdaj neprijetne resnice.

Skupen naj bi jim bil čut odgovornosti ter najbolj zanesljivo socialistična naravnost in ljubezen do poklica, ki ga opravljajo.

Edo Prošt v rudniku Mežica ureja tamkajšnji časopis Informator in približno take Novice, kot jih poznamo v železarni Ravne. Za spremembo je tokrat postal »intervjuvana oseba«.

»Nekaj je razlik med klasičnim časopisnim urednikom in urednikom lokalnih časopisov. Katere so najvažnejše?«

»Osnovna razlika je v tem, da je klasični urednik mnogo bolj distanciran od publike (relativno vzeto), medtem ko je urednik lokalnega glasila neposredno izpostavljen vsem interakcijam, ki nastopajo ob nastajanju številke in vsem reakcijam po izidu časopisa. Je pa še neka tehnična razlika, da je namreč urednik lokalnega časopisa običajno punčka za vse, klasični urednik pa ima množico različnih sodelavcev, in sicer profesionalcev.«

»Kako so pri vas razdeljena dela in funkcije urednik, novinar, uredniški odbor?«

»V naši DO niso razvite informativne navade. To pomeni, da smo šele na začetku podružbljanja obveščanja in torej tudi ustrezne delitve nalog med nosilci informiranja. Preseči miselnost, da je urednik hkrati tudi (edini) novinar, kar pri nas pomeni, da mora predvsem on pisati in prevzemati vse odgovornosti. Kultura informiranja je trd oreh celo sindikatu kot najmnogičnejši družbenopolitični organizaciji, ki je odgovorna za informiranje, kaj šele posamezniku. Sestanek uredniškega odbora pa vse prevečkrat ostaja samo semafor z utripajočo oranžno lučjo.«

»Že dolgo je znano, da se mora časopis v marsikateri delovni organizaciji ravnati po željah vodilnih, po nekakšnih prikritih pritiskih, skratka, ali taki vplivi pri nas so in kako daleč segajo?«

»Ko posamezni poslovodni delavci predpišejo podrejenemu témo, stil in ton pisanja ali pa o kritičnejšem zapisu ali načinu sprožajo plemenične (avtoritativne!) razprave v strokovnih in tudi političnih telesih ter tako nesamoupravno posegajo v politiko uredniškega odbora in po svoje krojijo temeljno vsebinsko zasnovo glasila.«

»Gre torej za nekakšno preventivno cenzuro?«

»Menim, da je vsakemu uredniku bolj zoprna cenzura, ki sem jo prej omenil, kajti huje je, če ti o nečem vnaprej prepovedo pisati ali ti predpišejo obliko in način kot klasičen vzorec cenzure. Sicer pa je tudi res, da se v že urejeno izdajo glasila doslej ni nihče vtikal.«

Edo Prošt

»Do kod sega uredniški pogum?«

»Urednikov pogum naj bi vselej segal do resnice. In naj bi pri nas pomenil njegovo osebno in družbenopolitično verifikacijo.«

»Z resnicami ni zmeraj lahko. Mnogovrstne so in za vsakršno rabo, kot se rado izkaže.«

»Da, nekatere resnice so boleče, nekatere izzivajo revolt, druge so blagodejne, predvsem pa tudi razkrivajo prikrita konflikta.«

V našem glasilu smo obšli ali zamolčali že dovolj resnic, da bi lahko bil s svojim pogumom zadovoljen, če to sploh je moj pogum, kajti nesamostojnost v odločanju o vseh elementih pri oblikovanju vsebine ga omejuje.«

»Glasilo torej ne odseva urednikovih zamisli in hotenj?«

»Naše glasilo je ogledalo družbenega poguma, oziroma samo tistega in samo toliko poguma, kot ga v naši delovni organizaciji pač premoremo.«

»O čem bi radi pisali, pa na tihem ni dovoljeno?«

»O enostavnih resnicah, ki nas obvladujejo iz dneva v dan z vsemi dobrimi in slabimi posledicami, pa se jih niti ne zavedamo ali pa so nam že tako blizu, da jih ne vidimo več dovolj ostro. Predvsem gre za prikrita konflikta, ki bodo razrešeni z mnogo večjimi žrtvami. Te bi lahko z malo več daljnovidnosti razrešili brez njih.«

»Danes ima vsaka OO ZK ali sindikata, mladine itn. po katerega člana, ki je zadolžen za informiranje. So vam ti ljudje v kakršno koli pomoč ali jih sploh ne poznate?«

»Že prej sem omenil, da se pri nas šele navajamo na obveščanje in delavci v glavnem sprejemajo informacije pasivno. Pričakujem pa, da bomo kmalu ustvarili obobjestransko enakovreden pretok informacij, ne le v glasilu, ampak tudi po vseh samoupravnih in političnih institucijah. Javnega mnenja namreč ne pojmem kot nekaj mirujočega, ampak kot tisti stimulans ali vsoto stališč, ki z dramatičnimi procesi spreminjajo razmerja v družbi. Doseči, da bodo delavci izrazili svoje resnične interese in jih s samoupravljanjem tudi uveljavili, pa bi tako moralo biti vodilo vseh urednikov.«

V zadnjem času smo dosegli bistven napredek predvsem na relaciji obveščanje — konferenca sindikata, medtem ko so OO ZK vse preveč zaprte. Kot da komunisti teže svojih argumentov ne znajo uveljaviti po vseh poteh, ki so na voljo.«

»Zadnja leta je izšlo sorazmerno dosti literature o informiranju, vendar so primeri, ko teorijo vnaprej zavračajo, češ, da ni modrosti čez prakso. Kako pri vas?«

»Rad bi poudaril, da še tako ustrezna literatura ob nespremenjenih stališčih o (ne)potrebnosti celovitega obveščanja ne pomaga kaj dosti. Predvsem poslovodni, strokovni, pa tudi politični delavci menijo, da so si znanja, kako obveščati (razumljivo, kratko, sprotno...), vnaprej zagotovili z diplomami ali visokim položajem na hierarhični lestvici. Redke so izjeme, ko ravno ti delavci izrazijo pripravljenost za sodelovanje. Nepopisna je škoda, ki tako nastaja. Kajti gotovo bi beseda priznane strokovnjaka ali vodilnega delavca imela večjo težo kot neprestano »jamranje« urednika nad skromnim novatorstvom, delovno disciplino in še čim.«

»Kako je zastavljena uredniška politika v času gospodarskih zaostritev?«

»Enotno mnenje velike večine v DO je, da je stabilizacija najprej stvar samoupravljanja.«

Ob tem pa se meni in uredniškemu odboru normalno sestavi veriga: stabilizacija je stvar samoupravljanja, samouprave ni brez obveščanja itn.«

»Ali ni urednik v večnem razkoraku s seboj in z družbo?«

»Odgovoril bom s citatom F. Šetince: »Novinar, urednik, publicist mora biti tudi in predvsem družbenopolitični delavec.«

Mojca Potočnik

Delo je vrednota — tudi zanje

(Delavnica za srednje in teže prizadete osebe)

Od šestih do dveh

Vsak delavnik med šesto in sedmo uro zjutraj se v nekdanji Kovačevi hiši v Črni, tik ob Javorskem potoku, zbira na delo nenavadna družina. Večina se pripelje z avtobusom iz raznih krajev Mežiške doline, nekaj jih pride iz Zavoda za delovno usposabljanje mladine, štirje pa so kar tu doma — stanujejo v »internatu« v tej hiši.

Prva ura je čas vsakdanjega privajanja na delo — to je čas interesnih dejavnosti. Nekateri poslušajo glasbo, berejo, drugi se posvetijo ročnemu delu, tretji preizkušajo svoje tekmovalne sposobnosti v družabnih igrah. Z njimi sta varuhinji, ki skrbita za red in pogmata, če je kje kaj potrebno.

Ob sedmih prevzame besedo vodja delavnice. Z varovanci se pomeni o pomembnejših dogodkih prejšnjega dne, oni sami pripovedujejo o svojih doživetjih. Zatem jih vodja uvede v delo, razloži, kaj bo kdo delal, kako, poskuša jih motivirati za delo. Tak pogovor — uvod v delo — traja največ pol ure.

Zdaj se varovanci razporedijo po delovnih mestih. Nekateri delajo pri strojih, drugi ročno. V vseh štirih delavnicah je vzoren red, čeprav delovni potek ni prenapet; če se kdo utruji, lahko sede in si odpočije, če kdo česa ne zna ali ne zmore, lahko pokliče na pomoč varuhinjo — delovno terapevko ali vodjo delavnice. Sicer pa so vsi trije, vodja in njegovi pomočniki, vedno pri svojih varovancih in navadno že sami opazijo, če se komu kaj zatakne.

Ob pol desetih se začne rekreativni odmor. Toplo malico jim pripeljejo iz zavoda. Zberejo se v jedilnici (ki je sicer šiviljska delavnica) in dnevnem prostoru v prvem nadstropju te hiše. Navadno poslušajo glasbo. To imajo vsi radi. Dekleta včasih skuhajo kavo in v prijetnem klepetu je pol ure, namenjene za odmor, hitro pri kraju.

Sledi pet ur osnovne zaposlitve. Delo prekinjajo premišljeno razporejeni sprostitveni odmori. Ob trinajstih so varovanci ravno dovolj utrujeni, da se jim prileže sprehod ali enourna interesna zaposlitev. Enkrat tedensko gredo v zavod, kjer lahko plavajo v bazenu ali se razgibavajo v telovadnici.

Rekreaciji, družabnosti in vzgoji je namenjena tudi edina »delovna« sobota v mesecu. Navadno gredo na ekskurzijo ali na izlet.

Ob koncu šihata se šestnajst mladih ljudi (med njimi je tudi poročena mamica), ki se zaradi zmanjšanih intelektualnih sposobnosti niso mogli zaposliti v nobeni »normalni« delovni organizaciji, odpelje z avtobusom v vse kraje Mežiške doline, ena celo v Dravograd; ostali (9), ki so doma iz drugih slovenskih občin, ostanejo v Črni in jih popoldne prevzame vzgojitelj Zavoda za delovno usposabljanje mladine. Skupina osmih gojencev zavoda pa dela v tej delavnici popoldne.

Kako je nastala DPP

Že pred leti, ko so v Črni ustanovili Zavod za delovno usposabljanje mladine, so se delavci tega zavoda in starši gojencev spraševali, kam s temi ljudmi, ko jim preteče doba usposabljanja. Ali bodo vsa sredstva, ki jih družba vlaga vanje, da bi jih usposobila za delo, vložena zaman? Zaman bi bilo tudi vse prizadevanje posebnih pedagogov, psihologov in vzgojiteljev, ki se trudijo, da bi svojim varovancem vcepili smisel za delo in delovne navade. Ko dopolnijo 20 let, jih namreč odpustijo iz zavoda. Vrnili bi se v svoje družine in bili zopet izpostavljeni nerazumevanju okolice, zaradi česar bi se njihove privržene delovne in življenjske navade kmalu zamenarile. Postali bi breme družbe in svoje okolice.

Na drugi strani pa je imela skupnost socialnega skrbstva Ravne težave z zaposlovanjem mladih, ki so končali posebno osnovno

šolo. Posebno takih, ki so dvojno prizadeti: laže duševno in telesno, ne sprejmejo v nobeni delovni organizaciji. Po končani šoli ostanejo na cesti. Ne pridobijo si delovnih navad — le občasno kaj delajo, denar sproti zapravijo in navadno postanejo alkoholiki. Dokler živijo starši ali rejniki, dobivajo ti zanje otroški dodatek, po njihovi smrti pa ostane tem odraslim otrokom — delovno in socialno zanemarjenim — družinska pokojnina, ki pa jim ne pomeni socialne varnosti, saj ne znajo ravnati z denarjem. Navadno životarijo kje na kmetijah, kjer delajo za hrano in pijačo, dokler morejo. Nazadnje obvisijo na ramenih družbe — socialnega skrbstva.

Delavci socialnega skrbstva so spoznali, da družbena denarna pomoč ne pomeni resnične pomoči mladim z vedenjskimi motnjami ali laže duševno in telesno prizadetim. Potrebno jim je pomagati, da se bodo počutili kot enakopravni člani družbe, ki po svojih sposobnostih prispevajo k njenemu razvoju. To bo dvignilo njihovo samozavest in znali bodo ceniti sebe. To pa pomeni že začetek samozgoje.

Začeli so torej razmišljati o ustanovitvi delavnice s prilagojenim delovnim programom ali o »delavnici pod posebnimi pogoji«, kakor se danes uradno imenuje. Tu so se ideje socialnih delavcev strnile z razmišljanji delavcev zavoda v Črni in do uresničitve zamisli je bil le še korak.

Sicer pa ta delavnica v slovenskem merilu ni bila popolna novost. Že prej je deloval v Ljubljani Demonstracijski eksperimentalni center, kjer so zaposleni prizadeti otroci iz Ljubljane.

Ker je zakon o socialnem skrbstvu iz leta 1974 določil, da morajo občinske skupnosti socialnega skrbstva vsaj v vsaki regiji ustanoviti delavnico za srednje in teže prizadeto mladino, je ravenska SSS sklenila ustanoviti tako delavnico v srednjeročnem obdobju 1976 do 1980. Začela je zbirati denar in sklicala regijski posvet. Predstavniki koroških občin so načelno soglašali, da je potrebno ustanoviti delavnico za prizadeto mladino v koroški kra-

jini, kaj več pa niso storili. Zato je ravenska skupnost socialnega skrbstva ustanovila DPP samo za občino Ravne na Koroškem.

Naravno je bilo, da bo delavnica v Črni. Strokovnjaki zavoda jo lahko vodijo, varovanci iz oddaljenih krajev pa imajo zagotovljeno internatsko oskrbo v zavodu. Razen tega je zavod že imel stike z nekaterimi delovnimi organizacijami, za katere so gojenci opravljali razna dela (predvsem za rudnik Mežica in za bolnico Slovenj Gradec) v okviru delovnega usposabljanja. Te stike bi bilo potrebno samo še razširiti in se povezati še z drugimi delovnimi organizacijami, in delo za DPP bi bilo zagotovljeno.

V Črni je bila naprodaj stanovanjska hiša, v kateri je bila prej mizararska delavnica. Skupnost socialnega skrbstva jo je odkupila, delavci zavoda so jo preuredili za nove potrebe. Društvo za pomoč duševno prizadetim Slovenije pa je prispevalo sredstva za opremo delavnice.

V začetku novembra pred dvema letoma je delavnica pričela poskusno delati, 24. novembra 1978 pa so jo uradno odprli.

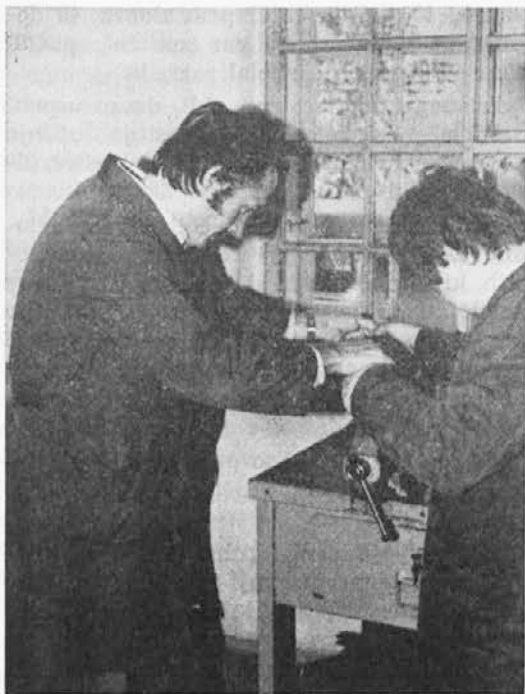
Delavnica potrebuje redno delo

Ko je občinska skupnost socialnega skrbstva pripravljala ustanovitev DPP, se je posvetovala tudi z ljudmi iz gospodarstva. Ti so idejo z razumevanjem sprejeli in jo podprli, nihče pa najbrž ni pomislil, da bodo morda kdaj nastale težave, kako tej delavnici priskrbeti dovolj dela. Vsakomur je bilo jasno, da taka delavnica ne more biti produktivna, oziroma finančno rentabilna, in ji bo potrebna družbena finančna pomoč, le malokdo pa je pomislil, da bodo ti varovanci — delavci resnično delali, čeprav le v skladu s svojimi skromnimi sposobnostmi, zato pa bodo potrebovali redno delo. »Težava je v tem«, meni vodja delavnice Šimen Potočnik, »da v naši občini nimamo lahke predelovalne industrije, zato primanjkuje primernih del za naše varovance.«

Delavnica ne more biti samostojen proizvajalec, saj varovanci ne bi obvladali celotnega

V šiviljski delavnici

Nasveti učitelja

delovnega procesa kakršnegakoli izdelka za trg. Lahko opravljajo le posamezne delovne faze, ki so dovolj enostavne in pri njih niso potrebni zapleteni delovni pripomočki, zato morejo biti le pomočniki drugih proizvajalcev.

V DPP imajo nekaj manjših strojev za obdelavo kovin, nekaj šivalnih strojev, lani so kupili kombinirani mizarški stroj, sicer pa si pomagajo še s številnimi šablonami za ročno oblikovanje predmetov, ki si jih večinoma zamisli (in včasih tudi izdelava) vodja delavnice sam.

»Kako se pravzaprav oskrbujete z delom?«
»Z nekaterimi delovnimi organizacijami že kar dobro sodelujemo,« pravi Potočnik, »z rudnikom v Mežici in z bolnico v Slovenj Gradcu celo že več let. Zanju so namreč delali gojenci zavoda, ki so se usposabljali za delo, že preden je bila ustanovljena DPP.«

»Kako pa je z drugimi delovnimi organizacijami?«

»Sam sem obiskal vse delovne organizacije v dolini in se pozanimal za dela, ki bi bila primerna za nas. Pri iskanju del so mi v veliko pomoč člani sveta delavnice — predstavniki delovnih organizacij. Obvestijo me, če imajo v njihovem tozdu kakšno delo, ki bi ga lahko opravili mi; obiščem jih in se sam ugotovim, ali je to delo primerno za našo delavnico. Če je, se dogovorimo za ceno in čas, ko mora biti opravljeno — in delo je naše.«

»Imate težave v zvezi s plačilom?«

»Ne, vedno se sporazumemo. Včasih nam celo v delovni organizaciji plačajo več, kot mi zahtevamo. No, včasih je plačilo tudi bolj skromno. Nekatera dela imajo visoko normo — mi norme ne dosegamo, zato je plačilo temu primerno.«

»Ali so delodajalci zadovoljni s kvaliteto vašega dela?«

»Mislim, da so. Doslej se ni še nihče pritožil. Veliko pove tudi dejstvo, da nam tozdi, s katerimi smo že začeli sodelovati, radi odstopijo kooperantska dela, škoda je le, da jih nimajo dovolj na razpolago in da jih naročajo le občasno.«

»Pa potrebujete res toliko dela?«

»Če varovanci nimajo kaj početi, je težko vzdrževati delovno disciplino. Potrebno jih je preusmeriti na druge dejavnosti ali interese zaposlitve, te pa zanje niso tako privlačne, saj jih morajo opravljati zastoj. Za kooperantska dela pa so nagrajeni, čeprav nagrade niso visoke: najnižja znaša 500, najvišja pa 1500 dinarjev. Višino nagrade oblikujemo glede na prizadevnost, sposobnost, vztrajnost posameznega varovanca, glede na kvaliteto dela, tovariški odnos do drugih ipd.«

»Je to vzpodbudno za varovance?«

»Da, v delavnici tudi vedno več naredimo. Produktivnost je že močno porasla, imamo pa tudi več varovancev. V začetku jih je bilo deset, danes pa je vseh, ki tu delajo, triinšestdeset. Prvo leto so veljala dela, ki smo jih tu opravili, okoli sto tisoč dinarjev, v obdobju od 1. septembra 1979 do 30. junija 1980 (kolikor traja redno delovno leto) pa smo naredili že za skoraj 400.000 dinarjev raznih del.«

»Katerih?«

»Za železarno smo, na primer, obdelovali objemke in vijake za vzmeti, izdelovali stebelne vijake, razrezovali in razigličevali cevi, sestavljali termoelemente; za rudnik smo razrezovali Pg vrečke in cevke, lepili zamaške (za akumulatorske baterije); za Instalater smo dokončevali ključavnice za dimniška vrata, razne objemke, izdelovali obroče in »U« člene za HO; za bolnico v Slovenj Gradcu smo šivali plenice, rjuhe, komprese, prevleke za blazine in odeje; za Kograd smo oblikovali sponke za slemnjake. To so le nekatera dela, ki smo jih opravljali v zadnjem letu. Včasih smo delali tudi za Kinegraf Prevalje, radi pa bi pridobili še nove poslovne sodelavce.«

»Torej se je DPP že uveljavila?«

»Da. Želimo le, da bi bili v delovnih organizacijah bolj seznanjeni z našimi težavami in da se ne bi zapirali pred nami, ko iščemo delo za naše varovance.«

Več posluha za sodelovanje

Seveda, delavnica mora imeti delo, da bo lahko opravljala svoje poslanstvo, to je, pomagala mladim, ki se ne odlikujejo z visokim inteligenčnim kvocientom, da se bodo počutili kot ljudje.

Tako so menili tudi predstavniki delovnih organizacij, ki sodelujejo z DPP. Povprašala sem jih namreč, kako ocenjujejo sodelovanje s to delavnico. Vsi so odgovorili, da so z delom DPP zadovoljni. Drži se dogovora in vsako delo kvalitetno opravi. Tudi po finančni plati nimajo problemov, niti s prevozom izdelkov ne, saj jih prevažajo v delavnico in nazaj v podjetje navadno vodja delavnice s kombijem, le rudnik sam organizira prevoz.

Franc Stopar, ki je predsednik sveta delavnice, je predstavnik mežiškega rudnika. Povedal je, da dela DPP za njihova tozda TAB in TOM. Kadar le imajo primerno delo, ga ponudijo delavnici ali zavodu v Črni.

Železarna Ravne je pokrovitelj DPP v Črni. Kljub temu se njeno sodelovanje s to delavnico še ni prav razmahnilo. Franc Hrašnik, ki predstavlja železarno v svetu delavnice, meni, da je v železarni morda res bolj malo del, ki bi bila primerna za DPP, vendar bi se dalo z dobro voljo še marsikaj najti. O potrebah delavnice bi moralo biti obveščenih več ljudi, tudi ravnatelj tozdrov, potem bi bilo morda več posluha za sodelovanje z DPP.

Alojz Rebernik, ki ima stalne stike z vodjo DPP, je povedal, da oskrbujejo delavnico z delom naslednji tozdi železarne: Pnevmatiko orodje, Vzmetarna, Stroji in deli. Primerno delo za to delavnico so našli celo v ETS. Prav bi bilo, da bi se jim pridružili še drugi tozdi.

Delo mora biti pač enostavno in serijsko, ker se varovanci težko prilagajajo vedno novim delovnim operacijam. »Prav takih del pa je pri nas zelo malo, ker nimamo velike proizvodnje,« je potožil predstavnik Instalaterja Tone Libnik. »Če imamo kaj primerne, jim seveda odstopimo.«

»Če ni dovolj dela v naši občini, bi ga lahko poiskali zunaj njenih meja,« sem poskušala izzvati vodjo DPP.

»Ne zapiramo se v občinske meje,« je imel že pripravljen odgovor. »Saj že delamo za bolnico v Slovenj Gradcu. Bil sem tudi že v nekaterih drugih delovnih organizacijah Mislinske doline, toda nikjer niso pokazali zanimanja za sodelovanje z nami. V Tovarni meril imajo primerna dela, vendar jih baje opravljajo njihovi delavci, kadar nimajo početi kaj drugega.«

»Kaj pa Gorenje?«

»Tudi z Gorenjem v Velenju poskušamo navezati stike. Upam, da bomo s pomočjo Tanje Stare, sodelavke Skupnosti za zaposlovanje, uspeli.«

V središču je človek

Pri tako slabih obetih za delo je težko govoriti o načrtih za prihodnost, vendar vse le

ni tako črno. DPP je predvsem humanitarna in ne toliko gospodarska ustanova. Sedanja prizadevanja gospodarstvenikov pa so usmerjena predvsem v stabilizacijo. Če jo bodo uresničili, bodo njeni sadovi omogočili, da bo naš pogled zopet uprt v človeka, tudi v tistega, ki ga je narava bolj skopo obdarila z duševnimi (in telesnimi) sposobnostmi kakor večino članov naše družbe.

»Prav zato, ker je delavnica s prilagojenim delovnim programom ustanovljena za ljudi, ki jim družba mora pomagati, se ni bati za njeno prihodnost,« meni socialna delavka Zlatka Rus.

»Tudi če bi po vseh občinah ustanovili take delavnice, kot predvideva zakon, bi pri nas še vedno imeli dovolj ljudi, ki bi jim bila ta delavnica potrebna. Predvsem so to ljudje s kombiniranimi motnjami, ki ne morejo dobiti dela v nobeni delovni organizaciji. Nekateri ne vzdržijo na delovnem mestu, čeprav niso izrazito duševno prizadeti. Take pošlje skupnost za zaposlovanje na šestmesečni preizkus delazmožnosti v to delavnico. Ker je tu delovni ritem blažji, se mlad človek lažje privaja na disciplinirano delo, delovni terapevti pa poskrbijo, da ima dovolj spodbude za to, čeprav je nagrada ob koncu meseca več kot skromna.«

»Kdo pa plačuje stroške delavnice?«

»Nagrade si prislužijo varovanci s svojim delom, nekaj namenijo tudi za rekreacijo in za nakup didaktičnih predmetov. Ostale stroške pa plačujejo socialna skrbstva občin, iz katerih so varovanci, v obliki oskrbnega dne. Za tiste, ki so na preizkusu delazmožnosti, plačuje skupnost za zaposlovanje. Oskrbni dan stane 132,90 dinarjev, kar znese mesečno približno 3000 dinarjev za varovanca.«

»So v zvezi s tem težave?«

»Da, so. Doslej so zdravniki take ljudi, ki se niso mogli zaposliti, proglasili za stoodstotne invalide. Tako so prejeli denarno pomoč in bili zavarovani po starših, po njihovi smrti pa so postali družinski upokojenci. Če zdaj takega človeka zaposlimo v DPP, ne more biti nosilec zavarovanja, ker nima statusa delavca. Ker pa plačujemo zanj oskrbne dneve in ker socialnemu skrbstvu primanjkuje denarja, se varovancu zniža družbena denarna pomoč. Starši pa imajo z »otrokom«, ki hodi na delo, več stroškov kakor tedaj, če je stalno doma.«

»Se starši upirajo vključitvi v DPP?«

»V začetku so nekateri pomišljali, danes pa so veseli vsi, katerih otroci delajo v tej delavnici. Nekateri so bili namreč zaradi motnega obnašanja pravo breme svojih družin. Zdaj, ko hodijo na delo, so se doma umirili, nekako zresnili so se in ponosni so nase. Radi hodijo v delavnico, v svoj »kolektiv«.

Samostojno delo

Tudi vodja delavnice je povedal, da prihajajo varovanci zelo redno na delo. Izostajajo le zaradi bolezni in drugih opravičljivih vzrokov.

»S socialnim skrbstvom bi morali bolj sodelovati zdravniki, ki odločajo o delovni sposobnosti absolventov šole s prilagojenim programom«, je povzela Rusova. Mnogi od teh, ki obveljajo za delovno nesposobne, bi si v DPP pod strokovnim vodstvom vzgojiteljev

pridobili delovne navade in se usposobili za nekatera lažja, enostavnejša dela.

Denar človeka ne reši. Nujno ga potrebuje za preživljanje, toda ne more mu dati človeškega dostojanstva. Lahko ga celo uniči. Samozavest in notranjo trdnost more dati človeku le delo, zavest, da tudi on sooblikuje naš skupni jutri. Kako težko je biti doma, za nobeno rabo, odpisan, more doumeti le tisti, kdor si je to sam skušal.

Edo Lorber

Celodnevna šola

Mnogokrat slišite in se pogovarjate o celodnevni šoli.

Vaši komentariji so različni. Da se sploh pojavlja dilema o CELODNEVNI ŠOLI — ZA ali PROTI, smo krivi tudi mi, prosvetni delavci, ki v celodnevni šoli delamo, pa o tem premalo poročamo.

V večni dirki s časom, ko smo to največjo novost našega vzgojnoizobraževalnega sistema uvedli tudi v naše šole (Koroški jeklarji, Lokovica), smo si z vsemi silami in močmi prizadevali, da bi omogočili čim boljše pogoje našim otrokom. Pri tem smo pozabili na dejstvo, da moramo o delu COŠ in o njenih rezultatih realno obveščati tudi vse tiste občane, ki še nimajo otrok v COŠ.

Samo tako bomo lahko prikazali prednosti COŠ in vzpodbudili vse, vso našo skupnost, da počasi vsem otrokom zagotovimo COŠ.

V prehodnem obdobju, ko ustvarjamo možnosti za COŠ, pa vnesimo njene elemente v poldnevno šolo. Izobraževanje je najbolj dinamičen proces, je največja odgovornost vseh ljudi, ki drug ob drugem ustvarjamo naš samoupravni jutrišnji dan — našo in vedno lepšo prihodnost mladega rodu.

Iz podatkov minulega obdobja in iz letošnjega šolskega leta bi vam rad nanizal prednosti COŠ.

Ustavimo se pri učenem uspehu, ki je naša prvenstvena naloga. Ali so starši vselej sposobni nuditi svojemu otroku potrebno, predvsem pa strokovno pravilno pomoč? Ne. Saj je naš vsakdanjik poln naporov, nepredvidenih situacij na delovnem mestu, bojov, sporov in konfliktov, katerih posledice je čutil tudi otrok, kadar se je ob nas v družinskem krogu učil.

V COŠ tovarišica učiteljica prevzame nase največjo odgovornost. Otroku nudi pravo mero pomoči. S svojim pedagoškim in strokovnim znanjem omogoči otroku, da vsakodnevno doživlja rast, da občuti napredek, saj je pristop k vsakemu posamezniku v največji meri individualen, upošteva vso njegove sposobnosti in zmožnosti. Pri tem so ji v pomoč svetovalni delavci na šoli in izven nje.

Vsak otrok ima pogoje in možnosti, da razvije vse svoje sposobnosti. Da je res tako, najbolje priča podatek, da je od 277 otrok od 1. do 3. razreda, ki so obiskovali COŠ, ponavljal samo en učenec, vendar so bili za to takšni objektivni razlogi, da je to resnično v interesu tega otroka in njegovega nadaljnjega razvoja.

Da ni prav nobene bojazni, da bi bil uspeh v COŠ nižji, najlepše prikazujejo te številke: med 277 učenci v prvih treh razredih (9 oddelkov) so dosegli učenci tak

uspeh: 101 odličan, 102 prav dobra, 49 dobrih, 24 zadostnih in, kar smo že zapisali, samo 1 učenec ni izdelal razreda.

Iz vsega tega se lepo vidi, da so uspehi naših učencev zelo lepi. Samostojno učenje dosega, ob vodenju tovarišic, dobre rezultate.

Ustavimo se še pri največji novosti celodnevne šole, to je pri svobodnih dejavnostih, ki so načrtna in sistematična priprava naših otrok na življenje; učenci koristno porabljajo prosti čas (problem sodobnega sveta) s čimer se pripravljajo na bodoči poklic, oziroma spontano razvijajo interese, s tem pa tudi svoje sposobnosti.

COŠ se mora močno povezovati in sodelovati z OZD, SIS, društvi in organizacijami.

Pri razvoju svobodnih dejavnosti MORAJO pomagati zunanji mentorji, saj je v nasprotnem primeru šola zelo siromašna. Pri tem moramo poudariti veliko vlogo OZD in SIS v občini Ravne oziroma KS Ravne.

Oglejmo si, od kod prihajajo zunanji mentorji v letošnjem letu v delovnem času, oziroma v času pouka: iz železarne Ravne 4, iz Športnega društva Fužinar 6, iz ZTKO strokovna služba 1, iz Skupnosti socialnega skrbstva 1, Kinegraf Prevalje 1, taborniki 2, gasilci 1, starši 2.

Nobena KS, nobeno društvo in organizacija, pa naj ima še tako razvejano dejavnost, ne more na enem mestu načrtovano zajeti toliko otrok, kolikor jih lahko zajame COŠ.

Vendar pa moramo poudariti dejstvo, da se vsi prej našteti dejavniki srečajo v šoli, saj bi bila šola brez njih prazna in ne-močna. Prav izmenjava mentorjev med društvi in organizacijami, da bi DALI ČIM VEČ NAŠEMU OTROKU, daje novo kvaliteto in kvantiteto. Da je to res, dokazujejo naslednji podatki:

Letos je v COŠ 352 otrok — od 1. do 4. razreda. Katero TVD Partizan v dolini je imelo za redno vadbo 2-krat tedensko pripravljenih 8 vadnikov in 94 otrok (mlajši pionirji in pionirke)? Povezal se je interes TVD Partizana in interes šole in nastala je nova kalilnica zdravega mladega rodu, rodu bodočih športnikov.

Kdaj smo v poldnevni šoli imeli folklorne krožke te starosti s tako močno zasedbo — 77 otrok?

Ali smo že imeli gospodinjski krožek za učence 3. in 4. razredov, ki ga vodita strokovno usposobljeni tovarišici gospodinj-skega pouka? V COŠ ga imamo in interes je izreden. 54 otrok ga obiskuje 1-krat tedensko. Zdrava prehrana, priprava preprostih jedi (ob obojestranski zaposlenosti staršev so pomembne stvari, o katerih je prav, da sliši in jih spozna tudi tisti otrok, ki ima za to interes.

V krožke ročnodelskih in šiviljskih spretnosti je vključenih 46 otrok. V tehnično-oblikovalni krožek je vključenih 48 otrok.

In če ponovno vprašam. Ali smo imeli v poldnevni šoli ob tej starostni stopnji 5 novinarjev šolskega radia Kričac? V COŠ pripravljajo redno petkovo jutranje oddajo, ki vzbuja mnogo pozornosti pri poslušalcih višje stopnje.

Panorama Javornika

Prej sem že omenil telovadce — če prištejemo še člane ostalih športnih panog:

smučarji tekači — 24, odbojka — 38, namizni tenis — 30, plavanje 2. in 3. razred — 27, 4. razred 21, taborniki — 48, je skupaj 188 učencev in ŠTV 94 učencev — je vse skupaj 282 učencev.

Mislim, da smo lahko s tem zelo zadovoljni, saj se nam 282 otrok načrtno ukvarja s športom.

Ob petkih imamo še rekreacijsko kolesarjenje in kotalkanje, pri čemer sodeluje 130 otrok.

Spomladi imamo kolesarski in kotalkarski tečaj. Na šoli ni učenca, ki ne bi znal kolesariti in kotalkati.

To niso suhoparne številke, ampak so dejanski pokazatelji, da lahko vsak otrok najde svoje mesto v telesnokulturni dejavnosti.

Ali smo kulturo pustili ob strani? Ne.

V pravljicnem, recitacijskem in dopisniškem krožku ter pevskem zboru je našlo mesto 164 ljubiteljev lepe besede in 77 ljubiteljev plesa.

Šola ima zelo dobre možnosti za delo. Interni TV sistem nam omogoča »filmsko vzgojo« in majhna dvorana s 120 sedeži celo vrsto možnosti sestajanja (predavanja, filmi...). Ob slabem vremenu, ko ne moremo uporabljati igrišča, se otroci razvedrijo ob gledanju TV ali filmskih predstav. Ogled nekaterih nam je v preteklosti plačala tudi kulturna skupnost Ravne.

KZ Trata Prevalje nam je odstopila v uporabo zemljišče ob Hotuljščici, kjer bomo uredili šolsko TRIM STEZO in smučarski tekaški poligon. Pri gradnji bo pomagala mladinska delovna brigada.

Lansko zimo smo imeli drsališče na košarkarskem igrišču, ki so ga pripravili učenci skupno s hišnikom. Sankanje je pogosta zabava, smučarji tekači pa najdejo svoj užitek ob Hotuljščici.

Čudovite travnate površine in asfaltirana igrišča za odbojko, roket, košarko ter atletska steza nudijo obilo možnosti za igro in zabavo.

V občini moramo zastaviti vse sile, da bomo kar najhitreje omogočili čim več otrokom naše doline obiskovati COŠ!

Pri tem se bomo morali tesno povezati vsi občani in s pomočjo SZDL, KS, OZD, društev in organizacij doseči, da se bomo srečali na skupnem polju, kjer bomo orali novo ledino našega samoupravljanja, za srečo njih, ki jim pripada prihodnost — našim otrokom!

Poleg Občinske izobraževalne skupnosti, ki je pomagala pri načrtovanju in razvijanju COŠ, sta v minulemu letu mnogo pomagali še telesnokulturna skupnost, ki je nagrajevala vse zunanje mentorje v telesnokulturni dejavnosti, in kulturna skupnost, ki nam je omogočila ogled filmskih in gledaliških predstav in drugih prireditvev.

Od teh dveh skupnosti smo sprejemali že materialno pomoč.

Močno si želimo, da bi za prihodnje srednjeročno obdobje podpisali samoupravne sporazume vsi prej navedeni, kajti zavedati se moramo, da je potrebno mnogo dobre volje in veliko sodelovanja, če hočemo zagotoviti hitrejši razvoj COŠ v Mežiški dolini.

Ivan Šisernik

Uresničevanje funkcije banke in ocena sedanje organiziranosti bančništva

S sprejetjem ustave SFRJ v letu 1974 smo začeli proces poglobljene preobrazbe naše socialistične družbe, da bi zagotovili delavcem v tozidih in v vseh odnosih družbene reprodukcije takšen družbenoekonomski položaj, ki bi jim omogočil, da bi vse bolj odločali o vseh sredstvih, pogojih ter rezultatih svojega dela in ustvarjanja.

Določbe ustave, ki sta jih konkretizirala zakon o združenem delu in zakon o temeljnih kreditnega in bančnega sistema, so terjale tudi celovitejšie spremembe v kreditnem in bančnem sistemu. Denarni in kreditni sistem sta namreč sestavni del odnosov v družbeni reprodukciji, temelječih na samoupravljanju delavcev v združenem delu. Tako je upravljanje in odločanje v bankah postala neodtujljiva pravica delavcev, da upravljajo z ustvarjenim dohodkom v banki in da odločajo o njegovi porabi.

Pretekli sta dve leti, odkar so se na območju koroške regije povezali tozidi in druge OZD, samoupravne interesne skupnosti in druge družbene pravne osebe z namenom, da bi povezali denarni, kreditni in bančni sistem v sistem samoupravno združenega dela ter so ustanovili Temeljno koroško banko, povezano in združeno v Ljubljansko banko.

Temeljna koroška banka je bila ustanovljena na ustanovnem zboru 23. decembra 1977. V tej banki, ki je pričela poslovati 1. januarja 1978 kot naslednica prejšnje podružnice Ljubljanske banke v Slovenj Gradcu, je danes združenih 258 članic. Od teh jih ima sedež v občini Dravograd 16,53 %, v občini Radlje ob Dravi 20,97 %, v občini Ravne na Koroškem 36,19 % in v občini Slovenj Gradec 25,50 %. Stanje članstva v banki se glede na spremembe v organiziranosti pri članicah banke nenehno spreminja. Struktura udeležbe članic banke iz območja posamezne družbenopolitične skupnosti ima poleg drugih elementov ustrezen vpliv tudi na strukturo zastopanosti delegatov v organih banke.

Samoupravna organiziranost banke je vidno napredovala. Izredno se je razširil krog upravljalcev banke, saj je npr. v prejšnji »podružnici LB« bilo včlanjenih le 48 upravljalcev; pravica pri odločanju in upravljanju je zagotovljena vsaki članici in je za vse enaka tako glede vrste in obsega pravic, obveznosti in odgovornosti. Izvrševanje teh pravic si združeno delo in delovni ljudje zagotavljajo preko organov upravljanja in soupravljanja v banki ter njihovih izvršilnih organov.

Preteklo dveletno mandatno obdobje je bilo obdobje zelo dinamičnih sprememb tako s stališča poslovanja kakor tudi glede oblikovanja celotnega bančnega sistema. Prvo leto — leto 1978 — je bilo značilno po uvajanju novega sistema, drugo — 1979. leto — pa po njegovem zorenju in stabilizaciji. Leto 1978 je bilo prvo leto delovanja

Temeljne koroške banke, ko se je konstituirala na temeljih samoupravnega sporazuma članic o ustanovitvi te banke. V organe upravljanja, soupravljanja in izvršilne organe je bilo vključenih poleg 258 delegatov zbora banke še 128 delegatov v izvršilni odbor, kreditni odbor in v druga telesa banke (konferenca delegacij za stanovanjsko-komunalne zadeve, zbori oziroma svet varčevalcev ipd.) in treba je bilo organizacijsko utrditi njihovo delo, kar je poleg rednega opravljanja bančnih poslov in funkcij terjalo še posebno zavzetost in mnoga dodatna opravila vseh dejavnikov v banki. Poleg ukrepov za uresničevanje srednjeročnega plana in usklajevanja v novih pogojih so organi banke tudi v drugem letu svojega poslovanja vsestransko sodelovali pri reševanju vprašanj, ki so bila v zvezi s kreditnimi in drugimi bančnimi zadevami članic banke. Izpostaviti je potrebno tudi novo kategorijo dohodka, njegove delitve in združevanja sredstev v sklade banke ter novi, s svobodno menjavo dela določeni odnosi med delovno skupnostjo in banko.

Po preteku prvega mandatnega obdobja bančne organiziranosti na novih načelih se da ugotoviti, da je to obdobje dograjevanja delegatskega sistema tudi v bančnih poslih dalo nove izkušnje in hkrati opozorilo še na nekatere nedoslednosti pri razvijanju samoupravnega upravljanja in odločanja v banki. Kljub temu, da se je delegatska baza zelo razširila, da so se izoblikovali in delovali novi organi odločanja, ki pokrivajo vse temeljne dejavnosti banke, da se je spremenila tudi struktura delegatov v teh organih, zaradi nekaterih pomanjkljivosti še ne moremo biti povsem zadovoljni z dosedanjim preobrazbo v bankah, tudi v naši. Predvsem bo potrebo odpraviti eno izmed vrzel v funkcioniranju delegatskih odnosov, t. j., način povezovanja delegatov z »volivci«, kajti zaradi pomanjkanja teh stikov imajo delegati premalo ali pa sploh nimajo prepotrebnih smernic, stališč in napotkov za delo v organih banke.

Temeljna koroška banka nima poslovnih enot. Poslovno organizacijske enote — ekspoziture z delovnimi enotami — agencijami so vključene — kar zadeva opravljanje bančnih poslov in izvrševanje samoupravnih pravic delavcev — v banko oziroma njeno delovno skupnost. Zato pri poslovno organizacijskih enotah ni vpeljan poseben sistem samoupravljanja.

Ocenjujemo, da nova organizacija banke v bistvu ni dosegla posebnih učinkov glede organiziranja in delovanja njenih enot, ker je bilo to zadovoljivo rešeno že pred novo organizacijsko obliko banke (že v podružnici LB). Ocenjujemo tudi, da je mreža poslovno organizacijskih enot banke dokaj razvejana in dobro organizirana, tako da je danes v vsakem večjem naselju naše regije bančna enota (predvidena je še enota v Podvelki). Vsekakor pa je treba naglasiti,

da so poslovno organizacijske enote v novi organiziranosti dobile večje pristojnosti zlasti na področju odobravanja potrošniških in stanovanjsko komunalnih kreditov ter urejanja kreditnih odnosov v malem gospodarstvu.

Ob ustanovitvi Temeljne koroške banke so sicer razpravljali tudi o ustanovitvi poslovne enote na Ravnah v okviru Temeljne koroške banke in za območje občine Ravne na Koroškem. Ob sprejemanju samoupravnega sporazuma o združitvi v Temeljno koroško banko pa ni bil sprejet predlog o eksterni organizaciji banke s teritorialnimi poslovnimi enotami, ampak le s poslovno organizacijskimi enotami v posameznih krajih. S tem v zvezi je izvršilni odbor TKB na 20. seji, 18. 5. 1979 — po zadolžitvi zbora banke — sprejel sklep o izdelavi študije »Racionalna eksterna in interna organizacija Temeljne koroške banke« pri Univerzi v Mariboru, ki naj odgovori na nekatera »odprta« vprašanja v zvezi z organizacijo Temeljne koroške banke.

V stališčih skupščine SR Slovenije o problematiki stanovanjskega gospodarstva je zapisano, da se na območju SR Slovenije za gospodarjenje z bančnim potencialom, ki ga predstavljajo sredstva stanovanjskega in komunalnega gospodarstva in sredstva, namenjena za zidavo stanovanj, oblikujejo stanovanjsko-komunalne banke ali poslovne enote temeljnih bank.

Samoupravni sporazum o združitvi v TKB in statut banke določata, da banko soupravlja tudi konferenca delegacij za stanovanjske in komunalne zadeve (37. člen SS), v katero volijo delegate po družbenopolitičnih skupnostih, kjer banka deluje, samoupravne stanovanjske in samoupravne komunalne skupnosti ter varčevalci za stanovanjsko graditev.

V zvezi s to problematiko je izvršilni odbor TKB na 1. seji, 11. 2. 1980, ustanovil »komisijo za proučitev pogojev in za izdelavo akcijskega programa za preobrazbo banke glede urejanja stanovanjske problematike in event. ustanovitve posebne samoupravno organizirane enote za stanovanjske zadeve« — ter imenoval njenega predsednika in člane. O gradivu in o predlogih na podlagi tega gradiva bodo razpravljali organi upravljanja banke — upoštevali je tudi mnenja in stališča OZD in skupnosti s stanovanjskega in komunalnega področja — še v prvi polovici prihodnjega leta.

Odnosi med Temeljno koroško banko in Ljubljansko banko — združeno banko so urejeni v samoupravnem sporazumu o združitvi v Ljubljansko banko — združeno banko, z njenim statutom in drugimi samoupravnimi akti. Čeprav so odnosi med našo banko in LB-ZB načelno sicer urejeni in združena banka nastopa predvsem kot usklajevalec odnosov, akcij in politike, je še vse premalo čutiti ZB pri uresničevanju funkcije, ki naj bi jo opravljala za temeljne banke. Zato bo potrebno še ponovno preučiti ter opredeliti funkcijo LB-ZB s poudarkom na njeni koordinacijski vlogi pri usklajevanju širših interesov.

Tone Potočnik

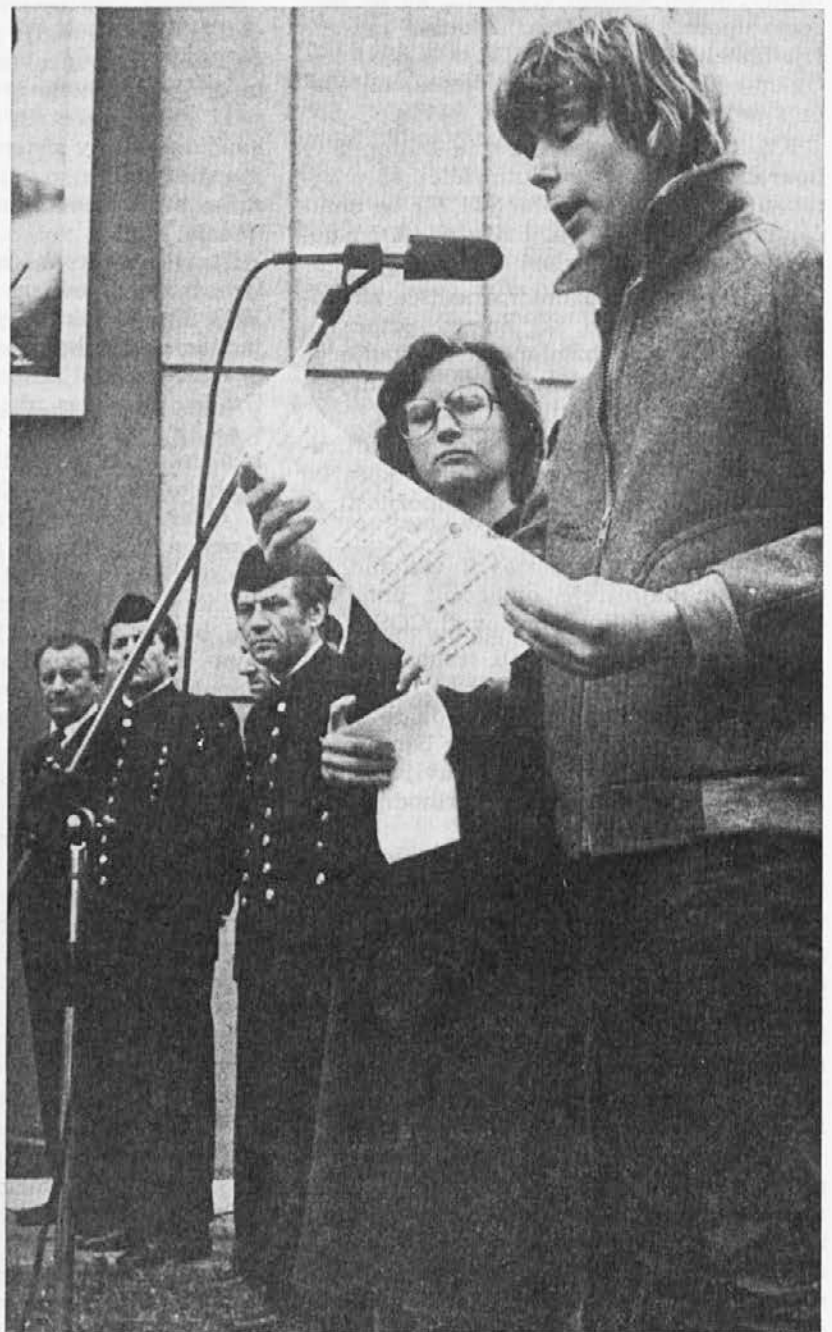
Združevanje sredstev za realizacijo razvojnih programov v Temeljni koroški banki

V sistemu gospodarjenja z denarjem je v okviru LB-ZB uveljavljeno združevanje sredstev za uresničitev dogovorjenih temeljnih ciljev in nalog družbenoekonomskega razvoja SRS v srednjeročnem obdobju 1976—1980.

Skladno s sprejetimi smernicami za uresničevanje srednjeročnega plana družbenopolitičnih skupnosti je dan poseben poudarek razvoju prednostnih dejavnosti za naložbe v energetiko, prometno infrastrukturo, kmetijstvo in živilsko industrijo, proizvodnjo surovin in repromateriala, strojogradnjo in elektroniko, izvozno usmerjenost, inovacije, manj razvita območja, za prednostne in druge dejavnosti, in to za kreditiranje investicijskih objektov in prodaje. Za omenjeni razvoj prednostnih dejavnosti je bilo za sedanje srednjeročno obdobje v okviru LB-ZB bi-

lo namenjenih 70 % vseh dolgoročnih kreditov, realizacija pa kaže, da znašajo krediti, odobreni v prednostne dejavnosti in objekte, 57 % vseh odobrenih kreditov. Na podlagi določil samoupravnih sporazumov in družbenih dogovorov se združujejo sredstva še za odpravo posledic elementarnih nesreč, zagotovitev socialne varnosti delavcem rudnika Idrija in za sanacijo rudnika Kanižarica.

Obseg in pogoji združevanja sredstev za prednostne namene in objekte so se v posameznem letu spreminjali, odvisno od pripravljenih programov, ciljev in potreb. Zaradi zaostajanja v realizaciji predvidenega plana združevanja in uporabe združenih sredstev v okviru LB-ZB niso bila v popolnosti odpravljena neskladja v regionalni razvitosti in politiki hitrejšega razvoja manj razvitih območij in

Pred vzidavo temeljne listine za center usmerjenega izobraževanja

gospodarstvo na posameznih področjih se ni prestrukturiralo.

Po podatkih izpolnjevanja srednjeročnega plana in plana za leto 1979 pa smo v naši Temeljni koroški banki (TKB) ugotovili:

— da je 93 % vseh naložb prednostnega značaja in da se te naložbe v veliki meri refinancirajo iz združenih sredstev v bankah,

— da so bila pridobljena sredstva iz združevanja sredstev v letu 1979 celo večja, kot so bila vložena sredstva naše banke po kriteriju združevanja sredstev,

— da je bila na račun takšne izjemne strukture regijskega gospodarstva in uporabe pravice do participacije iz združenih sredstev omogočena prekoračitev predpisane limita porasta plasmajev za leto 1979, in to za 18 %.

Takšen sistem solidarnostnega združevanja sredstev pa je imel poleg pozitivnih učinkov tudi dokajšnjo mero negativnih posledic, med katerimi so najpomembnejše naslednje:

— investiranje za vsako ceno, kljub slabo izdelanim in ponujenim programom, ki ne dajejo ustreznih ekonomskih rezultatov,

— nastajanje zaprtosti gospodarstva brez zadostne povezanosti zunanjih gospodarskih subjektov v sistem samoupravnega planiranja in nezadostna usklajenost razvojnih programov za učinkovitejši širši družbenoekonomski razvoj gospodarstva,

— prenizka udeležba lastnih sredstev in nastajanje visoke stopnje kreditnega odnosa, kar ima za posledico visoko stopnjo zadolženosti gospodarstva in problem odplačevanja obveznosti.

Da bi odpravili določene anomalije, ki jih prinaša sistem vzajemnega združevanja sredstev, smo v letu 1978 s konstituiranjem temeljnih in združene banke v dogovor o uresničevanju srednjeročnega plana 1976—1980 vnesli spremembe v sistem združevanja sredstev za prednostne namene. Dosedanji sistem vzajemnega združevanja sredstev za prednostne naložbe v razširjeno reprodukcijo naj bi dopolnil sistem **interesnega** združevanja dela in sredstev med zainteresiranimi gospodarskimi subjekti. To naj bi bil tudi eden od temeljnih nalog preobrazbe družbenoekonomskih odnosov pri gospodarjenju z denarjem sploh kakor tudi z združenimi sredstvi v banki in prispevek k zmanjšanju kreditnih odnosov v banki. Takšna oblika združevanja dela in sredstev med zainteresiranimi OZD naj bi prispevala k dohodkovni povezanosti med sovlagatelji in večjemu povezovanju odgovornosti za posledice določene investicije. Posamezne investicije naj bi s tem pridobile širši družbenoekonomski značaj, torej naj bi bile ekonomsko upravičene za vse subjekte, ki sodelujejo v njej. Nadalje pomeni takšno nalaganje dohodka pot ustvarjanja novega dohodka in ustvarjanja pogojev za nemoten in soodvisen gospodarski razvoj med interesno združenimi in reprodukcijsko povezanimi gospodarskimi subjekti. Naložbe bi prehajale čez tovarniške plotove, odpravljala naj bi se teritorialna zaprtost gospodarstva.

Takšen proces interesnega združevanja dela in sredstev pa zahteva od bank, da sodelujejo že pri dogovarjanju med gospodarskimi subjekti in iščejo uporabne rešitve skladno z izhodišči in opredelitvami sistemskih zakonov, pospešujejo pa ga naj z ugodnejšimi kreditnimi pogoji, spodbudnejšo politiko obrestnih mer, z monetizacijo vrednostnih papirjev itd.

Z večjim uveljavljanjem tega sistema združevanja bi vzajemno združevanje prišlo v poštev le izjemoma, kadar ni mogoče identificirati sovlagateljev ali kadar ni mogoče zagotoviti zadostnih sredstev na drugačen način.

Z dogovorom o uresničevanju srednjeročnih planov 1976—1980 temeljnih in združene banke za leto 1980 je predvideno vzajemno združevanje le še za temeljno infrastrukturo, za razvoj kmetijstva in za razvoj manj razvitih območij, če naložba omogoča izkoriščanje lokalne surovinske baze, vpliva na povečanje deviznega priliva ali nadomešča uvoz in če gre za skupne naložbe med OZD z razvitih in manj razvitih območij. Kot novo vzajemno združevanje pa bi bilo za kapitalno udeležbo v mešanih bankah v tujini in za sovlagateljske deleže pri naložbah v SAP Kosovo. Vse ostale naložbe prednostnega značaja pa naj bi se financirale iz interesno združenih sredstev.

Z rezultati, doseženimi na tem področju združevanja dela in sredstev, pa v naši TKB ne moremo biti zadovoljni. Delež tako angažiranih sredstev je v primerjavi z investicijsko vrednostjo vseh naložb za vlaganja v osnovna sredstva v srednjeročnem obdobju 1976—1979 minimalen.

Znesek sovlagateljskih deležev znaša 40.745 milijonov din, kar predstavlja 2,15 % vrednosti naložb. Pri tem sodelujeta železarna Ravne in Gorenje Muta v naložbi za Termit Domžale ter livarno Črnomelj, ter nekaj delovnih organizacij iz naše regije pri naložbi v gradnjo skladiščno transportnega centra v Dravogradu. Ob tem je TKB sodelovala s pre-

mostitvenim kreditiranjem v znesku 30.665 milijonov din, kar predstavlja 75,3 % sovlagateljskih deležev.

Enako so evidentirana sovlaganja na dohodkovni osnovi v obratni smeri — od zunanjih gospodarskih organizacij za investicijske naložbe naših članic — v znesku 99.678 milj. din, kar predstavlja 5,27 % vrednosti naložb. Tako so interesno združevale sredstva članice: rudnik Mežica, železarna Ravne, Lesna Slovenj Gradec, tovarna usnja Slovenj Gradec, Gorenje Muta, Tekstilna industrija itd.

Vsa interesno združena sredstva v obliki sovlagateljskih deležev so znašala 140.423 milijonov din, kar predstavlja 7,43 % vrednosti naložb v osnovna sredstva v srednjeročnem obdobju 1976—1979.

Podrobnejša analiza o preobrazbi družbenoekonomskih odnosov v gospodarstvu prikazuje, da je še dosti dela za odpravljanje razlogov, ki zavirajo hitrejši proces združevanja dela in sredstev. Med najpomembnejšimi zaviralnimi faktorji so:

— nezadostna akumulativnost gospodarskih organizacij

— relativno majhno število sicer sprejemljivih programov

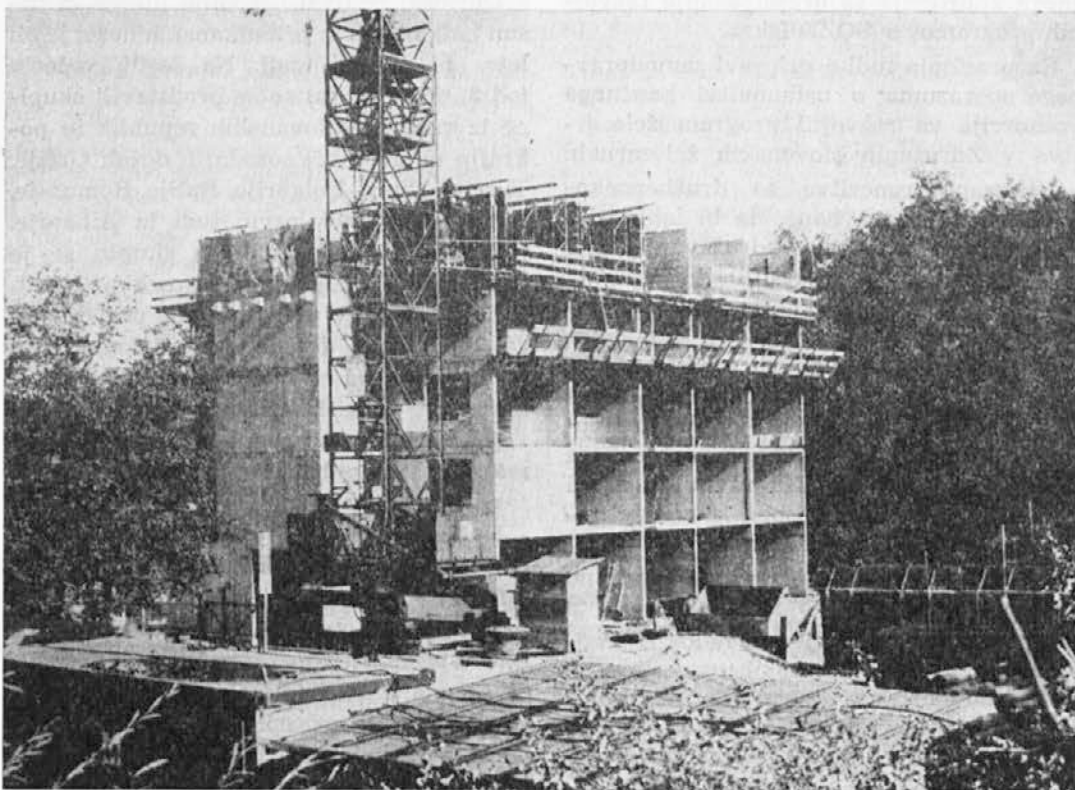
— nezadostna stimulativnost in zainteresiranost subjektov, ki združujejo sredstva

— nerazvit sistem samoupravnega planiranja in usklajenosti razvojnih planov

— zaprtost gospodarstva in družbenopolitičnih skupnosti

— preveč verbalizma in počasne spremembe miselnosti pri tistih, ki naj bi bili nosilci idej in zasnov za združevanje.

V družbenoekonomski preobrazbi gospodarstva in bank pri gospodarjenju z družbenimi sredstvi je potrebno pospeševati združevanje dela in sredstev za prednostne programe razvoja širših reprodukcijskih celot, velikih gospodarskih in tržnih sistemov ter raznih namenov — projektov širšega družbenega pomena. S tem naj bi dosegli večjo dohodkovno in poslovno povezanost med OZD posamez-

Gradnja samskega doma v Mežici (slikano 20. 10. 1980)

nih panog, bolj razvitih območij in republik na eni in OZD iz manj razvitih območij in republik na drugi strani. Prevladovati bi moral skupen interes za posamezne prednostne naložbe, in to za hitro povečanje produktivnosti dela, za racionalno izrabo obstoječih zmogljivosti in za uspešnejše nastopanje v mednarodni menjavi. To zahteva okrepitev in razširitev medsebojnega dogovarjanja in samoupravnega sporazumevanja med OZD in bankami. Da bi uveljavile politiko združevanja dela in sredstev, se članice med seboj dogovorijo za ustanovitev bančnega konzorcija, ki ga omogoča 201. in 202. člen zakona o temeljih kreditnega in bančnega sistema. Konzorcij ustanovijo na podlagi samoupravnega sporazuma, ki ga sprejmejo članice, ko določijo ekonomski interes vseh članic več temeljnih bank.

Za ta namen je potrebno v bankah razviti konzultantsko dejavnost v sodelovanju z OZD in njihovimi asociacijami, da bi našli najboljše rešitve za uresničitev posameznega projekta, in pri tem upoštevali skupne interese nosilcev združevanja dela in sredstev.

Med ukrepi za spodbujanje združevanja dela in sredstev je kreditiranje sovlagateljev za dopolnilna sredstva ob ugodnejših pogojih, in to zaradi interesov večjega števila OZD za širše povezovanje in verjetno ne dovolj hitre rasti akumulativne sposobnosti OZD, da bi mogle zagotavljati potrebna sredstva iz tekoče akumulacije. Z dogovorom med TB bo določena diferencirana udeležba kredita glede na posamezne namene sovlaganj. Prednostno naj bi obravnavali predvsem pospeševanje ekonomskih odnosov s tujino, kreditiranje sovlagateljev, kadar ti združujejo delo in sredstva z organizacijami združenega dela v manj razviti pokrajini in republici, ter nekatere primere v kmetijski proizvodnji.

Prvi primer takšnega nastopanja je samoupravni sporazum o ustanovitvi bančnega konzorcija za uresničevanje razvojnih programov v SOZD Iskra.

Razpravljajo tudi o pripravi samoupravnega sporazuma o ustanovitvi bančnega konzorcija za razvojni program železarstva v Združenih slovenskih železarnah.

Nakazane usmeritve so družbenoekonomsko tako naravnane, da bi lahko dosegli optimalne učinke združevanja dela in sredstev pri usmerjanju in uporabi razpoložljivih denarnih sredstev za naložbe v prednostne namene. Ob kroničnem pomanjkanju investicijskih sredstev je to tudi edina preostala oblika pridobivanja sredstev za realizacijo projektov prednostnega in širšega družbenoekonomskega pomena v našem gospodarstvu. Na drugi strani pa je to tudi prispevek k stabilizacijskim naporom v naši družbi.

S tem v zvezi bi se morali zavestno opredeliti za:

- uresničevanje ciljev in nalog iz srednjeročnih in letnih planskih usmeritev po sprejetih družbenih dogovorih in samoupravnih sporazumih ter v skladu z novo nastalimi družbenoekonomskimi ukrepi

- pri realizaciji razvojnih programov izgrajevati sistem združevanja sredstev

s tem, da udeležba in združevanje dela in sredstev praviloma ne bi smela biti nižja od 25 % vrednosti naložbe,

- sistem združevanja sredstev dopolnjevati tako, da bodo doseženi kar najboljše učinki stabilizacijskih ciljev v našem gospodarstvu,

- uveljaviti združevanje dela in sredstev v dohodkovnem odnosu pri vlaganju v naložbe, tako da se kreditni odnosi v večji meri nadomeščajo s sovlaganji in z udeležbo v rezultatih, doseženih z združevanjem,

Mira Valtl

S folklorno skupino „Prežihov Voranc“ na Ohridu

Med letošnjimi številnimi nastopi, ki jih je opravila ravska folklorna skupina doma in na gostovanjih, je bil gotovo najzanimivejši in tudi najpomembnejši nastop na Balkanskem festivalu narodnih pesmi in plesov na Ohridu. Ta nastop je pomenil za skupino veliko priznanje, saj je na predlog Zveze kulturnih organizacij Slovenije zastopala našo republiko in je bila izbrana kot ena izmed skupin, ki goje izvirne domače plesne, povezane z ljudskimi običaji, brez umetnih koreografskih dodatkov.

Folklorna skupina z Raven na Koroškem je povsem opravičila zaupanje; hkrati pa je ponovno dobila potrdilo, da je njena programska usmeritev pravilna in jo bo treba gojiti še naprej. Svojega uspeha ni dosegla s pisanimi in za oko privlačnimi nošami niti atraktivnimi plesi, marveč z izvirnostjo pa tudi z izpiljeno in temperamentno izvedbo »steljeraje« in »hotuljske ovseti«.

Ohridski festival narodnih plesov in pesmi balkanskih in pribalkanskih dežel je bil letos že 13. po vrsti. Na šestih večerih (od 3. do 8. julija) so se predstavili skupine iz vseh jugoslovanskih republik in pokrajin pa gostje iz sosednjih dežel: Grčije, Turčije, Cipra, Bolgarije, Italije, Romunije, Avstrije in letos prvič tudi iz Albanije. Pisana množica folklornih skupin se je zbrala 3. julija popoldne v povorki po ohridskih ulicah in je predstavljala pravo pašo za oči množice domačinov ter domačih in tujih turistov. Poskočni zvoki naše »frajtonarice« so se mešali z nežnimi melodijami vojvodinskih tamburic, z zateglimi glasovi makedonske gajde in grozljivim bobnenjem turškega bobna.

Naši plesalci so že v tej povorki zbudili pozornost, saj so domala vso več kot tri kilometre dolgo pot plesali in ukali ter privabili mnoge fotografe pa amaterske in poklicne snemalce (med drugim tudi snemalce televizije iz Pekinga). Ta povorka je bila za naše plesalce tudi svojevrsten preizkus vzdržljivosti, ki so ga odlično prestali. Z nekakšno bojznijo smo nato čakali, kako bo publika sprejela naš nastop, saj je

— uveljavljati nove oblike bančne organiziranosti, med katere sodijo bančni konzorciji za financiranje raznih namenov in projektov širšega družbenega pomena,

- z ukrepi poslovne politike v bankah vzpodbujati še nadalje združevanje sredstev z ugodnejšimi pogoji za njeno uveljavljanje,

- banka naj še bolj sodeluje pri dogovarjanju o združevanju dela in sredstev med gospodarskimi subjekti in išče uporabne rešitve skladno z izhodišči in opredelitvami sistemskih zakonov.

tisti večer — 4. julija — plesala tudi mnogo številnejša skupina iz Istanbula, ki je imela v sporedu koreografsko prirejene in privlačne stare plesne in bojne igre iz Anatolije, da o turških nošah niti ne govorimo.

Toda naša bojazen je bila odveč. Blizu 2000 gledalcev je naše plesalce nagradilo z burnim aplavzom in ob koncu večera tudi s številnimi poizkusi »juckanja«. Mnogi so nato skupino pospremili prav do hotela. Nastop je snemala tudi skopska televizija in posnetke smo si na 2. programu naše TV že lahko ogledali.

Strokovne ocene z ohridskega nastopa še nimamo. Po ustnih izjavah pa je bila strokovna žirija z nastopom letošnje slovenske skupine, se pravi Ravenčanov, zelo zadovoljna, saj je prinesla nekaj novega, izvirnega. V tem pa je tudi glavni namen ohridskega folklornega festivala, ki želi ohranjati pristno ljudsko izročilo.

Na Ohrid smo potovali z avtobusom. Potovanje je trajalo osem dni, če ne prištejemo še prve in zadnje noči, ki smo ju prav tako prebili na poti. Tri nopolne dneve smo prebili ob »makedonskem morju«, kot pravijo domačini temu prečudovitemu jezeru. Načrt potovanja, ki so ga pripravili na Kulturni skupnosti Ravne, pa je zajemal še obisk in nastop v bratskih občinah Varvarin v Srbiji in Probištip v Makedoniji, saj sta bili tako rekoč ob poti. Tudi ti obiski so bili polni doživetij. Razen tega smo si ogledali še mnoge znamenitosti, zgodovinske kraje in spomenike naše preteklosti.

Najprej smo se ustavili v Beogradu — na kraju, ki postaja romarska pot vseh Jugoslovancev. V tišini in miru, v spoštljivem mimohodu na Dedinju, je izginila vsa prešernost mladih. Zresnili so se tudi na kragujevskih Šumaricah, na kruševskem Slobodištu, pa na Kadinjači, Tjentištu.

Sicer pa sta nas povsod spremljala pesem, in kljub nekaterim zgodam in nezgodam, vedro razpoloženje. Skupina je svojo delovno nalogo dobro opravila. Vsi se bomo še dolgo spominjali lepih doživetij s 3000 kilometrov dolge poti.

Alpinistična odprava Andi '80

Marjan Lačen

Hasta la vista, Peru

Za nami ostaja vse: družine, znanci, sodelavci, prijatelji; za nami ostajajo dolgotrajne temeljite priprave, večmesečni naporni treningi, ostajajo pa tudi iluzije, velike želje in široki načrti. Pred nami pa je več kot 10.000 km poti, osemnajst ur letenja, neznana dežela, neznani ljudje ter le na osnovi skopih opisov in fotografij megleno določeni cilji. Z nami pa letijo bojazen pred neznanim, strah pred odgovornostjo, ki jo čutimo pred samimi seboj in pred odgovornostjo, ki jo imamo do vseh tistih, ki so nam omogočili to pot. Sedaj je krenilo naprej, tu resnično ni poti nazaj! Najmanjša nepredvidnost v obsežnih pripravah se nam bo lahko pozneje krepko maščevala. Z vsakim trenutkom smo vse bolj odvisni izključno od samih sebe. Kljub bojazni ostajamo optimistični v upanju na najboljše, na uspeh, na srečno vrnitev.

LIMA. Zadržano, a radovedno stopamo iz letala. Južna Amerika! Vse do danes dežela zgodb, legend in sanj je pod našimi nogami. Kljub temu, da je ura nekaj čez polnoči po lokalnem času (ure smo že potisnili za 6 ur nazaj), nas zajame topel in vlažen val tropskega podnebja. Vлага kar lebdi v zraku in prši v nas. Deževati pa noče. Pravzaprav v Limi nikoli ne dežuje in tudi nikoli ni sonca. Noč in dan, skozi vse leto, je nad Limo meglena koprena, ki zadržuje stanovitno vreme in tudi bolj ali manj stanovitne temperature. Verjetno je Lima edino mesto na svetu, kjer se ljudje ne jezijo na vremenslovce. Vremenske napovedi ne potrebujejo. Seveda pa ima takšna Lima tudi negativne posledice; vsa nesnaga, smrad, smetje ostajajo v mestu, ker ni blagodejnega dežja, ki večkrat marsikaj spere. S tem pa je tudi povezana legenda, ki pravi, da je bilo maščevanje Indijancev nad španskimi zavojevalci najslajše takrat, ko so jim na vprašanje, kje naj postavijo mesto, pokazali prostor, kjer stoji današnja Lima, prestolnica Peruja.

Limo je 1535. leta ustanovil španski osvajač, oficir in pustolovec Francisco Pizarro. Z namenom, da bi čim bolj utrdili špansko oblast, da bi pokazali svojo moč in obenem nadomestili izgubljeno evropsko civilizacijo ali pa jo celo presegli, so začeli intenzivno graditi mesto in državo. Že 1551. leta je bila v Limi ustanovljena prva univerza na ameriški celini. Vsa stoletja je bil Peru najbolj razvita dežela Južne Amerike. Ta razvitost pa je pogojila zelo pestro in tudi krvavo zgodovino, v kateri so se križali različni interesi. Temelj spora v polpreteklem Peruju, kot še danes, je v nasprotjih med prvotnimi prebivalci — Indijanci in španskimi zavojevalci.

Brezobzirno izkoriščanje sicer miroljubnih Indijancev je privedlo do občasnih uporov, ki pa so bili vedno krvavo zadušeni. Od 1780. leta naprej pa se je začelo pravo revolucionarno vrenje, ki se je nadaljevalo vse do leta 1821. Tega leta je, potem ko je že osvojil Čile, general Jose San Martin, mestic (mešanec), s svojo armado vkorakal v Limo. Še istega leta je razglasil neodvisnost Peruja. Jose San Martin velja danes za ustanovitelja Peruja, za največjega človeka perujske zgodovine. Neodvisni Peru pa ni živel mirnega življenja. Neprestano so se vrstile vojne s sosednjimi državami; doma pa so si civilisti in vojaški pučisti skozi desetletja dobesedno podajali kljuko vrat vladne palače.

Ena izmed takšnih menjav se dogaja ravno sedaj in vsi v Peruju upajo, da je zad-

nja. Kar nekam zadovoljni smo, da prisostvujemo tako pomembnemu trenutku dežele, v katero smo prišli. Pred dvema dnevoma so bile volitve, na katerih je vojaška oblast morala popustiti pred vse glasnejšimi klici po demokraciji. Usoda je hotela, da je bil za predsednika republike izvoljen prav tisti človek, ki ga je vojska pred desetimi leti vrgla z oblasti: Fernando Belaunde Terry, vodja stranke Narodne akcije (Accion Popular). Tri dni, preden smo zapustili Peru, je novi, demokratično izvoljeni predsednik zaprisegel in torej tudi formalno prevzel oblast. Za celotno naše bivanje v Peruju je torej značilno, da je potekalo v obdobju brezvladja in političnega zatišja.

Najrazličnejši organizacijski in tehnični opravi v Limi nam dajo možnost, da mimogrede dokaj dobro spoznamo to veleemesto Južne Amerike. Lima je danes mesto, ki ga lahko primerjamo z velikimi mesti zahodne Evrope. Na eni strani blišče, bogastvo in svetleče reklame, mogočne stavbe ter ko-

Prestolnica Peruja, Lima, trg Jose de San Martin

lone avtomobilov, ki so, za razliko od Evrope, večinoma ameriškega in japonskega izvora. Na drugi strani pa revna predmestja, v množico brezposelnih, lačnih in umazanih Indijancev. Zlo večine svetovnih veleemest, in Lime še posebej, je velik priliv ljudi s podeželja, ki jim potem ni mogoče dati ne dela, ne hrane, ne stanovanj. Na vsakem koraku srečujemo na pol gole in verjetno bolj lačne kot site ljudi iz siere, kot tukaj imenujejo ljudi s podeželja. Čeprav dobro vemo, da z miloščino ne bomo rešili problema, marsikateri naš sol (perujski denar) konča v žepu teh brezdomcev.

V Peruju živi danes 10% belcev, 30% mešancev in 60% Indijancev. Jasno je, da so reveži in berači samo Indijanci, srednji sloj perujske družbe tvorijo mešanci in tisti redki srečni Indijanci, ki so uspeli uteči revščini. Vse velekapital, vse bogastvo, vsi ključni položaji pa so v rokah belcev, ki bolj ali manj brezobzirno izkoriščajo ljudske množice. Med njimi tudi ni malo Jugoslovancev, aktivnih članov ali potomcev ekonomske ali politične emigracije. Nekaj teh ljudi smo imeli priložnost spoznati. Srečali smo jih na jugoslovanski ambasadi ter kot gostje v jugoslovanskem izseljeniškem klubu »Dubrovnik« in v stanovanju dopisnika Tanjuga. Še tako živopisno pripovedovanje

in slikanje dobrega in lepega življenja teh ljudi tukaj nas ni moglo prepričati; njihove oči, njihova vprašanja so skrito, a željno iskala novic iz njihove izgubljene domovine. Čutili smo, da jim vse bogastvo ne more dati miru, ki so ga izgubili z izgubo domovine.

Veliko razmišljam o tem, zakaj povprečno inteligentnemu in le malo avanturističnemu belcu v Peruju ni težko uspeti. Medtem ko je to za veliko večino Indijancev skoraj nepremostljiva ovira.

Večdnevno bivanje tukaj nam je dalo polovico odgovora: prvotni prebivalci Južne Amerike niso taktiki, ne intriganti, niso ambiciozni, zadovoljni so z malim. Torej same lastnosti, ki izključujejo možnost uspeha v poslovnem svetu. Drugi del odgovora pa nam je ostal bolj ali manj nerazjasnjen: namreč, zakaj so ti ljudje takšni. Bolj za sebe, za lastno uporabo, si poiščemo dva možna odgovora. Krvava zgodovina, podjarmljanje skozi stoletja in stoletja, stalen neuspeh in trpljenje skoraj ne morejo narediti drugačnega človeka. Po drugi strani pa učinki koke, naravnega poživila, ki raste malodane za vsakim vogalom in jo uživajo skoraj vsi Indijanci, posebej tisti v sierrah. V manjših količinah je koka zelo dobro poživilo, posebno za bivanje v višinah. Če pa postane uživanje vsakodnevno in v velikih količinah, začne koka delovati degenerirajoče. Indijanec v sierrah Peruja jutraj ne začne nobenega dela, preden ne vzame vsakodnevne doze koke. Bili pa bi zelo krivični, če bi to jemanje poživila enačili z banalno moderno narkomanijo. Jemanje koke je obred, ki korenini v daljni inkovski civilizaciji. Koka se lahko uživa na dva načina: kot kokin čaj (mate de coca) in z žvečenjem kokinih listov. Pri marsikaterem Indijancu smo lahko opazili odsotnost pogleda, tako značilnega za drogiranega človeka.

Iz radovednosti in pa tudi v želji, da bi laže premagovali napore višin, smo tudi mi poskusili koka, na oba načina. Čaj je kar sprejemljiv, žvečenje pa je vse prej kot prijetno. In rezultat? Glede na to, da je z njo zasvojen cel narod in da iz nje pridobivajo močno mamilo kokain, že mora biti nekaj na tem. Mi nismo doživeli in ne občutili ničesar.

Vsa zgodovina Lime, Peruja in simbol nekdanje kolonialne, konkvistadorske španske oblasti in moči je združen na Plazi de Armas, okoli ljubkega bronastega vodnjaka, ki je bil tukaj že takrat, ko je Jose San Martin na tem trgu razglasil neodvisnost Peruja. Trg obdajajo tako mogočne stavbe, da je le malo takšnih moč najti v Spaniji: katedrala, vladna palača, hiša trgovcev in druge. V enem izmed kotov trga pa stoji na vzvišenem podstavku, na konju in v popolni bojni opremljen, spomenik zavojevalca Peruja in ustanovitelja Lime Francisca Pizarra. Njegova podoba še v tem kipu izraža krvava dejanja, ki jih je sejal širom po deželi.

Le nekaj sto metrov stran je trg Jose San Martin z velikim kipom ustanovitelja Peruja na sredi. Trg obdajajo moderne poslovne stavbe. Zgolj slučajnost je hotela, da je videti, kot da zgodovina ni pozabljena, da živi v zavesti ljudi. Pizarrov kip je odri-njen na stran, le malo ljudi gre mimo njega, komaj kdo ga vidi. San Martinov kip pa je na najbolj prometni točki Lime; tudi če ne želiš, ga opaziš. Vse prometne žile vodijo k njemu, okoli njega. Kot simbol revolucije, boja, ki se v Peruju še ni ustavil in se še ne sme ustaviti.

CUZCO. Po treh dneh urejanja formalnosti lahko krenemo naprej. In že zadnji

čas je. Težak limski zrak postaja že kar dušec, pa tudi kaj višjega bi že radi videli, kot so nebotičniki na trgu San Martin.

Že ko izstopiš iz letala, je Cuzco dobra preizkušnja, kako se boš obnesel v planinah. In nad morske gladine, kjer praktično leži Lima, smo prileteli na višino 3416 m. Vidi se, da smo le toliko hribovci, da nimamo posebnih težav. Večina turistov pa prvi dan svojega bivanja v Cuzcu prebije v svoji hotelski sobi s hudim glavobolom in želodčnimi težavami v sosednjem prostoru. Nemalo je turistov, ki priletijo na izlet v Cuzco za dan, dva. Ni si težko predstavljati, kaj imajo od takšnega izleta. Nam pa je ta dvodnevni postanek v Cuzcu potreben, da si priskrbimo potrebno hrano, nekaj opreme, uredimo prevoze za naprej, in za nas je to več kot dobrodošla aklimatizacija, saj bomo skoraj mesec dni preživi višje od 4000 m.

Naša odprava je planirana tako, da se začne in konča v Cuzcu. Kot turisti vse izlete in ogleda načrtujemo iz Cuzca. Zaradi tega smo precej dni preživi v njem. Sedaj lahko z zadovoljstvom ugotavljamo, da Cuzca nismo samo videli, temveč smo ga doživeli. S tem pa smo doživeli bistvo sedanjega Peruja, v katerem se tako zelo prepletata stara inkovska civilizacija in kultura ter španska, evropska omika. Doživeli smo bistvo te skrivnostne dežele, doživeli smo mišljenje, čustvovanje in reagiranje njenih domačinov. Popolna odvisnost od teh ljudi, navezanost na njih pri vseh naših odločitvah in akcijah, nam jih je približala. Spoznali smo njihovo kulturo, vero, interese in želje. Prej za nas tako daljna in tuja dežela, nam je postala blizu. Proti koncu bivanja smo v določenih situacijah reagirali že kar po njihovo. Z zadovoljstvom lahko ugotavljamo, da poznamo to andsko državo, njene vzgibe in pretrse ter reagiranje posameznika v njej.

Doživeli smo Cuzco (beseda po inkovski pomeni popek sveta), staro inkovsko prestolnico; verjetno je le malo krajev na svetu, ki se lahko ponašajo s takšno misterioznostjo in zanimivostjo kot Cuzco.

Inca Manco Capac je bil ustanovitelj mesta Cuzca, je zapisal 1560. leta prvi in edini kronist inkovske civilizacije, ki je razpolagal z dokaj zanesljivimi podatki, mestic (mešanec) Garcilaso de La Vega. Vendar so to podatki, ki segajo le nekaj več kot sto let v inkovsko zgodovino pred prihodom Špancev. Nihče pa ne ve odgovora in verjetno ga tudi nikoli ne bo nihče odkril: kje korenini visoko razvita inkovska kultura, od kod jim nekatera znanstvena spoznanja, do katerih se je današnja znanost šele pred kratkim dokopala; kako, s čim in zakaj so

gradili veličastne zgradbe, kakršne bi še z današnjo tehniko težko spravili skupaj. Ostanke inkovske civilizacije ostajajo velika preizkušnja in uganka za celotno človeštvo.

Toda tej civilizaciji ni bilo dano, da bi rastla naprej. Le nekaj let po velikem Kolumbovem odkritju! Zeljni pustolovščin, zemlje, bogastva in zlata, so španci osvajalci začeli preplavljati Južno Ameriko. Leta 1532 je s 162 vojaki in dvema malima topovoma na obalah Peruja pristal Francisco Pizarro. To je bilo leto, ko se je v Peruju ravno končala dolgoletna borba za oblast med bratoma Huascarom in Atahualpo. Atahualpa, veliki Inca, je prevzel oblast. Dežela je bila v vojnem razdejanju, v lakoti, ljudje naveličani neprestanih vznemirjanj in izrednih razmer. Takšno stanje v deželi pa je bilo usodno za nadaljnji razvoj in nadvse dobrodošlo španskim zavojevalcem.

Pri mestu Cajamarca severno od Cuzca so se srečali 40.000 glava armada Indijancev in 162 Pizzarovih vojakov. Toda za Indijance to niso bili ljudje. Nikoli še niso videli konja z jezdecem. Ko pa sta zabobnela še mala topova, je bilo njihovo zaprepaščenje popolno. Sam veliki Inca je prišel k Špancem. Zviti Pizarro je to takoj izkoristil in ga dal zapreti. V zameno je zahteval ogromne količine zlata in srebra. Indijanci so vse plačali. Toda navkljub vsemu ga je dal Pizarro umoriti, pred tem pa ga je ironično krstil. To je bil prvi Indijanec, ki je prejel krščansko vero. Le nekaj dni za tem je Pizarro vkorakal v središče sveta, v Cuzco. Inkovska država je bila zrušena. Za vedno bo ostalo odprto vprašanje, ali je Pizarro tako ravnal zato, ker je dober spoznal socialno strukturo inkovske družbe, ali pa ga je vodila primitivna strast po ubijanju in oblasti. Dejstvo je, da je bila inkovska družbena ureditev tipično hierarhično urejena. Ko je bila odrezana glava, usmrčen Atahualpa, se je razblinilo kraljestvo, se je razbežala vojska, v deželi je zavladala anarhija.

Nadvse hitro in za sebe pametno so znali to izkoristiti Španci in začelo se je eno najbolj krvavih uničevanj ljudi, kulture, zgradb v zgodovini človeštva. Prej kot v petdesetih letih je bil Peru v celoti španski. Kot da se je usoda popolnoma poigrala z nekim narodom; simbolično, niti ime jim ni ostalo. Ko so Španci prišli v stike z domačini, so velikokrat slišali besedo Inka. Zato so te ljudi začeli imenovati Inki in tako je ostalo do danes. Beseda Inka pa je pomenila vladarja, velikega vodjo. Ti Indijanci pa so se imenovali Kečua. Še danes sami sebe imenujejo Kečua in praktično

besede Inki, ki jo zanje uporablja cel svet, ne poznajo, vsaj v tem pomenu ne.

CORDILLERA VILCANOTA. Kljub temu, da je v Cuzcu in njegovi okolici toliko znamenitosti, ga moramo že po dveh dneh zapustiti. V upanju, da bo ob vrnitvi tudi za ogled več časa. Sedaj so pred nami točno določeni cilji.

Vsa hrana in dodatna oprema je nakupljena. Zgodaj zjutraj 25. maja s 700 kg opremo in 600 kg hrane zapuščamo Cuzco. Po edini asfaltirani cesti, ki pelje proti jugu, proti bolivijski meji, vzporedno z divjo reko Urubambo, se s kamionom pripeljemo v zadnji večji kraj, Urcos. Tukaj se začne pot v neznano, v divjino. Za začetek se z avtomobilom povzpemo na več kot 4000 m višine. Cesta, pot pa je tako ozka, da se en dan odvija promet v eno smer, drugi dan pa v drugo. Alpinisti brez dvoma ne veljajo za strahopetne ljudi. Če pa je sedaj na tovrstniku sedelo enajst blede zelenih obrazov, si lahko predstavljate, kakšna je ta cesta. Šofer, čistokrvni Indijanec, pa si spredaj hladnokrvno požvižgava El condor passa.

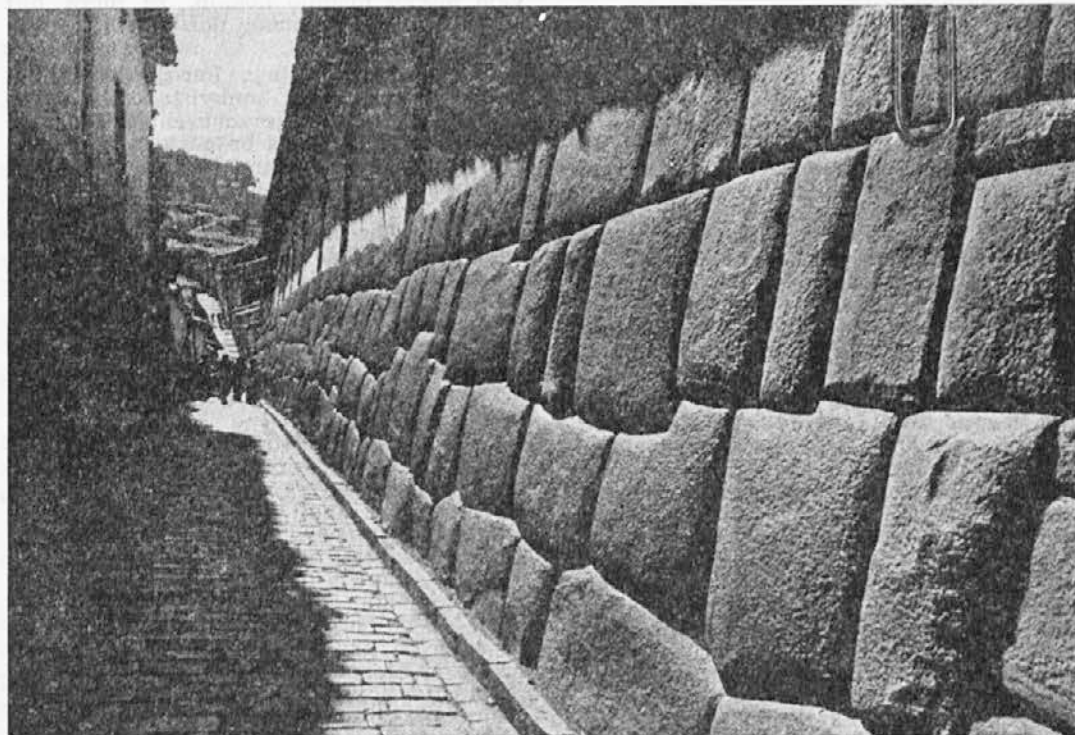
Po celem dnevu vožnje se zvečer izkrcamo, od prahu beli, kot da bi nas kdo iz mlina potegnil, v majhni, tipični indijanski vasi Haciendi Tinki, na 3800 m višine. Naša prva pot vodi v vaško oštarijo in ne vem, če nam je še kdaj kakšna cerva tako prijala kot ravno ta. Cerva je tukaj pijača, ki jo izdelujejo iz žita in bi se ji po naše reklo pivo. Ta večer, za slovo od ljudi, od doline, preizkusimo še drugo veliko perujsko specialiteto »ČIKO BLANKO«, ječmenovo žganje. Pri tem pa smo v mislih in željah bolj pri tistem edinem litru domačega žganja, ki ga hranimo za morebitno slavlje.

Zjutraj nam ni dano dolgo spati. Že zelo zgodaj nas zbudi živo čebljanje okoli šotora. Ugotovimo, žal prepozno, da smo postavili šotor na šolskem igrišču, ki je obenem tudi vaško nogometno igrišče. Brez tega ne gre nikjer, niti na višini 4000 m ne. Seveda se tudi v nas pretaka jugoslovanska kri in kaj hitro sta sestavljeni dve nogometni moštvu. Pa je višina le malo prehuda, kaj kmalu pride od izvina noge in hitro se odločimo, da bomo prestavili nogometne ambicije na prihodnji čas. Sedaj na žalost (ali na srečo) še ne vemo, da je bila to edina poškodba in intervencija našega zdravnika v celi opravi. Pri tem pa seveda ne štejemo našega kar rednega obiskovalca — driske in lepe količine mexaforma, ki roma skozi naša usta k neprijetnemu cilju. S tem pa seveda ni rečeno, da je naš zdravnik ostajal brez vsakodnevnih privatne prakse. Pravzaprav so bili dnevni obiski domačinov takšni, da bi mi kar težko prišli zraven, če bi bilo treba.

Pouk se v tej, kot v večini perujskih šol, začne z jutranjo telovadbo na prostem. Tako smo kar naenkrat sredi šolskega dogajanja. Ker bodo konji pripravljani za odhod šele naslednji dan, ostanemo ves dan »gostje« prave indijanske, kečuanke, šole. Veliko je zanimivosti, ki bi jih bilo vredno zapisati. Brez dvoma pa je najpomembnejša ta, kako se v Peruju učijo zgodovine o Peruju. Indijanski otroci začnejo z Manco Capacom iz davne preteklosti, španski otroci pa s Franciscem Pizzarom. Takšen pristop k vzgoji, k čustvenemu oblikovanju ljudi, je zanesljivo jamstvo, da v Peruju Indijanci in belci še dolgo ne bodo složni in enotni.

Naš tabor je ves dan poln umazanih simpatičnih Indijancev. Ves material, ki ga ne potrebujemo več, pa tudi takšen, ki ga bi še potrebovali, hitro roma v cule naših obiskovalcev. Zadnji čas, da gremo naprej. Hvaležnost v očeh ob najmanjšem poklonu je namreč takšna, da bomo nazadnje še vse razdelili. Kovancev pa tako ali tako že dolgo nima nihče več v žepu niti za vzorec.

Šestintrideset konj je treba natovoriti, da se vsa naša oprema začne premikati naprej. Šestintrideset konj, ki se raztegnejo v dolgo kolono. Od njenega začetka do konca je skoraj celo uro hoje. Čeprav zaupamo našim vodičem — cabalerosom, se za vsak slučaj, da ne bi bili olajšani za kakšen pomemben del prtljage, razporedimo vzdolž celotne kolone. Ta in vse poznejše izkušnje

Na inkovskih temeljih stoji današnji Cuzco

pa nas prepričajo, da so takšna in podobna razmišljanja odveč. Res so tukajšnji Indijanci precej revni in jim vsaka odvržena prazna konzerva ali plastična vrečka pomeni precejšnjo dragocenost. Prav tako je tudi njihov zaslužek, ki ga imajo z nami, vse prej kot velik (900 solov na dan, približno 90,00 din, in hrana v lastni režiji). Toda kradejo ne, kjub vsemu.

Čeprav smo že teden dni na višini čez 3000 m, kaj kmalu začutimo, da ta pristop do baznega tabora ne bo ravno sprehod. Višina naredi svoje. Zbrane bolečine v vratnem delu postajajo vse močnejše in stalne. Vse bolj zagnano lovimo zrak. Vsak postane in naslonitev na smučarske palice je več kot dobrodošel. Pa nam v takšni situaciji resnično ni čisto vseeno, da se domačini brez najmanjših problemov sprehajajo med nami. Za nameček pa te tu in tam kateri nedolžno vpraša: »Al-titude — Višina?«

Da, pa ne samo višina, tudi sonce nam je odveč. Še tako globoko na oči poveznjen sombrero je premalo. Res, čudna je ta južnoameriška zima, ko sonce sije na vso moč. Vsaj malo drugače pa si človek zimo vendarle predstavlja. Toda kljub vsemu je tukaj zima in še dobro, da je.

Dežele znotraj povratnika, to je tiste, ki ležijo blizu ekvatorja, ne poznajo štirih letnih časov. Tu obstajata le dve obdobji: sušno ali zimsko in deževno ali poletno, ki si leto razdelita na dva dela. Sedem mesecev, od aprila do novembra, je sušno obdobje s povprečnimi dnevnimi temperaturami okoli 20–25°C in nočnimi okoli 10–15°C; nad višino 3000 m pa so nočne temperature pod lediščem, vse do minus 20°C nad višino 5000 m. V tem obdobju praktično ni padavin, pa tudi malokateri dan je oblačen. Vreme je torej kot naročeno za vzpone v hribe. Ostalih pet mesecev pa je deževno obdobje. Povprečne temperature so precej višje. Ni pa dneva, ki bi mu bilo prizaneseno s padavinami. Tako na primer v tem obdobju v Cuzcu vseh pet mesecev vsak dan dežuje od 16 do 18 ur dnevno.

V Evropi se bo vsak čas začelo poletje, tukaj pa stopamo v najbolj trde zimske mesece. Toda to je zima, ki z vsakim dnem postaja naš večji zaveznik. Ena redkih stvari, ki je tukaj popolnoma zanesljiva. Kdor vsaj malo hodi v hribe, pa dobro ve, kaj pomeni to, da se ti ni treba ob vsakem oblaku tresti, da se bo vreme skisalo.

Zadnji evkaliptusi so že zdavnaj izginili, tudi trnkavo grmičevje je vse redkejše, trava pa je vse prej kot zelena. Bližamo se višini 5000 m. Tudi krompir je že moral odnehati na tej višini, čeprav se je nekaj sto metrov nižje še kar dobro upiral. Res je bil vse bolj droben, a rasel je le. Nič čudnega, če vemo, da je Peru domovina krompirja in da je ravno iz teh krajev prišel v Evropo. Tudi to nam je sedaj že bolj ali manj jasno, zakaj je v Peruju menda osemdeset vrst krompirja. Od takšnega, ki ni večji od grozdne jagode, do takšnega, ki se lahko kosa kar s srednje veliko lubenico.

Z vsakim korakom se pred nami vse bolj širi in pnejo v nebo snežni vršaci. Cordillera Vilcanota! Veliko preštudirane literature, pregledanih fotografij, kart, nič koliko prečutih noči in presanjanj ur je za nami. Na nič koliko načinov smo si predstavljali te naše gore. Vsaka predstava pa je bila v nečem pomanjkljiva. V nobeni ni bila zajeta neocenljiva razsežnost in impozantnost teh belih očiakov. Sedaj pa stojimo pod njimi, nebogljeni, polni bojznosti in želje po uspehu.

Cordillera Vilcanota je obsežno gorsko področje Cordillere Oriental v južnem Peruju. Sestavljajo jo tri zaokrožene gorske skupine: skupina Cayangate z najvišjim vrhom Colqa Ananta (6123 m), skupina Ausangate (6378 m) in skupina Jatunhuma z najvišjim vrhom Pico Tres (6093 m). Glavni cilj naše odprave je področje Jatunhuma z neosvojeno vzhodno steno Pico Tresa.

BAZNI TABOR. Na višini 4800 m ob jezeru Laguna Tlacocha, v osrčju Cordillere Vilcanote, postavimo bazni tabor, ki postane več kot 20 dni naše domovanje. Postane izhodišče vseh naših tur in vzponov.

Postane središče življenja enajstih ljudi, odrezanih od civilizacije. Postane zatočišče po težkih dnevih v steni, v snegu in ledu. Postane svetel žarek upanja, toplote, prijateljstva in rešitve v trenutku kritičnih situacij v steni in v težkih urah bivakiranja, ko zmrzuje kri v telesu.

Rok Kolar

Do do sonca ali Titova smer o perujskih Andih

Spotoma zbudiwa Milana, ki naju name-rava snemati, ko bova plezala. Noč je pri-čela bledeti in v temni modrini vidiwa pred sabo le črne obrise koničastega vrha, ki sva si ga izbrala, da se v njem preizkusi-wa. To je Pachanta. V njeni še neprepleza-ni južni steni bova preplezala novo smer.

Po kamniti moreni se spotikava proti le-deniku pod steno, nahrbtniki pa naju neus-miljeno tiščijo k tlom. Tudi Milan je že odšel iz baze in se nama počasi približuje. Na ledeniku naju dohitijo. Sneg se vdira do kolen. Po dveh urah hoje smo že pod ste-no. Ura je osem. Tu je sedaj zima, zato ima dan le dvanajst ur.

Povsem se je že zdanilo. Počasi se prične-va navezovati. Pasji mraz je pritisnil. Dere-ze se lepijo na prste, ko si jih privezuje-va na noge. Milan je pozabil veston v bazi in najbrž tiho preklinja, ko sva tako po-časna. V steno si sploh ne upava gledati, ker naju kar posili smeh. »Tu čez je ven-dar nemogoče preplezati,« si misliwa. Vedno bolj sva prepričana, da stene ne bova zmogla.

V spodnjem delu je štiristo metrov za kakih šestdeset stopinj nagnjenega zelenja, steklenega ledu, največje težave pa bodo najbrž na polovici stene, ko skale preki-nejo led, čeznje pa se poganjata samo dva strma, ozka žlebiča. Eden je previsen, dru-gi skoraj navpičen. Zgornji del pa je poln prhkega snega, globokih žlebičev in velikih serakov.

Tudi Milan je istega mnenja. »Dva, tri raztežaje splezajta, toliko, da jaz nekaj po-snamem, potem pa se spustita dol.« S sabo imava stopenjdeset metrov vrvi. Vse za spust.

Krajna poč je zalita s snegom, zato Miha kar tam varuje, jaz pa pričem plezati. Led je ko steklo. Ko zabijam vanj dereze in cepine, brizga na vse strani, ter se ko-tali in cinglja navzdol.

Polovica raztežaja. Zavijem ledni klin in plezam naprej. Milan spodaj snema. Kmalu je konec raztežaja. Ko si uredim stojišče, mi Miha sledi. Pripelza do mene in se za-žene naprej, v nov raztežaj.

Tako plezava kakih šest raztežajev. Kar dobro nama gre. Močno se nama pozna, da

sva dobro aklimatizirana, saj smo že pet-najst dni nad pet tisoč metri.

Naenkrat se Miha začne dreti spodaj: »Rok, pazi, pazi!« Pogledam navzgor in vidim, kako proti nama leti kamenje in se odbija od ledu. Trenutek za tem naju pri-čne obstreljevati...

Na srečo naju noben kamen ni zadel, za-to plezava dalje. Stvar jemljeva raje bolj s humoristične plati, zato se nič preveč ne razburjava. To ne bi imelo tu prav nobene-ga smisla.

Dva raztežaja više, ravno zabijam ledni klin, pogledam navzgor in vidim enkrat en prizor. Izpod ogromnega seraka, ki visi nad nama, se je odlepil sklad kamenja, sedaj pa z velikim pospeškom v prostem padu drvi proti nama. Primem se za ledni klin, kolikor ga še gleda iz ledu, in se pripravim. Malo nad mano skale udarijo v led in srh-ljivo zatulijo, kot bombnik, ki pikira v na-pad. Bombardiranje je v nekaj (večnih) se-kundah mimo in že se važiwa s svojo ne-ranljivostjo, ko naju zopet nič ni zadelo.

Splezava še dva raztežaja, ki sta naju še ločila od skal. Tu se najprej dobro zavaru-jeva, zabijeva pet ali šest dolgih klinov v skale, v led pod njimi pa izdolbeva stojišče. Nato nekoliko pomalicava, vsak eno poma-rančo, in že se razgledujeva, kod bo šlo na-prej. Samo ena, edina možnost je. Strm, ozek, leden žleb. Desni žleb je previsen in poln ledenih sveč. Nad nama so črni previ-si, levo od najinega žleba pa tudi. Visoko gori kroži kondor in se s peresno lahkoto dviga v nebo, midva si morava pa vsak de-cimeter izboriti.

Uredim si opremo in pričem plezati. Že kar na začetku zavijem ledni vijak, vendar ne drži. Led je votel. Dva metra više se postavi led skoraj navpično. Visim na led-nem kladivu in cepinu. Strmina me hoče vreči iz stene. Led postaja vse tanjši in bolj odmaknjen od skale. (Popoldne sveti sonce v ta del stene in segreje temne skale, ki nato topijo led od znotraj navzven.) Vsa-kič, ko zabijem cepin ali kladivo, votlo za-doni in se vse skupaj strese ter grozi, da se bo podrlo, če bom preveč grob. Dereze raje kar prislanjam na led, da se sprednji konici sami zadreta vanj, kot pa, da bi ju zabijal.

Desno je skala in tvori z ledom plitko zajedo. Včasih naslonim desno nogo tja ter zabijem skalni klin.

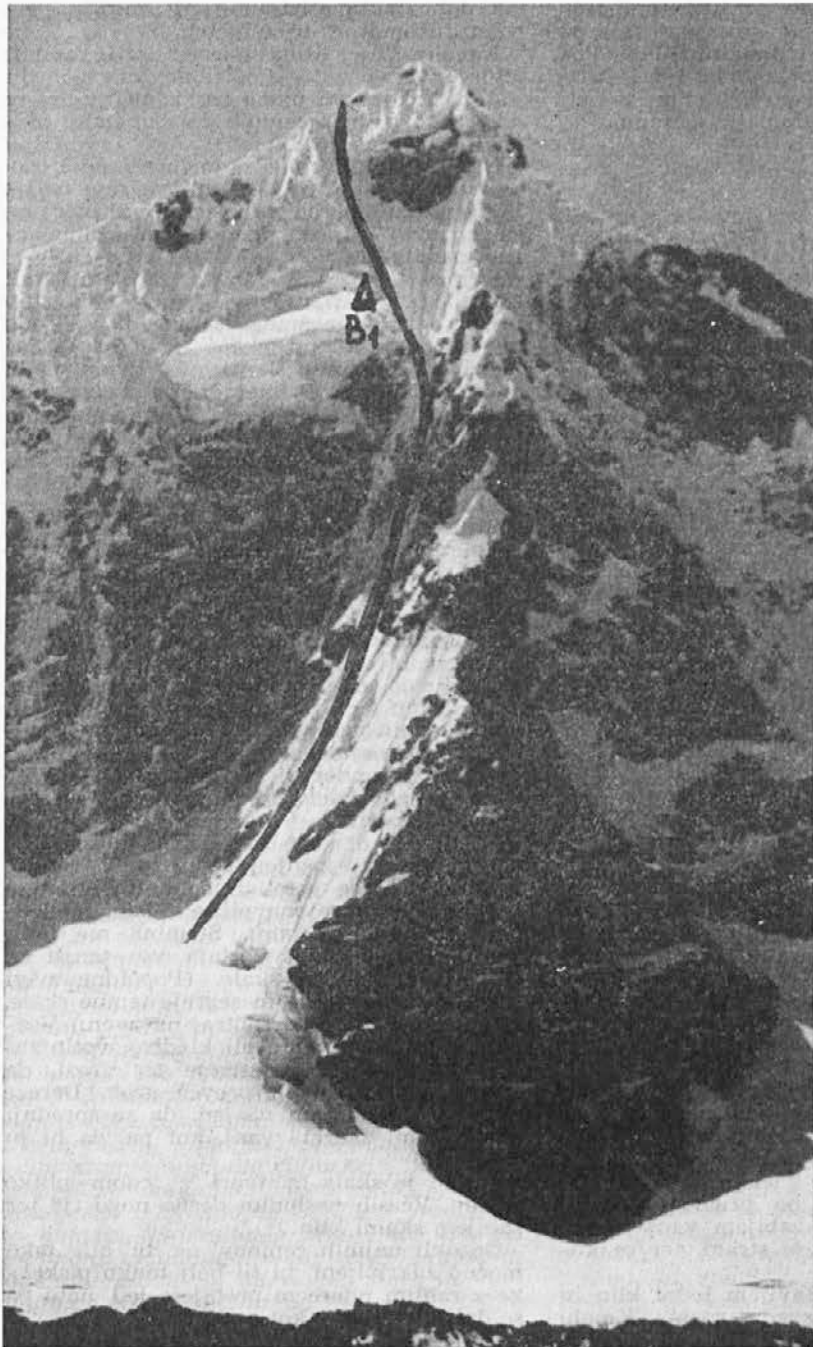
Če okli najinih cepinov ne bi bili tako močno zakrivljeni, bi tu bolj tenko piskala. Ze z rahlim udarcem prebijem led, nato pa se držim za cepin, kot za kavelj.

Nad glavo so sami previsi in ogromne le-dene sveče, da ne omenjam serakov. Upam, da se ne bo nič podrlo.

Kakšna škoda, da se ne da vplivati na serake, da se takrat, ko si pod njimi, ne

Bazni tabor na 4800 m

**TITOVA smer,
največji uspeh
koroškega
alpinizma**

bi podirali. Midva narediva za varnost vse, kar se da. To pa stane precej časa. Vsaj ena misel me pomirja, namreč, da sem v redu zavarovan. Če se mi vse podre, bom poletel samo do Miha in nič dlje, saj klini v skali dobro držijo.

Naenkrat mi Miha spodaj oznani: »Konec vrvi!« Jaz pa visim na dveh ročajih, s telesom prižetim ob slab led. Kako naj ga tu varujem? Zavpijem mu, naj spleza do prvih skalnih klinov in tam počaka, da jaz izplezam iz žleba do skal nad seboj.

Zavijem ledni klin v plitek led, se držim za cepin in kladivo ter čakam, da Miha izbije kline ter previdno spleza do klinov. Tu se dobro zavaruje in jaz lahko plezam dalje. Pridobila sva petnajst metrov vrvi. Ravno toliko, da sem dosegel skale in zabil nekaj klinov. Miha se takoj pripravi in se prične ubadati z ledom. Še večje težave bo imel kot jaz, saj se mu je v trdem ledu odlomil del okla na lednem kladivu. Sedaj pleza kar z zlomljenim. Izbija kline in previdno pridobiva decimetre. Kmalu tudi on premaga kočljivi raztežaj. »Stena je najina. Sedaj naju ne zadrži nič več!« si praviva. Miha zabije še nekaj klinov in varuje. Plezam čez strm, petnajstmetrski slap, približno sedemdeset stopinj naklonine. Vendar gre sedaj mnogo bolje. Led je močan, debel kak meter. Zato lahko brez skrbi zabijem cepine in dereze ter se obešam po njih. Hitro ga premagam, splezam do naslednjega skoka ter varujem v skalah. Miha je brž pri meni in že plezam naslednji skok, podoben prejšnjemu. Nato spleza-

va še en tak slap in prideva v snežene žlebove ter si domišljava, da je tu konec težav. Medtem se je pričelo mračiti. Splezava nekaj raztežajev po snegu in se že ogleduje, kje bova bivakirala. Izpod stene je bilo videti, da se bo dalo kar udobno namestiti na ogromnem seraku, ki tiči sredi stene, ko pa priplezam nanj, ima vrh naklonino vsaj petinštirideset do petdeset stopinj. Kako naj v tem metrskem snegu, izpostavljena vetrovom, bivakirava? Popolna tema je že in mraz je pritisnil; ponoči bo gotovo dvajset do trideset stopinj pod ničlo. Vrv mi je pošla, zato zavpijem Mihi, naj kar pleza in neha varovati. V tako globokem snegu navzgor, in zazdi se mi, da vidim nekaj temnega nad sabo. Neučakano plezam navzgor, mogoče je razpoka. In res! Krajna poč med serakom in vršno steno je. Ko pridem do nje, z vso močjo in ihto razbijam led in velike sveče, ki visijo s stropa, nato pa se zavalim vanjo. Nato pride še Miha in ugotoviva, da sva našla pravo malo kraljestvo, ki naju bo ščitilo pred vetrovi in nama služilo za skoraj udobno posteljo. Ravno toliko je prostora, da se bova lahko oba udobno zleknila.

Iz nahrbtnika potegniva čelni svetilki in walkie-talkie, ter se oglasiva našim v bazi. Nestrpno so že pričakovali najin klic. Vsi nama čestitajo in sprašujejo, kako sva plezala in kod nameravava jutri. Iz nahrbtnika potegniva tudi kompota, žal, zmrznjen. Pričneva ga taliti na edini možen način. Dajava si ga na trebuh, na golo kožo pod

vso obleko, ter se menjavava vsakih deset minut.

Tovariši naju sprašujejo, če kaj kuhava, ter svetujejo, naj si nakuhava mnogo juhe. »Kuhava, pa še kako!«, jim odgovarjava ter se pritajeno nasmihava. Ko bi le videli, kako! Nočeva jih prestrašiti še s tem, da s seboj nisva vzela kuhalnika, saj so že tako dovolj v skrbeh za naju. Tu pa se močno pozna vsak kilogram na hrbtu.

Kompot se je v eni uri že toliko segrel, da ga lahko pojeva. Nato si pripraviva ležišče, se zavijeva v puh in pričneva poskušati spati. To sva delala namreč vso noč. Ampak tu in tam sva le zaspala.

Počasi se je le pričelo težko pričakovano svitanje. Celo noč sva čakala, kdaj bova končno lahko vstala, sedaj pa se nama kar ne ljubi. Okoli naju rumenijo vrhovi v jutranji rumenici, pod njimi pa čakajo temno zelene doline na odrešilne žarke, da jih otejo mraza in ledenih oklepov.

Drugi kompota sem imel celo noč v spalnici vreči, tako, da imava sedaj prav prijeten zajtrk — mlačen kompota. Šele ob osmih se pričneva pripravljati na plezanje. Po Walkie-talkie nama tovariši zaželi vso srečo, ter da bi čim prej dosegla rob stene in sonce, ki naju ni še niti za trenutek obsvetilo, odkar sva v steni. Zato sva, kljub dvojnemu čevlju, nekoliko pomrznila v noge. Skrbi jih tudi, kako bova preplezala previsne serake, ki visijo nad nama.

Navesiva si vse železje na pasove in Miha se prevali iz razpoke v strmino ter prične prečiti ob krajni poč proti desni. Ko pride s seraka, zavije navzgor in varuje. Potem se še jaz skobacam iz udobne luknje in mu sledim. Splezam po mehke, strmih snegu do ogromne skalne plošče, ki se vidi od vsepovsod. Sneg in led ob njej sta precej plitka, zato je težko stati, ampak glavno je, da je skala, da lahko zabijem nekaj skalnih klinov, ki tu predstavljajo edino zanesljivo varovanje. Miha pripleza do mene, zabije še nekaj klinov, ter varuje. Nad nama je ogromna, močno nagnjena, gladka skalna plošča. Ob njenem levem robu je nekakšen plitek, okoli sedemdeset stopinj strm žleb, z leve in od zgoraj obrobjen s seraki. Nad žlebom in nad skalno ploščo je ogromna ledena streha, s katere visijo desetmetrske sveče. Tu, v Andih, narava res ne skopari z okraski, ki včasih lahko delajo resne probleme plezalcem.

Plezam po plitkem žlebu. Tudi tu je led tanek in odmaknjen od skale. Kadar zabijem cepin, vse grozno zabobni in grozi, da se bo podrla. Dereze previdno zapikujem. Kot bi plezal po lestvi. Piham ko lokomotiva. Kadar mi zmanjka moči, moram z derezo prebiti led, da dobim udoben stop in si nekoliko odpočijem. Šele en dober ledni vijak sem zavrnil. Ostali so slabi.

Zgoraj na levi vidim prehod med seraki. Greben serakov, ki se vseskozi vleče na levi, se tam nekoliko položi, tako, da tam ni previsov. Tam čez bova šla. Z velikim naporom končno le splezam to bobnečo in tresočo se strmino in na grebenu, viseč v lednih vijakih, varujem Miha. Počasi pripropiha do mene in oba se strinjava, da je bilo težko. Nato preči v strm žleb na levi. Orje po globokem snegu ko buldožer. Spleza raztežaj do vrha, zabije dva dolga snežna klina globoko v sneg in me odreši visenja v klinih. Sledim mu, nato pa poskušam prečiti v drug žleb. Obupno delo! Skozi cel trimetrski greben skoraj prekopljem tunel (potem pa se itak vse podre), da lahko pridem v sosednji žleb. Ti grebeni so tako krhki in porozni, da se sploh ne da plezati po njih, če pa bi to še poskušal, bi skupaj z njim zgrmel dol. Žlebovi pa postajajo vedno bolj strmi. Plezanje po teh petinšestdeset stopinj strmih žlebovih je eno samo prizadevanje, da ne bi s snegom vred poletel dol. Roke imam do ramen v snegu, z nogami pa spodaj iščem opore, da bi se dvignil za kak decimeter kvišku. Ko se pod nogami udre, nastane spodaj zajeten previs, čez katerega se je res obupno težko spraviti. Največkrat najdem oporo v razkreki na obeh grebenih.

Ta sneg je nekaj posebnega. Ko sonce posveti v steno, žge skozenj, da se po celi debelini tali, vendar vode ni nikjer, ker za-

radi suhega zraka takoj izhlapi. Tako postane sneg močno porozen, poln lukenj, vendar ni sipek.

Za teh nekaj raztežajev sva porabila tri debele ure. Sedaj pa naju čaka še streha na vrhu. Še malo, pa bova na soncu. Tudi streha je iz tega prekletega prhega snega. Pod njo je nekoliko ledu, toliko, da vanj zavijem ledni klin. Dva metra je dolga, pol metra široka, pol metra pa visi nazaj. Kopljem z lednim kladivom, cepin imam zabiti od spodaj navzgor v sneg, strmina pa me hoče vreči ven. Počasi sem skopal nekakšen ozek kamin v sneg, tako da sem se komaj in komaj držal v strmini. Ramo, eno nogo in rit sem imel v kaminu, z levo roko pa sem nad glavo rezal sneg in ga metal s sebe.

Eno uro se ubadam s to prekleto streho in končno z roko dosežem greben. Še z drugo roko se primem zanj in se potegnem gor, ter ga zajašem! Končno! Konec stene. Vendar sonca še sedaj ni, ker so ga zakrili oblaki.

Greben je obupno oster in razbit. Na južno stran so strehe, na severno pa z vrha grebena le dva, tri metre snega, nato pa skalni previsi. (Zadeva s severom in jugom je tu ravno obratna kot pri nas. Južne stene so zasnežene in ledene, brez sonca, v severne pa sonce ves dan žge, zato so skoraj kopne.)

Splezam navzdol do skal, in varujem. Čez nekaj časa vidim, kako se prekobali naprej en nahrbtnik čez greben, nato drug, nato pa ga še Miha zajaše. Odpravi se proti vrhu, pleza stoji, sklonjen, z rokami in nogami blizu skupaj. Tako plezanje zahteva res obilo ravnotežja in koncentracije. Ko vrv poteče, splezam za njim. Varovati se ne da drugače, kot da vrveva vrv, ki je med nama, na drugo stran grebena in plezava drug za drugim. Če bi kateri zdrsnil, bi se vrv zataknila za greben in ga obdržala. Kmalu prideva do vrha, vendar morava nekaj metrov pod njim odnehati, saj je previsen serak, ki se bo že sam od sebe kmalu prevrnil z vrha.

V istem stilu sestopava po ozkem, izpostavljenem in močno slikovitem grebenu. Ravno do noči prideva na sedlo, kakih sto metrov niže, med najino Pachanto in Caracolom na levi.

Komaj sva našla dobro razpoko za bivač. Ta noč je bila najdaljša, kar sva jih preživela v Andih. V notranjih čevljih, puhaštih copatah in spalni vreči so se noge ogrele in prsti so me pričeli obupno boleti. Tako bolelo je, da sem komaj zdržal.

Celo noč ne moreva zaspali. Iz razpoke vidiva le najino koničasto piramido, ki se riše na temnem nebu.

Zjutraj ta piramida blede zažari v rumenem soncu. Od daleč sta vrh in greben čudovita. Res, sanje so postale resničnost. Nikdar nisem upal, da bom splezal na tako čudovito koničast andski vrh.

Pričneva se pripravljati na sestop. Pojeva vsak pol pomaranče. Nedaleč od naju je vrh Caracol, zato se brž odločiva, da bova šla še nanj. V eni uri sva na čudoviti kupoli, pravem nasprotju Pachante. Pol ure leživa na soncu, nato pa pričneva sestopati. Sedaj pa samo še navzdol! Čez vršno streho si pomagava z vrvo, ki jo imava s sabo, nato pa plezava po snežnem kuloarju navzdol. Tudi ta je nekoliko bolj strm, kot sva mislila.

Po petih urah sva pod steno, nepopisno srečna. Nekoliko zato, ker sva plelezala tako nemogočo steno, nekoliko zato, ker se je vse končalo brez spodrsaljaja, najbolj pa zato, ker se vračava v bazo, med tovariše.

Ko snamem plezalni pas s sebe, vidim, da obleka kar visi na meni. Močno sem shujšal v teh dneh. Miha prav tako. S sabo sva imela le dva kompota, štiri čokolade in pet pomaranč.

Sediva na nahrbtnikih in zreva v steno ter se spominjava trenutkov tam gori. Enkratno smer sva zarisala na obrazu čudovite gore. Ta smer ne dopušča variant, samo ena možnost je in po njej sva plezala midva. Stena naju je čisto izpila. Vsakozi sva se posvečala le plezanju in pozabljala na skrajni napor, ki je bil za to potreben.

Vstaneva in se odpraviva proti bazi, saj naju tovariši že težko pričakujejo. Vrnila

sva se nazaj, v tovrstno življenje. Težko je reči, katero je lepše. Tisto, v steni, ko pozabiš na vse stvari tega sveta in se ubadaš le s steno ter se vzpenjaš po njej, ali tisto v dolini, ko imaš vsega zadosti in lepo sediš pred televizorjem in uživaš. Nekateri imajo raje slednje, drugi pa potrebujemo oboje.

Janez Žalig

Hoala ti, Jatunlluma!

Nemirni duh je v želji po dogodivščinah pripeljal človeka pod vznožja najbolj nedostopnih sten, pod vznožja najvišjih, neobljudenih gora. Malo je vrhov in sten, katerih človek danes še ni premagal. Le še nekaj hladnih ostenij čaka na osvajačalca.

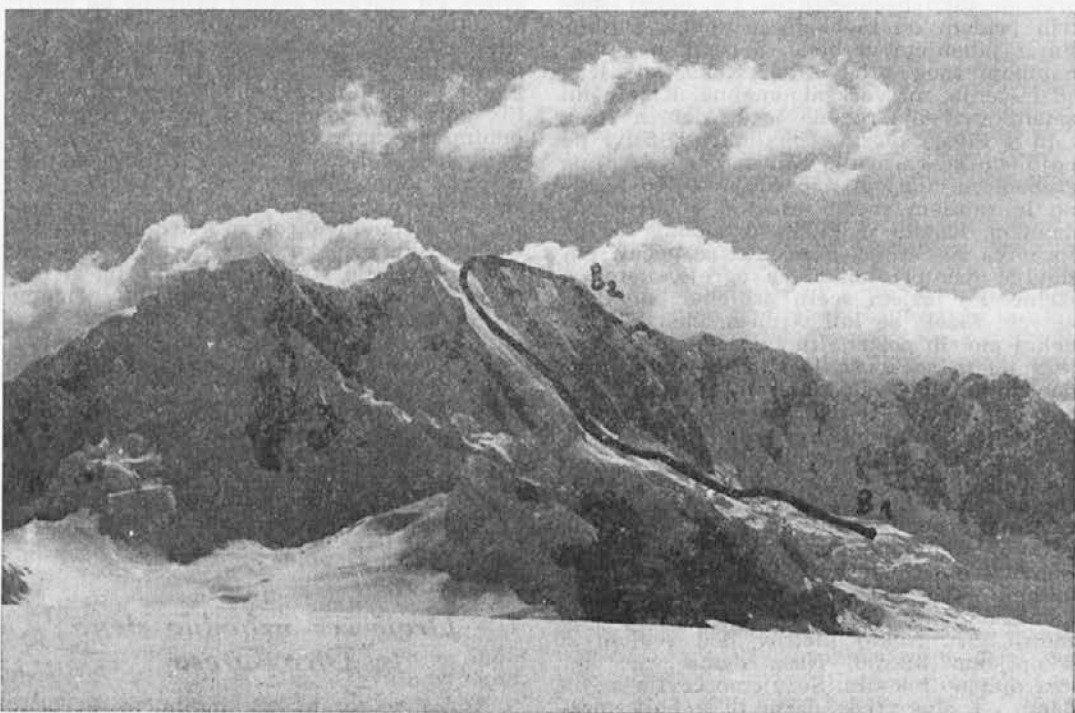
Tudi nas je pripeljalo nekaj podobnega pod bele andske verige. Pod težo nahrbtnikov se potimo proti sedlu. Okrešelj divjih sten, ki se raztezajo med Cayangate IV in Pico Tresom, je že za nami. Kljub temu od časa do časa do nas še prodira bobnenje serakov, ki se podirajo nekje pod vrhom vzhodne stene Kujangate. Ob strugi zamrznjenega ledeniškega potoka iščemo prehode. Pod visečim ledenikom prečimo po moreni v desno na sedlo. Po gazi, ki smo jo že pred dnevom napravili, se opotekaje prebijamo navzgor. Vsakih deset korakov se ustavimo in lovimo sapo, potem pa spet naprej. Kdaj pa kdaj vržemo vso težo s sebe in si privoščimo daljši počitek. Ta monotonijska se ponavlja ves dan. Ob štirih popoldne sedimo izmučeni na vrhu Nina — paraco. Po »walkie-talkiju« se javimo zaskrbljenemu vodji v bazo. Nestrpen nas sprašuje, kako je s fanti v vzhodni steni. Tik pod sedlom zadnjega vrha ugledamo štiri drobne pike. Fantje so uspeli! Čez nekaj minut se tudi sami oglasijo. Po radijskem trikotniku jim čestitamo. Kmalu za tem smo spet »sami«. Preden začnemo sestopati proti sedlu, kjer nameravamo postaviti bivač, še malo postanemo in si ogledujemo mogočno podobo okrog nas. Nikoli še nismo bili v takšni divjini. Vse je orjaško, nekako izvišeno. Zgubljeni smo v belo-sivem prostranstvu. Ob pogledu na greben, ki nas čaka jutri, nas stisne tesnoba.

Silvi in Fižola že sestopata, sam pa še malo postanem in se zazrem v dolino, po kateri že lezejo dolge sence. Vrhovi pod nami se odevajo v sivino. Treba bo za tovarišema. Bivač si izkopljemo na sedlu, ki je zagazeno med dvema piramidama na višini 5700 m. Trda tema je že, ko se stlačimo v šotorček, preden pa nam zavre čaj, sta mimo še dve uri. Poskušam zaspali, pa ne gre. Pesti nas glavobol, ki je stalni spremljevalec na takih višinah. Pregarjamo

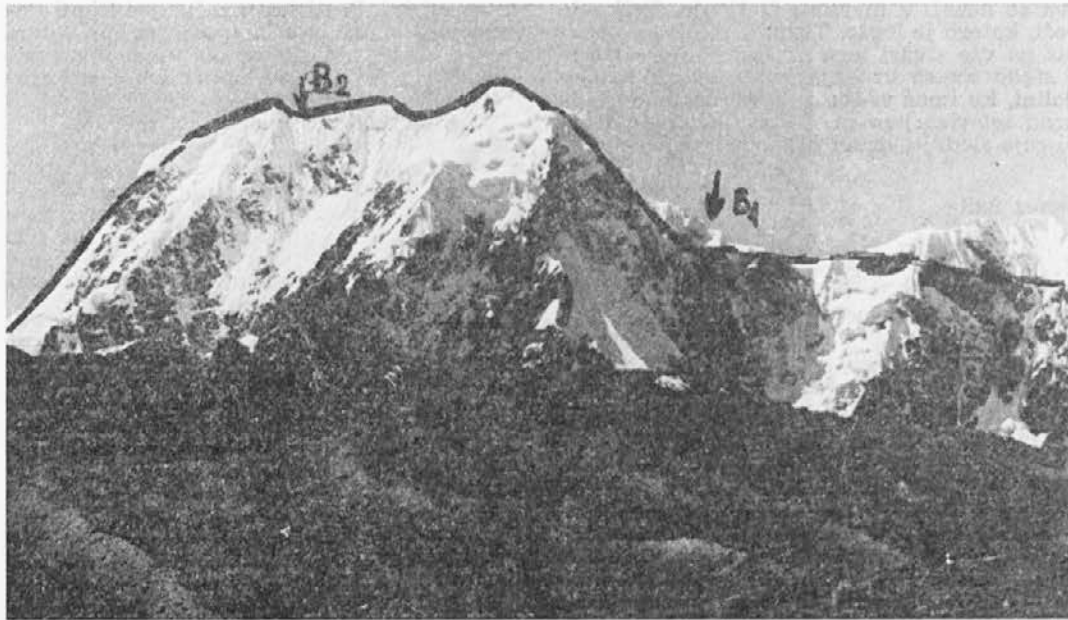
ga z aspirini. Proti jutru začne pritiskati neusmiljeni mraz. Na notranji strani šotora se je nabral srež, ki se ob vsakem premiku usipa za vrat in na obraz. Ob 3. uri zjutraj se že odpravljamo. Da ne bi izgubljali časa, šotor kar pustimo.

Skorjast sneg, ki se na mestih predira, mi pije kri, ko se pomikamo proti steni. Navežemo se na dvojno devetmilimetrsko vrv. Pri navezovanju nas pošteno zazebe in še dolgo potem ne moremo zagreti rok. Ob zori smo pri krajni počti. Vrhovi šesttisočakov so že ožarjeni, okrog nas pa je še zmeraj neprijetna sivina in nečloveški mraz. Na levi se poganja v nebo oster greben, s katerega visijo na vzhodno in zahodno stran previsne opasti, ki so povsem v nasprotju z zakonom o težnosti. Ob robu grebena se dviga strma ledena visina, ki jo na mestih pretrgajo previsni seraki. Če se ne utrga kakšna opast, ali podre kakšen serak in uredi stvar po svoje, bomo v šestih urah na prvem vrhu. Pot nam zapre nekakšen viseči ledenik, preprečen z razpokami najrazličnejših mer. Precej nas utrudijo, preden prispemo na snežni pomol, ki nam nudi prostor za počitek. Sonce se je že uprlo v opasti nad nami. Mimo nas od časa do časa prileti kakšen ledeni izstrelek. Nedvomno zato, da bi se bolje vživeli v vzdušje ledeniških sten. Ledena visina, ki se boči nad nami, se čedalje bolj upira. Vodstvo prevzame Fižola. Ker nas priganja čas, s Silvijem plezava hkrati. Plezamo tekoče, klinke uporabljamo le za varovanje, veliko pa si pomagamo s cepini. Dereze škrtajo po ledu, telo je napeto do konca, garamo kot avtomati. Dokaj hitro se vzpenjamo. Pod vrhom strmina nekoliko popusti. Vrh je ena sama opast, zato si ne upamo vsi hkrati nanj. Prizor, ki se mi odpre na višini 6000 m, je veličasten. Zavzet ogledujem kolone špirov, ki se v krogu vrstijo okrog nas. Izstopa Kajangate z razbitimi grebeni in posut z opastmi. Nedvomno je eden najtežjih vrhov v tem okolišu. Od časa do časa se v njegovih ostenjih podre kakšen ledeni steber. Še dolgo potem, ko vse potihne, rahlo s pogledom spremljam oblak prahu, ki ga vrtinči puh plazov.

Na prvi pogled dolg greben, ki ga moramo še premagati, ne obeta nič dobrega. Na vzhodni strani je napredovanje nemogoče. Pot nam zapira previsna opast, zato preizkusimo na zahodni. V tegu vrvi prečim tik pod previsnim serakom. Pri tem prečanju mi delajo velike težave žlebiči, ki spominjajo na bob stezo. Preden se skobacam iz enega v drugega, sprožim v dolino nekaj kubikov snega. Ob krušljivem, votlem ledu pa imam občutek, da bom postal eden od tekmovalcev na tej bob stezi. Po izpostavljeni prečki pridem do poševne police,

Jugoslovanska smer v deviški vzhodni steni Pico Tresa

Prečenje treh šesttisočakov Jatunhume

kjer varujem tovariša. Kri pijočih žlebičev pa je še nešteto. Na greben še zmeraj ne moremo, zato prečimo dalje. Led postaja trd, na mestih črn. Večkrat si moram s cepinom izkopati stop, kajti na konicah derez v takih višinah ne gre brez počitka. Da se počutim bolje, pa zabijem še kakšen klin. Za enim od stebrov zagledam majhno sedlo, do katerega vodi strm, kakšnih 15 m dolg žlebič. Zaradi krajše poti do grebena se odločim za ta žlebič. Ko pričenem plezati, imam občutek, da se bo vse skupaj podrlo. Ob vsakem udarcu nog se žleb strese; pod menoj je vse votlo. Še dobro, da pristov na nogi še od včerajšnjega mraza ne čutim več. Včasih me zbode v palcu, ki je udarcem najbolj izpostavljen. Po nekaj metrih postane led mehkejši, skoraj krušljiv. Kakšna 2 m pod sedlom začnem s cepinom odstranjevati napihan sneg. V mečih in prstih na rokah so me začeli grabiti krči. Z zadnjimi močmi se skobacam na greben. Desno nogo imam nad vzhodno, levo pa nad zahodno steno in lovim sapo. Preden pridem na ploščad ob grebenu, moram odstraniti še veliko snega, ki brez glasu izginja v dolino. Prijatelja sta kmalu za menoj. Po visečem platoju, ki se zaključuje nad previsno steno, pridemo do ostrega grebena, nazobčanega kot žaga. Kot vrhovodec počasi napredujem in lovim ravnotežje. Pod nogami sta obe dolini. Koliko še človek upa, če ima občutek, da je varovan, pa čeprav še tako nezanesljivo. Po nekaj metrih pridem do mehkejšega snega. Poskusim z jahanjem grebena. S cepinom čistim napihani sneg pred sabo. Roka, utrujena od čiščenja, mi večkrat omahne. Kmalu mi zmanjka vrvi. Grebena je še dobrih 10 m, zato s Fižolo plezava oba hkrati, Silvija pa naju skuša varovati. Kot pajka visiva na grebenu in ubrano napredujeva. Ko končno le zabijem snežni klin, si pošteno oddahnem. Kmalu je Fižola pri meni, čez pa spravi še Silvija. Sonce, ki se počasi poslavja, nas pri malici še ogreje, nato pa izgine. Po lažjem svetu pridemo pod drugi vrh. Fižola se loti strmega žleba, ki po nekaj metrih postane navpičen. Led v njem je votel in se krči. Dobra ura mine, preden ga zdela. Iz žleba se čuje škrtanje derez, kup sočnih kletvic, od časa do časa pa mimo prifrči zajeten kos ledu. Ko sem prišel na vrsto, se je mračilo, Silvija pa je plezal že v temi. Ob soju čelnih svetilk nadaljujemo vsi hkrati. Okrog osmih zvečer smo na drugem vrhu. Izžeti od prestanih naporov sedimo na nahrbtnikih in se javljamo v bazo. Tovariši nam čestitajo, Rok pa nam opiše sestop, saj se v temi ne znajdemo najbolje. Tako pridemo pod tretji, zadnji vrh. Nekaj metrov pod sedlom si izkopljemo luknjo. Nase damo vse, kar ima duh po tekstilu. Sezujemo čevlje in jih damo v spalne vreče, da ne bi še bolj zmrznili, noge pa v nahrbtnike. Zlezemo v spalne vreče. Silvijeva je tako velika, da lah-

ko spiva v njej kar oba. Tako je bilo še bolj toplo. Ko se namestimo, pričnemo kuhati. Zaradi višine in mraza gorilnik zelo slabo gori. Preden se sneg spremeni v vodo, mineta dve uri, zavreti pa ne utegne, ker smo preveč žejni. Čas počasi mineva. Vmes poslušamo glasbo iz baze. Rok je napovedovalec: »Tukaj najvišji studio na svetu. Poslušate nočni program.« Prijetni toni nas kmalu uspavajo. Ponoči se večkrat zbudim. Po mečih me prijemljejo krči in spet je tu glavobol. V prsih me tišči, v grlu pa peče. Imam precej časa za razmišljanje o lepota alpinizma. Proti jutru mi celo uspe zaspati. Ob deveti uri se odpravimo naprej. Na sedlu najdemo čokolado, ki so jo tovariši pustili za nas. Z veseljem jo pospravimo.

Po dveh raztežajih smo na tretjem, najvišjem vrhu. Na toplem soncu počivamo in si grejemo premrle ude. Pogled se mi sprehodi po vrčasih okrog nas. Obstane mi na grebenu, po katerem smo prigazili do sem. Premagan je, čeprav težko. Noben dosedanj vzpon ni zahteval od mene toliko telesnih in duševnih moči. Zdelo se mi je, da je bilo to nekaj popolnoma drugega od vsega, kar sem doživel doslej v gorah.

Na vrhu naredimo nekaj posnetkov. Kmalu nato pa začnemo sestopati. Pot nam zapre previsni serak. Ob njegovem robu pridemo do sidrišča, ki so ga pripravili prijatelji. Njihovo vrv sprostimo in vstavimo svojo. Po zračnem spustu pridemo na manjši serak. Za sidrišče uporabimo še zadnje snežne kline; po 15 metrih stojimo pod previsnimi seraki. S Silvijem zvijava vrvi, Fižola pa greje zmrznjeni kompot. Brez volje sedimo na soncu in si gasimo žejo z ledenimi svečami. Ob misli na sestop postanem slabe volje. Na strmih lediščih se precej zamudimo. Večkrat me je imelo, da bi se usedel na zadnjo in se odpeljal v dolino. Po žlebovih okrog nas nenehno ropoče. Opoldanska pripeka je na višku. Večkrat zaidemo v zelo strme dele, tako da si moramo sekati stope. Pozno popoldne pridemo do majhnega pomola, kjer se stena končuje.

Prepojeni s spomini na plezanje smo zrl v čudovite, mogočne verige, obdane z bleščečim snegom.

Ob pogledu na preplezane grebene nam je bilo toplo pri srcu. Zares je bilo to nekaj posebnega. Da lahko utrgaš rože, ki cveto na mejah skrajnosti, je potrebno veliko tvegati. Mi smo. Hvala ti, Jatunhuma!

Igor Radovič

Proič čez ozhodno steno Pico Tres

Visoko v gorah, na majhnem grebenu pod previsno steno, nas je ujela noč. Utrujen od celodnevne hoje po ledenikih in

groblijah smo se stlačili v majhen rdeč šotor. Tiho smo ležali. Spominjal sem se prehojene poti, svojih prvih vzponov in majhne domače stene, ki mi je odkrila vrline alpinizma, ki je v meni predramila intimne želje, mi pokazala pot k intenzivnemu doživljanju narave in potešila prebujeno željo po preizkušanju samega sebe, po pustolovščini, tveganju in doživetju. Postal sem alpinist.

Zjutraj smo še v temi zapustili rdeči šotorček, ki je osamljen pričal o nočnih obiskovalcih še nekaj dni. Zopet se je v meni prebudila tista prijetna negotovost in napetost, ki človeka žene v preizkušanje svojih moči, v premagovanje in spoznavanje neznanega in v občutenje zadovoljstva in sreče po storjenem dejanju.

Še negotovih korakov smo se spuščali po strmih in poledenem žlebu pod steno, napeti prečili pobočja pršnega snega nad lednim slapom, se umikali padajočemu kamenju in koščkom ledu, hiteli po strmih kuloarju pod grozečimi seraki in premagovali strah, zabijali ledne in snežne kline v prhek led, stali na konicah derez v strmini in zaupali prijatelju na drugem koncu vrvi, utrujeni gazili proti sedlu globok sneg ter pod vrhom preplezali še kratek, toda težek ledni skok.

Prvič sem stal na šesttisočaku in bil sem srečen. Kako bi tudi ne bil v tem lepem prvobitnem okolju, ko smo v nedotaknjeni steni vtisnili nevidno, a trajno sled, saj sem zmogel dovolj telesnih in duševnih moči in napravil korak naprej na poti mojih želja in ciljev.

Kljub tihemu zadovoljstvu in ponosu ni bilo vriskanja in krikov sprostitve kot na robovih domačih sten. Le še za slabo uro smo imeli dnevne svetlobe in vedeli smo, da nas na severnem grebenu čaka še zračni spust čez vršno kopo, mrzel bivak in zjutraj tvegan sestop čez pas serakov in razpok. Ni bilo besed, le prijateljev objem in solza, ki se je v redkem in suhem zraku posušila prej, preden jo je uzrolo prijateljevo oko. Bilo pa je doživetje in spoznanje, ki je bilo vredno tveganja in bo ostalo, kot bo ostala Jugoslovanska smer v daljnji deželi.

Marjan Lačen

Do sledih inkovske civilizacije

Skrivna reka Urubamba

Vzdolž njenega toka pust gričevnat svet, prekrit s skromno travo in redkimi evkaliptusi, počasi prehaja v vse gostejše in bujno rastje. Suh gorski zrak se vedno bolj meša z vlažnim in težkim tropskim zrakom. Prej skokovita reka se vse bolj počasi in lenobno vali proti ekvatorju. Urubamba, najbolj južni pritok Amazonke! Danes tiho in divjino režeta ozkotirna železnica in prav tako ozka cesta, po katerih se v obe smeri vijeta koloni ljudi. Po zaslugi nekega davnega naroda, neke izgubljene civilizacije, je ta predel zemeljske oble, kamor bi sicer le redko stopila človeška noga, eden najbolj obljudenih delov naše zemlje. Verjetno bi lahko na prste obeh rok prešteli tiste turistične znamenitosti po celem svetu, ki imajo več obiskovalcev kot dolina reke Urubambe, eno izmed svetovnih čudes. Nekaj več kot 100 km te reke, od Cuzca do Machu Picha, je stopilo iz anonimnosti in se zapisalo v veliko uganko, čustva in pribežališče modernih romarjev — turistov. Tudi mi smo med njimi. Bolj ko se pogrezamo v goščavo džungle, bolj skrivnosten postaja svet in naše razmišljanje ter doživljanje bolj poglobljeno. Vsa teža izgubljenih preteklosti začne padati na nas.

Potem, ko so izgubili državo, vladarja in Cuzco, so se Inki zatekli v dolino reke Urubambe. Vendar španski pritisk ni ponehal. Vedno znova so jih odkrivali in potiskali vse globlje po reki navzdol. Vse, kar so odkrili, so Španci sproti uničili; ostajal je le kamen, neuničljivi kamniti bloki, izklesani iz žive skale. Ostalo je ravno toliko, da se danes čudimo in sprašujemo: kako so lahko to naredili? To, kar danes predstavlja ostanki inkovske civilizacije, bi stotisoč delavcev z dleti in kladivi moralo obdelovati do-

brih tisoč let. Toliko odvečnega časa in ljudi pa tudi včasih niso imeli. Kako torej? In zakaj? Tega nihče ne ve. In ravno zaradi tega so inkovske znamenitosti še večja uganika za človeštvo kot npr. egiptovske piramide ali kitajski zid.

Skrivna dolina Inkov se začne z vojaško opazovalnico Pucapucara, ki se dviguje visoko nad dolino in je omogočala celoten pregled nad vhodom v dolino. Njena strategija lega ustreza tudi vsem danes poznanim vojaškim zakonom.

Nato se dolina nadaljuje s Tambomachayem, često imenovanim kopališče Inkov, ki leži nad naravnim vrelcem. Kakor vseskozi, smo se tudi tukaj držali napotkov za tuje v Peruju. Le ti pravijo, da v Peruju, kot tudi v celotnem tropskem področju, ni najbolje piti vode, ker telo ni odporno proti posebnim vrsti ameb. Ena redkih, pravzaprav edina izjema pa je Tambomachay. Poizkusimo, pijemo; posledic ni, voda pa je zares dobra. Že tukaj so izpolnjene vse tiste velike želje z gora, ko smo ob veliki žeji sanjali o domači studenčnici.

Tambomachay je lep primerek izredno dobro ohranjenega inkovskega gradbeništva. Zelo nazorno lahko tukaj vidimo, kar piše v vsakem turističnem vodiču o Peruju: »Inki so gradili brez cementa, malte oziroma njim podobnih materialov. Kamni so tako tesno sestavljeni, da med njih ni mogoče potisniti nožev konice.« Poizkusimo prav z vsem. Na vse načine želimo najti razpoko med dvema kamnom, pa je ni. Da, razpoke ne najdemo, kot da bi bila zalita z malto. Pa dobro vemo, da ni. Kamni na vseh stebrih se kar zlivajo drug v drugega. Vedno manj smo prepričani, da bi te gladke mojstrovine lahko naredila človeška roka z dletom. Nasa razmišljanja so vedno bolj usmerjena v tisto neznano silo, ki je verjetno oblikovala te skalne monolite in se lahko primerja le z današnjim laserjem.

Za sprostitvev in spremembo je naslednji cilj na naši turistični poti Pisac. Pisac je manj pričevanje inkovske preteklosti temveč bolj živa podoba nekdanjega in sedanjega inkovskega življenja. Na njegovem svetovno znanem trgu se trgovanje danes odvija tako, kot se je pred petsto leti in prej. Prevladujejo kmetijski pridelki, najrazličnejši izdelki iz lamine in alpakine volne oziroma kože, ter pestri izdelki prave domače ročne umetnosti. Trg je pisan, živ, resnično čisto indijanski. Španske besede skoraj ni slišati, temveč samo kečuansčino. V nam popolnoma nerazumljivem jeziku poteka trgovanje s svojimi zakonitostmi, ki jih tudi ne razumemo popolnoma. Seveda pa je tudi sem že prodrli turizem in se zna še tako prvobiten Kečua v trenutku prilagoditi tudi trgovanju z Evropejcem, če le vidi, da je ta res mislil kaj kupiti. Mi žal nismo ravno med tistimi tako imenovanimi velikimi kupci. Predolgo smo že v Peruju, da bi si lahko privoščili kaj velikega. Seveda pa s trga v Pisacu nihče ne odhaja brez spominka.

Počasi se vzpenjamo po več kot dva metra širokih stopnicah, ki vodijo zložno proti visokemu vrhu. Seveda to včasih niso bile stopnice, temveč žitne terase, na vrhu njih pa je stala mogočna utrdba Ollantaytambo. Potem ko so se umaknili iz Cuzca, so Inki na tem mestu ustanovili svojo prestolnico. Trajalo je nekaj več kot petdeset let, da so tudi do sem prišli Španci. Seveda pa je Ollantaytambo stal že prej, kot tempelj, posvečen soncu — očetu vseh Inkov. Največja znamenitost tega templja, pozneje prestolnice Inkov, je centralni žrtvenik. Žrtvenik sestavlja šest marmornatih monolitov, od katerih vsak tehta nič več in nič manj kot petsto ton. Monoliti so združeni z inkovsko, »laserko« natančnostjo; čisto blizu moraj priti, če hočeš videti, da jih je šest in ne eden. Mimogrede pa še to, da ti monoliti stojijo na precej visokem in strmem hribu, najbližje je najdišče s takšno kamnino pa je oddaljeno več kot trideset kilometrov. Zakaj in kako so spravili te monolite sem?

Machu Picchu (Maču Piču), stari vrh; že beseda je dovolj, da si predstavljamo panoramo porušenega mesta, dvignjenega visoko v hrib, s temno zeleno panoramo džungle v ozadju. Mesto, kamor nikoli ni stopila španska zavojevalska noga. Skrit predel, ki

vse do leta 1911 nihče ni vedel zanj. Tega leta je Machu Picchu odkril severnoameriški profesor z yalske univerze Hiram Bingham ter tako iztrgal iz anonimnosti zadnjo veliko skrivnost človeške zgodovine. Iztrgal jo je iz anonimnosti, ni je pa razkril. Nihče je do danes še ni razkril! To inkovsko mesto je še vedno skrivnost. Ali je bila to zadnja inkovska prestolnica pred dokončnim umikom v Amazonkino porečje? Ali je bila to astronomsko raziskovalna postaja? Ali je bil to samo tempelj, posvečen soncu, najvišjemu inkovskemu božanstvu?

Naj bo tako ali drugače. V poznih popoldanskih urah se z minibusom počasi dvigujemo po serpentinasti cesti Hiram Bingham iz vlažne doline Urubambe, vse do višine 2440 m. Verjetno smo v celotnem našem bivanju v Peruju samo gore pričakovali s takšno nestrpnostjo kot Machu Picchu. Kmalu bomo stali pred veliko zanimivostjo in skrivnostjo. Sami si bomo morali razlagati in razložiti resnico te podobe. Objektivne resnice ni.

Kolone polnih avtobusov, ki se vračajo v dolino, nas srečujejo. Gor ne gre nihče razen nas. Ob petih popoldne se vrača zadnji avtobus, nato je treba v dolino peš, dve uri. Toda če želiš videti in doživeti Machu Picchu, na katerem ni več ljudi kot kamnov, je to edini način.

Ko prispemo na Machu Picchu, je ta še precej poln svetovne turistične mešanice in jo zato takoj mahnemo naprej na impozantni vrh, imenovan Wayna Picchu, ki se dviguje nad Machu Picchom. Po nekih neuradnih statistikah se na ta vrh povzpne le nekaj manj kot 5% vseh obiskovalcev Machu Piccha. Ko pa smo na njem, ugotovimo, da je teh pet odstotkov obiskovalcev lahko dojame Machu Picchu v celoti.

Pod nami leži največja inkovska mojstrovina, mesto na nebu, kot pravijo: mesto s sončnim templjem, kraljevo palačo, astronomskim koledarjem, kondorjevo jamo, poljedelskimi terasami, ulico vodnjakov, zapor in drugim. Divja dolina Urubambe je onemogočila Špancem, da bi odkrili Machu Picchu in s tem omogočila, da lahko danes dokaj dobro proučujemo inkovsko gradbeništvo in socialne zakonitosti. Machu Picchu namreč niso razvaline neke preteklosti, temveč je to celo mesto, s celimi kamnitimi stavbami, katerim manjkajo le strehe. Celotna podoba spodbuja k razmišljanju, kot da se je življenje tukaj ustavilo včeraj. Kot da bo iz te ali one hiše vsak čas stopil kakšen stari Ink. Tukaj življenje pred sto leti ni umiralo počasi, temveč je bilo prekinjeno naenkrat. Zakaj? Ali zaradi množične morilske bolezni? Ali zaradi neznane nenadne odselitve celega naroda? Porodi se nam zanimiva asociacija, da je še en takšen kraj na svetu, kjer je bilo življenje nenadno prekinjeno in nato pred nekaj desetletji ponovno odkrito: Pompeji, ki jih je za skoraj dve tisočletji pokrila lava, prah in pepel. Sedaj, ko so odkriti, nam omogočajo proučevati rimljanske zakonitosti življenja.

Naša predstava o tem skrivnostnem kraju postaja vedno bolj zaokrožena in celovita. Vedno bolj vidimo na tem mrtvem kraju ubrano življenje, resno znanstveno raziskovanje, krvave žrtve mladih deklet, posvečenih soncu. Marsikaj začnemo razumeti, kar bi bilo brez tega konkretnega opazovanja nemogoče. Po drugi strani pa se kopicijo nerešena vprašanja, ki jim ni konca, pa tudi če bi bili celo večnost na tem kraju: kako so v tej dolini nahranili deset tisoč ljudi, od kod toliko gradbenega materiala, kako so napravili pretočne vodovode, ki bi še danes zagotavljali vodo, če bi jih malo popravili, kako so v navpičnih stenah Wayna Picchu zgradili lunin tempelj in terasaste prehode, kako so lahko na gladki skalni plošči z ostrim zobom določali časovne zakonitosti. To in še marsikaj drugega nas spontano sili v dänikenovsko razmišljanje. Toda tudi to so samo hipoteze, brez možnosti dokončne spoznavne.

Mrači se že in Machu Picchu postaja še bolj skrivnosten, ko ga zapuščamo. Po ozki stezi, z mačetami vsekani v goščavo, se spuščamo v dolino. Od časa do časa se kdo obrne, korak zastoji in pogled zastane v temnih kamninah nad nami. Nihče ne spre govori, naša občutja pa so verjetno podobna.

Jezero Titicaca

Peru — v marsičem dežela skrajnosti in težko razumljivih razsežnosti in višin. Kljub temu, da se potikamo po njem kot hribovci že več kot mesec dni in sedaj že nekaj dni tudi kot turisti, nas vedno znova preseneča z novimi zanimivostmi.

Tako tudi današnja vožnja z vlakom, kljub temu, da po celotnem dnevu postane kar nekoliko dolgočasna, ni nekaj vsakdanjega. Verjetno se nikjer drugje na svetu, kot le tukaj, ne moreš z vlakom dvigniti na 4319 m ter se nato dolge ure voziti na višini 4100 m. Ko že misliš, da te planote, imenovane Altiplano, med perujsko in bolivijsko mejo ne bo nikoli konca, se začne vlak počasi spuščati.

3800 m — jezero Titicaca, najvišje plovno jezero na svetu; pa tudi najbolj skrivnostno in nenavadno jezero na našem planetu. 8300 kvadratnih kilometrov vodne površine, ki že mnoga leta razburja raziskovalni duh znanstvenikov in buri domišljijo bolj ali manj slučajnih obiskovalcev. Kljub mnogim raziskavam in najrazličnejšim poizkusom jezero Titicaca še vedno ostaja velika uganika človeštva. Čeprav naši nameni niso niti najmanj raziskovalni, pa tudi naša domišljija po 30 dneh bivanja v gorah ni nič kaj pestra, se nam med vožnjo po jezeru sama po sebi pojavljajo vprašanja, ki smo jih nekoč slišali ali prebrali:

— zakaj živi na jezeru Titicaca najstarejša etnična skupina v južni Ameriki, imenovana Urosi,

— zakaj so ti Indijanci ustvarili svoje domove na plavajočih otokih, ki so jih zgradili sami iz trstike in kaj podobnega sodobnemu človeku ni poznano,

— zakaj so njihove anatomske značilnosti presenetljivo podobne prebivalcem Male Azije in bližnjega vzhoda,

— zakaj gradijo enake čolne, iz enakega materiala, enake oblike in z enako tehniko, kot to počno ob rekah Eufrata in Tigrisa,

— zakaj živijo v tem jezeru tako čudne vrste rib, ki jih ne najdemo v nobenem drugem jezeru,

— in zakaj je konec koncev tukaj sploh jezero, ko bi vendar morala biti po vseh nam poznanih naravnih in logičnih zakonih gora.

Nobenega od teh zakajev nam ne uspe razvozlati, ko stojimo na enem izmed plavajočih otokov in se nam tla pod nogami nevarno izpodmikajo. Ničesar ne opazimo tukaj, kjer si morajo ljudje še tla pod nogami zgraditi sami, kar bi omogočalo lahko in lepo življenje. Verjetno za njih, ki so vsak dan tukaj, ni dovolj temna modrina jezera, a šopi zelene trstike, ki rahlo valovi v gorskem vetru in zlato rumeni čolni, ki počasi a vztrajno prebadajo spokojno jezersko gladino. Za nas je zadovoljstvo ob lepoti pogleda in doživljanja popolno.

Inti Raymi

Inti Raymi — praznik sonca, s svojim bistvom izgubljen v mejah preteklosti sive davnine inkovske civilizacije. Danes svetel lesk inkovske nostalgije za izgubljenim kraljestvom, močjo in vero.

Inti Raymi — praznik sonca, praznik sinov sonca — inkovskih vladarjev, praznik vseh Inkov: zato, ker je bilo sonce za inkovski svet začetek in konec življenja, ker je sonce izvor svetlobe in toplote. In iz njegove svetlobe je bilo vzeti sedem mavričnih barv za simbol inkovskega kraljestva. Sonce je podarilo svoje sinove Inkom za njihove vladarje, ki so bivali na Ausangatu, Pachatusanu, Salquantayu in Wanakauriju, na šest tisoč in več metrov visokih snežnikih, ki z vseh štirih strani obdajajo in varujejo Cuzco, prestolnico Inkov. Tisoč in tisoč let so se skozi bogato, a danes megljeno, inkovsko mitologijo vrstili inkovski vladarji, od prvega sina sonca Pachacamac, do prve bolj ali manj zgodovinske dokazane osebnosti Manco Capaca, ustanovitelja danes vidne, pred 4000 leti od Špancev krvavo in grobo uničene inkovske civilizacije.

Inti Raymi se začne s poklonitvijo Cuzcu, po prepričanju Inkov, središču sveta. Cuzcu se poklonijo predstavniki vseh Inkov, kjer-

Indijanski večnamenski jam

koli v Peruju ali Južni Ameriki še živijo. Poklonitev nato preide na glavnem trgu Cuzca, plazi de armas, v prikaz značilnosti posameznih krajev in v vsesplošno zabavo.

Naslednji dan se več desetisočglava množica z inkovskim vladarjem na čelu na posvečenem kraju Cuzca — Sacsayhuaman — želi približati očetu Inkov — Soncu.

Z zlatim kelihom v roki se vladar Inkov, sin sonca, obrne k svojemu očetu:

Pij iz moje roke, sončni oče,
pij iz moje roke, oče Inkov,
pij iz moje desne roke za tvoj veliki praznik.

Zbor svečnikov ga dopolnjuje:

Oh, oče sonce, ti, ki osvetljuješ svet,
ti, ki daješ življenje zemlji,
vdihni svetlobo, ki bo večno gorela v tvojih templjih.

Nov skrivni ogenj bodo čuvali device sonca. Če bodo vojne, bolezni, ne oklevaj, ne dovoli, da bodo srca ranjena.

Po večurnem slavnostnem obredu, v katerem se menjuje velika množica v prošnji in molitvi, se na koncu vladar Inkov obrne na svoje ljudstvo:

Sedaj mi pustite, da grem na Koricanchu, k templju svojega očeta sonca, da mu bom vsakodnevno in trajno izkazoval spoštovanje in občudovanje.

Inti Raymi je danes izgubljena iluzija nekih ljudi neke izpodrinjene civilizacije. Španski zavojevalci niso samo pobijali ljudi, uničevali templje, temveč so tudi spreminjali ljudi, spreminjali vero. Danes so Inki kristjani; tudi za njih je sonce izgubilo božjo moč. Ostala pa je prepotrebna, z neznanim izvorom, z neznano močjo, ki vsakemu čistokrvnemu Inku velevala, da vsaj enkrat v življenju v Cuzcu, v popku sveta, na posvečenem Sacsayhuamanu, 24. junija, prisostvuje velikemu prazniku — Inti Raymiju.

Tudi mi smo ta dan tukaj. Med več kot dvestotisočglavo množico Indijancev doživljamo velik praznik. Lepega slovesa od Peruja ne bi mogli doživeti.

Odhajamo. Vračamo se! Za nami ostaja lepa, skrivnostna dežela; z nami gredo lepi spomini, bogata doživetja in veliki uspehi; pred nami pa je domovina, domači, delo, vsakodnevno življenje. Bogatejši smo za mnoga spoznanja, življenje ima za nas večjo ceno.

Marjan Lačen

O odpravi

CILJI ODPRAVE

- vzpon na Nevado Ninaparaco (5830 m)
- prečenje Pico Tresa (6093 m)
- poizkus prvenstvenega vzpona v vzhodni steni P. Tresa
- vzpon na Pachante (5727 m)
- vzpon na Nevado Yanajajo (5592 m)

DOSEŽKI ODPRAVE

- vzponi na vrhove:
- N. Yanajaja (11 pristopov) — 5592 m
- N. Ninaparaco (11 vzponov) — 5830 m
- Pico Tres (7 vzponov) — 6093 m
- Pachante (5 vzponov) — 5727 m
- Caracol (4 vzponi) — 5560 m
- N. Comercocha (2 vzpona) — 5570 m
- N. Huayruro Punco (2 vzpona) — 5500 m
- Cerro Campana (2 vzpona) — 5400 m
- N. Condor Tuco (2 vzpona) — 5500 m
- C'OJE Punta (1 vzpon) — 5360 m
- vzponi v stenah:
- vzhodna stena P. Tresa — prvenstven vzpon (Jugoslovanska smer)
- (700 m, naklon 60–65°, ocena IV)
- Prečenje P. Tresa — I. ponovitev
- (4 km na višini 6000 m, ocena IV, V)
- južna stena Pachante — prvenstven vzpon (Titova smer)
- (750 m, naklon 70–80°, ocena VI)
- SV stena Pachante (500 m, naklon 55°, 70–75°, ocena IV)
- J stena Caracola (400 m, naklon 60–65°)

ČLANI ODPRAVE:

- dr. Gorjanc Janez, 39 let, zdravnik, zaposlen v bolnici Slovenj Gradec. Član GRS Prevalje, več kot 15 let aktiven hribovec in gorski reševalec, zdravnik odprave.
- Havle Jože, 33, kovinostrugar, zaposlen v železarni Ravne, član AO Ravne, 15 let aktiven alpinist, opravil nad 250 vzponov, udeleženec odprav v Visoke Tatire, Ararat, Prokletije, Pireneje; pomočnik vodje odprave.
- Kolar Rok, 21 let, študent strojništva, član AS Prevalje, opravil 230 vzponov (severna stena Matterhorna, severna stena Lyskamma)
- Lačen Marjan, 33 let, specialni pedagog, zaposlen v ZDUM Črna, več kot 15 let planinskega delovanja, opravil nad 200 vzponov, udeleženec odprave na Ararat, Prokletije; vodja odprave.
- Lupša Silvester, 27 let, zidar, zaposlen v rudniku Mežica, član AO Črna, opravil

čez 90 vzponov (severna stena Matterhorna), udeleženec odprave na Norveško.

— Mihev Stanko, 23 let, elektrotehnik, zaposlen v železarni Ravne, član AO Ravne, opravil 180 vzponov

— Pušnik Franc, 24 let, ključavničar, zaposlen v železarni Ravne, član AO Ravne, opravil 150 vzponov (Hiebelerjeva v Lyskammu)

— Radovič Igor, 29 let, psiholog, zaposlen v bolnici v Ormožu, član AO Črna, opravil 90 vzponov, udeleženec odprave na Norveško.

— Savelli Milan, 29 let, trgovski poslovodja, zaposlen pri Merxu v Črni, član AO Črna, 10 let aktiven hribovec in organizator, član odprave na Norveško; snemalec odprave

— Žagar Zdenko, 26 let, zidar, zaposlen pri rudniku Mežica, član AO Črna, opravil 115 vzponov, udeleženec odprave na Norveško.

— Žalig Janez, 22 let, električar, zaposlen pri Instalaterju, Prevalje, član AO Ravne, opravil 170 vzponov (severna stena Lyskamma)

KRONOLOGIJA ODPRAVE:

18. 5. odhod odprave z avtobusom in kombijem do Celovca; z vlakom do Basla

19. 5. Let Basel—Lima, z vmesnim postankom na srednjeameriškem otoku Quadalupe

20.—21. 5. Urejanje aranžmaja Cuzco — bazni tabor, vzpostavitev stikov z dopisništvom Tanjuga, zbiranje dodatnih informacij o Cordilleri Vilcanoti. Nakup in pisanje pozdravnih razglednic, prijava odprave na jugoslovanski ambasadi.

22. 5. Let Lima—Cuzco

23.—24. 5. Nabava hrane, urejanje transporta za bazni tabor

25. 5. S kamionom iz Cuzca, preko Urco-sa, Ocangata do H'Tinki

26. 5. Pohod proti bazi s 36 konji, (od H'Tinki do Pachante)

27. 5. od Pachante do baznega tabora ob jezeru Ticia cocha (4800 m), postavitve baznega tabora.

28. 5. Radovič, Žagar, Žalig; vzpon na Nevado Yanajaja (5592 m)

— Savelli, Pušnik, Lupša; ogled terena po ledeniku Jatunhuma

29. 5. Kolar, Žalig, Lačen, Savelli, Radovič, Žagar, vzpon na Nevado Ninapararo (5830 m)

— Gorjanc, Havle, vzpon na N. Janajaja

30. 5. Lupša, Mihev, Pušnik, vzpon na N. Janajaja

31. 5. Kolar, Mihev, Radovič, Žagar, pod vzhodno steno Pico Lačen Tresa, Savelli, vzpon na N. Janajaja

1. 6. Kolar, Mihev, Radovič, Žagar, v vzhodni steni Pico Tresa (prvenstven vzpon v vzhodni steni — Jugoslovanska smer)

— Lupša, Žalig, Pušnik, pod JV steno Pico Tresa

— Gorjanc, Havle; vzpon na N. Ninapararo

2. 6. Kolar, Mihev, Radovič, Žagar; sestop po severni steni Pico Tresa

— Lupša, Žalig, Pušnik; prečenje Pico Tresa

— Lačen, Savelli; ogled po ledeniku Jatunhuma

3. 6. Lupša, Žalig, Pušnik; sestop s prečenjem po severni steni Pico Tresa

— Savelli, Gorjanc, Havle; po ledeniku Jatunhuma (naproti sestopajočim)

— Kolar; v Okongate (nakup sveže hrane)

4. 6. Kolar; v Okongatu (nakup hrane)

— Mihev; vzpon na N. Ninaparaco

5. 6. Lačen, Gorjanc, Havle; ogled terena v dolino Yampamayo

6. 6. Gorjanc, Havle; iskanje pristopov na vrhove vzhodne Vilcanote

— Lačen, vzpon na Yoje Punta (5360 m)

— Radovič, Žagar, Savelli, vzpon v SV steni Pachante (5727 m)

7. 6. Kolar, Mihev; vstop v južno steno Pachante

8. 6. Kolar, Mihev; v južni steni Pachante (prvenstveni vzpon — Titova smer)

— Žalig, Lupša; vzpon na Huayruko Punco (5500 m)

— Gorjanc, Pušnik; v dolino Jampamayo (nakup sveže hrane)

9. 6. Kolar, Mihev; sestop iz južne stene Pachante

— Žalig, Lupša, vzpon na Cero Campa-na (5400 m)

10. 6. Lačen, Pušnik; vzpon na Comerccho (5560 m)

Žagar, Savelli; pod vzhodno steno Pico Tresa (po šotor)

Lupša, Havle; v Okongate (urejanje vrtnice iz baze)

11. 6. Lačen, Pušnik; vzpon na N. Condor Tucu (5500 m)

Havle, Lupša; v Okongatu

— Gorjanc, Savelli, Žagar, Radovič;

ogledna tura za vzpon na Mariposo

12. 6. Radovič, Savelli, Žagar; pod zahodno steno Maripose

— Kolar; vzpon na N. Yanajaja

— Mihev, Gorjanc, Havle; ogledna tura do Lagune Senco

13. 6. Radovič, Žagar, Savelli; poskus vzpona na Mariposo

— Havle, Gorjanc, Mihev; Laguna Senca, v dolino Jampamayo

— Kolar, Žalig; vzpon v južni steni zahodnega vrha Caracola

14. 6. Urejanje baze, priprava za odhod

15. 6. Odhod iz baznega tabora (15 ko-njev) do Pachante

16. 6. Sestop od Pachante do H'Tinki

17. 6. S kamionom od H'Tinki prek Okongata do Cuzca

18. 6. Pošiljanje telexa v Jugoslavijo in telefonskih poročil v Limo (Tanjug)

19. 6. Z vlakom Cuzco — Sicuani — La Raya (4319 m) — Puno

20. 6. Titicaca; ogled plavajočih otokov Urosa

21. 6. Puno — Cuzco

22. 6. Ogled inkovskih znamenitosti: Cuzco, Sacsayhuaman — Qenko — Puca-pucara — Tambomachay — Pisac — Uru-bamba — Ollantaytambo — Cuzco

23. 6. Ogled Cuzca: narodnega arheološkega muzeja, zgodovinskega muzeja, katedra-le itd.

24. 6. Ogled Inti Raymija, ceremoniala največjega inkovskega praznika, posvečene-ga bogu soncu

25.—26. 6. Izlet na Machu Pichu in Aquas Calientas

27. 6. River Running (Vožnja s čolnom po Rio Urubamba)

28. 6. Urejanje opreme za odhod

29. 6. Let Cuzco—Lima

30. 6. Urejanje formalnosti: rekonfirmaci-ja letalskih vozovnic, prijava na jugoslo-vanski ambasadi

1. 7. Ogled Lime

2. 7. Let Lima—Pariz

3.—4. 7. Pariz—Basel: avtobus Basel—Celovec: vlak

Celovec—Ravne (ČRNA)

Dr. Janez Gorjanc

Zdravniško poročilo

1. Priprave:

a) Vsi člani odprave so bili pred odhodom pregledani. Napravljene so bile laboratorijske preiskave, rentgensko pregledana plju-ča in srce ter napravljen EKG

Na podlagi teh pregledov je bilo pri vseh članih ugotovljeno odlično zdravje. Pripom-ba je bila le na dva klinična pregleda srca, za katera pa je specialist kardiolog menil, da gre za tako imenovano trenirano srce.

b) Opravljena so bila zaščitna cepljenja proti tetanusu, rumeni mrzlici, tifusu in paratifusu ter malariji.

Reakcij na cepljenje ni bilo, razen zmer-nih bolečin na roki po cepljenju proti ru-meni mrzlici.

Opremo zdravnika je oskrbela splošna bolnišnica Slovenj Gradec. Embalarana je bila v treh lesenih zabojih, tako da je bila enakomerno razdeljena, kolikor bi se izgu-bili posamezni kosi. Eden od zabojev je bil prirejen za transport na hrbtu.

2. Obolenja in poškodbe med odpravo:

Med pristopom in med bivanjem v baz-nem taborišču ni bilo črevesnih infekcij. Menimo, da je temu bistveno pripomogel hi-giensi režim uživanja hrane in splošni hi-

gienski ukrepi (posebno pomembna je do-slednost pri uživanju sadja in pitja vode).

Med vračanjem so se pojavile pri posa-meznih članih odprave prebavne motnje. Vzrok za to je bil verjetno v popuščanju higienskega režima, pa tudi to ni gotovo. Po grobi epidemiološki preiskavi bi se morale pojaviti pri vseh članih odprave in v dru-gačnem poteku.

Čas in program aklimatizacije je bil, po rezultatih sodeč, dobro izbran. V začetku bi-vanja na višini 4800 m (bazno taborišče) so imeli vsi člani odprave netipične znake vi-šinske bolezni (močan glavobol, pomanjka-nje teka in splošno slabo počutje). Po pre-teku nekaj dni in opravljenem programu aklimatizacije so ti znaki izginili.

V dveh primerih se je v baznem taborišču pojavilo vročinsko stanje. V enem primeru je šlo za angino, v drugem pa vzrok tempe-rature ni bilo pojasnjen.

Poškodbe:

— Lažji zvin gležnja

— Naveza pri prečenju Pico Tres je utr-pela lažje omrzline prstov stopal. Isto se je dogodilo pri navezi, ki je opravila plezalni vzpon na Pachanto. Omrzline so se izkaza-le v moteni kapilarni cirkulaciji, z izlivom krvi v tkivo kože in s posameznimi mehur-ji. Zdravljenje je bilo izvedeno v baznem taborišču.

Pri užigu plina v skupnem šotoru je veči-na članov odprave dobila opekline I. stop-nje na posameznih delih obraza. Pri enem pa je opekline zajela tudi globlje sloje ko-že v predelu dlani.

Zdravniško in tudi kirurško pomoč smo nudili tudi prebivalcem, na kar smo mislili že pri sestavljanju opreme. Tako delo se na odpravah vedno izkaže za neizogibno, brez dvoma pa je koristno za zblíževanje s pre-bivalci. Na tak način se hitro in enostavno zmanjšajo človeške razdalje nezaupanja in odpora do tujcev. Člani odprave se med domačini bolje počutijo.

3. Prehrana:

Pretežno količino hrane smo kupili v Pe-ruju. Od doma smo vzeli le jušne koncen-trate, čokolado in rozine. Hrana je bila ve-činoma konzervirana. Kupili smo tudi sve-žo zelenjavo in sadje. Prehrana je bila do-kaj raznovrstna in dovolj kalorična, kljub temu pa so vsi člani odprave izgubili na te-lezni teži. Naša izkušnja kaže, da sta sveža zelenjava in sadje (tudi konzervirani) po-membni pri sestavi hrane, čeprav gre pri tem za probleme transporta in pokvarljivo-sti. Tudi nizka kaloričnost take hrane je po-gosto razlog za nakup minimalnih količin. Menimo, da kaloričnost hrane ne more biti najpomembnejši dejavnik, je le enakovred-n drugim.

Medicinsko opremo trajne vrednosti smo vrnili splošni bolnišnici Slovenj Gradec.

Material, katerega transportni stroški v domovino, bi presegli njegovo vrednost, smo podarili kirurški bolnici v mestu Cuzcu.

Zaključek:

Prijetno je pisati zdravniško poročilo pr-ve koroške alpinistične odprave ANDI 80. Udeležencem odprave se zahvaljujem za zaupanje in čas, ki smo ga preživeli skupaj.

Jože Hvale

Finančno poročilo

DOHODKI

1. Značke in kuponi	153.970,00 din
2. Prispevki PD	25.000,00 din
3. Prispevek ZTKO in TKS	185.000,00 din
4. Prispevki delovnih organizacij	158.000,00 din
5. Prispevki obrtnikov	5.900,00 din
6. Delovne akcije	60.000,00 din
7. Prispevek članov odprave	11.000,00 din
8. Darovani material in usluge	62.000,00 din
SKUPNI DOHODEK:	661.170,00 din

IZDATKI

1. Aranžma Kompas:	515.034,00 din
a) Prevozi oseb in materiala:	
Celovec—Basel—	
Lima—Cuzco—	
Ocongate—Tinki—	
bazni tabor.	
Bazni tabor—	
Tinki—Ocongate—Cuzco.	
Cuzco—Puno—Cuzco.	
Cuzco—Agua	
Caliente—Cuzco.	
Cuzco—Lima—Pariz—	
Basel—Celovec.	
b) Takse — ogledi znamenitosti, poština.	
c) Hrana in prenočišča	
2. Nakup opreme	30.389,00 din
3. Zavarovanje članov odprave	7.370,00 din
4. Izdelava značk in kuponov	45.018,00 din
5. Potrošnja dar. materiala in uslug	62.300,00 din
6. Bančni stroški	800,00 din
SKUPAJ IZDATKI:	660.911,00 din
DOHODKI	661.170,00 din
IZDATKI	660.911,00 din
Razlika med doh. in izd.:	259,00 din

Machu Picchu, velika skrivnost za človeštvo

POROČILO O OPREMI IN HRANI

Skoraj vsa alpinistična tehnična oprema je bila standardna. Sami smo izdelali le votle, od 0,70 m do 1 m dolge aluminijaste snežne kline, snežne lopate malo večjih dimenzij od standardnih in posebne ledne kline.

Vsa puhasta oprema je bila last članov odprave.

Fiksne vrvi smo kupili v Vrvarni Ljubljana, in sicer 11 mm, dolžine 50 m. Skupna dolžina fiksnih vrvi približno 600 m, vendar jih zaradi alpskega stila plezanja nismo uporabili.

Šotore za bazni tabor so nam posodili mežiški in črnjanski taborniki. Za višinski tabor smo imeli dva standardna šotora »Špiki«, ki ju je izdelala tovarna v Jaršah. Za vse

zahtevnejše ture smo uporabljali dvojne čevlje »Makalu«.

Za brezžično zvezo med ekipami smo uporabljali primo-predajne aparate »Sava«, ki nam jih je posodila »Iskra« Kranj.

Zaradi visokih cen prevozov smo upoštevali nasvete prejšnjih odprav v Ande in večino hrane kupili v Cuzcu. Svežo hrano, sadje in zelenjavo pa smo kupovali v bližnjih naseljih sproti.

Izjema so bile le rozine, juhe, čokolada, mandeljni, lešniki in arašidi, to je hrana, ki je tam ni mogoče kupiti.

V bazi smo uporabljali kerozinska gorilnika, ki smo ju kupili v Cuzcu.

Vsem, ki so nam darovali ali posodili opremo, ali so odpravili kakorkoli finančno, materialno ali kako pomagali, se najlepše zahvaljujemo.

proti mestu, kjer imajo harcerji iz Lodža enega izmed tabornih prostorov ob tektonskih jezerih.

V harcerskem taboru

Nekaj kilometrov iz Varšave smo se ustavili pri velikanski bolnišnici, ki se imenuje Center zdravja. V njej zdravijo samo otroke. Zgradili so jo Poljaki s pomočjo drugih držav sveta, tudi Jugoslavije, kot spomenik trinajstim milijonom otrok, ki so umrli v grozotah in genocidu 2. svetovne vojne po vsem svetu, ter še posebej dvema milijonoma in dvesto tisoč otrokom Poljske, ki so bili žrtve nemške okupacije.

To je najlepši in najveličastnejši spomenik, ki bo vedno opominjal, da se grozote svetovne vojne ne smejo nikoli več ponoviti. Center zdravja so odprli ob mednarodnem letu otroka, prve paciente pa je bolnišnica sprejela januarja letos. Center je še vedno v gradnji.

Naprej smo se vozili po lepi ravni pokrajini, posejani s žitnimi polji, pašniki, ki jih obrobja grmičevje, številne breze in borovci. Pozno zvečer smo prispeli v kraj Milomlyn, ki je bil za naše pojme presenetljivo obilen, z značilno herbato (le malo sladkan čaj).

Sprejelo nas je taborno vodstvo. Za nas so bili že pripravljene šotore in vsa oprema. Počitek po večerji se nam je že pošteno prilegel.

Naslednje jutro smo vstali ob sedmih, po jutranjih higienskih opravilih je sledil zajtrk, ki je bil za naše pojme presenetljivo obilen, z značilno herbato (le malo sladkan čaj).

Dopolodne smo spoznali še ostale člane tabornega vodstva, razkazali so nam taborni prostor in objekte. Tu so bili kar trije tabori, najprej tabor klubovcev harcerske organizacije, starih nad 18 let, ki so tvorili skupaj s člani svojih družin; v tem taboru smo bili tudi mi.

Drugi tabor je bil postavljen na jasi pod platnenimi strehami. V njem so prebivali, se učili in pridobivali znanje harcerji od 12 do 18 let. To je bil tabor žeglaže — po naše porečani; — ti harcerji nosijo modre mornariške uniforme z modro baretko.

Tretji tabor je bil tabor harcerjev. Ti so podobni našim tabornikom. Nosijo sivozelene uniforme z vijoličasto baretko. Tabor so postavili na čistini sredi iglastega gozda.

Ogledali smo si zboro — apele na vseh treh taborih. Potekajo podobno kot pri nas: zbor, predaja raportov vodnikov, preštevane, predaja raporta komandantu — po naše taborovodju ali starešini tabora. Sledi pregled in ocenitev šotorov, urejenosti opreme in ležišč. Nato dvigajo zastavo na jambor, pojejo harcersko ali poljsko himno.

Njihova oprema je dokaj dobra, nastanjeni so v šotorih tipa H-10. V vsakem je po 8 do 10 harcerjev, ki tvorijo zastep, po naše vod. Ob šotorih za bivanje so še posebni okrogli šotori za knjižnice, učilnice in predavanja. Tabori so urejeni tako kot pri nas, z jamborom, vhomom, ob katerem je noč in dan vahta — straža. Na oglašni deski je »dnevna zapoved« za ostalimi novicami.

V vseh treh taborih je bilo 180 harcerjev. Zanje in za nas devet so pripravljali hrano v improvizirani kuhinji, ki je bila pod šotorskim platnom, napetim na kovinskih drogih. Kuharice so kuhale na štedilnikih na trda goriva. Hrana je bila nadvse okusna in raznovrstna. V bližini tabora gradijo veliko skladiščno halo — hanger — za spravilo opreme, ter sodobno kuhinjo, kamor bo napeljana tudi elektrika. V taboru elektrike ne uporabljajo, ker trdijo, da to ni harcersko oziroma taborniško.

Sredi osrednjega tabornega prostora sta bila dva visoka jambora. Po raportih in pozdravnih besedah smo prvi večer na taboru — ob petju jugoslovanske himne — dvignili na jambor tudi našo trobojnico s peterokrako zvezdo, ki je prvič zavihrala v tem taboru. Za nami so ob petju poljske himne dvignili harcerji še poljsko zastavo. Zastavi sta vihrali vrh jamborov vse do našega odhoda.

Milan Klemenc
Srečko Jezernik

Taborniki občine Ravne na Koroškem v gosteh pri Harcerjih na Poljskem

Kali sodelovanja

Republiška zveza tabornikov Slovenije je že pred leti navezala stike s sorodno organizacijo — Zvezo harcerjev Poljske. Nekateri slovenski taborniki odredi že več let uspešno sodelujejo z vrstniki na Poljskem. Letos smo se jim pridružili tudi taborniki iz naše občine. Povezali smo se z zvezo harcerjev iz mesta Lodž — sredomestje. Najprej smo si z njimi dopisovali, nato smo se domenili za izmenjavo skupin na letnih taborih.

K nam v goste je prišla delegacija desetih harcerjev. Med nami so bili od 27. julija do 10. avgusta 1980. Deset dni so preživel z nami na letnem taborjenju v Banjolah pri Puli, kjer sta tabornika odreda Ruševca iz Mežice in Koroški jeklarji iz Raven. Na taboru so gostje spoznavali našo organizacijo, navade, običaje, sodelovali so v naših programih usposabljanja in kulturno zabavnega življenja. Zatem so odpotovali v našo občino, kjer so jih sprejeli taborniki odreda Modri encijan s Prevalj in Ruševca iz Mežice. Razkazali so jim znamenitosti naših krajev in jih seznanili z našo organizacijo.

Na Poljsko

Nekaj dni zatem je odpotovala na Poljsko delegacija tabornikov iz naše občine. Sestavljali smo jo: Mirko Vidovšek in Mira Borovnik iz odreda Ruševca, Metod Sonjak, Srečko Uršnik, Srečko Jezernik iz odreda Modri encijan ter Maks Kragelnik, Miran Franc, Milan Ošep ter Milan Klemenc iz odreda Koroški jeklarji.

Odpotovali smo 15. avgusta z avtobusom do Maribora, kjer smo prestopili na vlak proti Dunaju. Potovali smo veselo razpoloženi, šlo je brez zapletov. Na jugoslovansko-avstrijski meji smo naravnali ure na srednjeevropski čas (za eno uro naprej). Malo nas je skrbelo, ali bomo pravočasno prispeli na Dunaj. Nismo namreč vedeli, ali so nam v Mariboru napovedali odhod varšavskega vlaka po srednjeevropskem (letnem) ali po jugoslovanskem času. Imeli smo srečo: vlak proti Varšavi je odpeljal z Dunaja petnajst minut po našem prihodu. Teže se je bilo na ta vlak vkrcati, kajti mi smo imeli veliko prtljage, vlak pa je bil že nabito poln. Vendar smo nekako le strpali nanj naše nahrbtnike in še same sebe. Stali smo kar na eni nogi. Bili smo se že, da nas čaka 16 ur tako neprijetne vožnje. Pa so fantje pričeli iskati prostor. Našli so kupo, rezerviran za obmejne organe — carino, seveda prazen. Po nekaj poizkusih smo ga odprli in se kar udobno namestili v njem.

Na meji med Avstrijo in Češko je vlak stal zaradi carinskih formalnosti cele tri ure. Po številnih pregledih kupeja, naše opreme in potnih listov smo si nekoliko oddahnili.

Mir smo imeli le do ponovne kontrole vozniških listov. Na češko-poljski meji so ponovno pregledovali kupe, našo opremo, potne liste, pozneje spet vozne liste in tako do jutra, ko smo prispeli na Poljsko. Zdanilo se je, nekateri nenaspani, drugi polnaspani in vsi trdi smo se pretegovali po hodnikih vagona, ki je čez noč postal nekako bolj prostoren. Uredili smo se, se oblekli v uniforme ter si uredili opremo.

Nekaj postaj med Varšavo so se nam že pridružili naši znanci — Vladimir z ženo Margarito in Krištof (Vladimir in Krištof sta bila na obisku pri nas). Veselje, da smo se srečali s prijatelji, nam je pregnalo spaneč iz oči. Pričeli smo prepevati domače slovenske in revolucionarne pesmi.

Ob 13.30 smo prispeli na južno postajo Varšave, kjer so nas že čakali nekateri naši znanci.

Dva dni v Varšavi

Z avtobusom smo se odpeljali do hotela »Druh«, kjer smo stanovali med bivanjem v Varšavi. To je dom ali hotel harcerske organizacije; takšne in podobne imajo po vsej Poljski.

Ko smo se uredili in spočili, smo si v spremstvu poljskih prijateljev ogledali Varšavo in njene znamenitosti: središče mesta, moderno železniško postajo, palačo kulture, ki jo je zgradila Sovjetska zveza v letih 1953 do 1955 kot poklon Poljakom v znak prijateljstva med narodoma. Palača kulture je impozantna zgradba s številnimi dvoranami, gledališčem, muzejem, kongresno dvorano, galerijami, kinodvoranami ipd. S terase v 33. nadstropju (palača jih ima gotovo čez 50) smo si ogledali panoramo Varšave, ki je mlado mesto, zgrajeno po vojni ob reki Visli. Je prostrano, s širokimi bulevarji, polno parkov in zelenja. Na nas je napravilo izreden vtis staro mestno jedro z ozkimi ulicami, visokimi zgradbami, z izredno lepo obdelanimi pročelji, s številnimi skulpturami, starim obzidjem, kraljevsko palačo itd. Vse to je bilo med 2. svetovno vojno porušeno, pa so Poljaki na novo zgradili po starih načrtih in slikah.

Ogledovali in spremljali smo tudi vsakdanji utrip in življenje meščanov poljskega glavnega mesta. Varšava ima vse polno trgovin, ki so v glavnem založene s predmeti za vsakdanjo rabo. Prevladujejo živila, tekstil, manj je tehničnih predmetov, precej več pa športne in druge opreme. Alkoholnih pijač v trgovinah ni videti, niti v vseh gostinskih lokalih ne, morebiti zavoljo stavk, ki so se ravno tiste dni razširile po Poljski.

V dveh dneh (od 16. do 18. avgusta popoldne) smo si seveda lahko ogledali le delček življenja in vsakdana v Varšavi, že to pa je na nas napravilo močan vtis.

Z avtobusom smo se odpeljali proti drugí postojanki našega bivanja na Poljskem,

Prvi večer smo imeli čast, da smo mi prižgali taborni ogenj. V imenu delegacije je to opravil Milan Ošep — Beli. Ob prepevanju harcerskih in taborniških pesmi smo si z našimi prijatelji postajali vedno bližji. Premagali smo začetno zadržanost in prepevali še dolgo v noč. Za konec tabornega večera smo zapeli vsem priljubljeno pesem Jugoslavija.

V naslednjih dneh smo spoznavali harcersko organizacijo in njihove navade. Za nas je bilo še posebej zanimivo jadrnanje z jadrnicami po jezeru. Tabor razpolaga s 14 jadrnicami, nekaj so jih celo sami izdelali, ter z nekaj drugimi čolni. Izkušeni »porečani« so nas učili jadralskih spretnosti in nekateri naši so jih kar se da hitro obvladali. Po dveh dneh pa nam je slabo vreme, pričelo je pihati in deževati, prekrizalo načrte »jadrnalne šole«. Nekateri pa se niti pred močnimi nalivi in vetrom niso vdali.

Slabo vreme smo imeli pet dni. Prebili smo jih večinoma v šotorih in harcerje učili naših pesmi. Predvsem pesem Jugoslavija so želeli vsi znati. Mi pa smo se učili njihovih pesmi in iger ter sklepali poznanstva in prijateljstva.

Po železniški nesreči, ki se je pripetila pri Turunu, blizu 100 km daleč od našega tabora, smo v znak žalovanja spustili zastavi na pol droga.

Harcerji so nam veliko pripovedovali o poljski preteklosti in sedanjosti, o trpljenju poljskega naroda v 2. svetovni vojni.

Ogledali smo si kanale, ki povezujejo številna jezera in tvorijo plovno pot, po kateri smo pluli z motorno ladjo. Tako je možno pluti od sredine Poljske pa vse do izliva Vise v Baltičsko morje. Sistem, ki povezuje jezera, se imenuje sistem Elblaskih kanalov. Videli smo kraje Milumlyn, Ostroda, Olsztynek, Olstyn, Grünwald itd. V Olstynu smo si ogledali planetarij, bili smo na mestu znamenite bitke pri Grunwaldu, ko so leta 1410 Poljaki premagali križarje. Na tem mestu stoji veličasten spomenik, v muzeju pa so razstavljeni predmeti iz tistega obdobja. Prikazali so nam del filma, posnetega po romanu Sienkiewicza, ki prikazuje to bitko. Blizu mesta Olstyn stoji vas Skansen — etnografski muzej, ki ponazarja življenje poljskega prebivalstva.

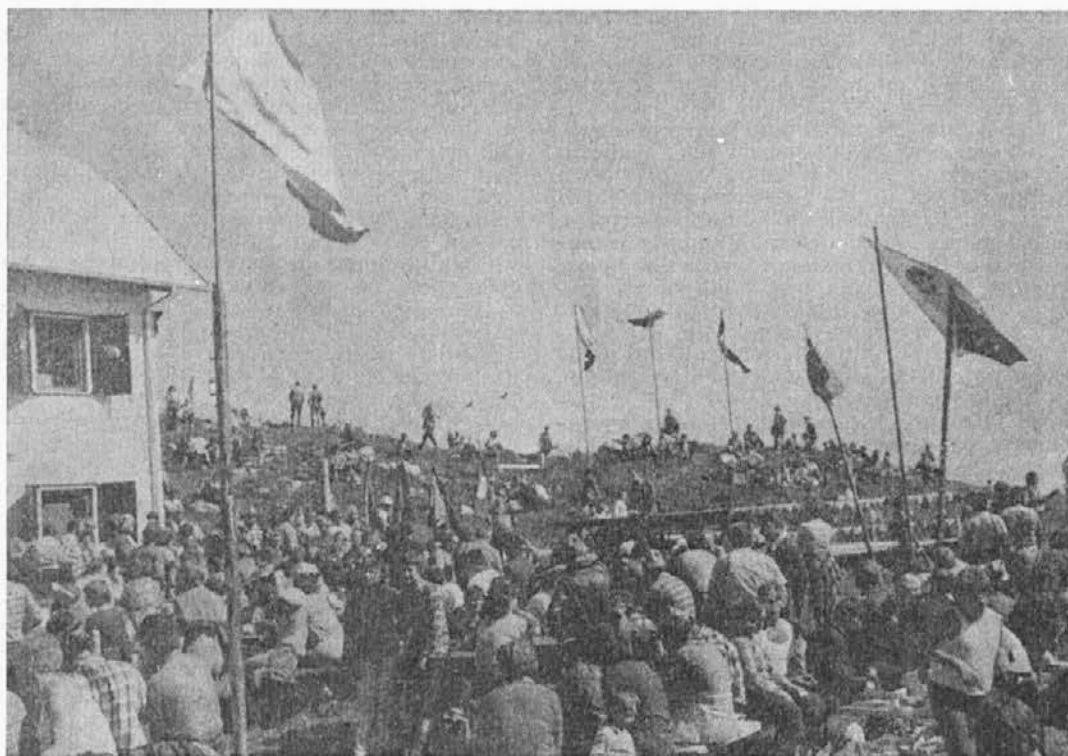
Postali smo harcerji

Vsem članom naše delegacije bo za vedno ostal v spominu sprejem v harcersko organizacijo. Sprejeti smo bili vsi člani delegacije. Harcerji imajo navado, da sprejemajo nove člane v organizacijo polnoči. Tako je bilo tudi tokrat. Bila je hladna noč, mesec je stal visoko na nebu in osvetljeval gladino jezera ter jaso, na kateri so se že zbrali harcerji v uniformah. Mi smo bili oblečeni v naše uniforme. Na pomolu v obliki črke T so se postavili v vrsto harcerji, tja smo prikorakali tudi kandidati za sprejem in v vrsti čakali nadaljnjih navodil. V zasidrani jadrnici ob pomolu je stal komandant tabora z razpeto harcersko zastavo, ki sta jo držala dva harcerja. Obrazi vseh so bili osvetljeni z mesečino in s svetlobo svetilke. Za komandantom smo ponavljali besede zaprisege, nato pa je vsakemu izmed nas, ki smo stopali predenj, pripel znak harcerske organizacije. Medtem so ostali harcerji tiho prepevali in na koncu smo vsi skupaj zapeli harcersko himno. Po zaprisegi so nam harcerski tovariši čestitali. Močan stisk roke, pogled v oči — to pove vse.

Ob Baltiku

Zadnji dan našega taborjenja smo se z avtobusom odpravili k Baltičskemu morju. Ogledali smo si Gdansk, znano industrijsko in pristaniško mesto, poljsko okno v svet. Tu se namreč taksajo številne morske poti, začrtane že v davni preteklosti. Spotoma smo si ogledali zloglasno koncentracijsko taborišče iz 2. svetovne vojne Stutthof (kraj se danes imenuje Sztutowo) ob Baltičskem morju, 40 km od Gdanska.

Koncentracijsko taborišče Stutthof je nastalo že v letu 1936, vanj so zapirali politične jetnike. Leta 1939 pa so Nemci v taborišče že pripeljali prve poljske rodoljube, žide, kasneje pa tudi ljudi iz drugih oku-

Planinsko slavlje

piranih držav, tudi Jugoslovane. V taboriščih smrti na Poljskem in drugod po Evropi je umiralo na milijone ljudi, ki so želeli samo svobodno živeti v svoji domovini, pa jim je to onemogočil zločinski nacizem. Samo v tem taborišču je nasilne smrti z ustrelitvijo, obešenjem, od gladi, s plinom in v krematoriju umrlo nad 85.000 ljudi, med njimi številni Jugoslovani.

Po ogledu tega grozo vznemirajočega kraja smo se poklonili žrtvam tega in drugih taborišč 2. svetovne vojne. Premnogi so umrli, da lahko mi danes živimo svobodni in v miru.

Mladi poznamo strahote vojne iz pripovedovanj in učbenikov, vendar naredi ogled takega taborišča smrti na človeka tako močan vtis, da ga ni mogoče več izbrisati. Ko to vidiš, veš, da se kaj takega ne sme več zgoditi, če je potrebno, tudi za ceno najdražjega, kar imamo.

Od tega žalostnega in grozljivega kraja nas je pot vodila v Gdansk. Tik pred izlivom Vise v morje smo se s trajektom prepeljali na drugi breg reke.

Že pred odhodom na Poljsko smo vedeli, da je Gdansk in obrežje ob Baltiku središče nazadovoljstva, od koder se širi val stavk po Poljski. Več o tem smo izvedeli med bivanjem v tej deželi.

V predmestju Gdanska smo videli ogromne tovarne, ki zaposlujejo tudi po 16.000 delavcev, ki pa so tedaj, s pristaniškimi delavci vred, stali. Nad vhodi v tovarne so vihrale poljske zastave, delavci so bili v tovarnah, vendar niso delali. Ob starem pristanišču v Gdanku je zgrajeno novo — Novi port — polnočni — ki je najsodobnejše opremljeno, vendar je tokrat mirovalo. Številne, tudi čezoceanske ladje so čakale na raztovarjanje.

Čeprav smo bili v središču stavk, nismo doživeli nobenih neprijetnosti, razen, da niso vozili avtobusi in tramvaji. Vse je potekalo mirno.

Kolikor smo utegnili, smo si ogledali Gdansk. Še posebej zanimiv je stari del mesta s starimi hišami, ki imajo visoka pročelja, ulice so ozke, polne spomenikov in skulptur.

Obiskali smo Westerplatte, kjer je počila prva puška 2. svetovne vojne. Tam je namreč Hitlerjeva Nemčija 1. 9. 1939 ob 4.45 zjutraj z bojnimi ladjami napadla Gdansk in Poljsko.

Na tem mestu je peščica slabo oboroženih poljskih vojakov bila prvo bitko proti okupatorjem vojski. Sedem dni so se upirali napadalcu, zatem so izkpravili pod pritiskom premočnega sovražnika. Danes je ta znani del mesta Gdanska muzej s predmeti

iz 2. svetovne vojne. Na vzpetini stoji veličasten spomenik, ki daleč naokoli opozarja na veličino nekdanje bitke in spominja na grozote vojne. Mi smo se še posebej zamislili ob tem spomeniku, saj smo doma iz bližine kraja — Poljane, kjer se je bila zadnja bitka 2. svetovne vojne. Spomin na to krvavo obdobje muk, trpljenja, žrtev in gorja mora nenehno opozarjati, da se kaj takega ne sme nikoli več zgoditi.

Zvečer okoli sedmih smo se vrnili v tabor. Čakala nas je že večerja. Pripravili smo si opremo, oblekli uniforme in se postavili v zbor. Vodstvo tabora nas je pozdravilo in se zahvalilo za sodelovanje, nato smo se tudi mi zahvalili za gostoljubje, prepričani, da so to šele začetki našega sodelovanja. Izročili smo jim priložnostne publikacije in ploščo »Koroška Titu«. Ob petju državne himne smo spustili našo zastavo v prepričanju, da bo na tem mestu še plapolala. Za konec smo skupaj s poljskimi prijatelji zapeli nam vsem drago pesem Jugoslavija.

Poslovlili smo se od naših znancev in prijateljev. Zdela se nam je, da se poznamo že zelo dolgo, čeprav smo preživeli komaj sedem skupnih dni. V teh dneh smo postali pravi prijatelji, ker je tudi porok, da bomo še naprej tesno sodelovali.

Lodž

Po naporni vožnji z avtobusom smo okoli pol treh zjutraj prispeli v mesto Lodž, kjer smo se nastanili v hotelu njihove turistične zveze.

Prespali smo preostanek noči in del naslednjega dopoldneva. Po zajtrku smo si z gostitelji ogledali znamenitosti Lodža. To mesto se je razvilo iz stare naselbine. Pred vojno se je tu močno razvila industrija, predvsem tekstilna. Lastniki tovarn so bili bogati Nemci in Židi, delali pa so izkoriščani Poljaki. Začetki tukajšnje industrije segajo v leto 1813, že pred vojno pa je bil Lodž središče tekstilne industrije na Poljskem. Blago so prodajali v Rusijo, Nemčijo in drugam. Lodž je tudi danes središče moderne poljske tekstilne industrije. V mestu je vse polno tovarn, ki so v zgradbah nekdanjih tovarnarjev. Zanimivo je, da so tovarne prav v središču mesta, med drugimi zgradbami.

Mesto Lodž je drugo do tretje največje mesto na Poljskem, saj šteje okoli 900.000 prebivalcev, mi pa smo bili gostje harcerske organizacije iz samega centra — sredomestja Lodža, ki se imenuje Hufca, po naše občinska zveza.

V mestu rušijo stare zgradbe, gradijo nove, sodobne zgradbe in naselja s širokimi

ulicami. V središču mesta je čez sto tovarn, največ tekstilnih. Stare, ohranjene in restavrirane zgradbe pričajo, da je bilo tu že nekoč bogato mesto — bogatih tovarnarjev in trgovcev.

Tudi v tem mestu številni spomeniki pričajo o grozotah 2. svetovne vojne. V mestu je okupator zgradil posebno taborišče za otroke od pol do 16 let. Sem so prihajali transporti otrok iz vse Poljske in od drugod. Tu so morali otroci delati za nemško armado. V taborišču je bilo več kot 20 000 otrok, četrtina jih je umrla zaradi lakote ali nasilne smrti. Na mestu nekdanjega taborišča je danes lepo urejen park, poln cvetja, z betonskimi stebri, ki ponazarjajo žično ograjo. Sredi parka stoji veličasten spomenik, veličansko počeno materino srce, ki ponazarja bolečino ob grozotah, ki so jih morali pretrpeti otroci. Večni ogenj ponazarja, da ti otroci še vedno živijo v srcih poljskega in vseh narodov sveta, ki so občutili grozote vojne. V imenu vseh mladih smo počastili njihov spomin in položili cvetje k spomeniku.

V mestu smo si ogledali številne znamenitosti, muzeje ter številne trgovine, založne predvsem s tekstilom in živili. Za nas so bile še posebej zanimive harcerske trgovine, v katerih prodajajo opremo za taborjenje in vso opremo z uniformo vred, razen nekaterih oznak. Pri nas se z opremo in uniformami oskrbujemo mnogo težje kot na Poljskem.

Na obisku pri mestni harcerski organizaciji

Podrobneje smo se seznanili tudi z delom in organiziranostjo Hufce, Občinske zveze sredomestja Lodža. Ugotovili smo, da so organizirani podobno kot npr. Zveza tabornikov Slovenije ali naša občinska zveza tabornikov.

Zelo močno organizacijo imajo na osnovnih, srednjih in višjih šolah, kjer so organizirani v zastepih — vodih. Najmlajši člani se imenujejo Zuchi — medvedki in čebeličce, sledijo mlajši harcerji, starejši od 18 let pa so organizirani v klubih. Zastepi ali vodi se združujejo v družine in nato družine v Szczepe, kot pri nas čete in odredi, nato pa se vsi združijo v Hufci ali občinski zvezi.

Podrobneje smo se seznanili z delom Zuchov na neki osnovni šoli v Lodžu. Pristrčno so nas sprejeli, nato pa so nam pokazali svoje prostore. Imajo posebno učilnico, opremljeno po taborniško, ki je namenjena samo za delo te organizacije na šoli. Delo Zuchov vodijo vodnice — učenke višjih razredov, pomagata pa jim učiteljica — mentorica ter direktorica šole, tako da imajo res vse možnosti za delo.

Zapeli so nam, pokazali nekaj iger in skečev in tudi mi smo jim zapeli in pokazali nekaj iz našega programa. Tako smo se kar hitro zblížali. Izmenjali smo si spominska darila in kar težko smo se poslovili. Slikali smo se, si stisnili roke v pozdrav in že so nas spremili k avtobusu. Naši mali prijatelji Zuchi, oblečeni v sive uniforme z rdečimi baretkami na glavi in ruticami okoli vratu, so nam mahali v pozdrav. Na svidenje na Poljskem ali pri nas!

Naši znanci in gostitelji so nas povabili tudi na svoje domove, kjer smo lahko vsaj bežno spoznali način njihovega življenja. V Lodžu prevladuje družbena — blokovna gradnja stanovanj. Nova naselja štejejo po 40 000 prebivalcev. Stanovanja so dobro urejena in opremljena, le finalna izdelava morebiti ni tako kvalitetna kot pri nas. Gostitelji so nas prav toplo sprejeli. Primerjali smo življenje pri nas z njihovim. Pri njih delavec s srednješolsko izobrazbo zasluži 4.000 do 5.000 zlotov, 1 kg kruha stane 3 zlate, 1 m blaga 60 zlotov, 1 l bencina 16 zlotov itd.

Zvečer predzadnjega dne smo bili na sprejemu pri predsedniku Hufce — Občinske zveze harcerjev za sredomestje Lodža — v njihovem harcerskem domu, ki je za naše pojme prava palača. V domu so se zbrali vsi vodilni harcerji, da bi se pogovorili o našem nadaljnjem sodelovanju.

Sklenili smo, da bomo začeto sodelovanje nadaljevali in popestrili. Ob koncu je pred-

sednik slehernemu izmed nas izročil spominsko darilo, posebno darilo — bronasti grb mesta Lodža — pa je namenil Zvezi tabornikov občine Ravne na Koroškem.

V imenu delegacije in ZT Ob Ravne smo se jim zahvalili za vse, kar so storili za nas in zaželeli, da bi se še naprej krepile vezi prijateljstva med poljskim in jugoslovanskimi narodi in narodnostmi; tudi mi smo jim izročili spominsko darilo.

Pred odhodom iz Lodža smo nakupovali še zadnje spominke in drugo, kar nas bo spominjalo na naše bivanje pri prijateljih — harcerjih na Poljskem. Poslovili smo se od prijateljev, ki nas niso spremili do železniške postaje, in že nas je avtobus odpeljal na postajo Koluszki, komaj še pravočasno. Po Poljskem smo se ves čas vozili z avtobusom neke tovarne, ker so delavci v avtobusih in tramvajskih podjetjih stavkali.

Veselo domov

Na vlak smo čakali še bolj otovorjeni kot pred odhodom iz domovine. Pripeljal je iz Varšave, komaj smo se utegnili še enkrat posloviti od poljskih prijateljev, že smo drveli proti Češki, Avstriji, domovini. Potovanje je potekalo zdaj nekako bolj mirno in brez zastojev, tudi mi nismo bili polni pričakovanj, ampak lepih spominov.

Franc Konečnik

Kanadske razglednice

Uvod

Canada. Po naše Kanada. Vsi, ki so hodili v šolo, so jo videli na zemljevidu. Veliko jih je, ki so deželo spoznali kot turisti, ko so obiskali svoje sorodnike, izseljence, ki živijo tam že dalj časa. Nekaj med nami pa je takih, ki so sami živeli v Kanadi, deželi priseljencev vseh vrst in narodnosti, deželi, ki je po številu prebivalstva sicer ena najmanjših nacij, po površini pa druga največja država na svetu!

V Kanadi je vse veliko. Nebotičniki, avenije, jezera, avtoceste, slapovi, banke, palače, razstave, ranči, farme, stolpi ... Nekaj je stvari, ki nosijo prilastek »naj« (največji, najdaljši, najvišji). Najdaljša ulica na svetu (Yonge Street), največja svetovna razstava na svetu (Man and His

World), najvišji prosto stoječi stolp na svetu (CR Tower) itd. Kanadčani se s tem ne ponašajo, niti ne z visokim življenjskim standardom (ki žal zaradi inflacije stalno pada). Zelo so ponosni na svojo demokracijo, ki jim omogoča vse svoboščine (tiska, govora, veroizpovedi, shodov, volitev ...) Njihova demokracija je parlamentarna; samoupravne ne poznajo v praksi, ampak samo v teoriji.

Kanada je država več nacij. Priseljenci se navadno ne asimilirajo, ampak živijo skupaj. Lokalna vlada tega uradno ne priznava, ker zagovarja asimilacijo. To se najbolj vidi v vlemestih, kjer živi večina. V Torontu je najbolj znana Kitajska četrt. Vsaka narodnostna skupina neguje svoje običaje, kulturo, jezik dr. ... Zvezna vlada

Na Dunaju smo imeli precej časa do odhoda našega vlaka. Okrepčali smo se, nekateri so dremali ob naši prtljagi, drugi smo se podali v mesto. Ogledali smo si parke, palačo in druge zanimivosti v bližini železniške postaje.

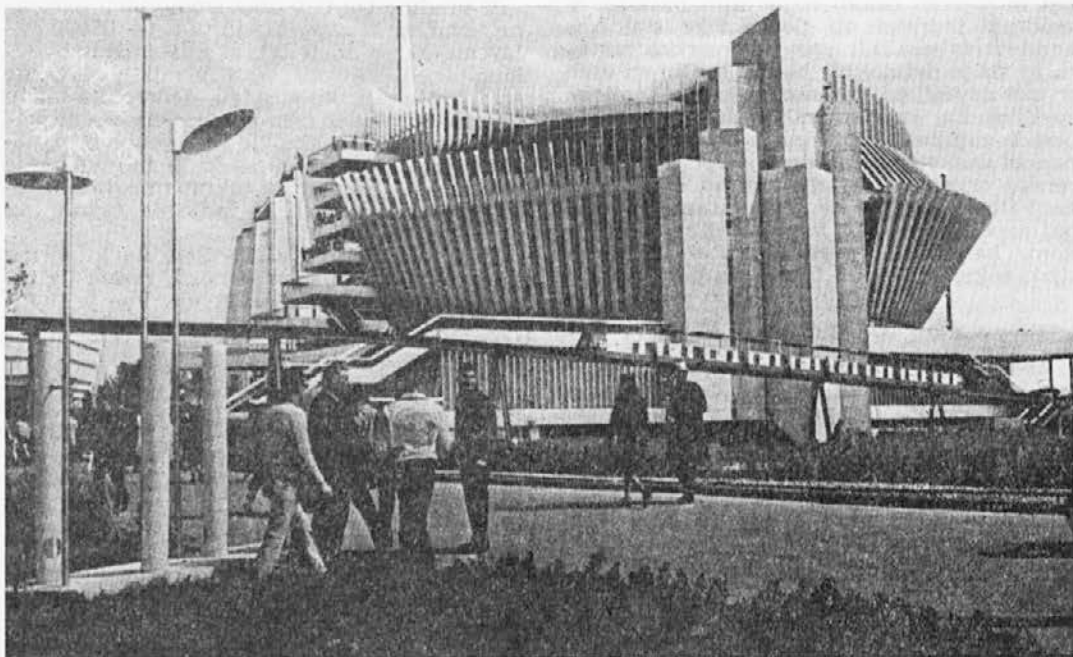
Postajali smo vedno bolj nestrpni, nazadnje smo se namestili v kupejih in ob 16. uri nas je vlak popeljal proti Mariboru. Ko je prepeljal čez avstrijsko—jugoslovansko mejo, smo zavriskali od veselja. Ponovno je bilo slišati domačo besedo in pesem. Ure smo zopet naravnali na naš čas ter znova začeli tekmo s časom. Ali bomo ujeli prevoz do doma ali bomo zamudili?

S carino nismo imeli težav in lahko smo nadaljevali pot do doma. Nekateri z avtobusom, drugi z vlakom.

Bili smo izmučeni, vendar polni vtisov in veselja, da smo po 15 dneh zopet doma. Bilo je lepo, pa vendar je najlepše doma, pri svojih. Lepo je oditi na tuje, ko veš, da boš pri dobrih ljudeh — prijateljih, da boš spoznal nove kraje, ljudi, navade, hkrati pa veš, da se boš vrnil v rodni kraj, med svoje domače.

Bili smo na Poljskem, predstavljali smo naše kraje, občino, našo domovino, bili smo poslanci prijateljstva.

To nas je učil naš tovariš Tito in mi nadaljujemo njegovo izročilo.

Razglednica z največje svetovne razstave, ki je bila leta 1967 v Montrealu na površini 500 ha

jih v tem podpira, kar zelo popestri celotno kulturno dejavnost.

Ne smemo pozabiti na Eskime in Indijance, katerih predniki so sami bili imigranti. Za Eskime pravijo, da so prišli iz Mongolije, Indijanci pa ... kdo ve? Leta 1000, ko so Kanado neuradno odkrili Vikingi (Leif Ericson), ni bilo tam nikogar. Uradno so Kanado »odprli« francoski raziskovalci skoraj pol stoletja pozneje kot Kolumb Ameriko. Pravijo, da ni bil prvi, čeprav ga še vedno slavijo kot odkritelja novega sveta. Nedavna odkritja kažejo, da so bili prvi Vikingi, celo 500 let pred Kolumbom!

Prebivalci Kanade so zelo ponosni na to, da so »Kanadčani« in ne »Amerikanci«, čeprav živijo poleg države, ki je desetkrat številnejša in trinajstkrat bogatejša! Kanada in ZDA sta zelo tesno ekonomsko povezani državi. Tudi vpliv tiska, televizije, filmov, radia, sindikatov itd. je ogromen. Nekateri celo trdijo, da v cilju politične združitve obeh držav, kar je vsekakor bolj v interesu Amerikancev kot Kanadčanov. Poskusi so bili, vendar so se severni sosede odločno uprli poskusom fizične združitve. Kanadčani želijo in bodo ostali kulturno neodvisni od svojih južnih sosedov.

Ce je Kanada ena nacija, kar v mednarodnem merilu vsekakor je, potem je zelo mlada. Leta 1967 je napolnila svojih prvih 100 let (ZDA 200 let).

Diana

Ko sem leta 1969 v Švici zaprosil za kanadsko vstopno vizo, o tej državi nisem vedel dosti. Še sem imel v ušesih (kdo takrat ni?) popevko, ki jo je pel Paul Anka, sin libanonskih izseljencev. Diana je obšla svet, Paul pa je postal slaven. Ko se je 10 let pozneje preselil v ZDA, pa je postal še bogat. Dolgo se je upiral vabljeni Ameriki, končno pa je popustil. Premamilo ga je bogastvo. Dolarski znak (\$) kraljuje v ZDA, v Kanadi pa angleška kraljica. Dolar je v drugem planu.

Leta 1975 sem imel priložnost poslušati Anko »v živo« na koncertu (na umetnem otoku v zabaviščnem predelu — na pragu Toronta). Njegova popularnost takrat še ni upadla, s preselitvijo v ZDA pa je.

Naj navedem zanimivost, da se letno okoli 10.000 Amerikancev preseli v Kanado.

Kanadsko vizo sem dobil v Bernu. (11. julija 1969 sem že bil v avionu družbe CP Air.) Iz Amsterdama sem poletel ob 13.45, v Torontu pa sem pristal ob 16.45 (po moji uri, ki je še kazala evropski čas). Leteli smo polnih 8 ur brez prestanka. Kanadski čas: 21.45 (5 ur za evropskim).

Že na letališču Shiplol (Nizozemska) sem srečal geometra, ki je bil namenjen v Windsor,

Sejna dvorana v novi mestni hiši, premera 50, višine 12 metrov

Ontario. Slovenec na poti v »zakonski jarem«. Doma je spoznal kanadsko Slovenko na počitnicah. Ljubezen v stari domovini, poroka v novi domovini! Kot geometer bo delal v tovarni plastičnih mas, ki nima zveze z geodezijo! Taka je usoda vseh izseljencev. Delaš, kar dobiš. Ne moreš izbirati. Vsako delo je častno. Nobena diploma ti ne pomaga, vsak mora pričeti na dnu. Samo z delom dosežeš boljše delo, ugled in socialni položaj. Seveda zelo pomaga, če si Anglo-Saxon, protestant in sin bogatih staršev iz gornjega sloja ali celo iz vladajočega razreda.

Na letališču me ne čaka nihče. Znajdi se, kakor moreš! Grški taksist me zapelje v Victoria (poceni) hotel za precej zasoljeno vozarino — 10 dolarjev.

Zbudi me ropot rušilnih strojev takoj za hotelom. Sobota. Vikend se je pričel že včeraj popoldne z množično selitvijo iz mesta. Povrh še čas dopustov! Mesto je prazno!

S kravato se pojavim na Yonge st. Evropski običaj, da se človek najbolje obleče za konec tedna, prinesem s seboj. Redki meščani, ki jih srečam, me čudno gledajo. Noge me prinesejo pred najveličastnejšo mestno hišo — (City Hall), upravno poslopje ali po naše občino. Pravo čudo arhitekture! Delo finskega arhitekta Vilija Revella (1910—1964) v obliki školjke, za približno 2650 uradnikov.

Cena objekta z okolico (Nathan Phillips Square): 27,035.000 dolarjev. Poslopje je tako

čudovito, da je postalo turistični objekt. Ture z vodičem so vsak dan, brezplačno! S 27. nadstropja je lep pogled na dva in pol milijonsko mesto.

V bližini je kitajska četrt. Vse me tako prevzame, da prebijem ves sobotni dan v bližini City Halla. Pozabim na želodec!

Nedelja. Zarana se odpravim z vlakom (širokotirni) gledat sedmo čudo sveta. Prevzet od filma »Niagara«, ki sem ga videl še doma, se namenim naravnost do niagarskih slapov na kanadsko-ameriški meji, kjer je tudi hidrocentrala, ki so jo gradili po načrtih Nikole Tesle. Jugoslovani je takrat pomagal družbi Westinghouse, zdaj ta firma pomaga nam pri gradnji atomske centrale v Krškem. Ali je dolg poplačan?

Nesnosna vročina! Vlažno. Ves dan ne vidim niti enega s kravato. Vertejmo sem edini na ameriškem kontinentu s tem tekstilom okoli vratu. Tako ga zasovražim, da potem pol leta ne pogledam kravate. Nosim jo samo še v gledališče. Od novega leta dalje!

Sedmo čudo sveta je enkratno. Turistov kot mravelj. Tudi novoporočenci so vmes. Slapove zelo pogosto obiskujejo. Sedeč na klopi slišim slovensko govorico. Takoj me identificirajo kot Slovenca. Svet je velik, pa tako majhen. Slovenci, pravijo, so povsod!

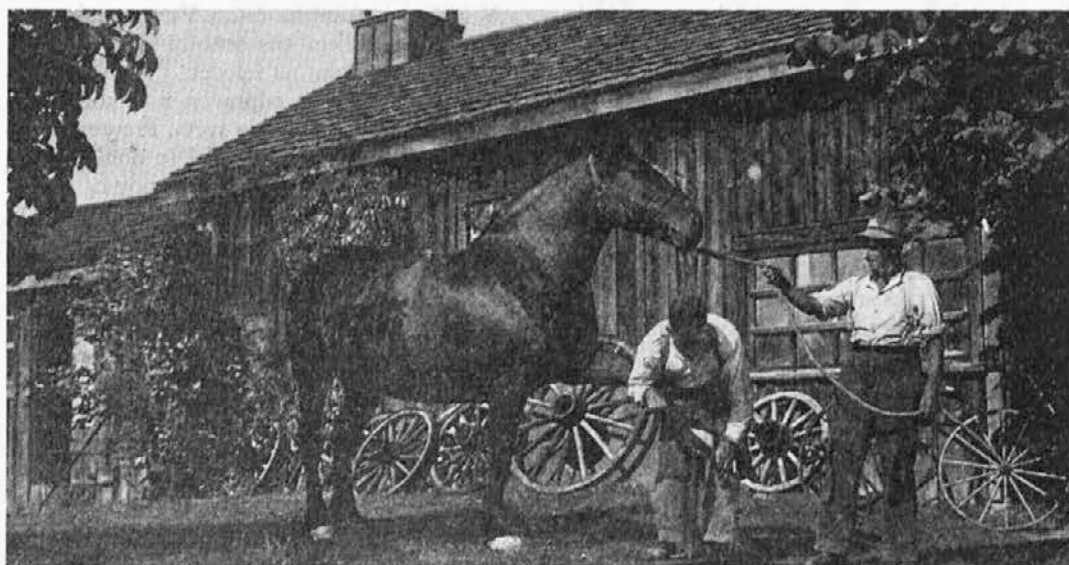
V ponedeljek se javim na uradu za zaposlovanje in imigracijo. (200 Dundas St. E.) Tja hodim vse do konca avgusta, ko pričnem z delom. Počuj me, da sem prišel prehitro. Poleti vsa dela

Niagara Falls, Ontario. Pogled na Qakes, v ospredju vrtno gledališče, in na ameriške ter kanadske (v obliki podkve) slapove v ozadju

Edini pristni grad v provinci Ontario. Postavljen je bil pred prvo svetovno vojno in je zdaj preurejen v muzej. Policaja na konju in plapolajočo zastavo lahko v Kanadi vidite vsak dan, ne le ob praznikih. Lastnik, ki ni zmožal več naraščajočih davščin, je bil primoran grad prodati.

Podkovanje konja v vasi, ki so jo ohranili v prvotni obliki na robu velemeda. Vse je avtentično. Za bodoče rodove.

Peka kruha

razgrabijo študentje. Dokler ne gredo nazaj v šole, ni nič! Preselim se v privatni penzion. V bližini spet rušijo staro poslopje.

Amerikanci »osvojijo« mesec, zaprejo nacionalno razstavo CNE, jaz pa še vedno iščem kakršnokoli delo. Pri slovenski hranilnici in posojilnici ne vedo za prosto delovno mesto. Ne morejo ali nočejo pomagati? Mi ne zaupajo, ker me ne poznajo. Nasploh so vsi zelo skeptični in nezaupljivi do tujcev.

26. avgust 1969. Začnem z delom. Podjetje v predmestju Toronta, imenovan Scarborough, mi ponudi roko. Privatna firma, ki tiska in izdaja šolske knjige, izdeluje pisarniške potrebščine itd. Na 1500 Birchmount, RD. W. J. Gage Ltd. Kakšno naključje! (Spomnim se, da so moje prve besede za žgance bile gage, gage pred 30 leti.) Ali je to usoda ali pa le naključje! Pričnem verovati v parapsihologijo! Pričnem v oddelku za pismenske ovitke (kuverte). Bolj pri dnu. Kljub temu mislim, da sem na konju, kot ta policaj na razglednici (Mounted police).

Ker stanujem v sruu mesta, delam pa v predmestju, moram vstati že ob 4.30, da pridem z javnim prevozom pravočasno v službo. S tramvaja prestopim na podzemsko železnico, z nje pa na avtobus. Vsak dan izgubim 3 ure v obe smeri. Preselim se kot podnajemnik v privatni bungalov v bližini podjetja. Samo pet minut hoje v eno smer! Stroške prevoza na delo in nazaj sem popolnoma izničil.

V prostem času raziskujem mesto, ki mu pravijo Metropolitan Toronto.

Mesto je tako veliko, da nikoli ne srečaš istega človeka dvakrat naključno. 3000 avtobusov, tramvaji in podzemna železnica vzhod — zahod in sever — jug ter trajekti so tako dobro sinhronizirani, da lahko pride potnik v katerikoli del velemeda v doglednem času. Avto ni potreben. Kljub temu ga hoče imeti vsak. Zaradi prestiža in vikendov!

S poskusom smo ugotovili, da je v gneči prevoz z javnim prevozom hitrejši od osebnega avtomobila. V velemedu seveda! Pri nas žal še ni tako (ker nimamo velemeda).

Še kot dijak sem imel navado pisati po svetu za avtomobilske prospekte. Pomotoma so mi tedaj (leta 1957) poslali iz Kanade turistične prospekte mesta Quebec City. Že takrat sem sklenil, da bom kraj obiskal, ko se mi bo ponudila priložnost. Poleti 1973 se je to uresničilo. Obiskal sem Montreal, kjer so še bili nekateri paviljoni s svetovne razstave leta 1967. Med njimi tudi še jugoslovanski! S pomočjo te razstave in olimpijskih iger se je Montreal popolnoma moderniziral. Nekaj posebnega je podzemna železnica na gumi-jastih kolesih. Nekaj posebnega pa je bil tudi takratni župan Drapeau, ki je mestu pridobil svetovno razstavo in celo letne olimpijske igre. Trdil je, da je absolutno nemogoče, da bi igre imele izgubo. Tako nemogoče, kot ni mogoče, da bi možki rodil otroka! Beseda ni konj! Olimpijske igre so »pridelale« ogromen primanjkljaj, kriti so ga morali pa vsi davkoplačevalci v državi. Glavno je, da se je Montreal proslavil po vsem svetu in komunalno posodobil. Francosko govoreči so spet enkrat potegnili za nos angleško govoreče Kanadčane, ki jih itak ne marajo.

Montreal je drugo največje francosko mesto na svetu (takoj za Parizom). Turisti ga zelo radi obiskujejo poleti in pozimi, ker je »Exciting«, kot radi pravijo. Slovi po mnogih izvrstnih restavracijah in znamenitostih, posebno potem, ko sta bili tam celo dve svetovni prireditvi. Mestni očetje so že vedeli, kaj vleče!

V osrčju mesta je hrib, visok okoli 200 m. Mount Royal je raj za staro in mlado. Za starejše v poletnem času, za mlajše pa pozimi. Mestece

bogatašev (angleško govorečih) je našlo prostor na njegovem pobočju. Spet nekaj posebnega. Mesto najbrž nima primere v svetu. Če bi bilo država, bi ga lahko primerjali s San Marinom, Monacom ali celo Lichtensteinom. Tako pa, ker ni država v državi, ga ne moremo primerjati. Ima svojega župana, svoj sistem številčenja hiš, svoje predpise, svoj jezik. Oaza Angležev, obkoljena s Francozi. Montreal. Prostor, kjer je Trudeaujeva družina nakopičila svoje bogastvo. Harvard in London, mesti, kjer je Trudeau nakopičil svoje znanje. Ottawa, glavno mesto Kanade, kjer je Trudeau ali Pierre, kot mu popularno pravijo, nakopičil svojo politično oblast. Kanada v znamenju Trudeauja. Angleži v znamenju Francoza, vse za cene politične in ekonomske enotnosti druge največje države na svetu, takoj za SSSR (le teritorialno!).

Veliko bi lahko napisal o glavnem mestu province Quebec. Želel sem obiskati mesto Quebec City, cilj, ki sem si ga bil zadal že, ko sem bil star 16 let.

Mesto je urejeno po evropskem vzoru. Tako, kot kakšno podeželsko mestce v Franciji, n. pr. Avignon. Evropa v Ameriki.

Stanujem v hotelu, preurejenem gradu, nekdanjem sedežu pravih francoskih guvernerjev, ko je bila Kanada še francoska kolonija, tako kot Louisiana, ki so jo Francozi pozneje prodali Američanom. Aljasko so Rusi skoraj podarili Yenkijem (smešno nizka cena!), kakor so Indijanci podarili Manhattan nizozemskim priseljencem, ko so ustanavljali mesto New York. Kje so časi, ko so Američani lahko kupili vse, celo državo!

Na izletu v notranjost (okolico mesta) spoznam vsa revščino francoskih — kanadskih kmetov. Ustavimo se pri kmetiji, kjer pečejo NON-STOP kruh v zidani peči na prostem. Še svežega prodajajo turistom za 25 centov kos, da se lahko preživijo. Prodaja kruha jim je glavni dohodek. Nimajo nobenih gospodinskih in drugih aparatov iz preprostega razloga — ni elektrike. Vendar luč je ves dan, ker so okna v leseni hiši tako majhna, da ne prepuščajo dovolj svetlobe. Zgodovina se tu ne ponavlja, ker se je čas preprosto ustavil. Napredka ni in ni... Zdaj pričnem razumevati boj separatistov za oblast in odcepitev province od Kanade. V času izleta so imeli oblast v rokah še liberalci, ko to pišem, pa že precej časa vladajo separatisti. Referendum glede pogovorov z zvezno vlado o avtonomiji je prinesel negativne rezultate, v očeh separatistov, čeprav je bila večina Francozov »za«. Zdaj so Angleži potegnili za nos Francoze. Tako kot povod: enkrat eden, drugič drugi.

Glavne znamenitosti mesta — trdnjave v obliki polovične sedmerokrake zvezde s čelom na reko si nisem ogledal. Bil sem že na poti proti njej, pa sem se vrnil, ker me je premagala poletna vročina. Vsekakor pa si ogledam zgodovinsko bojno polje — mesto frontalnega boja med prvimi francoskimi in prvimi angleškimi vojaki. Francija proti Angliji, dve kolonialni sili v boju za oblast nad tujim ozemljem. Odločilno bitko izgubijo Francozi, Angleži sicer zmagajo, izgubijo pa generala. Od takrat je Kanada uradno angleška, z angleškim guvernerjem, ki zastopa kraljico Elizabeto II. Kako dolgo še?

Moje počitnice se bližajo kraju. Tudi obisk province Quebec. Če so se angleški in drugi priseljenci v Kanado zgledovali po Američanih, so se francoski po Francozih. Zato je Quebec tako tipično evropski (razen Montreala, ki je preveč svetovljanski).

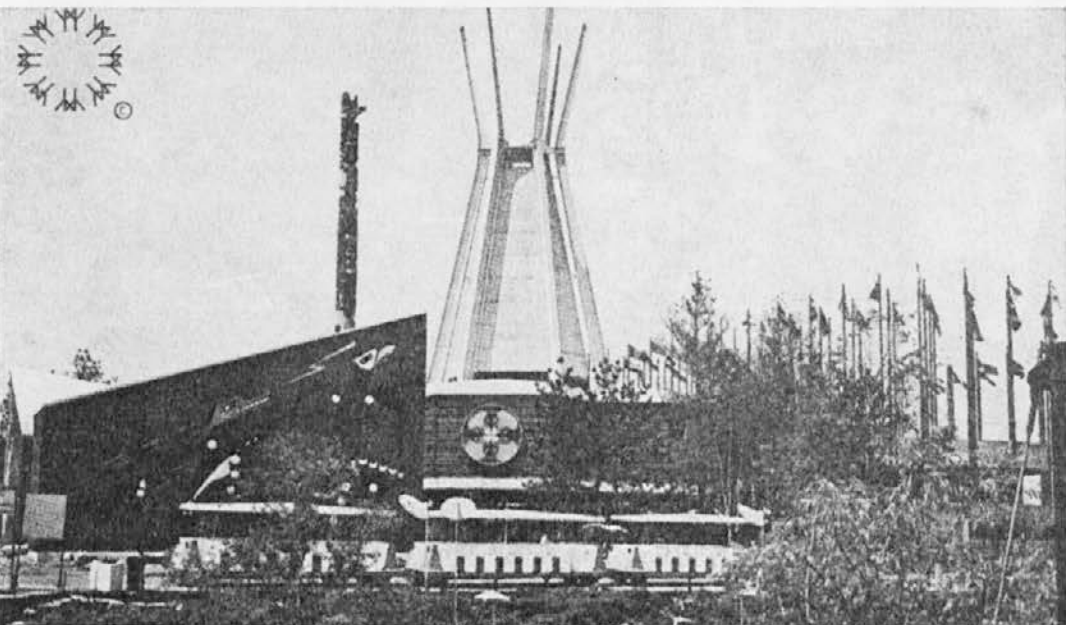
Ko se vrnem v Toronto, si ogledam spet nekaj zgodovinskega, evropskega. Na severu vele-mesta so pametni ljudje ohranili zgodovini in

Pranje z »domačim« milom

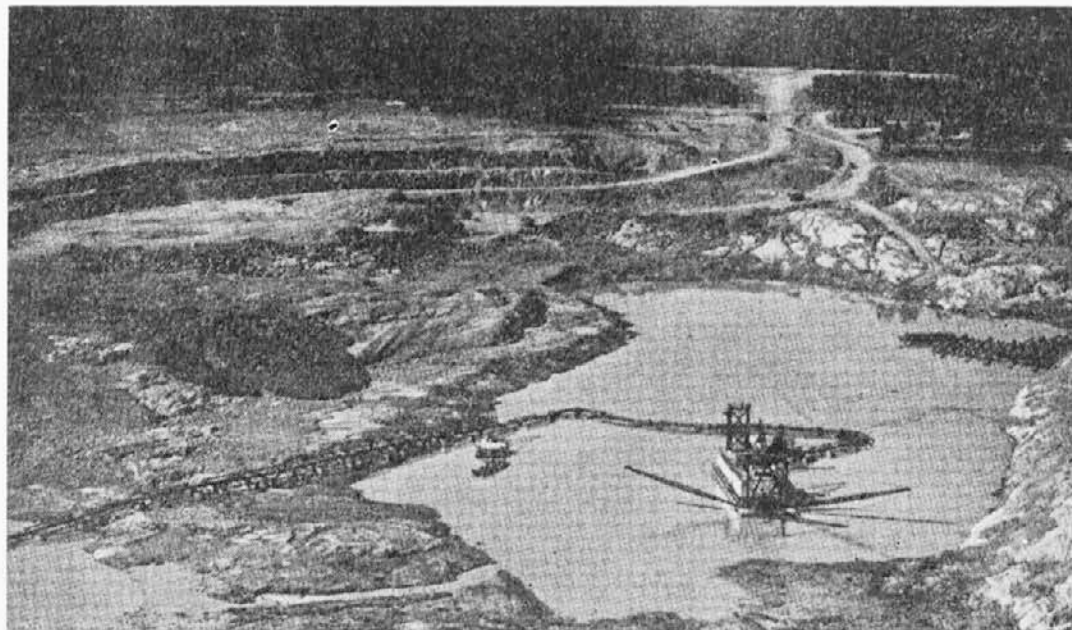
Osrednja terasa Fufferin, v ozadju pa nekdanji sedež guvernerja francoske province Quebec. Sedaj je tam hotel. Nedaleč od tod je bojno polje, kjer so Angleži premagali Francoze v borbi za oblast v vsej Kanadi.

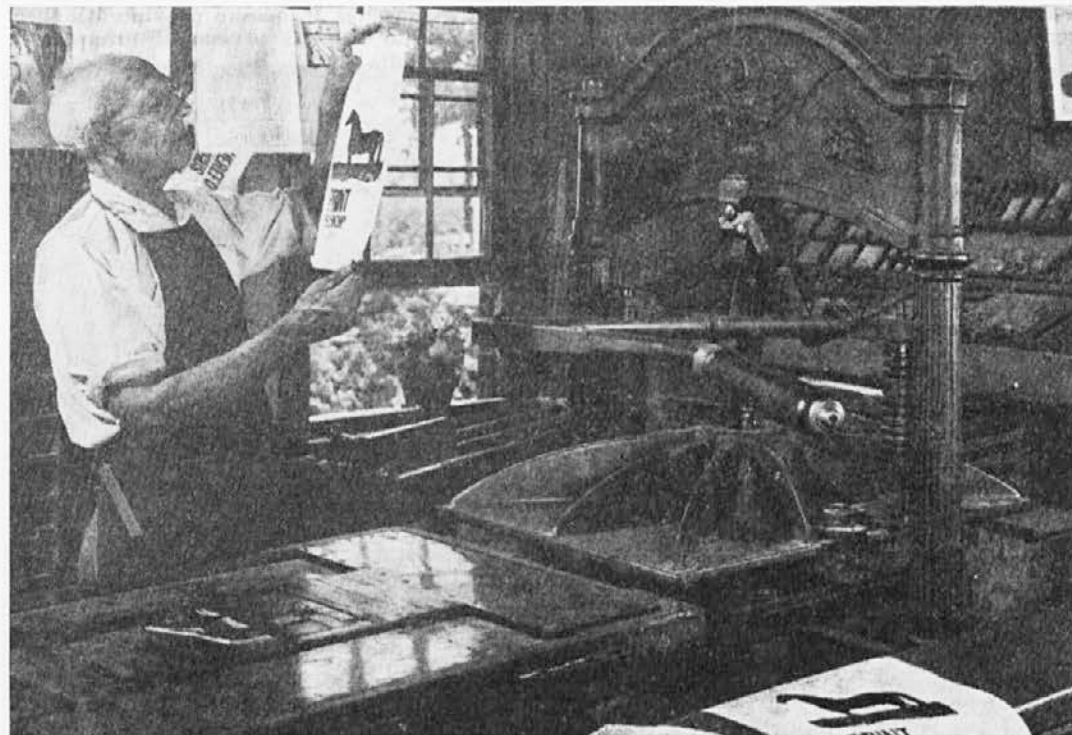
Indijanski paviljon na svetovni razstavi

Zelo zamudno delo je ostrenje mlinjskih kamnov, ki zahteva potrpljenje. Eno izmed opravil v vasi ob Črnem potoku.

Pogled na Open Pit Mine (način, ki ima veliko prednost pred klasičnim načinom izkoriščanja rudnin) 22 milj južno od Thomsona — Man. in 55° severne dolžine.

Tiskanje

naslednikom tipično priseljenko vasico — pionirsko Black Creek Pionerr Village, imenovano po črnem potoku, ki teče skozi. Vse je avtentično. Ohranjeno tako, kot je bilo v času prvih priseljencev.

Presenetijo me starine, ki smo jih imeli še sami doma do nedavnega: lesena naprava za čiščenje žit s prevetrovanjem, mlin za mletje žit (podoben gornjemu), preša (na sleme) za stiskanje sadja itd. ... Počutim se kot doma. Če je ameriški kontinent dežela kontrastov, potem je Pioneer Village eden od najmočnejših. Delček starega — vse okrog novo. Velempeto je požrlo veliko starega, vendar tega ne bo. Spomeniško varstvo je to ohranilo z velikim naporom, vzdržujejo ga z dohodki od vstopnine in z dotacijami.

V Torontu veliko gradijo. Ni čudo. Denarja in gradbenikov je dovolj. Stanarine pa so seve ekonomske. Poprečna stanarina znaša 40 % poprečne mesečne plače, kar je manj, je slabo za kanadske razmere. Zanimivo je, da so gradbinci večinoma Italijani, ki slovijo kot mojstri svoje stroke. Naj samo navedem, da so v času mojega bivanja med drugim predstavili (prepeljali) srednje veliko zgodovinsko hišo, naredili v jezeru Ontario umetni otok in zgradili najvišji samostojno stoječi stolp na svetu. Buckminster Tuller pa je postavil še eno svojih kupol, v kateri je največje kino platno na svetu.

Podjetje, kjer sem delal (nisem bil samo zaposlen, kot so nedavno rekli pri nas), se je razcepilo na 4 dele. Nastale so nove firme. Eno od teh so kupili Američani — podjetje za publikacijo šolskih knjig Gage Publishing LTD. Lgincourt, Ontario. Lahko se pohvalim, da sem delal za Amerikance zelo prizadevno, ker sem bil dobro plačan.

Ker je bilo javno mnenje proti tujemu lastništvu oz. kontroli tako občutljivega področja, kot so izobraževanje in šolske knjige, so dobili kontrolo spet Kanadčani. Poslovnost podjetja se je poslabšala tako, da smo začeli firmo zapuščati. Kam?

Sever!

Severno od 55°. Če bivaš v Kanadi, nisi »ta pravi«, ako ne pogledaš tja gor, severno od 55° (sev. širine.) Najbolje pa se je na sever kar za nekaj časa preseliti, če si mlad in zdrav. Starejši od 40 let in s šibkim zdravjem nimajo možnosti, zato ne gre oklevati. Vlak sem ujel v zadnjem trenutku, kot pravimo. Delo lahko dobiš le v gozdarstvu, rudarstvu in gradbeništvu. Drugih omembe vrednih možnosti zaposlitve ni!

Zaradi različnih okoliščin se odločim za multinacionalno firmo INCO Ltd. (International Nickel Co. Ltd.), ki ima po vsem svetu okoli 30.000 zaposlenih. Mednarodne družbe imajo slab sloves pri tistih, ki niso delničarji. Posebno ITT, in druge take, ki so finančno tako močne, da se lahko vmešavajo v notranje zadeve posameznih držav. Lahko rečem, da INCO ni ena od teh.

TOZD Thomson (na severu province Manitoba, znane po pšenici) je drugi največji rudnik in topilnica niklja na svetu. Prvi tak obrat je menda v Sovjetski zvezi. (Tako so izjavili sovjetski voditelji, ki so obiskali Thompson.) Nikelj ni edina kovina, ruda vsebuje do 10 rudnin. Z nikljem in drugimi kovinami krijejo poslovne stroške, dobiček pa prinaša zlato. Pravijo, da ustvariijo vsi zaposleni (razen skupnih služb) na dan za korporacijo INCO milijon dolarjev dobička.

Kanada je znana po rudnem bogastvu in zelo modernem rudarstvu. V skladu s tem imajo zaposleni pri eksploataciji rudnin poseben status in visok življenjski standard. Ne tako kot v Avstraliji, mestecu Kargorlie, kjer so rudarji menda

bolj čislani kot zdravniki, pač pa neke v sredi. Med zaposlenimi v Thompsonu najdemo profesorje telovadbe kot »navadne delavce« in geologe, ki delajo kot delavci v separaciji. Važno je zdravje! Posebno pozimi, ko pade temperatura tudi do -50°C .

Sam ne vem, kako sem prestal vse te zdravniške preglede (4 ali 5 po številu), kot pogoj za sprejem. Zato velja v Kanadi kot nepisano pravilo, da je rudarstvo test za mladino. Bolj dolgo zdržiš pod zemljo, bolj si FIT. Nihče pri sprejemu pa ne vpraša za preteklost, moralno neoporečnost, izobrazbo in druge vrline. Zgodi se, da se v jami znajdejo tudi tipi s kriminalno preteklostjo in tujci, ki ne znajo dobro jezika. Kar me je najbolj presenetilo, je to, da se v zimskem času ali pa za stalno znajde med rudarji veliko farmerjev, takih, ki so propadli ali pa tistih, ki si služijo dodatni dohodek (specialni farmerji —

poljedelci z juga Manitobe, Saskatchewan, Ontario, Nove Scotie itd.)

Zaradi pomanjkanja moških zaposlujejo tudi ženske, za zdaj samo nad zemljo, pravili pa so, da bodo kmalu delale tudi pod zemljo. Mikro-klimatske razmere severno od 55° so v Kanadi ostre. 1. junija, ko sem prispel, je še snežilo. Konec septembra pa zopet.

Prebivalci severa so lahko le tisti, ki so zelo trdoživi, odporni na mráz. Ko sem enkrat »po pomoti« pri -42°C prisostvoval »Indijanske-mu pikniku« (tekmovalju v klicanju jelena »moose« in divje gosi, pečenju kruha, kuhanju juhe, prenošavanju tovora po ledu, podiranju dreves itd.), so mi skoraj odpadla ušesa, debeli smučarski kapi navkljub. Ni mi upadel pogum. Zdržal sem 11 mesecev, 3 tedne in 5 dni. Za amaterja dovolj.

pomanjkanja prostora dal organizator prednost tistim, ki gredo na izlete malokdaj.

Vse drugače in veliko boljše je v tem oziru v drugih poklicih. Vsak delovni človek ima pravico do letnega dopusta, vmes sta vsak teden sobota in nedelja, čemur se bolj nobel reče »vikend«. Ta vikend včasih nategne tudi kakšen državni praznik. Resnica je, da se je treba šihata strogo in vestno držati, toda kadar si prost, si pa prost v pravem pomenu besede in lahko odpotuješ za več dni: nabašeš punklje in zakleneš stanovanje, edino skrb imaš, da izklopiš elektriko, skrbno zapreš vodo in še naprosiš soseda, da ti zaliva rože in sprejme pošto.

Ko sem se letos vrnil z izleta, me je na mizi čakal lep pozdrav: zapisnik seje Sekcije za kmetijstvo, kjer je med drugimi sklepi tudi ta, da naj Obrat vloži denar kam drugam, morebiti tudi za delitev. Čeprav je predlagatelj zabrenkal na stabilizacijsko struno, se ne strinjam z njim. Mnenja sem, da ravna Obrat v skladu s socialističnimi načeli, ker denarja, sproščenega za delitev, ne deli in drobi, temveč ga nalaga za skupne potrebe, med drugim vsaj delno tudi za kulturnoprosvetno dejavnost svojih članov! Ker zagovarjam to, moram tudi omeniti, da nisem med tistimi, ki se izletov udeležujejo pogosto. V vseh tridesetih letih sva bila z ženo na izletu samo šestkrat.

Ker je lani izlet izostal, smo šli letos malo bolj v širino. Organizirali smo dva: meseca maja na Češko, jeseni pa po poti AVNOJ.

Izleta na Češko se je udeležilo sto šestdeset članov Obrata, s štirimi avtobusi. Trajal je tri polne dni: v četrtek, petek in soboto, odpeljali smo se 22. maja zgodaj zjutraj. Nima pomena opisovati dolgočasne vožnje skozi Nizke Ture, kajti planinskega sveta nismo vževčni; bolj smo oživeli, ko se je na Gornjem Avstrijskem svet odprl in smo se bližali nam dotlej neznani deželi.

Tudi na izletu je tako kot na ovseti: lušteno je samo toliko, kolikor si to sami naredijo svati, oziroma izletniki. Skrbi je treba pustiti doma in se živeti; s seboj je poleg drugega nujno vzeti tudi nekaj dobre volje, kot so jo v našem avtobusu npr. Prčnica, Sonja, Rojak in še nekateri.

Svet je ostal odprt vse do Prage. Kako velik je! Ponekod tolike mase gor in hribov, drugod nepregledna ravna polja! Doma z bregov, poželjivo gledamo njive, ki na obeh straneh brzijo mimo nas; nepregledne so, nekatero rahlo položne in tam daleč neke obrobline z grmovjem ali s posameznimi drevesi. Tu in tam prekinje polje majhna vdolbina, nato se podoba pokrajine spet ponovi. Čeprav že utrujeni od dolge vožnje, vzbujajo ti kraji našo pozornost.

»Si želiš ene take njive?« uganem misli in želje mladega Meleznika, ki na zadnjem sedežu zamaknjeno opazuje okolico.

»Samo eno tako njivo bi imel pa sem dober,« mu zažare oči.

V programu smo imeli ogled Prage, Kono-pišta in mimogrede Budjevice.

Zlata Praga! Tako jo je namreč imenoval domačin, starejši možakar. Koliko ima bakra in zlata na strehah, stolpih, stolpičih in kupolah! Koliko na stoterih spomenikih in na drugih umetninah! V starem delu mesta je skoraj vsaka hiša za sebe umetnost. Tu je cvet evropske arhitekture! Mislim, da se vse

Ajznik

Bili smo na Češkem

To ni nič posebnega, bo morda pripomnil kdo. Res je, Češka je ena izmed evropskih držav, ki jo naši turisti, oziroma izletniki, množično obiskujejo. Vendar redki od teh dajejo od sebe pisano besedo o vtisih, ki pa so lahko zelo različni.

V naši socialistični družbeni ureditvi je dana možnost rekreacije vsem delovnim ljudem. Poleg letovanja so izleti najbolj množična oblika rekreacije, saj se prirejajo ne le širom naše ožje domovine, ampak tudi po vsej državi, daleč izven meja, celo na druge celine.

Tudi kmečki ljudje, ki smo pred vojno v najboljšem primeru prišli samo na romarsko pot na Brezje, se zdaj lahko vključujemo v to veliko babilonsko popotovanje; tako imamo možnost, da včasih pokukamo čez domači plot.

Organizatorja izletov za kmečke ljudi sta v glavnem zadruga in gozdna; tu in tam pride v poštev tudi kakšen kmet, kadar organizirajo izlet ZB, upokojeanci, čebelarji ali cerkev, ki ga združi z romanjem.

Prve so k temu pristopile kmetijske zadruge, ki so kmalu po ustanovitvi poskrbele tudi za kulturnoprosvetno dejavnost svojih članov. Tako smo kmetje že pred tremi desetletji lahko videli morje in druge zanimive kraje naše ožje in širše domovine. To je bilo možno v letih, ko so še obstajale manjše področne zadruge. Ko so se zadruge združile, so se možnosti za izlete omejile, v zadnjih letih pa skoro prenehale. Da ne bi delal komu krivice, temu ni kriva nezainteresiranost vodstva zadruge, ampak zgolj to, da se v sedanji obliki sodelovanja kmetov z drugo ne morejo ustvarjati sredstva, ki bi se lahko porabila za take dejavnosti.

Iniciativo je prevzela Gozdna. Čeprav se pri gospodarjenju z zasebnimi gozdovi odvaja skupnosti velik del vrednosti lesa, lahko obrat za kooperacijo vlaga tudi za gradnjo širšega družbenega pomena in nameni

nekaj za delitev. Imamo pa že nekaj let prakso, da tega denarja ne delimo, ampak ga uporabimo za skupne namene, med drugim tudi kot dotacijo za izlete. Tako imamo kmetje še naprej možnost, da pridemo kdaj v druge kraje, včasih tudi čez državno mejo. Na izlete pa ne hodimo redno, kakšno leto namreč to odrkne: ni denarja, ali pride kaj drugega vmes.

Noben organizator izleta nima lahkega dela. To velja posebno za tistega, ki organizira izlet za kmečke ljudi. Obdelati je treba teren cele občine in naj si organizator še tako prizadeva, zmeraj se še najde kdo, ki očita, da ni bil obveščen. Težko je tudi določiti čas, ki je za kmečke ljudi najbolj primeren, kajti kmetje smo navezani na neodložljiva dela.

Težko je tudi za kmete. Razume se, da si vsak želi kdaj pogledati druge kraje, mesta, morje in druge znamenitosti, vendar se ta želja ne more uresničiti vsem. Delo na polju se še da za dan ali dva odložiti, toda živina mora biti oskrbovana vsak dan. Živina ni stroj, ki se ob koncu dela ustavi in se na začetku šihata spet požene. Kmetu je živina velika obveznost, ki ga stalno priklepa na dom. Seveda imajo posamezni pri tem več ali manj srečno roko: imajo, oziroma lahko najamejo koga, ki jim v času odsotnosti poskrbi za živino. Vsi tega ne morejo, zato se najdejo kmetje, ki še niso bili nikoli, ali le malokrat na izletu. Kmet, ki gre tudi le za en dan od doma, mora najeti koga, ki ga nadomesti. Dobiti človeka, ki je prost, varen živine in voljan pomagati, ni lahko; kmetij, kjer bi poleg gospodarja in gospodinje bil še kakšen član družine, ki ni v službi, pa je tako malo. Zato pride večkrat do nerganja, celo nevoščljivosti, kar pa ni na mestu, kajti vsak član Obrata ima enake pravice, če pa nima tudi enakih možnosti, to je druga stvar. Prepričan sem, da bi v primeru

to v denarju ne da oceniti. Če bi npr. obnovljen stolp prevaljske farne cerkve postavil med te umetnostne stavbe, bi ne pomenil skoraj nič, toda farani so za obnovo tega stolpa morali zbrati težke milijone!

Hradčani! O njih sem čul že pred vojno, da so tam domovali češki kralji, da je tam veliko dragocenih kulturnih znamenitosti in da jih je mojstrsko preuredil naš Plečnik; ko sem pa vse to gledal, sem bil tako presenečen, da sem komaj sledil razlagi vodiča. Zato dopuščam možnost, da ne bom vse pravilno zapisal.

Bakren vodnjak na trgu, kjer lahko čuješ vse zvonove v Pragi — samo poslušati moraš pravilno. Cerkev sv. Vida z grobom sv. Janeza Nepomuka. Zgodbo o tem mučeniku sem čul že pri verouku; to je vodič ponovil in dodal drugo verzijo, ki naj bi imela politično ozadje.

Češke kraljevske krone, ki je simbol češke države, nismo videli. Shranjena je v trezorju; zid je debel tri metre, zaklenjena je s sedmimi ključi, ki jih hrani sedem oseb. Čehi verujejo, da kdor si predrzne posaditi jo na glavo, si ne dočaka leta dni. To si je ob poroki svojega sina predrznil zloglasni Heydrih, posadil jo je tudi na glave svojih dveh sinov. Znano je, da so Heydriha Čehi ubili, manj znano pa je, da je starejši sin padel na vzhodni fronti, mlajšega pa je ubil

konj. Vse to se je zgodilo, še preden je preteklo leto naokoli...

Pesem zvonov na stolpu cerkve sv. Lorette! Sedemindvajset zvonov vsako uro zaigra melodijo neke Marijine pesmi, že od konca sedemnajstega stoletja. Tudi okrog tega je spletena legenda.

Videli smo velike monštrance iz zlata in drugih dragocenih kamnov, ki so razstavljene v vitrinah. Vrednosti tega ne morejo oceniti niti strokovnjaki. Poleg zlata in dragih kamenja predstavljata neprecenljivo vrednost tudi umetnostna izdelava in zgodovinski pomen. Koliko solza, znoja, krvavih žuljev in trpljenja je v vsem tem?! To zlato so sicer darovali grofje, plemiči in drugi bogataši, toda prigarali so ga jim v dolgih stoletjih ubogi tlačani!

Karlovski most je dal graditi kralj Karel IV. v štirinajstem stoletju. Poleg izredne dolžine je znan tudi po tridesetih baročnih spomenikih, ki so v naravni velikosti razmeščeni na njem.

Praga slovi tudi po astronomski uri na staromestnem magistratu. Izdelal jo je v petnajstem stoletju mojster stolpni ur Nikolaus von Kaaden. Osemdeset let pozneje jo je izpopolnil mojster Hanuš. Vsako uro pozvoni Smrt v svarilo, prikaže se v mimohodu dvanajstih apostolov. Ob koncu vojne je bilo to pokvarjeno in so tri leta pozneje ob-

novili. Izvirno astronomsko uro hranijo v muzeju, na zidu je le kopija. Legenda pravi, da so iz strahu pred tem, da ne bi kaj podobnega naredili še kje drugje, tega mojstra oslepili.

Kdo je že odšel iz Prage, da ne bi jedel slovitih praških knedlov ali pil črnega piva v restavraciji Fleka?!

Veliko premalo je en dan za ogled Prage, druga dva dni smo zabili v vožnjo. Kako je mogoče, da je na enem kraju zbranih toliko zgodovinskih dragocenosti, vsemu temu pa je čudežno prizanesla vojna vihra?

Cerkev, enkratno mojstrovino arhitekta Plečnika, sem videl že pred vojno v nekem Mohorjevem koledarju. Ko je bil nekoč v Pragi naš bivši kralj Aleksander, ni vedel, da je ta veliki mojster naš rojak in državljan.

Ko smo se vračali, smo obiskali tudi Kopnište, nekdanje letno rezidenco prestolonaslednika Ferdinanda, sedanji največji lovski muzej na svetu. Za lov še nikoli nisem imel zanimanja, pogled na vse to pa me je le prevzel. V tej sobi je Njegovo Veličanstvo jedlo, tu se je umivalo, ta soba je bila za kajenje, ona za spanje, v tej sobi se je odločalo o tedanji zgodovini, razlaga prijeten glas vodiča v srbohrvaščini. Veliko kadrov za film Sarajevski atentat je bilo posnetih v tem gradu.

Prijetne občutke in doživetja, ki smo si jih nabrali v Pragi, nam je skazilo neprijazno in neuslužno strežno osebje — tako v trgovinah kakor tudi v gostinstvu. To je druga stran medalje. Podoba je, kot da Čehi nočejo ali pa pri svojem velikem narodnem bogastvu ne znajo služiti turističnega denarja. Mene npr. je neka smrklija surovo potegnila za roko in potegnila kot kakšnega smrkavca samo zato, ker pri nakupovanju nisem vzel košare. Tega nisem storil zato, ker je košaro nosila moja žena. Neprijetne doživljaje so pripovedovali skoraj vsi izletniki. Pa di kritiziramo naše trgovce, upravičeno, dostikrat tudi neupravičeno, toda v primerjavi s češkimi so naši odlični...

Neprijetno nas je presenetilo še nekaj drugega. V hotelu, kjer smo spali, nismo mogli dobiti jesti; k zajtrku, na kosilo in k večerji so nas peljali na drugi konec mesta; v restavraciji pa, kjer smo jedli, si nismo mogli kupiti pijače. Za naše pojme nerazumljivo in nepraktično.

Ker smo denar menjali neuradno, je bila vsaka stvar v trgovini in gostilni zelo poceni. Nakupili bi gotovo več, če se ne bi bali tiste ozke luknje, ki se ji pravi carina.

Na poti domov me je za trenutek prijel malodušje. Kaj imamo mi v primerjavi s Čehi? To stanje je trajalo le nekaj trenutkov, kajti v mislih sem začel naštevati to, s čimer se lahko ponašamo mi, Jugoslovani. Predvsem naša neodvisnost! Dalje, iz našega naroda je izšel človek, ki je z velikimi črkami zapisan ne le v naši, ampak tudi v svetovni zgodovini! Celo slovenske matere sin je bil! Gremo še dalje, ožje! Naša dolina je dvakrat svetovno znana: proizvajamo svetovno znano plemenito jeklo, v naši dolini se je končala druga svetovna vojna v Evropi.

Po svetu je treba hoditi z odprtimi očmi: če vidiš kaj boljšega, ti je za zgled; ob pogledu na kaj slabšega si pa s svojim bolj zadovoljen!

S teličkom

Ivan Modreč

Stoji gostilna zidana

Lahko bi trdili, da so gostilne kraji, ki se jih spominjamo večkrat in z rahlo otožnostjo v današnjih časih, ki nam prinašajo drugačen način življenja, kot so ga živeli še naši starejši krajanj, in drugačno izrabo prostih ur, drugačne potovalne navade.

Nekdanje gostilne nam hkrati obarvajo z varljivim občutkom lepih starih dni.

Gostilne delimo z ozirom na obiskovalce na gostilne ob prometnih žilah (furmanske, božjepotne, sejmarske, splavarske, broderske, kontrabantske, »politične« — klerikalne, delavske, sokolske, socialdemokratske, na lovske, železničarske, kmečke, vojaške).

Furmanske gostilne poznajo po vsej Sloveniji. To so bile obcestne gostilne, kjer so se ustavljali prevozniki lesa; te gostilne so se v letih pred začetkom druge svetovne vojne preživljale z njimi. Vendar pa furmani niso bili imenitni gostje in gostilničarji, ki so jim stregli v veži, so dobro vedeli, da je dolga miza za prehodne goste, furmane in berače.

Za »politično« gostilno niso bili značilni njeni običajni obiskovalci, ampak je ta naziv dobila gostilna šele tedaj, ko so se v njej pričele dogajati politične stvari: formalni in neformalni politični zbori somišljenikov. Ljudje so te gostilne opredeljevali za »liberalne« ali »klerikalne«. Funkcija gostilne je bila zbiranje ljudi. Vedno bolj so veljavo pridobivale gostilne, kjer so točili dobro vino in postregli z dobro pripravljeno hrano. Ponudba hrane je postajala vedno bolj pestra. Najosnovnejšemu jedilniku se je sicer reklo: čista juha z rezanci ali jajcem, goveje meso s kuhanim hrenom, telečja pečenka z žemljicami.

Ob svatbah — »ovsetih« — v času pred prvo vojno in med vojnoma pa so postregli tudi že z boljimi jedmi.

Tudi pogrebščina ali sedmina je imela svoja pravila. Na Koroškem in na Štajerskem so bile bolj imenitne kot na Kranjskem.

Pijača je bila v starih časih pomembna reč. V navadi je bilo vino, belo in rdeče. Vino so si gostilničarji nakupili jeseni in spomladi. Najeli so številne prevoznike, ki so imeli močne konje ter masivne vozove »parizarje«.

Ti močno okovani vozovi so se v naših krajih uveljavili v času napoleonskih vojn. S temi »parizarji« so odšli v vinorodne kraje na Bizeljsko. Če je imel gostilničar dovolj denarja, je kupil vino kar za celo leto. Vozili so to vino po Savinjski dolini na Šoštanj in čez Sent Vid v Črno. Pri takšni vožnji je našel smrt moj praded leta 1864. Od Sent Vida proti Kamniku se je na slabi kmečki cesti prevrnil voz s sodi, polnimi vina, ter mu je zdobil prsni koš. Vozil je vino za svojo gostilno pri »Dervodelu« v spodnjem Javorju. Ko pa je bila proti koncu preteklega stoletja zgrajena železnica po Savinjski ter po Mislinjski dolini do Dravograda, so našim gostilničarjem pripeljali vino do Prevalj po železnici.

Železnica Maribor—Dravograd—Prevalje—Celovec je bila zgrajena že prej. S Prevalj so vozili vino v Črno furmani.

Furmani so bili navadno zmeraj žejni, saj so bili po ves dan na cesti in na soncu. Nekateri med njimi so imeli v torbah za malico tudi svedre za les. Med vožnjo v Črno, če so vozili vino, so si ga privoščili kar iz soda. Naredili so pa tako, kakor mi je pripovedoval star »furman«, da so nekoliko zbili s kladivom obroč iz prvotne lege ter v prejšnji legi obroč s svedrom izvrtali majhno luknjo v sod. V to odprtino so vtaknili cevko in vino je teklo v čutarico ali pa so pili kar iz cevke. Če sta vozila vino eden ali dva »furmana«, so se menjavali pri pitju, vračali so se namreč v skupinah. Pri Ladinekovem koritu ob cesti Mežica—Žerjav so napojili konje in popito vino iz soda zalili z vodo. Odprtino, skozi katero so zastojali pili vino, pa so zabili z lesenim čepom in obroč soda zo-

pet zbili na prejšnje mesto ter nekoliko zamazali s prahom, ki se je nabral med vožnjo na sonu. Torej je bil nekoč prvi krst vina z vodo med vožnjo s Prevalj v Črno. Imel sem priložnost, da sem pred leti videl star sod, ki ni bil več uporabljen. Znotraj tega soda sem našel več kot trideset majhnih čepov, ki so štrleli v notranjščino; videti je bilo kot nasršen jež. Furmani pač niso imeli preveč denarja za vino, zato so na ta način prehiteli nadaljnje svetopisemske čudeže iz Kane Galilejske.

Zjutraj, ko je šel furman na furo, mu je dal gospodar malico in za kakšen »kregel« mošta denarja.

Med vojnoma je bil mošt po gostilnah po 3 do 4 dinarje za liter. Vse furmanske gostilne so ga obvezno točile.

Tudi za trgovce v Črni so ti nekdanji furmani vozili moko in razno špecerijo v lesenih zabojih.

To prevažanje je pomenilo dodatni zaslužek k ne preveliki furmanovi plači.

V zimskih mesecih je bilo v gostilnah zelo v veljavi kuhano vino, sladkano s sladkorjem in za boljši okus z nageljnovimi žbicami »klinčki«. To vino so postregli v debelih steklenih kelihih. Privoščili so si ga lahko le bolj bogati posestniki ob svečanih priložnostih. Bolj kot danes je bil upoštevan čaj z rumom ali drugimi dodatki, turška kava pa je bila zelo redka in so jo skuhalili le na zahtevo, stregli pa so navadno le z belo kavo.

Pivo se je nekad pilo bolj malo in še to le v letnem času, bilo je nasproti vinu kar drago. Med vojnoma je stalo vino od 12 do 15 dinarjev liter, pivo v steklenici za pol litra pa 6 dinarjev. Večina so točili pivo samo v »kregljih«, to je pol litra, ali v litrskih. Če pa je ta steklena posoda merila dva litra, so jo imenovali »urban«. Ko si pil iz tega »urbana«, si ga prijel za ročaj in s komolcem dvignil, da si lahko pil iz njega. K steklenici piva so ti prinesli visok kozarec, ki so ga imenovali »zajtel« ali »štuel«. Za vino pa so uporabljali mere »firkel« (četrt litra), pol litra, liter in šefan, to je bila steklenica za dva litra.

Oprema nekdanjih gostiln je bila preprosta. Dolge lesene mize, ob stenah so bile klopi in tudi pred mizami. Med vojnoma so klopi pred mizami zamenjali stoli z naslonjalom. V kotu pod stropom je bilo razpelo, okrašeno navadno z vencem rož iz papirja, na vidnem mestu je bila slika vladarja in še kakšna šaljiva slika iz lovskega življenja. Vino, ki so ga prinašali iz kleti v veliki pletenki, so točili izza točilne mize, »šanka«. Pivo pa so točili naravnost iz soda, ki je bil v notranjosti »šanka«. Kadar je nastal pretep v gostilniški sobi, je pa »šank« varoval gostilničarja ali natakario pred nasiljem.

Vsaka gostilna v Črni je imela tudi posebno sobo, kamor so zahajali bolj gosposki ljudje ali zaključene družbe, da so bili bolj sami zase. Zavetnik gostilničarjev in hotelirjev je bil Abraham, ki goduje 9. oktobra.

Črnjanske gostilne so bile vse enonadstropne velike zidane stavbe. Ugled in pomembnost so dajala tudi gospodarska poslopja in »oštirjev« denar, ki ga je vsak dan obračal. Iz te vrste »spoštovanja« so izvirale tudi številne prošnje za krstne, a še bolj za birmanske botre, za razna posojila itd. Navadno so bili gostilničarji in njihove žene lepo rejeni. Bil je to vzgled za uspešnost jedilnikov njihovih gostiln.

Zanimivo je, da so že skoro pred stoletjem nemški turistični prospekti propagirali turizem v naših krajih. Za naš kraj piše v tem prospektu: Občina Črna, 575 m nadmorske višine, poštni in brzojavni urad, 19 km od železniške postaje na Prevaljah, zdravnik, zdravo podnebje, dobra pitna voda, kopanje v reki Meži in lov na postrvi; star svinčev rudnik. Sprehodi: Mušenik — cerkev sv. He-

lene 1 uro, Bistra 2 uri, Koprivna — sv. Jakob, Javorje, sv. Jošt in sv. Magdalena 1156 m nad morjem. St. Vid in romarska pot k sv. Križu pri Belih vodah s čudovitim razgledom čez Savinjsko dolino do Celja. Krasen pogled na alpsko dolino Tople z mogočnimi petimi kmetijami. Odtod (pojasnilo pri kmetu Končniku) vzpon na Kordeževo glavo na Peci, 2114 m višine.

Ostali planinski vzponi: Uršlja gora 1696 m 4 ure, Najevska lipa na Ludranskem vrhu 2 uri. V divje romantične solčavske planine in Solčavo 5 ur. Vidiš veliko alpskega cvetja.

Gostilne: A. Matcka (sedaj Teber): 5 sob. 10 postelj po 20 do 50 krajcarjev, kava 14 krajcarjev, kosilo 25 krajcarjev. Helena Stuler (danes pošta): 3 sobe po 50 krajcarjev, 6 postelj po 20 krajcarjev, kava 10 krajcarjev, kosilo 25 krajcarjev. Vilhemina Černic (pri Rešarju): 1 soba, 2 postelji po 25 krajcarjev, kava 10 krajcarjev, kosilo 25 krajcarjev. Jože Geršak (danes dve trgovini): 4 sobe, 6 postelj po 20 krajcarjev, kava 12 krajcarjev.

Vožnja s poštanim vozom v Pliberk stane za osebo 60 krajcarjev. Pojasnila dajejo lastniki sami. Nekoliko pojasnil glede postelj, cene so mišljene za enodnevno uporabo. Krajcar je denarna enota. Za 2 krajcarja si dobil npr. žemljo, 1 kg mesa je stal 48 krajcarjev, 1 kg sladkorja 44 krajcarjev, 100 krajcarjev je bil en forint (goldinar), pozneje imenovan v naših krajih »rajniš«. V tistem času je npr. rudar kopač na 10-urnem delu pri vrtanju v jami zaslužil 200 krajcarjev ali dva goldinarja. Dinar ali »taverhar« pa je dobil za celodnevno delo pri košnji hrano in 70 krajcarjev.

Sobe in postelje so bile v gostilnah v Črni opremljene in so jih vsak dan pospravljali. Pri kavi ali podobno kruh ni bil vračunan. Za kosilo: juha, meso in zelenjava.

Časi se spreminjajo, turizem tudi. Danes imamo v Črni hotel Planika, tri nekdanje gostilne in točilnico na avtobusni postaji ter kočje po planinah. Lepota Koroške je ostala in še vedno mika in vabi turiste.

Tisti Črnjan, ki se je pred drugo vojno odločil za pot po vseh gostilnah v Črni, se je lotil navsezadnje vesele turneje. Moral je čez prag vseh devetih gostiln. Dolžina te turneje ni bila velika, saj so bile gostilne druga ob drugi nanizane kot jagode na rožnem vencu. No, kdor je vzel v roke ta rožni venec, je bil okrogel, pa tudi če je pred vsako točilno mizo popil samo četrtinko vina. Ker pa zanesljivo vemo, da na Slovenskem ni običaj popiti samo četrt litra vina, si je lahko predstavljal, kako se je končala takšna turneja.

In še nekaj: ne smemo pozabiti, da so tedaj pili precej bolj pristno vino. Krščevali so večinoma le otroke.

Danes je v Črni samo še pet takih postaj, kjer »Bog roko ven moli«.

Ta ugotovitev velja za vse kraje na Slovenskem. Gostiln je namreč precej manj, kot jih je bilo nekoč, kar je vsekakor zanimivo. Še zanimivejše, kot je to, so pa tiste stare gostilne, ki so previharile vse viharje in v katerih še danes kot pred stoletjem in več postrežejo z župo, govedino, krompirjem in solato, kosilom, ki si ga je običajno privoščil preprost gost, če se mu je v teh prostorih oglašil želodec. Takih ni več veliko. Zato se mi je zdelo potrebno, da bi napisal kaj o vseh teh ostarijah, ki so znamenite, kajti vsaka, pa če stoji kjerkoli, je po svoje prispevala k našemu kulturnemu in političnemu življenju v preteklosti, ti prostori te strehe pa so tudi zibelke najbolj iskrenih misli naših najbolj znanih mož in najbolj poteptanih ljudi, katerih glasovi in besede so se vpile v stene, ali pa so se vrezale v tramove in v spomin »kelnerice«, pa gredo iz ust do ust, iz roda v rod.

In ker je teh vaških svetišč, ki nikoli niso imela ne zvonika, ne zvona, prižnica pa je bil vsak stol v teh gostilniških sobah, vedno manj, in ker umirajo stoje, ohranimo prgišče tega življenja, saj je živelo ob najbolj čisti vinski kapljici.

Pojdimo na pot pri opisovanju naših nekdanjih in sedanjih gostiln. Na poti iz Mušenika sta bili nekdanje dve: gostilna Reiter; bolj stara imena nekdanjih lastnikov so še: Krautberger, Prislán in Klemen. V tej nek-

danji gostilni so se nekoč radi ustavljali nekdanji fužinarji iz Balosa in Mušenika. Ob nedeljah, ko so šli v Črno, so za stavo metali po cesti težko železno kroglo, kdo jo bo dalj vrgel. Izgubljene stave so potem zapili v omenjeni gostilni. Zanimivo je, da to vrsto športa še danes gojijo na Irskem.

Po prenehanju železarske industrije so se tudi žagarji grofa Thurna radi oglasili v tej hiši. Cenili so jo tudi delavci in topilničarji iz Zerjava. Do leta 1908 je v tej gostilni ob lepih nedeljah ali prošenjih in sejnih prepeval in igral na citre koroški ljudski pevec Franc Leder-Lesičjak. V tej gostilni so imeli tudi »ledenico« za pivo, ki so ga ob nedeljah razvažali po drugih gostilnah. Zanimiv je bil voznik, ki je vozil pivo s Prevalj. Pred vsakim naseljem si je prižgal cigaro, ko je pripeljal iz naselja, jo je pa ugasnil. Pred Črno jo je spet prižgal, da so mimoidoči ljudje lahko videli, kako imeniten voznik da je.

Blizu stoji gostilna in mesarija Črešnik, staro ime je bilo »Bagažger«. Nekoč je ta gostilna slovela po dobri goveji juhi in obilnem meniju, ni čudno, ko je pa bila mesarija pri hiši. V njej so se radi oglašali kmetje iz Jazbine in z Uršlje gore. Obe opisani gostilni sta bili tudi furmanski, saj je bilo pred hišama dovolj prostora za počivanje in krmiljenje konj, preden so odpeljali težko naložene vozove proti Prevaljam. Danes sta že obe hiši spremenili namen.

Na drugi strani ceste je nekoč stala tipična slovenska alpska hiša, zaradi nerazumevanja merodajnih so jo pred leti podrli. Domače ime je bilo pri »Žgajnarju«.

Ta nekdanja hiša je zanimiva zato, ker je v njej že pred tristo leti bival poklicni žgajnikuhar, ki je imel za to dejavnost tudi obrt. Omembe vredno je tudi, da so v tej hiši prvi točili pivo, ko se je ta varjena pijača začela uveljavljati v naših krajih. Pozneje so to pijačo začeli točiti tudi drugi gostilničarji, ko so videli pri prodaji precejšen zaslužek.

Na drugi strani Javorskega potoka je bila gostilna do leta 1945. Danes je v tej hiši poštini urad. Staro ime te gostilne je bilo pri »Štulerju«. Bolj stari imeni sta še »Otič« in »Vok«. Pred gostilno je bil velik ograjen vrt, kjer so rasla velika kostanjeva drevesa, ki so dajala mnogo hladne sence.

Pod drevesi so bile dolge lesene mize in klopi. V vrtu je bila tudi velika lesena veranda za muzikante in plesišče, ob njej pa kegljišče. V tem nekdanjem našem Tivoliju sredi vasi so poleti prirejali razna društva svoje veselice. Največkrat so prirejali veselice gasilci z različni šaljivimi igrami, npr. hoja po sveže olupljeni smreki, ki je bila položena na dveh hlohah pol metra visoko. Plačati si moral določen znesek in če si prišel do kraja, te je tam čakalo darilo v obliki salame ali litra vina itd. Največ se jih je znašlo že na sredi poti na tleh, ker je smreka proti koncu prosto nihala. Naredili so tudi »tobogan«. Vreče so napolnili z oblanjem ter se med smehom vozili po ovinkih navzdol ter padali v velik kup smrečja ali žaganja.

Postavljali so tudi »mlaje«, ki so bili visoki do 12 m ter sveže olupljeni, da so bili gladki.

Pod vrhom te olupljene smreke so okoli debla naredili obroč iz žice, ki je bil okrašen z rožami, na tem vencu pa so visele razne dobrote: salame, kosi mesa, steklenice žganja itd. Če si priplezal, seveda v nogavicah, do teh dobrot, si lahko vzel, kar ti je bilo všeč, in si zataknil za hlačni pas. Najboljši plezalec na teh olupljenih stoječih smrekah je bil še danes živeči Jurčkov Anzi.

Večkrat so na tem vrtu prirejali tombole gasilno društvo, sokolska organizacija, Slovensko katoliško prosvetno društvo. V jesenskem času pa so prirejali veselice »vinska trgatev«. Pred zadnjo vojno je na tem prostoru gostoval velik cirkus, kjer so visoko pod streho ogromnega šotora kazali razne veščine na »trapezu«. Predstave so bile tudi s konjskimi umetnostmi. Za preizkušanje moči Črnjanov pa so imeli pritlikavca »Liliputanerja«, ki ga nobeden ni mogel položiti na hrbet, čeprav so ponujali nagrado 200 dinarjev. Kdor se je šel z njim ruvati, je moral plačati 50 dinarjev.

Spominjam se, kako smo ga šolarji spoštljivo pozdravljali, ko se je dopoldne spreha-

jal po vasi. V njem smo videli nepremagljivega junaka, ki ga nobeden ni mogel pri metanju na cirkuškem odru spraviti na hrbet, čeprav so se z njim spoprijeli res močni Črnjani, kot Ivan Dolinšek, neki frizerski mojster, ki je imel lokal pri Tomažu, in razni furmani, npr. Anza Punzengruberjev. Čeprav je cirkus gostoval cel teden ali še dalje, je ta 30-letni in 120 cm visoki »Liliputaner« odšel iz Črne nepremagan.

Pred gostilno je velika skala, ki je znotraj izdolbena, nekdanji gostilničarji so jo uporabljali za shranjevanje pijače, bila je naravna hladilnica. Danes je tam, kjer je bilo okno iz te naravne kleti, nagačen medved lovske družine Bistra. V kleti pa so namestili hladilnik za shranjevanje ustreljene divjadi lovskih družin. Na velikem dvorišču te nekdanje gostilne so kmetje iz Tople in Koprivne puščali svoje vozove, kadar so prišli v Črno po opravkih. Pred vrtom in gostilno pa so med tednom krmili konje številni vozniki s Prevalj, preden so nadaljevali vožnjo hlohov do raznih žag po dolini. Na dvorišču so danes namesto kmečkih vozov potolčeni jekleni konjički. V nekdanjem hlevu pa je mehanična delavnica za te pločevinaste škatle, ki kažejo varljiv videz našega standarda. Na sprednji strani opisane gostilne je na steni vzdana spominska plošča dvema partizanoma, ki sta tam padla zaradi izdaje.

Na nekdanjem vrtu ob vodi stoji sedaj velika stanovanjska hiša, ostali vrt je pa danes veliki trg z lepim spomenikom na sredi.

Nekaj korakov naprej je bila gostilna Geršak. Lastniki gostilne so se ukvarjali tudi s pekovo obrtjo.

Med vojnama sta gostilna in pekarna dobro cveteli. V to gostilno so največ zahajali rudarji iz Helene in Šmelca ter »olcarji« grofa Thurna. Tu so se največkrat stopili rudarji in drvarji. V prvem nadstropju je bila velika plesna dvorana »tanzpodn«. V tej dvorani so začeli predvajati kinopredstave v letih 1924–1934. Bile so seveda dobro obiskane. Imeli so tudi manjšo kmetijo. S konjsko vprego so vsak dan prevažali kruh v Heleno za tamkajšnje rudarje, prodajali so ga tudi spotoma.

Decembra leta 1890 je bila zbrana družba Črnjanov in pozno v noč so »lumpali«. Med njimi je bila neka ženska, ki je rada obračala polne kozarce. V vinjenem stanju so se začeli pogovarjati o strahovih ter spraševali drug drugega, kdo bi šel ob 11. uri ponoči na pokopališče ter na določenem kraju zasadil ošpičen kol v sneg.

Nagrada za to junaštvo je bila menda pet litrov vina. Ženska, ki je bila že nekoliko

vinjena, se je odločila za to nagrado. Šla je na pokopališče in zasadila kol v sneg. Čeprav je bila vinjena, je pa le bila ob takšni pozni uri in na takem kraju toliko razburjena, da je nehote zasadila kol skozi svoje dolgo krilo.

Ko je hotela oditi s pokopališča, jo je zadržal kol. Misleč, da jo drži mrtvi v grobu, jo je od strahu zadela kap, kar je pozneje ugotovila zdravniška komisija.

Epilog te stave je bil na sodišču v Pliberku, obsojeni so se zagovarjali s pijanostjo, a so jim kljub temu odmerili zaporne kazni.

Geršakov Toni je zamesil testo za kruh in odšel na drugo delo. Med delom se je spomnil, da bo morda testo prekipelo. Rekel je vajencu, naj gre pogledat, če kruh še ni ušel. Vajenec se je vrnil in rekel: »Ušel še ni, obuva se pa že.« Testo je namreč prekipelo in lezlo v čevlje, ki so bili pod mizo.

Gostilna Drofelnik. V tej gostilni so se radi poveselili trgovski in drugi obrtni pomočniki, zaposleni v Črni. Tudi mladina je v tej hiši rada prepevala. Pred prvo vojno in nekaj let po njej je imelo svoje prostore v tej gostilni Slovensko katoliško prosvetno društvo. Vsako leto so igrali nekaj iger.

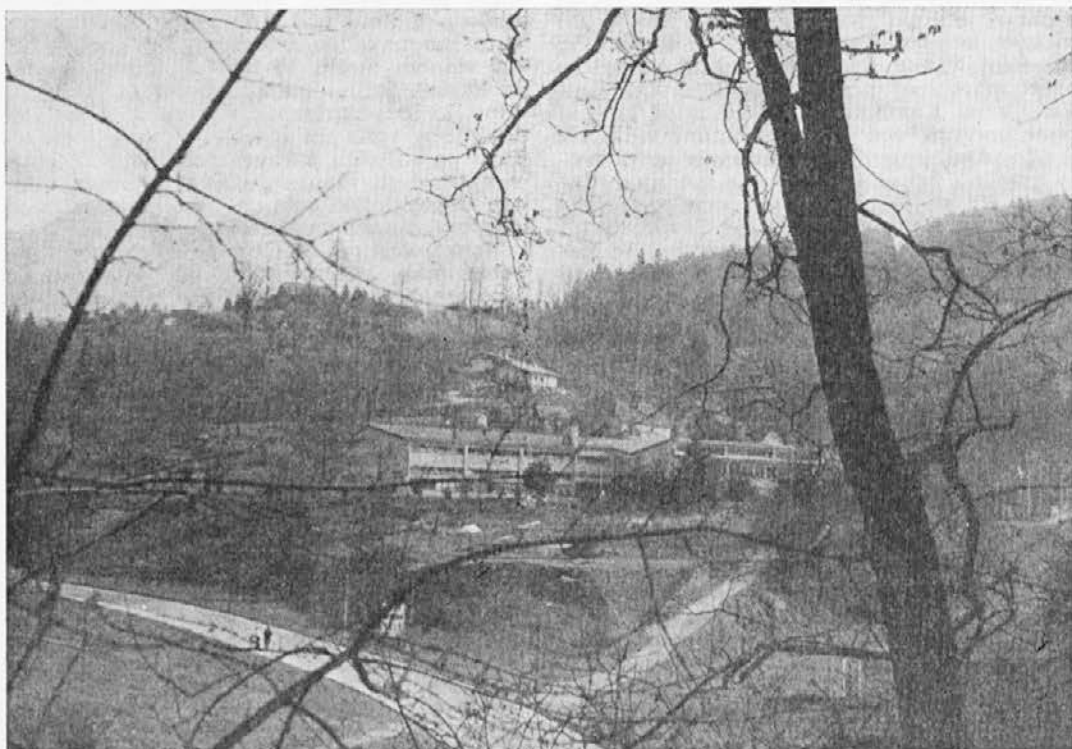
Svojo pisarno je imela tam tudi hranilnica in posojilnica do začetka druge vojne.

Pri tej gostilni se je več let zadrževal po nekaj mesecev Matija Thaler. Delal je »taverke« po gostilnah, kar je zaslužil, je pa zapil. Bil je veseljak, zmeraj je prepeval. Večkrat je tudi zapel:

Ponedeljek je prvi dan,
v torek je sveti Boštjan,
v sredo je sveta Angela,
v četrtek se ne dela,
v petek je sveti Vid,
v soboto se pa ne vid,
v nedeljo pa ga gremo spet pit.

Ko je preživel nekaj mesecev v Črni, je spet odšel nekam na Štajersko. Spomladi leta 1936 so ga našli utopljenega v Javorskem potoku pri mostu, ki ga od tedaj imenujemo Matijev most. Črnjanski fantje, včlanjeni v društvo »Devičarjev«, so temu veseljaku postavili majhen lesen spomenik, ki ga je poslikal domačin Pepi Geršak. Med vojno je to obeležje izginilo. Ime mostu pa je ostalo med starejšimi krajani.

Gostilna Rešer. Ta gostilna je tako rekoč pred cerkvenim pragom. V njej so ljudje po končani maši radi zalili duhovne odpustke. Ta hiša je bila v davnih časih lovski dvorec Marenberških gospodov, ki so bili vazali koroških grofov Spanheimov. Debeli in obokani

Proti Uršlji

zidovi ter stropi pričajo o starosti te najstarejše hiše v Črni. Nad vhodnimi vrati je vzdignjena plošča z grškim napisom: »Danes meni, jutri tebi«. Spodaj pod napisom je letnica 1576. Ta plošča je bila nekdaj vzdignjena na kostnici na pokopališču, ki je bilo okoli cerkve. V kostnico so shranjevali kosti prekopanih grobov. Ko so jo podrli, so kosti zakopali pred cerkvenim pragom.

Kostnicam so pravili tudi »karnar ali osarij«. Najbližjo kostnico lahko še danes vidimo v Libeličah. Na slovenskem Koroškem je ohranjenih več teh stavb. Vizitacijski zapis priča, da je že leta 1669 imel v zakupu to gostilno od pliberškega grofa Thurna Baltazar Slamnič. Grofu je moral poleg zakupnine dajati tudi obed, kadar je prišel v Črno. Leta 1710, ko je kuga ali »črna smrt« kosila svoje žrtve tudi v naših krajih, je deželno sodišče v Pliberku določilo, naj v podružnici imenovanega sodišča organizirata stražarska mesta proti Štajerski Ivan Weber in Benedikt Rešer, zakupnik imenovane gostilne.

Se dandanes je v tej starodavni hiši postojanka, kjer »bog roko ven moli«. Pred prvo vojno je bila v sklopu gostilne tudi mesarija. Med vojnama pa je bila mesarija v najemu. Ta gostilna je slovela po dobrem golažu, ki ga je znala pripravljati lastnica »Rešarica«. Bila je tipična slovenska krčmarica, vedno pripravljena tudi na petje v veseli družbi. V tej gostilni so se radi ustavili kmetje z Ludranskega vrha in Javorja. Vaščani so pa radi na večer zahajali na svoje »četrtinke«. V obokani veži je bila obvezno tudi miza za furmane. Občasno so pri tej mizi jedli tudi »taverharji«, ki so jih najemali za razna poljska dela. Zaposlovali so nekoč tudi hlapca, ki je vozil s konjem hlude v Mušenik na žago. Ob tej mizi je bil obešen stenski ščitnik iz grobega domačega platna. Na njem je bilo z velikimi rdečimi črkami uvezeno besedilo: »Se vsedimo za mizo, pokličimo še Lizo, da žlice nam raztalala bo, ker župa je že blizu.«

Do začetka druge svetovne vojne so vsako nedeljo po obeh končanih mašah dopoldne, ko so bili zbrani ljudje na tem trgu pred cerkvijo, na oknu imenovane gostilne čitali razne »razglase« v zvezi z davki, rubeži, razne uredbe občine, okraja in banovine. Med vojnama je razglase čital občinski pisar in policaj Lekši Permošič.

Vsak večer ob 23. uri je tudi oznanjal po gostilnah policijsko uro.

Naslednja gostilna ob cesti, ki vodi na pokopališče, je bila pri »Matevžu«. Tudi ta gostilna je slovela po dobri jedi in pijači. Ob gostilni je bila nekdaj velika lesena »veranda«, obraščena z bršljanom, poleti ob nedeljah je bilo prijetno v tej senčnati verandi, ki je bila zato zmeraj polna. Pozneje so to verando podrli in sezidali veliko plesno dvorano. Na dvorišču te gostilne je leta 1924 takratni občinski odbor na čelu s Francem Dolinarjem zgradil garažo za avtobus, ki ga je kupila občina. Od tega časa imamo v Črni organiziran prevoz s avtobusom. Ta nekdanji avtobus je dvakrat dnevno vozil na železniško postajo Prevalje. Odpadla je vožnja s poštnim vozom, ki je do tedaj vsak dan enkrat vozil.

Lastniki te gostilne so imeli svojo električno centralo, ki je dajala luč po hišah v Črni. Stavba te nekdanje centrale še danes stoji — ob jezu podzemeljske elektrarne. Imeli so tudi mostno tehtnico. Ukvarjali so se tudi s kmetijstvom, saj so redno imeli hlapca in dekle. Pred gostilno pa so opoldne stali s hlodi naloženi vozovi prevajaljskih furmanov, ki so krmili konje, sami pa so se odteščali za dvema velikima mizama v prostorni veži. Pred zadnjo vojno so na dvorišču večkrat gostovali Romi z velikim vrtljakom. Starejši Črnjani se gotovo še spominjajo Čike Save, ki je v »Matevžev« gostilni nastopal pred drugo vojno, bil je naš najpopularnejši gost. Težki atlet Čika Sava je bil pravi orjak, plešast, neroden v obračanju kakor medved. Lasje so mu rasli samo na temenu. Pustil jih je, da so mu zrasli do pasu, potem si jih je spletal v kito in ovil okoli glave.

Gledalcem je zastajal dih, ko so Čiki Savi na razgaljenih prsih razbijali prostovoljci majhne skale ali krivili debele železne palice okoli njegove glave. Verigo si je ovil okrog

rok in jo napol čez kosmate prsi, da so se členki verige zajedli v njegovo mišičasto telo. Pri tej točki je stokal, stiskal zobe, se napenjal, si jo dal na hrbet in vlekel naražen, dokler ni nenadoma reklo: cveng! in veriga je bila pretrgana. Po tej točki je na dušek spil 3 steklenice piva. Točka dvoboja pa ni bila v Črni nikoli na sporedu. Pozval je vse navzoče, kdo se gre z njim ruvati in pretepati. Kljub denarni nagradi pa ni bilo nobenega, ki bi se z njim pretepal.

Kakor za šalo je z lasmi, spletenimi v kito dvigal s tal prazen petindvajsetlitrski sodček. Imel je zelo močna pljuča, saj je tako močno pihnil v vrček za pivo, da je izskočil kovaneček za 50 dinarjev. Stevo Eble alias Čika Sava pa ni bil zanimiv le zaradi svoje moči, marveč zaradi velikega apetita. Za malico je pojedel pečeno kuro, za južno pa menda kar deset do dvanajst zrezkov ter to zalil z desetimi steklenicami piva. Za večerjo pa se ni pustil omejevati. Kjerkoli so se pojavili plakati Čike Save — bosanskega lava — je mlado in staro drlo skupaj, da se je naslajalo nad tujo telesno močjo in trpljenjem. Vsa Jugoslavija ga je spoznala med obema vojnama, vendar se je v glavnem zadrževal v Sloveniji. Naj Slovenci še tako slovimo po skoposti, je pa pri nas največ zaslužil s svojim artizmom. Dom si je uredil v Ljubljani, kjer se je vedno bolj zadrževal. Ujet v žico okupirane Ljubljane je kdaj pa kdaj na vrtu gostilne »Figovec« pokazal kakšno »lažno točko« iz svojega predvojnege programa že za kosilo in vrček piva. Nekoč 120-kilski orjak je začel veneti. Ob kozarcu piva je pripovedoval o svoji nekdanji slavi, o »bosanskem lavu«, ki se je počasi, toda nezadržno spreminjal v senco, ki je bila nekoč polna nadčloveške moči. Umrl je v Ljubljani ob koncu zadnje vojne. To je droben spomin na nekoč najmočnejšega Jugoslavana, ki je tudi nam v Črni na dvorišču ali v gostilniški sobi Matevžev gostilne pripravil shrbljive užitke.

Naslednja gostilna na naši poti po Črni je »Teber«. Nekoč se je imenovala po tedanjih lastnikih: Matecka, pozneje Prah, nato Kohlenbrand. Nekdanji lastniki Prahi so imeli tudi veliko trgovino na drugem koncu vasi ter moderne mline za moko. To gostilno so obiskovali bolj gosposki ljudje. Učitelji, razni grofovi uradniki iz Pliberka, kadar so bili službeno v Črni, gozdarji, rudniški uradniki. Vaška gospoda je imela določene dneve v tednu, ko so se zbrali in igrali karte ter zraven seveda zapili izkupiček igranja. Na dvorišču je bila veranda za veselice. Danes je ta gostilna v družbenem sektorju v sklopu hotela Planika.

Zadnja nekdanja gostilna proti Javorju je bila pri »Krucu«. Nekoč se je imenovala »Brentner«. Gospodar Kruc je bil doma iz zgornje Savinjske doline. To gostilno so prvo obiskali kmetje iz Javorja in z Ludranskega vrha, ko so pa odhajali iz Črne, pa tudi ni bilo nobenega, ki bi se ne oglasil na poti domov. Bila je ta gostilna na dobrem glasu glede pijače in jedače, bila je dobro obiskana, kar se vidi iz tega, da je gospodar mnogo gradil, npr. poslopje nekdanjega rdečega konzuma ter dvorano, kjer je med vojnama društvo »Svoboda«, pozneje »Vzajemnost«, prirejalo igre. V nekdanji plesni dvorani pa so od leta 1934 predvajali filme. Kinodvorana je služila svojemu namenu do začetka okupacije.

To dvorano so uporabljali tudi za razne prireditve, veselice, tombole. Imeli so tudi »sodavičarno« za proizvodnjo sladkih nealkoholnih pijač.

Rudar Franc, doma na Ludranskem vrhu, je ob plačilnih dnevih in še nekaj dni pozneje kar v omenjeni gostilni pil in prenočeval. Od tam je hodil tudi na delo v rudnik. Hrane in prenočišča mu gostilničar ni računl, samo da je pil; ko je postala možna bolj tanka in ga tudi ni maral do kraja izsušiti, mu je navadno rekel: »Ti, Francelj, zdaj boš pa že moral iti domov.«

Po vojni je bil v tej hiši do pred nekaj leti »Vzgojno varstveni zavod«. Danes je zaprta in prazna. Z adaptacijo prostorov bi lahko Društvo upokojencev dobilo svoje prostore. Sedaj pa je na tem mestu predviden blok.

Od nekdanjih devetih gostiln so danes samo še tri: »Drofelnik«, »Rešer« in »Teber«. Po vojni so zgradili hotel »Planika« z resta-

vracijo in manjšo plesno dvorano. Zanimivo pri tem hotelu je to, da so izkop in druga dela naredili Črnjani udarniško, ker je bil predviden zraven tudi kulturni dom. Ko so pa pričeli graditi in zidati, je bilo pa premalo denarja za kulturni dom, ki se sedaj gradi iz sredstev »samoprispevka«, odprli naj bi ga v avgustu 1980. Pred leti so zgradili v centru Črne tudi novo avtobusno postajo. Pod to streho so danes trije lokali: gostilna, trafika in banka. Sedaj imamo v Črni pet gostinskih lokalov.

V davnih časih, ko so romali k božje potnim cerkvam: sv. Križ pri Belih vodah, Nova Štifta pri Gornjem Gradu, Kokarje, sv. Frančišek, Solčava, so se romarji iz Podjune in Mežiške doline radi ustavljali in prenočevali po gostilnah v Črni. Nekdaj so romali pač le peš, ljudje so bili pač potrebni počitka in telesne utehe. Naš pisatelj in pesnik Josip Stritar je zapisal v knjigi »Lešniki« naslednjo pesem:

Ti tudi mi bodi pozdravljena,
popotnim ob cesti pripravljena,
prijazna, dobrotljiva hiša ti!

Nad durmi smrečica ti visi;
ta smrečica vsem umevno pravi:
Popotnik trudni, tu se ustavi;
sem kreni, tu kapljica zdrava se toči,
z njo usta in grlo si suho pomoči!

Iz ust in grla odpravi ti sušo
in zraven telo poživi in dušo.
Tako ta smrečica govori.

Nekdaj je bilo znamenje za gostilno smrečica nad vhodnimi vrati ali oblanje v lepo oblikovanem košku. Najdalje je ta nekdanji simbol gostilne, koš z oblanjem, visel nad vrati gostilne Reiter.

V času svetovne gospodarske krize med leti 1929—1935 so se pojavili po gostilnah tudi taki napisi: »Ker je zaradi denarne krize »kredit« popolnoma ukinjen, se prosi takoj plačati.« Ali pa naslednje vsebine: »Vsem znancem in prijateljem naznanjamo tužno vest, da je »kredit«, po domače »na puf«, izdihnil svojo grešno dušo. Prosim vse prijatelje, da ne pozabijo na njegovo zapuščino ter napravijo trden sklep, da se ne bodo več pogrešili. Naj v miru počiva in nikoli več na svidenje.«

V starih časih je menda bila taka gostilniška matematika: križ deset, kljuka pet, kolena, pa je bilo XVI krajcarjev za en bokal vina.

Se eno misel bi rad napisal ob tem: v nekdanjih starih »oštarjah« so stregle tudi znamenite »kelnarce« in krčmarice. Vselej je posebno vzdušje v gostilni napravila pozibava-joča hoja »kelnarice«, njihovi boki, ki nikoli niso bili na miru, simpatična zajetnost, bujne prsi.

Udarec odobrovoljenega gosta po »ritki« takšne točajke je nekoliko sodil v to okolje in pomenil največkrat razposajenost, vendar še v mejah dostojnosti. Brez tega ni šlo, ker je to bilo priznanje za gostilno, za popito vino, za pojedeno dobro »prato«, predvsem pa za brhkost, ki je plesala med mizami in povzročala gostom žejo. Pesnik Kette tudi ni bil gluha za krčmarice. Eni izmed njih je zapel leta 1896 z visokim c, kot bi se temu lahko reklo:

Aj, ta lepa krčmarica, kak je gladka,
kak je sladka, ona ima bujne prsi,
ona ima dva podbradka.

Do enajstih me ljubila, potlej me poditi
jela...
Vzela možnjo, srce, pamet, da le ni
klobuka vzela,
moja lepa krčmarica. Drugo mi bo
že vrnila, kadar moja bo ženica.

Med tednom so bile te naše gostilne bolj slabo obiskane, obiskovalci so bili le popotniki in številni furmani, ki so opoldne krmili konje.

Drugače pa je bilo ob sobotah popoldne in ob nedeljah. Tedaj se je pa iz vsake gostilne slišala harmonika, tedaj so se ob zvokih harmonike in klarineta zavrteli knapi iz Helene, topilničarji iz Žerjava, olcerji grofa Thurna

Mirko Kumer

Divjad in lovci

»Kaj ste ustrelili?« je vprašanje, ki ga navadno sliši lovec, ko se vrača iz gozda domov. »Kaj ste ustrelili?« ali pa »Ali niste nič ustrelili?« nas že leta in leta sprašujejo ljudje, saj smo po njihovem mišljenju lovci zato na svetu, da streljamo divjad in da se s tem izživljamo. Od drugih ljudi pa se ločimo predvsem po tem, da nosimo lovsko puško, nahrbtnik ali torbo ob boku, navadno zeleno obleko in klobuk, nekaterim pa še ob strani caplja lovski pes.

Lov je bil v davnih časih nuja človeka, da se je preživiljal, pozneje privilegij in šport zemljiških mogočnejšev od cesarjev do baronov in škofov, kar se v kapitalističnih državah vse do danes ni bistveno spremenilo, le da so namesto cesarjev, baronov in škofov nastopili razni denarni mogočnejši, spremenilo pa se je v socialističnih državah. Upam pa si trditi, da je daleč najboljša rešitev dosežena pri nas v novi Jugoslaviji. Združujemo se v lovskih družinah, število članov ni omejeno, vsak državljani se lahko vključijo v lovsko organizacijo pod pogojem, da izpolnjuje družinska pravila in poslovnik. Vsak član lovske organizacije pa bi se moral zavedati, da je bistvena razlika med lovskimi in drugimi društvi v tem, da nosi lovec orožje — lovsko puško. Orožje pa je vedno nevarno v rokah človeka, ki se rad vda alkoholu, ki je hitro razburljiv ali celo pretepač, ki ob sporekanju postane sovražen in ki sovraži družbo, v kateri živi. Na kratko: lovci moramo imeti čut in budnost dobrega državljanca, tovariški odnos, treznost, discipliniranost in strpnost in, seveda, ob vsem tem moramo biti ljubitelji divjadi in narave. Danes za lovca ni več glavno, kaj ali koliko bo ustrelil, to je le zadnja faza lovčeve dejavnosti. Lovci ustrelijo le toliko divjadi, da se določena vrsta preveč ne razmnoži, kar bi povzročilo še več škode v kmetijstvu in gozdarstvu ter bolezen pri divjadi. Vsa druga dejavnost lovstva pa obsega skrb za ohranitev divjadi, za izboljšanje prehranske osnove — predvsem v zimskem času, za ohranitev naravnega okolja in še drugo. Skrbimo in odgovorni smo za to, da nobena vrsta divjadi ne izumre. Kjer so življenjske in naravne raz-

mere ustrezne, so lovci dolžni ponovno naseliti divjad, ki je nekoč živela tam, ali pa naseliti novo divjad, ki ima možnost obstoja v novem okolju. Vse to določa zakon o varstvu, gojitvi, lovu divjadi in upravljanju lovišč, ki je začel veljati konec leta 1976.

In kakšni smo v resnici lovci? Ali spoštujemo navedena načela, ali znamo biti do sebe samokritični; ali poleg samozadovoljstva delujemo tudi v splošno korist družbe in kako?

Če hočemo na to vprašanje objektivno odgovoriti, moramo vsekakor povedati nekaj osnovnega: da smo zelo pisana družba. Naše članstvo sestavljajo delavci pri fizično težkih delih v tovarnah, gozdovih in komunah; delavci iz pisarn, iz bolnic in ustanov, iz svobodnih poklicev in kmetije. Skratka, iz vseh mogočih poklicev in starosti, od mladih fantov do starih možakarjev, ki pa se le še tu in tam pokažejo na lovu. Prevladujejo moški, žensk ni niti za odstotek. V tem se vidi tudi naša konzervativnost: ti sočletja nas že ločijo od družinskih razmer pralovcev, ko so ženske le doma »kuhale« in skrbale za otroke, moški pa so hodili na lov, a tega razmerja se še do danes nismo otresli ali odvadili. Že samo ta podatek o naši sestavi lahko veliko pove o našem obnašanju, naši zavesti in pripravljenosti biti lovec — član organizacije, ki ima v naši družbi povsem določene naloge, ki sem jih že omenil. Pisanost članstva po poklicih, starosti, standardu in različnih značajih že sama ob sebi pove, da so tudi v tej dejavnosti različna obnašanja, pristopi, nazori in prizadevanja. Ukoreninjena tradicija, da je lov le šport in da je divjad ustvarjena le za zadovoljstvo lovcev, je še zelo močna. To načelo je veljalo še nedavno, še v stari Jugoslaviji, do preobrata miselnosti med NOB. Že prvi predpisi o lovstvu, še za časa osvobodilnega boja, so začeli spreminjati stara egoistična mišljenja in privilegije ter usmerjati lov v podružbljenje, divjad pa je bila spoznana za splošno družbeno lastnino. Novi zakon je to pojmovanje do kraja razčistil: lovski organizaciji je poverjena skrb in odgovornost za ohranitev in gojitev vse divjadi, pri izpolnjevanju te naloge pa se lahko odpre tudi na sodelovanje drugih gospodarskih in družbenopolitičnih organizacij, saj sicer te družbene naloge lovci sami ne bi mogli uresničiti. Zakaj? Povsem razumljivo. Lovci ne razpolagamo z zemljišči, da bi lahko divjadi oskrbeli izboljšano naravno prehrano — zato moramo sodelovati s kmetijci in gozdarji, ne razpolagamo z vodami, rekami in potoki za gojitev vodne divjadi — zaradi tega nam je potrebna pomoč vodne skupnosti, krajevne skupnosti, ribičev. Za divjad je potrebno mirno in čisto okolje — tu lahko sodeluje in pomaga sleherni občan, in to vseh starosti, tudi otroci. Komu je prijetno na lovu ali ob sprehodu gledati ob poteh, na travnikih, gozdovih ali vodah polivinilaste vrečke, plastično embalažo, cunje, razne škatle in konzervno pločevino. Ne samo take majhne (pa zelo

razširjene) stvari, ki bi spadale v smetnjak, tudi veliki predmeti se pojavljajo zadnja leta po gozdnih grapah in zapuščenih krajih: odsluženi štedilniki, pralni stroji, osebni avtomobili (kamioni, traktorji in avtobusi k sreči še ne) ... Ali tega onesnaževanja res ni mogoče preprečiti z vzgojo otrok, z opozarjanjem odraslih, z določanjem odlagališč; v skrajnem primeru pa s sankcijami, saj je večinoma mogoče ugotoviti, kdo je onesnaževalec. Hvalevredno bi bilo organizirati akcijo čiščenja navlake! Poglejte Mežo: voda je sedaj čista, vse bolj zelena, kakršno si le želimo gledati, pa obrežje ... Ali naj to svinjarijo vedno gledamo? Ali ne bi bilo vzgojno in opozarjajoče, če bi tudi naši trgovci na svojih vrečkah in embalaži poleg reklame natisnili še besedilo: »Ne odvzemi te embalaže v naravi!« Saj so ponekod tudi trgovci že postali zavezniki čistega okolja in s tem prijatelji divjadi, rib, ptic pa tudi rož in koga še — človeka!

Da bi lovstvo kar najtesneje sodelovalo z drugimi organizacijami, da bi se uskladili interesi in da bi nam bilo omogočeno izvajanje zakona, so bili lani po vsej Sloveniji sklenjeni družbeni dogovori s kmetijskimi in gozdarskimi organizacijami, krajevnimi skupnostmi, skupnostmi vodnega gospodarstva in skupnostmi za varstvo okolja ter drugimi. Za našo občino, oziroma lovišča naše občine, ki jih je sedem: Bistra, Peca, Koprivna, Pogorevc, Jamnica, Prežihovo in Strojna, so bili ti dogovori sklenjeni v okviru pohorskega gojitvenega območja, ki obsega vsa — lahko bi rekli — srednjegorska lovišča od Olševe do obrobja Pohorja. To območje ima približno enake pogoje za življenje divjadi.

S sklenitvijo navedenega družbenega dogovora, s smernicami za gojitev divjadi in z rednimi srednjeročnimi (5-letnimi), ter kratkoročnimi (enoletnimi) plani se lovci vključujemo v javno družbeno obravnavanje in gospodarjenje. Gospodarjenje — upravljanje lovišč — pa pomeni izboljšati življenjske pogoje stalni divjadi, ki živi v naših loviščih, z urejanjem krmnih njiv, pašnikov, remiz in podobno; s popolno zaščito divjadi, ki izumira, npr. belka in veliki petelin, ali delna zaščita divjadi, ki zaradi spremenjenega naravnega okolja postaja vse bolj maloštevilna, npr. gozdni jereb, poljski in planinski zajci, ruševac (navajam le divjad iz lovišč občine Ravne), in uravnavanje preštevila divjadi z odstrelom, npr. srnjadi in gamsov. Sedaj je naša dolžnost tudi, da kar najbolj razredčimo lisice — zaradi zatiranja stekline. To prevzemajo in prenašajo tudi klateči se psi in mačke, ki smo jih dolžni prav tako pokončevati.

Lov — nekdanja osnovna prвина združenja lovcev — je torej postal povsem »pomožna« dejavnost lovske organizacije. Ta nova vsebina dejavnosti pa, prav tako kot vsaka novost, le počasi prodira v zavest lovcev. Zelo hitro se zavedamo svojih pravic (lova), spoznanje, da smo do pravic upravičeni le, če izpolnjujemo dolžnosti (delo v lovišču za divjad), pa bo treba še in še ponavljati, da se ga naučimo na pamet in spoznamo bistvene vrednote »lovskega deleža« v našem vseobčnem družbenem samoupravljanju.

Odras podružbljanja lova je tudi v tem, da naše lovske družine družbi ne plačujejo nobene odškodnine ali zakupnine za lovišča.

iz širne gozdne okolice Črne, kmečki gospodarji, hlapci pa so bolj skromno lumpali, njihova mesečna plača je bila med vojnama okoli 150 dinarjev, kar je bilo za 10 do 12 litrov vina.

Nekdanj so po gostilnah mnogo peli. V zvezi s petjem je danes drugače. Če so v gostilni peli dobri pevci, ji bil v gostilni mir. Tisti, ki so poslušali, so jim pa nosili pijačo na mizo. Danes pa so glasbeni avtomati namesto petja. Morda si mladi želijo drugačnih stvari. Sedaj pa s tistimi avtomati pokajo, da ni vse skupaj nič.

Način življenja se je pač spremenil.

Viri in literatura:

Nedeljski dnevnik 1969
Koroški fužinar
Pripovedovanje očeta
Slovenski vestnik 1978

Pogoj je le, da ves dohodek od odstreljene in prodane divjadi porabimo za lovišče, za divjad in za morebitno škodo, ki jo povzroča divjad. Za primerjavo lahko navedem, da je lov v kapitalističnih državah zelo drag. V ZR Nemčiji, na primer, mora lovski zakupnik samo za zakup lovišča vsako leto plačati do 100 mark za ha površine, kar bi ob srednji ceni za vseh 7 lovišč v naši občini zneslo približno 18 milijonov novih dinarjev in kar bi pomenilo na vsakega lovca v naši občini letno približno 45.000 dinarjev (novih)! Ob tem pa morajo lovski zakupniki nositi še stroške poklicnega lovca, za krmo za divjad, škodo itd. Seveda tam tudi lovijo le petičneži in mnogo je izprašanih lovcev, ki sicer imajo orožni list in lovsko orožje, nimajo pa kam iti na lov. Pri nas število lovcev ni omejeno (v ZRN se lahko aktivno vključi le en lovec na vsakih 125 ha občinskega lovišča), pa vendar se nekatere družine branijo sprejemati nove člane in naštevajo razloge, ki nimajo osnove za odklanjanje.

Naše geslo vključevanja v lovske vrste je: več bo članov lovske organizacije, več bodo lahko prispevali za dela v lovišču, za varstvo in gojitev divjadi. Delo lovcev naj bo načrtno in prostovoljno, neplačano, in tako je tudi lov brezplačen. Dela v lovišču za izboljšanje življenjskih pogojev divjadi nikoli ne bo zmanjkalo, potrebna bo le vedno večja skrb in intenzivnost, saj se bodo za divjad pogubne razmere z nadaljnjo industrializacijo, z uvajanjem ekonomičnejšega kmetijskega gospodarjenja, s širitvijo gozdnih cest in z vsem, kar ob tem pride, še poslabšale. Že doslej smo veliko zamudili ob ugotovitvah, da se nam število določenih vrst divjadi nenehno niža. Nekaj primerov za vso Slovenijo: stalež zajcev se je od približno 70.000 v letu 1969 do leta 1978 znižal na 47.200, ali odstrel v istem obdobju od 34.614 na 15.556; pri poljskih jerebicah pa je stalež padel od 25.000 na 11.300, odstrel pa od 1338 na 479 za navedeno 10-letno obdobje; velikih petelinov je bilo leta 1969 odstreljenih 143, leta 1978 pa le 51. Prodrlo pa je tudi spoznanje, da vzrok temu ni bolj ali manj intenziven lov, ampak da je to predvsem posledica bistvenih sprememb življenjskih pogojev te divjadi, ki jih je prineslo moderno kmetijstvo in melioracije, industrializacija in nemir v lovišču. Ublažiti nadaljnje slabšanje takega razvoja je naloga lovcev — ob pomoči in razumevanju celotne družbe. Ne smemo dopustiti, da bodo bodoči šolarčki poslušali le še pravljice: »Nekoč je v naših gozdovih živila prečudovita, tajinstvena ptica...«

Tudi v naši občini so se življenjske razmere v zadnjem obdobju bistveno spremenile. Kmetje so svoja gospodarstva preusmerili v živinorejo in mlekarstvo, opustili so setev raznih žit in oljarij, pa predvsem mala divjad nima več tiste pestre izbire prehrane, ki jo njen organizem zahteva za zdravje in odpornost. Zatiranje plevela z raznimi škropivi je sicer v korist posevkom, zelo pa je škodljivo za mlado divjad, ki še ni dovolj odporna. Onesnaženo okolje in ozračje prav tako kot nam, ljudem, škoduje tudi divjadi. Lovci in, mislim, da tudi ribiči, smo zelo hvaležni rudniku Mežica za njegove ukrepe, ki so prispevali k čistejšemu ozračju in spet prozorni Meži. Največ pa divjad trpi zaradi nemira, hrupa motori-

Amalija Srebre, slikana pred 65. leti pri Jeleni pod Uršljo goro. Letos, 1980. leta, slavi 83. rojstni dan

zacije, še bolj pa ob poletnem nabiranju gozdnih sadežev, ko ljudje večkrat dobesedno prehodijo vsak m² gozda in preženejo divjad iz njihovih pritlehnih gnez, stanišč in počivališč.

Za zavestno vključevanje v sodobno varstvo in gojitev divjadi pa je potrebna prvenstveno prevzgoja nas lovcev samih. Dokler si mi ne bomo vsestransko prizadevali za izboljšanje življenjskih pogojev divjadi in se vključevali v delovne akcije za te namene, ne moremo zahtevati od družbe pomoči in ne bomo imeli vpliva na gozdarstvo in kmetijstvo. Tudi pri prostorskem planiranju za ohranjanje naravnega okolja ne bomo imeli besede. V očeh ljudi bomo še vedno streljači divjadi.

Vzgoja članstva bi se ne smela začeti šele s polnoletnostjo in z lovskim izpitom, temveč že mnogo prej, z mladino od prvih šolskih klopi naprej. Z raznimi akcijami, npr. z izdelavo ptičjih gnezdišč, krmilnic, pripravljanjem in polaganjem krme, s posajevanjem plodonosnega drevja, saditvijo grmičja za objedanje, gradnjo opazovalnih naprav bi popestrili čas šolanja. Tako bi mladino vključevali v koristno in zabavno delo, ki bi ga še izpopolnjevali s predavanjem in izvirnimi pripovedmi o življenju divjadi. Ob tem se lahko vključuje tudi spoznavanje narave, fotolov in športno streljanje.

Danes je v lovcih še vse preveč zakoreninjena zahteva po lepi trofeji in upam si trditi, da so zelo redki ljudje, ki vstopajo v lovsko organizacijo iz osnovnega nagiba — varovati divjad in jo ohranjati zanamcem, če ne več za odstrel, vsaj za ogled. Obljube mnogih kandidatov — pripravnikov, da so ljubitelji narave in predvsem divjadi, da bodo vestni gojitelji in da so pripravljeni vsestransko delati v lovišču (ne streljati), so prav kmalu po opravljenem lovskem izpitu pozabljene. Marsikdaj je treba disciplinsko ukrepati, da izpolnimo letne programe dela.

Pa se še vprašajmo, ali imamo danes zadovoljivo stanje divjadi? Mislim samo na lovišča občine Ravne. Pri tem se ocene seveda nujno razhajajo. Objektivno bi stanje lahko ocenili le, če bi lahko naše območje primerjali z drugim, vsaj približno enakim. To pa je težko ali skoraj nemogoče, saj so slovenski kraji po svojih naravnih okolnostih (rastlinstvo, posevki, grmni in drevesni sestoj, gostota prometa, vznemirjenje, vodne razmere, višinske razlike in oblikovanost terena, sončne lege in padavinske razmere, onesnaženosti okolja itd.) zelo različni, kar seveda vpliva na življenje te ali one vrste divjadi. Bliže dokazovanju smo, če posamezno vrsto divjadi glede na številčnost in odstrel primerjamo na enoto zemljiške površine. Vendar tudi to ne ustreza kritični

oceni zaradi mnogoterih dejavnikov, ki že od lovišča do lovišča vplivajo na življenje divjadi. Taka analiza bi morala biti zelo poglobljena. Še najbolj razumljivo sliko dobimo, če primerjamo sedanje stanje s preteklim, oziroma določenim časovnim razdobjem. V našem primeru za občino Ravne, saj se površina vseh sedmih lovišč sklada z mejo občine.

Ob taki primerjavi pa bi na splošno lahko ugotovili, da tako kot drugod po loviščih Slovenije (pa tudi Jugoslavije in tujine) tudi na našem območju zadnja leta mala divjad (zajci, fazani, jerebi itd.) številčno upa-

da, medtem ko se parkljasta divjad množi in širi na nova območja (srnjad, gamsi, jeleni itd.). Vzroke takemu stanju sem deloma že navedel. Glavna sta prehrana in (ne)mir; odločilen faktor pa je tudi sposobnost divjadi, da se prilagaja novemu življenjskemu okolju. Pri vzrokih tudi ne bi želel zagovarjati nepravilnosti lovcev pri odstrelu divjadi, pa vendar si upam trditi, da v našem primeru pravilni ali nepravilni poseg lovcev v stalež (odstrel) ni kriv za znižanje številčnosti določenih vrst divjadi.

Število glavne divjadi našega bazena v 10-letnem razdobju je naslednje:

	leto 1969	leto 1978	indeks
število gamsov — stalež	380	606	160 %
število gamsov — odstrel	48	107	223 %
število srnjadi — stalež	1057	1747	165 %
število srnjadi — odstrel	214	735	343 %
število zajcev — stalež	558	430	77 %
število zajcev — odstrel	278	147	53 %
število gozdnih jerebov — odstrel	100	20	20 %
število velikih petelinov — odstrel	11	3	27 %

Medtem ko pred 10 leti nismo imeli v naših loviščih jelenov, muflonov, prašičev in fazanov, smo v letu 1978 odstrelili 4 jelene, 7 muflonov, 1 prašiča in 39 fazanov.

Zadnje čase posvečamo tudi vse več pozornosti statistični službi, da bi s pomočjo večletnih podatkov in analiz lahko tudi ugotovili, ali ohranjamo vsaj enako kvaliteto divjadi, če je že ne moremo izboljšati (ugotavljanje starosti, tehtanje telesne teže, ocena rogovja). K številčnemu stanju srnjadi in gamsov bi povedal še to, da smo takoj po osvoboditvi leta 1945 v naši občini od takratnega OLO Prevalje dobili dovoljenje za odstrel 21 kom. srnjadi in gamsov. To dovolj zgovorno pove, v kakšnem stanju so bila takrat naša lovišča. Spominjam pa se tudi primera iz stare Jugoslavije (okrog leta 1930), ko je prišel sin lovskega zakupnika k lovcu-gonjaču s pozivom: »Ti, Kristl, v Turnerjevem je ena koza, gremo nad njo.« Skoraj sleherna srna, ki se je pojavila v kratkih časih, je bila obsojena na odstrel.

Če tako primerjamo svoječasno in današnje stanje, smo lahko z doseženim zadovoljni. Zavest lovcev, da odgovarjamo za divjad, se vsekakor iz leta v leto dviga. Dokaz za to je, da se veliki petelin že več let v večini lovišč naše občine popolnoma ščiti in da si ga prizadevamo v celoti zaščititi. Podobno bo potrebno postopati z gozdnim jerebom, saj sta ga nemir in spomladansko hladno vreme z deževjem v zadnjih letih skoraj popolnoma iztrebila.

Da bi ohranili mir v lovišču, smo lovci tudi proti postavljanju raznih vikendov na zatišnih krajih, gradnji avtocest skozi zadnja rastišča velikega petelina in podobno. Na splošno želimo od merodajnih organov in tudi občanov mnogo več razumevanja za ohranitev naravnega okolja.

Ta članek ne bi bil popoln, če na kraju ne bi omenil za današnje razmere nepotrebne pojave, to je krivolovstva ali lovskih tatvin. Ti pojavi sicer niso tako pogosti, kot so bili v stari Jugoslaviji, so pa, čeprav ni-

komur ne bi bili potrebni. Prepričan sem, da imajo ti neznani (ali mogoče tudi znani) občani takšen življenjski standard, da bi si meso divjadi lahko tudi kupili, če jim je do tega. Če pa jim gre le za lov, šport in strast — potem naj pristopijo v lovsko organizacijo. Tu bodo našli uteho pri zalezovanju divjadi, seveda, če bodo izpolnjevali ostale obveznosti pri gojitvi divjadi. Lahko pa kdo nastopi tudi kot lovski gost. Plačilo odstrelnine z zakonito pridobitvijo divjadi je vsekakor primernejši način lova, kot pa biti javno ožigosan kot lovski tat, ki se tudi slej ko prej le ulovi.

S tem člankom sem želel seznaniti predvsem nelovce v naši občini (pa tudi izven nje, saj ima »Fužinar« širok krog bralcev), kje »stojimo« lovci v naši družbeni razporeditvi in kakšne naloge imamo. Da nismo le streljači in vase zaprta kasta in želimo, da bi nas javnost štela za društvo, ki ima odgovorno nalogo pri ohranitvi narave — naše divjadi — in da bi nas pri tem javnost tudi moralno podprla.

Anica Kumer

Naš mlin

Na jazbinski strani javorskega grabna med Čemernikom in Mežnarjevo planino, stoji razvalina. To je bil mlin, na katerega me veže nekaj neprijetnih spominov iz moje rane mladosti. Še dva mlina sta stala više ob javorskem potoku, ki izvira ob vznožju Pikove in Obrove planine in ki se ob pritoku studencev z jazbinske in javorske strani veča in se zajeda v plitvo strugo. Ta mlina sta bila Mežnarjev in naš stari mlin. Na našega so mleli še med zadnjo vojno, potem pa so ga opustili. Razlral ga je čas. Med vojno sta mleli moja rajna babica in dekla Lojza, ko sta bila

dedi in ata v ujetništvu in sta bili sami. Zato je bilo tudi vzdrževanje temu primerno, kajti ženska pač ni za taka dela.

Javorci pa so razen Mežnarja imeli mline ob potoku na drugi strani, ob tistem, ki teče proti Črni.

Mlin, ki ga želim opisati, je bil svoj čas Petričev. Ko pa so med vojno Petričeve odgnali, domačijo pa požgali, in ko so se po vojni Petričevi preselili na Komprejevo v Javorje, so mlin dobili naši.

Ne vem, zakaj, a v meni je ta mlin vedno vzbujal čuden strah. Že kot čisto majhno deklico me je dedi često vzel k sebi na voz in me odpeljal s seboj, ko je vozil žito mlet, kajti mlin je bil od nas oddaljen skoraj uro hoda. Včasih pa je po dva mehova naložil na krošnje oslu, ki smo ga imeli pri hiši, da smo z njim nosili mleko in tako smo počasi capljali — copa, copa po klancu navzdol. Ko je dedi mlet, je osla privezal k smreki in ta je, len, kot je bil, dremavo melil suho travo. Pa saj niti ni bil tako len; za nošnjo ja, če pa jo je bilo treba kam popihati, takrat pa ni štedil svojih moči. Spomnim se, da jo je nekoč ucvrl z mehom moke, medtem, ko je šel dedi po drugega v mlin. Krošnja se je med tekom obrnila, meh je padel z nje in se razvezal, in ko sva ga midva dohitela, je osel pridno žrl moko, in to tisto, ki jo je dedi zmlel na fino, da bi mama iz nje pekla pogacho. Lahko si mislite, da je bil deležen nekaj poštenih brc.

Naj raje preidem k mlinu.

Ko sva z dedijem posedala na pragu in čakala, da se zmelje, in je, radovedni deklici, pripovedoval storije o strahovih, o vragih, ki imajo v mlinu ponoči svoj ples, pa o coprnica, ki posedajo na njegovi strehi in še in še, da so me bile ene same oči in ušesa in vedno bolj sem mu lezla v naročje. Zdelo se mi je, da se bo zdaj zdaj vsula iz mlina tropa strahov.

Nekoč, bilo je pozimi, je dedi čistil žlebe, jaz pa sem zlezla k kamnom in nekaj vpila, on pa je, v strahu, da bom padla, udaril z lopato po plankah. Še danes ne vem, kdaj sem bila zunaj. Od takrat me ni več nihče videl na vrhu, še bolj morda zato, ker sem na podstrešju videla otep slame. Tu si je včasih odpočil kak lovec, ali pa je dedi šel zadremat, saj je večkrat mlet tudi ponoči. Pripovedoval mi je, da je tu ležal ranjen partizan, ki jo je skupil, ko so požgali pri Petriču. Od tod se je potem zavlekel k Jelenšaku, kjer je izdajalka »poskrbela«, da so ga ujeli Nemci. Ta mož še danes živi na Lešah.

Pozimi, ko so furmani vozili les, je držal saninec vse od našega travnika, mimo tega mlina in proti Žerjavu. Tu je mnogo fural tudi moj oče. Bil pa je neki furman, zajeten mož, ki sem se ga še bolj bala kot mlina. Mnogokrat je obstal, se naslonil na podboj, vlekel pipo in govoril z dedom. Nekoč pa sem nekaj stikala okrog voza, takrat se je zadril nad mano in nič več mu nisem silila pred konje. Govorili so, da je otroke, ker je grdo gledal. Otroci so se ga bali, da je bilo joj. V resnici pa jih je odganjal zato, ker se je bal, da bi mu kateri prišel pod voz. V svoji otroški domišljiji sem si ga slikala, kako leži na tistem šopu slame na našem mlinu in je otroke. In če sem bila doma kdaj sitna, je bilo dovolj, da je kdo rekel: »Moži gre, ki otroke je.« Šla sem na peč in se stisnila v kot, da me ni bilo več čuti.

Leta 1961 je divjalo hudo neurje in takrat je deroča voda mlin dobesedno zasukala. Vrata, ki so prej gledala proti Jazbini, so se zasukala proti Javorju. Cesto, po kateri so prej še vozili, je odneslo. Odnoslo je tudi ribe, ki so bile prej visoko in blizu do izvira. Šele čez nekaj let se jih je nekaj zaleгло. Graben se je že skoraj čisto zarasel. Naši mlina niso več obnavljali, naredili so ga doma na motor. Prenaporna je bila ta pot do njega, saj je bilo pozimi treba gaziti visok sneg.

Tisoč pripovedk bi lahko napisala o tem mlinu, vendar bi bile to le pravljice za otroke. Napisala sem le teh nekaj vrstic v spomin na našega dedija, ki sem ga imela tako rada. Le malokdo je znal mletiti tako kot on, in niso imeli pri vsaki hiši tako lepega kruha kot pri nas. Čeprav pravijo, da se na kruhu vidi, kakšna je gospodinja, se mi zdi, da se vidi še bolj to, kakšen je mlinar. Še danes ga vidim, kako je šel pri svojih polnih 85. letih, tisto zimo, ko je pred petimi leti na vigred za vedno zaspal, ždel pri mlinu na dvorišču in gledal in nadzoroval mletje. Oprt na palico in s kučmo, potisnjeno na oči, je budno spremljal vsako novo kretnjo. Nihče pa ni znal tako pripraviti žita za mletje kot on. Čeprav se morda malce čudno sliši, je žito vedno pred mletjem navlažil. Nasul ga je v vrečke, ga poskropil z mlačno vodo, po tem pa ga je z rokami dobro premešal. Samo on je vedel, kako vlažno mora biti, saj je govoril, da se iz presuhega žita ne da dobiti toliko moke in ni tako lepa, kot če ga malce navlažiš. Hotel pa je tudi imeti čisto žito. Zato ga je mama vedno »opravljala«, kot smo temu rekli: skozi redkejšo sito ali rošeto ga je presevala in tako ločevala z »žorgo« od žita. Če je bila zraven žorga, je imel kruh »špeh«. Opravljala ga je tudi pred setvijo, saj stroja za čiščenje žita nismo imeli, mlatilnica pa ga tudi ni dobro očistila. V našem žitu pa je bilo »žorge in grahorce« vedno precej.

Pa še nekaj nam je dedi vcepil: vedno ko je komu padel na tla kruh, ga je spoštljivo pobral in poljubil. Tako ga je stradal v obeh vojnah, da je do kruha gojil neizmerno spoštovanje in to je zahteval tudi od nas.

»V Dachau smo se stepli za krompirjeve olupe in ne vem, kaj bi bil dal za kos kruha takrat,« je večkrat govoril.

To neizmerno spoštovanje do kruha je prenesel tudi na nas, vnuke. Sreča zanj je bila, da ni nikoli vedel, koliko kruha se danes valja po smeteh — preveč bi ga bolelo srce. Ko že ravno pišem o kruhu, bi rada napisala še to, kako lepo je naseval žito. Imel je velik, iz slame pleten »nasevnik« in z enakomerno kretnjo je z veliko lopatasto dlanjo zajemal zrnje. Nikoli se, žal, nisem naučila, kako je odprl dlan, da se je zrnje tako lepo enakomerno razsulo po njivi. Ničkolikokrat sem hodila ob njem, ko sem zatikala vejice, da se je videlo, koliko je nasejanega. Le ko je naseval oves ali ječmen, tega ni bilo treba, ker se je žito dobro videlo. Ko je obnemogel in mu je korak postal pretrd za strme njive, je moral nasevanje opustiti. Vedno pa je stal na ozarrah in gledal, kako so nasevali drugi. Godrnjal je in majal z glavo in ko je žito ozelenelo, je vedno kritiziral — nihče mu ni nasejal po volji.

Spet so ozelenela žita, zadišalo je po sveže preorani zemlji, njega pa že nekaj let ni več, ki je tako rad srkal njen opojni vonj.

Justina Petrač

Mlin in mladost

Tam, kjer cesta zavije proti Tolstemu vrhu, takoj za železniškim viaduktom, je nekoč stal mogočen mlin. Če se dandanes popotnik nameni po tej poti, lahko vidi le nekaj kamena in pa seveda jez na Reki: to je vse, kar še spominja na nekdanjega ponosnega mlina — Oražmovo domačijo. Leta 1963 so ga pogoltili zublji ognja in tako za vedno obrnili zadnjo stran življenja mlinarjevih otrok, ki so tu več generacij živeli in umirali za to, da je izpod velikih koles prihajala drobna, bela moka. Kruh. Sto in tisoče vreč žita je šlo skozi kolesje, ki ga je neutrudno poganjala voda. Deroča in šumeča se je spuščala iz višin nanje. Cel mlin je trepetal v ritmu koles, jermenov; glasovi so se izgubljali v hrušču, pokanju, lomastenju, trenju, vodi.

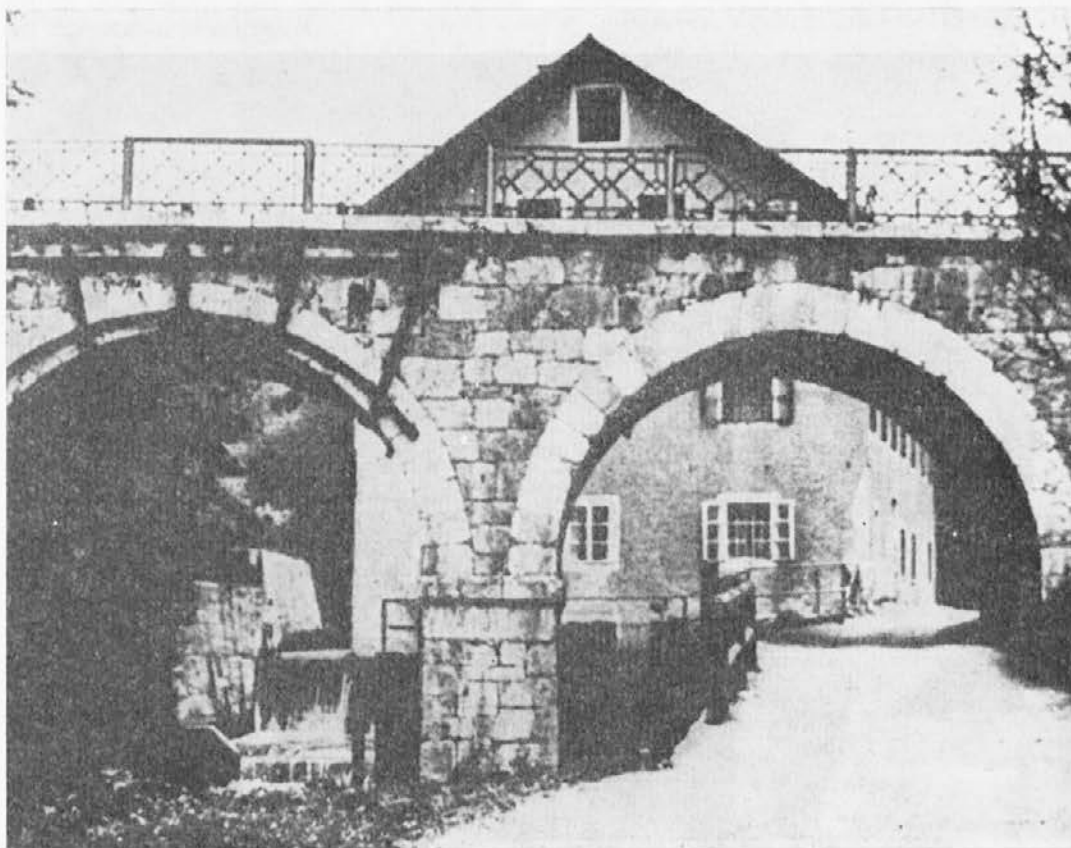
Življenje se je z vsakim mletim zrnjem pretakalo po mlinu kot kri po žilah. Kadar se je trušč polegel, je bilo, kot bi samo za trenutek zajel zrak, da si gospodar z vek obriše belino, da gospodinja postavi na mizo skledo tirolskih knedlov. Da otroci vedo, da je nedelja. V ponedeljek so se kolesa zopet zavrtela v svojem enakomernem ritmu; zrno za zrnem, vreča za vrečo. Moka, beli prah, furmani, ki odvažajo belo zlato, da bodo povsod po koroških hribih in dolinah v krušnih pečeh spekli topel, dober kruhek. Da ne bodo otroci lačni. Kruh, ta vsakdanja, a tako lepa, topla beseda: ržen, pšenični, koruzni... Kar čutiš ga, kako hrusta, ves svež, še malo topel.

In tak kruh se je pekel tudi v spodnjih prostorih mlina, kjer je bila vgrajena velika krušna peč. Nešteto hlebov tega kruha so vsak dan s konjsko vprego razvažali po vsej Mežiški dolini, za njim pa je ostal čudovit vonj, da so se pocedile sline. Med prvo sve-

točno vojno se je s tem kruhom zalagala tudi vojska. Dolga leta je bil tu za pekovega mojstra pokojni Ivan Veršnik. Ko pa je le-ta odprl svojo pekarno, je prišel za njim drugi mojster, da je teklo delo naprej.

Otroke z druge strani Meže je vlekel v to skrivnostno hišo. Zaradi neštetihih kotičkov, kjer smo se lahko skrivali, zaradi hrumenja reke. Zaradi vseh tistih skrivnostno vrtečih se koles. Mogoče. Predvsem zaradi dobrih ljudi, ki so tam živeli. Bili sta Rozika in Lizi-ka, otroka kot midve z Elo in mlajša Štefka; neugnane, vesele in razposajene. In starejša Marjana, ki je že pridno pomagala očetu in mami pri vsakdanjem delu.

Oče Andrej je bil doma iz Železne Kaple in se je kasneje izučil za mlinarja na Tirolskem. Tam je tudi spoznal svojo družico Ano, rojeno Kofler, v kraju Tschötsch. Bila sta dobra gospodarja, pridnih rok in dobrega srca. Ko sta prišla v naš kraj, sta okrog leta 1900 odkupila majhno kovačijo od tedanjega lastnika Lukasa Šmaucerja, ki sta jo preuredila v mlin. Kasneje je pod pridnimi rokami zrasel mogočen mlin. (Med letom 1922 do 1924.) Gospodarja sta za vsakogar, ki je prestopil prag, imela odprte roke in srce. Gospodinja sicer slovenskega jezika ni obvladala, a kljub temu je bila družina zavedna — slovenska. Gospodinja je rada prepevala in igrala na ustno harmoniko. Vedno nam je prigovarjala: »Dekleta, pojte, pojte!« Kadar smo se tu zbrali vsi Petračevi in Oražmovi pevci, nas je bilo kar za lep pevski zbor. Zelo je bila pozorna na vse: da ne bi bil kdo lačen, saj nas ni ločila od domačih. Spominjam se, kako me je nekoč vprašala, če bom jedla kislo ali sladko mleko. Mislila sem si

Protí Reki

— kaj bi kislo, če je boljše sladko. Nato je za ostale prinesla veliko skledo kislega mleka z debelo smetano na vrhu, meni pa po želji lonček sladkega mleka. Pocedile so se mi slinice ob pogledu na debelo smetano; toda, kar sem rekla, sem rekla... in sem s kislin obrazom popila svojo skodelico mleka.

Ob nedeljah je rada zahajala k maši. Takrat je oblekla tirolsko narodno nošo: široko nabrano krilo, črn predpasnik z mogočnimi trakovi. Na glavi je imela nizek klobuk z velikimi krajci, na katerem je bila velika pentlja, široki trakovi pa so segali daleč čez hrbet. Bilo jo je lepo pogledati.

V spodnjih prostorih mlina je bila kamra, ki je bila namenjena za pekovskega pomočnika. Nekega dne smo se dekleta zmenile, da ostanemo in prespimo kar vse štiri v tej kamri (tofelpet). Vse trkanje in klicanje naše starejše sestre Lojzke je bilo zaman. Zjutraj naju je za zajtrk doma čakala brezova šiba... Kako lepi spomini.

Tako kot dekleta, so bili tudi fantje nerazdružljivi, seveda po fantovsko. Jeseni smo družno pridno pobirali sadje pri nas, Petračevih, saj ga je bilo obilo. Naša mati so bili dobrega srca in tako so vedno odšli s pobiranjem s polnimi košarami jabolk in hrušk.

Leta so minevala in prinesla svoje. Gospodarja sta umrla: mati Ana 21. 6. 1926 v 56. letu starosti in oče Andrej 25. 7. 1928 v

58. letu. Otroci so tako morali še mladi po svetu za kruhom.

Hčerka Marjana se je poročila z mlinarskim pomočnikom Rudijem Hudrapom, ki je že vrsto let delal pri njih. Mlada gospodarja sta prevzela domačijo — mlin. Rodilo se jima je šest otrok, od katerih pa sta dva umrla.

Tudi gospodarju ni bilo naklonjeno živeti dolgo. Umrl je mlad in tako je veliko breme padlo na materina ramena. V pomoč pa so ji bili že odrasli in pridni otroci: Rudi, Adela, Marjanca in Hanzi.

Starejši sin Jože je že prej odšel od doma kot mlinarski pomočnik. Sin Franc, ki je bil prej v veliko pomoč doma, pa je doštudiral za duhovnika: še mlad je umrl na fari v Šmihelu.

Ko so ob požaru za vedno utihnili kolesa mogočnega mlina, se je obenem tudi nesrečno izteklo življenje gospodarice Marjane. Zadnji potomci mlinarjevih pa so si poiskali kruha drugod po svetu. Starejši sin Rudi si je postavil novo hišo ob reki, nedaletč od svojega starega doma — mlina. Mogoče ga šumenje ob reki spominja na srečna otroška leta ob vodi... V vseh nas, ki smo pustili v tem mlinu velik košček svojih otroških sanj, bo nevidna vez spominov vedno živa, topla in sveta. Mlin in mladost, kot ti sta velika kolesa, ki meljejo, meljejo. Vse je živo v nas, v naslednjih rodovih, v mislih.

nabiralec ne pozna, oziroma bi jih rad spoznal.

Ko zberemo dovolj gob, se vrnemo h Korošu, kjer bomo determinirali — ločevali in spoznali neznane družine gob. Tako se je tudi zgodilo.

Nabiralci so se s polnimi košarami zbrali na dvorišču, kjer je nastal tudi spominski posnetek najbolj vnetih gobarjev. Nekaj še bolj vnetih je pripravljalo predavalnico ali se poskušalo znebiti treme.

Že prej 17. uro so prišli gostje. Takoj jih predstavim: dr. med. Dušan Vrščaj, tudi izven naših meja priznan mikolog — pri Korošu glavni determinator. Dipl. inž. Jože Vuk, predsednik gobarskih društev Slovenije. J. Vrhovnik, determinator gobarske družine Kranj. Pri vožnji po lepi jamniški dolini smo kar iz avtomobila opazovali po travnikih in jasah — gobe. Ugotovili smo, da bera kljub poznemu popoldnevu ne bo slaba. Pregovor »rana ura — zlata ura« drži, vendar za ljubitelje gob ne velja, da »kdor zaspi — gob ne dobi«. Dokaz je bil na Jamnici.

Na domačiji nas je čakala gospodinja — bica. Takoj nam je zaupala, da so neznani ljudje pustili nekaj strupenih gob — zelene barve, z lepim zastiralcem, hruškasto odebeljenim visokim betom. Na vprašanje, kako rečejo gobi, ni znala odgovoriti, vendar je menila, da je to verjetno zelo strupena in nevarna goba, posebej za otroke, ki povsod stikajo. Bila je zelena mušnica — amanita phalloides, smrtno nevarna. Pozneje smo našli tudi »krivca«. Rajo Stropnik se je posebej pripravil za srečanje. Pred vsemi je v parku DTK nabral nekaj primerkov zelene mušnice ter jih »skril« pri domačiji, toda izkušeno oko gospodinjice je nezačelene gobe odkrilo.

Med spoznavanjem zbrane pisane družine je nastalo nekaj posnetkov, ki jih je dobro odmerila Maruša. Poleg znanja fotografiranja ji tudi gobe niso tuje. Stropnik je nečakano dal vedeti, da ima s seboj 200 diapozitivov posnetih gob, seveda, v primeru »kiksa« organizatorja — bi bil glavni.

Ura je bila 17.45, ko je bilo vse nared. Zbralo se nas je čez petdeset. Prav prijetna utesnjenost in vzdušje v »predavalnici«. Mize čedno zložene, na njih mošt, domač kruh, žganje ter drug ob drugem znanja žejni gobarji. Ob nekoliko slabši svetlobi na sredi sobe dve domači mizi, polni vseh sort — gob. Dr. Vrščaj vneto razvršča gobe po pripadnosti rodovom. Predsednik mu zaupno sledi. Kranjski determinator komaj zmore pred hišo skupaj s pridnimi ženskami zbrati »manj strupene in manj črvice« gobe za lonec, v katerem je vreča voda. Takoj zatem gospodinja ob pomoči sosede očisti in razreže gobe. So že v kropu. Zanimivo je poslušati, kako težko zaupajo gobam in strokovnjakom, da je vse to za v »pisker«. »Zasigurno ta ni za jest«. »Vem, da je strupena«. »To že ne bom jedla«. Kontrola je stroga, enako tudi komanda. Zbranih je dvaindvajset različnih sort. Pa naštejmo, kaj se je določilo za gobovo juho, ki bo poplačala trud vnetih gobarjev, seveda v času predaha med determinacijo gob in prikazovanjem diapozitivov.

Gobe za kuhinjo:

1. Boletus pinicola ali jurček-borovnik
2. Boletus aestivalis ali hrastovec — pčeničnik, poletni goban
3. Suillus tuleus ali masleni goban — maslenka
4. Suillus aeruginascens ali macesnov goban
5. Boletinus cavipes ali votlonogi gobanček
6. Cantharellus cibarius ali rjavka — lisička
7. Sparassis crispa ali borov glivec — kokoška
8. Suillus bovinus ali kravjača
9. Suillus variegatus ali mazova ljupljivka — peščenka
10. Xerocomus badius ali kostanjevka

Milovan Božikov

Zbrali smo se ljubitelji gob in narave

DIT ŽR se je ponovno izkazal kot dober organizator. Poleg strokovnih in kulturnih predavanj je prevzel organizacijo gobarskega strokovnega — rekreacijskega popoldneva pri Korošu v Zgornji Jamnici.

Program je bil naslednji: vsi gobarji in prostovoljci se zberemo 26. septembra 1980 ob 15.30 pri »KOROŠU«. S košaro in nožičem se napotimo v gozd in na travnike. Nabrali naj bi vse tiste vrste gob, ki jih

Ljubitelji gob pri Korošu

11. Scutiger pes-caprae ali kozji parkelj — možek
12. Amanita rubescens ali purešnica — rdečkasta mušnica — bisernica
13. Leccinum scabrum ali brezovec — brezov ded
14. Leccinum Testaceo-scabrum ali turek — brezov turek
15. Tricholomopsis rutilans ali rdečkasta trhlenka — trhlenka
16. Amanita vaginata — lupinov
17. Russula virescens ali pšeničnica — zelenkasta golobica
18. Russula cyanoxantha ali sivka — plavka — modrikasta golobica
19. Cortinarius Praestans — nagubana debelonožka
20. Albatrellus ovinus ali ovčje vime
21. Rozita caperata ali ciganček
22. Lactarius deliciosus — užitna sirovka

Na domačiji je vse živahno, v kuhinji pa najbolj razburljivo. Dišave omamljajo želodce. V »predavalnici« se je začelo. Vsi strmijo v gobe in predavatelj. Občudujejo njegovo spretnost v strokovnem izrazoslovju. Začel je s »Stropnikovo« zeleno mušnico, njenima sestrama verno, viroso, vse so smrtno nevarne.

Primerja s citrino, pantherino in rubescens. Opisuje in nadrobno razlaga značilnosti, ki jih ločujejo. Niso pozabljeni lupinarji. Na vrsto pridejo mlečnice, golobice, kolobarnice. Razlaga rodove, njih razlikovanje: letvičarke, cevarke, prostotrošnice, trehaste glive, nelističarke, lističarke itd.

Ura hiti, nihče ne protestira. Predavatelj se ne pusti motiti s posameznimi medvprašanji, ker program predvideva vprašanja in debato pozneje. Determiniranih je že 60 (šestdeset) vrst. Gobe krožijo na pladnju, vsak si jih lahko ogleda — nazadnje pa gredo v koš. Mizi se praznita, komaj na polovici. Določenih je 71 (enaindesedemdeset) vrst. Predavatelj smo zmotili da bo dovolj, ker nas čaka gobova juha pa še diapozitivi po kratkem predahu. Vendar se ni dal zmotiti. Želel je videti tudi značilne koroške borovnike — jurčke ali Boletus pinicola. Čudno malo jih je bilo na mizi. Nekaj jih je šlo v pisker. Izkazalo se je, da so najbolj vneti »lisičkarji in jurčkarji« imeli prave reprezentančne vzorce skrbno skrite v svojih jeklenih konjičkih; seveda se je treba tudi v dolini pohvaliti, kako čudovita je bila bera, kajti, kar se ne vidi (v piskru), se tudi ne verjame.

Nekaj neučakanih, odišavljenih z gobovo juho, nestrpno splakne grlo s kozarcem mošta in se razkuži z domačim žganjem. Domač kruh vsem »paše«. Krožniki s toplo juho se delijo. Atmosfera je, skoraj bi rekel, zaupna. V kuhinji so mogli redki poklicani (med njimi avtor) poskusiti užitek kuhane vsebine. Gospodinje so dobile korajžo. Ura je že 20. Še nobenega protesta, da je dovolj. Na dveh mizah je ostalo še veliko nedeterminiranih gob. Ocenjujemo, da smo nabrali čez 120 vrst. Slovenija jih zmore čez 1500 vrst.

Juha tekne vsem, verjetno je med nami tudi »neverni Tomaž«, ki spoščen ob misli, da je ostremu očesu kontrole ušla kakšna strupenjača.

Vprašanje je, ali so vsi mirno spali ob razlagi predavatelja, da smrtno nevarne gobe delujejo celo 24 ur pozneje. Navedel je primer, ko je nekdo umrl od zastrupitve 150 dni zatem, ko je zaužil določeno strupeno gobo. Dobro juho, mošt, žganje, kruh in delo ter »predavalnico« smo poplačali s prostovoljnim prispevkom v višini 1920 din. Med kratkim predahom je predavatelj pripravil diapozitive. Da bi ne uničevali na novo prepleškane stene z žebli, nam je prav prišla »lojtra«, na katero smo obesili platno za projiciranje.

Tukaj se je predavatelj posebej izkazal. Vrstni posnetki gob v naravnem okolju so pri poslušalcih izzvali dodatno zanimanje. Tiho upanje Rajka Stropnika, da bi se tudi njegovi ponetki videli, je prekrižala ura. Bila je že 21.30. Morali smo nehati. Težko je verjeti, da je tudi ura nemogoča. Neus-

miljeno hiti naprej. Vsi smo bili enotni, da se bomo še srečali. Srečanje gobarjev odlikuje sprostost, nevsiljenost, sproščena potrpežljivost in nedolgočasno zanimanje. Udeleženci so se razšli. Pri Korošu so se potrpeli, da smo pregledali koroške diapozitive, kljub temu, da jih je čakalo naslednje jutro zgodnje delo. Ko smo se poslovili od gostoljubne domačije in domačih, je ura hitela že proti polnoči.

Sklenili smo: Koroška je raj za gobarje. Zanimanje za naravo ob spoznavanju gob je zadosten vzrok za ustanovitev gobarske družine na Koroškem (na Ravnah). Mikologija tal na Koroškem je slabo raziska-

Milena Šuler

Zapisnik prvega srečanja koroških planincev, ki je bilo 29. junija 1980 na Naravskih ledinah

Na rednem letnem občnem zboru Planinskega društva Ravne na Koroškem 9. februarja 1980 smo člani PD sprejeli obvezo in obljubili, da organiziramo prvo SREČANJE KOROŠKIH PLANINCEV. Pri določitvi kraja ni bilo dileme: srečanje bo na Naravskih ledinah, tam, kjer imamo ravenski planinci svojo kočo. Datum nam je že delal težave. Kdaj??

- da bo vreme pravo,
- da bodo ljudje prosti,
- da bo opravljeno do takrat vse, kar mora biti.

Pa smo se zmenili za 9. junij 1980 in takoj pričeli s pripravami:

1. seja — propaganda,
2. seja — gospodarski odbor,
3. seja — pregled opravljenega dela, delo, ki še čaka.

Sledile so akcije: prva, druga, tretja...

Nekateri so pridno pomagali, drugi manj, kakor je pač navada povsod, vsi pa smo stiskali pesti, da bi bilo vsaj vreme prizanesljivo. In seveda je bilo, čeprav ne ravno tako lepo, kakor bi mi želeli.

Povabili smo vsa sosednja planinska društva, vse kraje in občane. Ker pa so vedeli, da so Naravske ledine bolj majhne — posebno koča — niso prišli vsi.

Predsednik Pavle Stropnik je na zelo domiselno improviziranem odru s pozdravnim govorom pričel proslavo. Z enominutnim molkom smo se poklonili Titovemu spominu.

Sledil je kulturni program, v katerem so sodelovali mladinci — planinci z zelo lepimi recitacijami s planinsko vsebino, predvsem pozdrav URŠLJI GORI. Peli pa so tudi pevci kvinteta Poljana.

Na proslavo oziroma naše srečanje so prišli tudi trije planinci iz našega pobratenega Planinskega društva iz Goražda v Bosni. Njihov predsednik nas je toplo pozdravil in nam povedal, da so se zelo razveselili našega povabila in se takoj odpravili na dolgo pot. Obenem nas je tudi povabil, da bi sodelovali na njihovem pohodu, ki se imenuje »Iz doline heroja — heroju!« to je: iz TJENTIŠTA v BEOGRAD peš. Pohod bo trajal od 4. julija do 12. julija 1980.

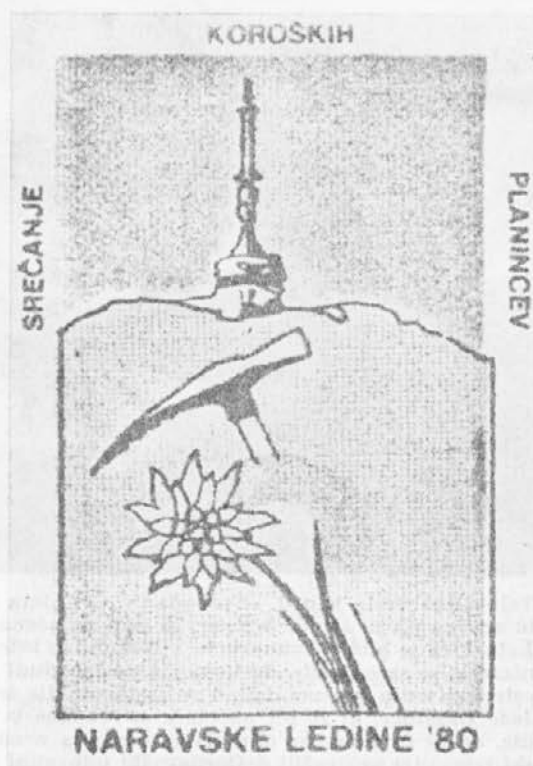
Takoj smo sklenili, da se bodo pohoda udeležili naši najboljši mladinci — planinci. Vodil jih bo Ivi Sekavčnik.

Po proslavi je predsednik Pavle Stropnik povabil vse navzoče, naj sodelujejo v šport-

na. Predsednik gobarskih družin Slovenije in dr. Vrščaj sta obljubila vso podporo in strokovno pomoč. Mikologija je koristna, osvobaja ljudi, združuje jih v naravnem okolju, ozko je povezana z zaščito narave. Koristno sodeluje z lovsko zvezo, gozdarji in SLO.

Ko bo ta članek odtiskan, bo verjetno že ustanovljena Koroška gobarska družina — ob podpori vseh občanov.

Nabiraj gobe, ki jih poznaš, ostale pusti kot okras narave ali drugim, ki jih poznajo. Spoznaj strupene gobe, da se izogneš njenim strupom in posledicam. Ne prezkušaj užitenosti gob na sosedu.

nih in šaljivih tekmovanjih, ki smo jih pripravili:

1. Pohod na Uršljo goro
2. Odbojka
3. Vlečenje vrvi
4. Šaljiva tekmovanja:
 - zobjanje češenj,
 - skakanje v vreči,
 - napihovanje balona.

Planinci in še neplaninci so se radi vključili in pridno tekmovali:

NA URŠLJO GORO so odšle štiri ekipe PD. Odpravil jih je Franc Šisernik in jim meril čas hoje, vsi pa so se nasmejani in zadovoljni vračali.

ODBOJKARSKEGA TEKMOVANJA so se udeležile tri ekipe PD. Zagrizeno borbo sta sodila Tone Godec in Jože Šuler.

VRV SO VLEKLE tri ekipe planincev in ena ekipa planink pod strokovnim vodstvom Jožeta Krivca.

ŠALJIVO TEKMOVANJE je vodil Ivi Sekavčnik; vsaka ekipa je štela tri člane. Eden je namreč zobjal češnje, drugi je skakal v vreči, tretji je napihaval balon. Štoparica in seštevek točk sta določila prvaka.

(Nadaljevanje na 72. strani)

Franjo Gornik

I. internacionalna delavska olimpiada 24.-28. julija 1925 v Frankfurtu na Maini

Junija t. l. je v Črni umrl, v starosti 75 let, Ivan Prislán, domačin, ki je poleg težkega dela, zvestobe kraju in rudniku znal poiskati čas za humoristične podvige, ki se jih Črnjani radi spominjajo še danes.

Ob grobu je o njegovem življenju in delu govoril Aleš Mrdavšič. Omenil je, da ga je kot dobrega telovadca zanesla pot na olimpiado v Frankfurt.

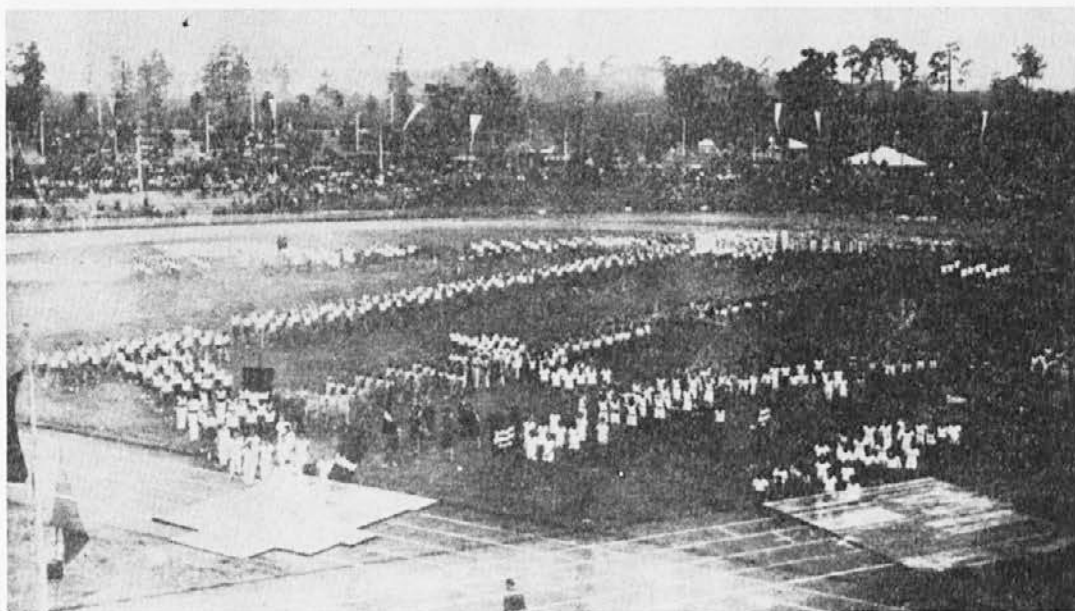
To me je vzpodbudilo, da sem začel raziskovati, kaj je bilo s to olimpiado.

Po prvi svetovni vojni so pričeli v močnih delavskih centrih ustanavljati prosvetna društva »Svoboda«. Tako društvo je bilo ustanovljeno leta 1922—23 tudi v Črni.

Poleg drugih sekcij je imelo kvalitetno moško telovadno vrsto, ki so jo poznali tudi izven meja doline. Vadili so na dvorišču osnovne šole, kjer so imeli postavljeno improvizirano bradljo in kroge.

Telovadna vrsta k. p. d. »Svoboda« v Črni leta 1925. V zadnji vrsti od leve je prvi Ivan Prislán in zraven njega Ivan Forstner, ki smo ga poznali kot dobrega sodelavca tudi v naši železarni. Leta 1925 je bila v Frankfurtu v Nemčiji I. internacionalna delavska olimpiada. Delavske organizacije so se odločile, da bodo tja poslale tudi slovenske telovadce. Izbrali so 18 najboljših iz cele Slovenije in našo dolino so zastopali tile trije: Ivan Prislán in Ivan Forstner iz Črne, ter Jože Borštner, ki je bil načelnik »Svobode« v Guštanju. Verjetno takratne oblasti niso dovolile, da bi se delavske olimpiade udeležila uradna državna vrsta Jugoslavije, zato so se slovenski telovadci pridružili češkoslovaški telovadni vrsti. Že doma so se naučili skupne olimpijske vaje in v Frankfurtu še hitro Češkoslovaške samostojne vaje.

Za mlade fante iz naše doline je bila udeležba na tej delavski olimpiadi seveda veliko doživetje. Ob otvoritvenem nastopu so vkorakali na stadion na koncu češkoslovaške vrste in na sliki, ki prikazuje poleg belgijskih in holandskih tudi češkoslovaške telovadce, se prav vidi skupina slovenskih delavskih olimpijcev. Delavska olimpiada ni postala tradicionalna. Naslednja je bila šele leta 1932 v takratnem rdečem Dunaju. Povojna naklonjenost in popustljivost do delavskega gibanja se je v mnogih državah spremenila. Z novimi zakoni so delavsko gibanje onemogočili in prepovedali.

(Nadaljevanje iz 71. strani)

Tudi nagrade so bile, skromne sicer, bile pa so:

- I. mesto ekipno — planinski priročnik
- II. mesto ekipno — diplome

VSEM SODELUJOČIM PA APLAVZ IN ZAHVALA!

Kaj pa godba in ples?

Imeli smo zvočnike, kasete in pridnega fanta, ki je s tem ravnal ves dan, tako da smo se tudi narajali.

Pred kočjo pa so vabile tople klobase, ki so jih prodajala tri koroška dekleta in obenem vabila k tekočim zadevam.

Vodja propagande je izdelal prijeten našitek, ki ga prilagamo zapisniku!

Ko smo pospravljali »sceno«, kakor je Tinč Pšeničnik imenoval prostor za proslavo, smo bili zadovoljni mi in upamo, da tudi vsi planinci, krajan in občani, ki so se srečanja udeležili.

To srečanje koroških planincev mora postati tradicionalno — domena vseh planinskih društev koroške regije.

Tako se bomo srečevali vsako leto v drugem kraju, pod vodstvom enega od planinskih društev naše lepe Koroške.

Nasvidenje!

Ajnžik

Srečanje čebelarjev

Čebelarstvo društvo Pliberk je dalo čebelarjem z Raven pobudo za medsebojno srečanje. To prijazno ponudbo smo seveda z veseljem sprejeli.

Pliberški čebelarji so nas počastili z obiskom v nedeljo, dne 22. junija. Tisto nedeljsko jutro ni bilo nič kaj prijazno vreme; toda dopoldne se je nekako popravilo in bil je kar prijeten dan.

Srečanje je bilo skromno, po novem bi rekli »stabilizacijsko«, toda prav prirčno. Gostov nismo vlačili po gostilnah, posadili smo jih za kmečko mizo, kjer se ni penilo pivo, tudi vinski zamaški niso pokali, saj smo jih postregli kar z moštom. Kako so bili s tem zadovoljni, priča to, da so ga nekateri vzeli s seboj. Tudi s tem, kar ob boljših priložnostih premore kmečka kuhinja, so bili zelo zadovoljni. Pokazali smo jim nekaj vzornih čebeljakov, ob tovariškem klepetu je čas le prehitro minil; pozno popoldne smo jih pospremili k Prežihu, proti večeru pa so se pri Rožejevem čebelnjaku v Kotljah poslovili.

Razume se, da so nas pliberški čebelarji povabili v povratno srečanje, kar smo seveda z veseljem sprejeli. Obisk smo jim vrnili v nedeljo, 14. septembra. Zanimivo, da je bilo tisti dan prav takšno vreme: iz nič kaj obetavnega jutra je postal še kar prijeten dan.

V Pliberku so nam pokazali galerijo slik Wernerja Wagnerja. Kolikokrat sem že videl to stavbo, vendar nisem vedel, kaj je v tej stari, majhni hiši stalno razstavljeno. Werner Wagner, akademsko izobražen, prav tako njegova žena, sta zapustila velemestno življenje in tridesetega leta začela kmetovati na slovenskem Koroškem. Poleg kmetovanja je Werner tudi na veliko slikal. Hodil je na sejme, žegnanja, promocije, ovseti, pogrebe, povsod tja, kjer se ljudje zbirajo. Opazoval je ljudi in jih skiciral; iz teh skic je doma risal ali slikal dela, ki so res prava umetnina. Največ slik predstavlja

kmečke motive. Umetnik še živi. Galerija pomeni za mesto veliko pridobitev, saj povečuje njegovo turistično privlačnost.

V Pliberku so nam pokazali še drugo zanimivost: velik čebelnjak na terasi hiše sredi mesta! Lastnik je pripovedoval, da ima veliko opravka s sodnijo, ker čebele onesnažujejo razobešeno perilo. Plačuje kazni in čebelarji na strehi naprej.

Po ogledu nekaj čebelnjakov smo se odpeljali v Rute h kmetu in čebelarju Žagarju na malo južino, ki smo jo obilno zalili s pivom. Tu smo v prijetnim klepetu posedeli dalj časa, nakar smo se odpeljali v neko slovensko gostilno na južino. Tudi tam smo posedeli in razpravljali vse dotlej, da se je bilo treba vrniti domov.

Čebela je v kmetijstvu nujno potrebna žuželka, zato je čebelarstvo zelo velikega pomena za gospodarstvo, in pričakovati bi bilo, da bi ga družba vsestransko podprla. Vendar žal ni tako, saj visi le na ramenih

nekaterih posameznikov, ki imajo veselje in voljo do tega zahtevnega dela.

Poleg vsega tega imajo čebelarji onkraj meje še druge težave. Njihovo društvo pokriva območje od Šmihela do državne meje, zato smo takorekoč sosedji: čebele že od nekdaj preletavajo skrižem, mi smo to storili šele zdaj. Imajo težave pri poslovanju v društvu samem, kakor tudi pri Pokrajinski čebelarski zvezi v Celovcu, ki je seveda nemška. Strpni morajo biti tudi do nemško govorečih članov. Pri nakupu sladkorja nimajo nobenih olajšav. Do tega smo zdaj prišli tudi pri nas!

Prijazni sosedji so dali pobudo tudi za medsebojno pobratenje. Tudi to smo z veseljem sprejeli.

Čutimo se dolžni, da se javno zahvalimo predsedniku KS Ravne, ki je žrtvoval dve nedelji in se obeh srečanj udeležil. S tem je dokazal, da ima naše srečanje tudi politični pomen.

Prodaja pijač na prebivalca v letu 1979

(letno poprečje)

merska enota: v litrih

Vrsta pijače	Občina:				
	Dravograd	Radlje ob Dravi	Ravne na Koroškem	Slovenj Gradec	Skupno koroška regija
PIVO	36,1	27,6	41,8	29,2	34,3
VINO	11,0	15,5	12,5	11,7	12,8
ŽGANJE	0,8	0,5	0,8	0,6	0,7
DRUGE ŽGANE PIJAČE	1,1	1,4	1,5	1,5	1,4
SADNI SOKOVI, koncentrat	0,14	0,04	0,4	0,4	0,3
NEKONCENTRIRANI					
SADNI SOKOVI	2,0	1,6	3,0	3,1	2,6
DRUGE					
BREZALKOHOLNE PIJAČE	7,8	5,9	11,0	8,8	8,8
SLATINA IN SODAVICA	5,9	10,3	18,8	8,7	12,5

VIRI: Statistični pregled ECM, Ravne na Koroškem, štev. 1, stran 1, 82 do 86, 1980. Izmed koroških občin smo najbolj žejni v naši. Ravenske in žerjavske peči užeja. Zato je tudi prodanih največ brezalkoholnih pijač pri nas, 33 litrov na prebivalca (seštevek vseh prodanih brezalkoholnih pijač). Žal, o nadvse čislani koroški mošti ni podatkov.

Iz statističnega pregleda ECM pretočil Stanko Šanel

Milan Vošank

Stena

VSEM PRIJATELJEM GORA S
KOROŠKE.

NEKATERI STE TE DNEVE, KO TO
PIŠEM, NEKJE V PERUJSKIH ANDIH.
TUDI JAZ SEM BIL IZBRAN, PA NISEM
MOGEL Z VAMI. VSAK OD NAS SI JE
IZBRAL SVOJO POT. SPOMINI PA
OSTANEJO, NIKDAR JIH NE BOM
POZABIL.

I.

Nekje visoko, na stezi med Škrlatico in Rakovo Špico, se je razposajeno oglasil vrisk, da je glasno odmevalo po dolini Vrat, dokler se niso valjujoči glasovi raz-

gubili v širnem prostoru med prepadnimi stenami Cmira, Triglava, in Stenarja.

Bilo je zgodnjega junijskega jutra in vsa dolina še v temi, le daleč na vzhodu, nad Mojstrano in Karavankami, se je že svetlikalo. Tudi nekaj skalnatih vrhov je bilo že svetlih.

Vse to sem zaznal, ko sem stopil na predverje Aljaževe koče. Na verandi je ob mizah sedelo nekaj ljudi. Bili so tiho in zdeli so se mi nekam svečani, le mlado dekle v tesnih kavbojkah in v prevelikih čevljih ter bundi, po kateri so ji padali lasje, se je venomer oglašalo.

Odšel sem za kočo, za levi vogal, do koder se vidi vsa triglavska stena. Tam je na

dva kola postavljena tudi velika, sivo porbarvana tabla, na kateri je upodobljena Stena z vrisanimi plezalnimi smermi. Tako sem imel na voljo oboje, pravo Steno in njeno slikovno podobo, ki mi je govorila, kje iskati poti in prehode.

Na desni, nad vrhovi smrek, se je dvigoval Stenar. Nebo nad njim je bilo jasno, temno modro. Tudi na levi, nad razbitim grebenom Cmira, ni bilo videti oblakov. Le osrednji del Triglava, ki se dviguje med obema gorama, je bil zakrit s tanko jutranjo meglico, ki jo je severnik gnal proti Luknji na zahodu in nato v Trento.

Grape in police v Steni so bile še vse bele od snega, kopni so bili le razi in pokončne plati. Tudi oba ledenika — zgornji, triglavski, pod Begunjskim vrhom, Rjavino, Ržjo, Kredarico in očakom, in spodnji, v zadnjem delu Vrat pod severnim ostenjem — sta bila še močno zatrpšana s snegom, ki se je pozimi naplazel na staro ledeno podlago z okoliških vrhov.

Gledal sem proti Steni. Bilo je skoraj tako kakor pred leti.

Julija 1975. leta je bilo. Zamudil sem tabor prijateljev, srečali smo se pred gostilno v Mojstrani, pa sem v Vrata odšel kar sam. Poln sem bil zamisli in idej, kaj vse bi rad prehodil in videl, čeprav teh gora še sploh nisem poznal.

Najbolj pa sem si želel plezanja v severni triglavski steni. Želja je bila zelo velika, pa takrat zame možna le v obrisih.

Naključje, danes bi rekel srečno naključje, je stvar ugodno preobrnilo.

Pa se vrnimo raje na začetek dogajanja, na prašno, enajst kilometrov dolgo makadamsko cesto med Mojstrano in Aljažovo kočo v Vratih.

Ne spominjam se več, kdo mi je ustavil po kakšnem kilometru napornega pešačenja pod vročim opoldanskim soncem, niti ne, kakšne znamke avtomobil je imel. Le to vem, da je govoril nemško.

Bolj se spominjam poti. Čeprav sem jo po tistem še velikokrat prehodil, večkrat tudi ponoči in v dežju, je bilo vendarle tisto prvo spoznavanje zame nekaj lepšega v gorniškem življenju. Dolina se je kmalu zožila v ozko sotesko, kjer sta si utirali pot le reka in cesta. Šlo je samo navzgor in navzgor, po mnogih klancih in ovinkih, nad prepadi, kjer se je globoko spodaj vrtinčila razpenjena voda, pa spet umirjeno med gozdovi.

Sredi poti je ob cesti stala koča in nekaj sto metrov naprej je čez črno skalovje veličastno padal slap.

Potem nenadoma ni bilo več ne klancev in ne prepadov. Dolina se je širila. Ugledal sem prve gore. Takrat jim še nisem vedel imena. Vse je bilo tako veliko, lepo, umirjeno in divje obenem. Nato pa, naenkrat, se je v zadnjem delu doline, kakor ogromna zapora se mi je zdel, prikazal Triglav, ujet med prednje grebene. Pravzaprav se je videl samo vrhni del, značilna glava, pa sem ga takoj prepoznal.

Čez kakih deset minut, sem se na hitro poslovil od prijaznega voznika, v naslednjih dneh sem ga še srečal s prikupno spremljevalko v gorah, in zdirjal za kočo.

Vsa Stena je bila pred mano. Lahko sem jo gledal, tisto pravo in ne le upodobljeno na slikah in fotografijah. Bila mi je poznana, saj sem mnogo prebral o njej. Živel sem z njenimi junaki, z njimi sem na

svoj način doživljal njihove podvige. Poznal sem Klementa Juga in Jožo Čopa. Prvega, velikega filozofa, borca za slovenske gore in učitelja, idejnega vodjo mladih, ki ga je vzela stena. In drugega, železarja, gornika z veliko voljo in ljubeznijo do vrhov, planinskega vodnika mnogim, reševalca, našega starosta. Poznal sem še mnoge druge: Topolovca, Župančiča, Kajzelja..., in vse do najmlajših rodov, ki so občuteno prelivali na papir doživete misli o Steni ali pa so o njih navdušeno pripovedovali. Poznal sem mnoge, poznam mnoge, ki niso znali, ki ne znajo živeti brez te gore.

Hotel sem potem Steni priti čim bliže. Tekel sem med gozdovi, do melišč in prvega snega, iz katerega se je dvigoval skalnat greben.

Tišino je motil le potok, ki je hitel preko skalovja, in oddaljeni vetrovi.

Nad mano je bila gora.

Takrat me je Stena prevzela. In strah me je bilo njene ogromnosti.

Moral sem se dotakniti skale. Plezati. Gnal sem se po grebenu navzgor, dokler ni postal krušljiv.

Zvečer sem pred Aljažovo kočo srečal neznanega plezalca. Njegova oblačila: črne pumparice, spuščene dokolenke, pisana frotrasta srajca, pa njegova velika postava in zagorel obraz in kup plezalne opreme na mizi pred njim; sam sem je imel takrat le bore malo: stara vrv, par vponk, nekaj klinov, pa kladivo in čelada; vse to je naredilo name izreden vtis.

»Ulčarjev Jure iz Ljubljane«, se mi je predstavil.

Zmenila sva se, da greva skupaj na plezalno turo. V kratko Nemško smer v Steno.

Tisto noč na skupnih ležiščih v koči nisem mogel zaspati. Skozi strešne razpoke sem opazoval zvezde.

Vsega je bilo preveč. Noč. Gore. Skrivnostno šumenje gozdov okrog koče. In veliko pričakovanje. In podzavesten strah, ki sem ga s silo odganjal. Hotel sem biti vesel, srečen, ker se bo naslednji dan zgodilo veliko novega in lepega. Toda nisem mogel in nisem znal.

»V Steno greva, v Steno«, je butalo v meni.

Odšla sva navsezgodaj, še v temi. Po uri hoje sva bila pod Steno. Nisva bila sama, tudi pod drugimi smermi so se pripravljali na plezanje.

Potem sva vstopila. Spominjam se, da sva plezala hitro in da je vodil Jure. Na Zlatorogovih policah sva se vpisala v knjigo, ki sva jo našla v kovinski škatlji med kupom skal. Bil sem ponosen.

V knjigi sem zasledil imena prijateljev s Koroške. Kasneje so mi povedali, da so zaradi megle in nepoznavanja Stene imeli precej težav.

Opoldne sva zvila vrv na snežiščih ob robu Stene.

Še nekega dogodka se spominjam od takrat. Na večer pred plezanjem sem pred kočo srečal očetovega kolega. Pisal se je Petrač in menda sta skupaj igrala v nekem orkestru v Mariboru. S skupino otrok je bil namenjen na vrh Triglava. Ko sem mu omenil svoje plezalske namene, bilo je

kakšno uro po srečanju z Juretom, me je začel odvracati od tega. Vendar je kmalu videl, da ne bo dosegel ničesar in me je le še kot očetov bivši sodelavec prosil previdnosti. Seveda mu nisem povedal, da grem v Steno prvič, delal sem se pogumnega, čeprav sem besede izgovarjal s strahom.

Naslednje jutro, z Juretom sva ravno odhajala, je prišel za mano, mi stisnil roko in mi želel srečo. Bil sem vesel njegove skrbi, obenem pa sem se počutil zelo nelagodno, ker je vse to videl Jure.

Okrog ene sva nato s soplezalcem prišla do Staničeve koče blizu vzhodja Rjavine. Kake pol ure sva se že sončila, ko je iza vogala z gručo otrok prišel Petrač. Ze prej sem videl precej mladeži na zasneženih pobočjih Begunjskega vrha in mislil sem si, da bi to lahko bili njegovi. Malo sem ga celo pričakoval. Vendar je bilo presečenčje ob vnovičnem srečanju popolno. Samo smejala sva se, ker besed sploh nisva mogla najti.

Po tem vzponu sem doma zapisal v plezalski dnevnik: »Prvič v Julijskih Alpah. V navezi z ljubljanskim plezalcem preplezal svojo najdaljšo in najlepšo smer doslej, kratko Nemško s Zimmer — Jahnovim izstopom v Triglavu.«

Zvonko Robar

Življenje kot zgodovina

Šisernikovi mami ob 90. obletnici

Devetdeset let je lepa starost, ki jo je dočakala Liza Verbole ali nekdanja Šisernikova mama.

19. novembra 1890. leta se je rodila na Šisernikovi domačiji, ki je stala visoko na položni planjavi tik pod vrhom Uršlje gore. Domačija je bila last grofa Thurna, ki se je večkrat oglašil na svoji hubi, ko je šel na lov na Uršljo goro. Šisernikovi so bili njegovi najemniki. Na tej višini kmetom ni bilo lahko. Morali so trdo delati in skromno živeti. Domačija je bila neki tako visoko, da sta na njej od žita uspevala samo ječmen in oves, od ostalih pridelkov pa še krompir, zelje in repa. Pri hiši je bil na dnevnem redu samo ječmenov kruh, ki je bil črn in se je drobil. Belega kruha skoraj niso videli.

Glavna hrana so bili za zajtrk zabeljeni ječmenovi žganci in prežgana juha in za večerjo krompir v režljah z zeljem ali z repo. Meso je prišlo na mizo samo nekaj dni po kolinah in ob večjih praznikih.

Šisernikovim sta se rodila dva otroka: Liza in Micka. Ker je bila Liza mnogo starejša od sestre, je morala že od rane mladosti prijeti za vsako delo.

Liza pripoveduje o tem takole:

»Komaj sem malo odrasla od tal, sem že morala delati. Tako je bilo usojeno v tistih časih vsem kmečkim otrokom. Takrat nismo metali kruha v stran, kakor ga danes mečejo nekateri, ampak snc pazili na vsako skorjico, četudi je bila trda in suha. Kljub temu, da smo imeli preprosto kmečko hrano, smo bili zdravi in močni,« se nasmehne in pokaže svoji

II.
Tudi to jutro sem se namenil v kratko Nemško smer. Samo da tokrat sam. Idejo, ki je že dolgo prikrita živela v meni, rojena z nenehnim plezanjem in nabiranjem lastnega zaupanja ter sposobnosti v preteklih letih, sem tokrat hotel uresničiti. Še enkrat, kolikokrat že in kolikokrat še, sem hotel doživeti to, vso tesnobno, pa tudi srečno doživetje, čeprav sem Steno po Slovenski smeri že preplezal sam.

Nemško smer sem po plezanju z Ulčarjevim Juretom preplezal še enkrat. Tokrat smo bili štirje. Z mano je plezala Kodrinova Janeta, na drugo vrv pa sta se navezala Krivogradova (Kolarjeva) Irena in Špilarjev Andrej, vsi iz ravnega alpinističnega odseka. Za to turo bi rekel, da je bila res »prima«, polna smeha in navdušenja in iskrenega veselja štirih prijateljev.

Počivali smo na Zlatorogovih policah, ko je za nami priplezal Frantarjev Andrej iz Tržiča, pravijo mu tudi Čopek. Obut je bil le v teniške copate, v preprosti suknji brez vsake plezalne opreme. Dejal nam je, da se je do spodnjega ledenika pripeljal z mopedom in da bo sedaj »skočil čez« ter se nato vrnil domov na kosilo.

(Se nadaljuje!)

roki. »V stanovanju smo imeli zelo slabo in staro pohištvo. V kuhinji je bilo samo ognjišče, ker je bila dimnica. Na njem smo kuhali v železnih loncih. Ob slabem vremenu se je kadilo, da nismo videli drug drugega. Na kmetiji ni raslo nobeno sadje, ker je bilo previsoko v planinah. Preživljali smo se tako, da smo redili osem do deset glav živine in trideset ovac.«

Za nekaj let so se starši z otroki preselili za najemnika k LAVTERJU, od koder je Liza hodila tri leta v šolo v Javorje. Za časa Avstro-Ogrske je poučeval otroke župnik Fran Rozman. V šolo so hodili samo pozimi, ker so jih poleti potrebovali doma za delo. V šoli so se učili brati, pisati, računati in moliti. Župnik ni bil preveč strog, le včasih je kakšnega porednega potegnil za sladke lase. Zanimivo je, da so se v šoli učili samo v slovenskem jeziku.

Čez trinajst let se je družina vrnila na Šisernikovo, čeprav so vedeli, da bodo morali trdo delati, če se bodo hoteli preživeti. Šisernikova domačija je bila zadnja ob poti na Uršljo goro, kjer je že nekdanja stala planinska koča in cerkev. Ob večjih žegnanjih: 29. junija — na Šempečerjevo, 25. julija — na Jakobovo — in 21. oktobra — na Urškino — so na Uršljo goro z vseh strani prihajali mladi in stari. Žegnanje je bilo takrat skoraj edina priložnost, da so se mladi ljudje spoznavali. Že takrat so se ljudje šalili, da nad tisoč metri ni več »greh«.

Težave prve svetovne vojne so čutili tudi pri Šiserniku. Nastalo je splošno po-

Če je treba tudi zima ni ovira

manjkanje. V dolini ni bilo mogoče kupiti niti soli. Kmetje so pred lačno vojsko začeli skrivati pridelke. Pri Šiserniku ni bilo treba skriti žita, ker ga ni bilo. V gozd so skrili le dežo masti.

Med vojno je prišla k Šiserniku iz doline posebna komisija in je hotela odpeljati vole. Liza je ravno orala na njivi.

Član komisije je dejal:

»Vole vam bomo vzeli!«

»Volov vam ne dam!« je odločno dejala Liza, »vzemite kravo, ki je v hlevu.«

Ker so člani komisije še vedno silili vanjo, da ji bodo vzeli vole, jim je zabrusila v obraz:

»Če boste vzeli vole, bom vas vpregla v plug in vas tepla s šibo kakor bike!«

Možje so kmalu uvideli, da misli Liza resno, zato so rajši vzeli kravo in odšli v dolino.

Proti koncu je primanjkovalo kovin za izdelovanje topov. K Šiserniku so prišli trije vojaki in gozdar ter zahtevali ključce od cerkve, ki so bili shranjeni pri njih, ker je bil Šišernik kot zadnji kmet več let mežnar na Uršlji gori. Z njimi je šla Liza in jim odprla cerkev. Vojaki so se povzpeli v zvonik in začeli udarjati po zvonovih ter tako ugotavljati, iz kakšne kovine so narejeni. Liza in gozdar sta jih prepričala, da so zvonove pustili, ker bi več stalo spravilo v dolino, kakor pa so bili vredni. Vojaki so popustili, ker so bile takrat z Uršlje gore samo slabe ceste.

Proti koncu prve svetovne vojne so se avstro-ogrski vojaki pomikali tudi čez Uršljo goro. Spotoma so se oglasili pri Keržanu »jungšici« in vpraševali, kje je koroška meja. Keržan jim je povedal, da je med njegovo in Šisernikovo domačijo. Oni so odhiteli v to smer, ker so mislili, da se bodo ustavili na tej meji. Naslednji dan so izginili tudi od tam, ker jim je postalo prevroče.

Stara Jugoslavija ni kmetom na obronkih Uršlje gore prinesla nobenega izboljšanja. Za dinarje je bilo še bolj težko

kot prej za avstrijske krajecarje in zeksarje (»fičnike«). 1919. leta se je Liza poročila z Jožetom Verbolom iz Podgorja. Pustil je delo v rudniku in prišel delat na kmetijo. V nekaj letih se je družina povečala na deset članov. V teh hribih je bilo težko preživljati tako številno družino. Več let je dajal oče denar na stran, da je najprej kupil enega in nato še drugega konja. S konji je vozil les v dolino, kar je bilo težko opravilo. Ob vsakem vremenu je odhajal na vožnjo. Najbolj naporna vožnja je bila v zimskem času, ko je zapadlo veliko snega in ko je pritiskal hud mraz. S prevažanjem lesa je toliko zaslužil, da je plačal grofu najemnino ter otrokom kupoval obujbo in obleko.

1926. leta pa je družino prizadela huda nesreča. Liza je molzla v hlevu, ko se je razbesnela čez Uršljo goro nevihta. Nenadoma je udarilo. V hlevu je strela ubila dva vola, Lizo pa je izpod krave vrglo po tleh, da se je stol s tremi nogami razletel na dva dela. Polovico stola niso našli nikjer. V hlev sta priletela oče in mizar Falent z Dobrij in ogenj pravčasno pogasila. Grega in Franc sta tekla k sosedu Lorencu in Jelenu, naj pridejo pomagat gasiti. Na srečo se ogenj ni razširil, ker je strela po zidu švignila v zemljo.

Posebna zanimivost je bila 1929. ali 1930. leta, ko je mimo Šisernika pripeljal na Uršljo goro prvi avto. Slovenjegraški veljaki so stavili, kdo bo prvi pripeljal na Uršljo goro. Šisernikovi otroci so stekli na dvorišče, ko so slišali, kako močno pri Keržanu buči. Čez nekaj časa je iz gozda na planjavo pridučala mala češka tatra. Za otroke je bila to takšna zanimivost, da so tekli ob tatri na vrh Uršlje gore. Čez nekaj dni je pripeljal po isti poti osebni avto s platneno streho.

1936. leta je Šisernikova domačija menjala lastnika. Od grofa Thurna jo je kupil direktor trboveljskega rudnika SKUBEC, ki je bil sila bogat. Menda je kupil pol Uršlje gore in vse kmetije proti štajerski strani.

Gospodarska kriza je prizadela tudi kmete. Živina ni imela cene. Razni mešetarji, ki so prihajali na kmetije na Uršljo goro, so zbijali cene, ker so hoteli sami kar največ zaslužiti. Mati je morala nositi v Žerjav jajca, ki jih je prodajala rudarskim ženam. Za izkupiček pa je kupila sol, sladkor in kavo. Večkrat tudi ni bilo denarja za kavo, takrat so doma sprazili ječmen.

Liza je ponosno govorila:

»Nobenega kmečkega dela se nisem ustrašila. Saj morda veste, da je košnja težko delo. Nekega dne so prišli k nam s Plešivca drvarji.« Ob tem se je nasmehnila. »Jaz bi morala kositi na sredini, ker so mislili, da bom omagala. Toda so se zmotili. Z vsemi moškimi sem kosila »vštric« in mi niso bili kos.«

Potem je prišla zopet vojna. 1941. leta so se morali preseliti na Skobirjevo v Razbor. 1943. leta so začeli hoditi čez Razbor kurirji, terenci, bataljoni in kasneje celo brigade. Partizani so prihajali k hiši lačni. Liza jim je dajala kruha in kuhala drugo hrano. Zgodilo se je celo, da jim je morala večkrat dati celo peko kruha. Pri hiši so se zadrževali po dva in

tri dni. Za partizani so mnogokrat prišli Nemci, ki so bili do njih surovi ter jim pretili z naperjenimi brzostrelkami, da jih bodo postrelili, ker podpirajo bandite.

Mama Liza se je nasmehnila:

»Partizani so pravili pri naši hiši. »Pri ta hudi«. Jaz sem bila navadno huda na partizane in na Nemce. Kako so pravili partizani naši hiši, sem zvedela pri sosedu.

Nekega dne pride spet skupina partizanov. Jaz sem stala pri štedilniku in sem jih hudo pogledala. Prvi se je obrnil k ostalim in rekel: »Zopet bo huda.« Jaz pa sem jim rekla:

»Tako sem huda, da imam trde zobe in mehko rit! Partizani so se glasno nasmehali in posedli za mizo. Jaz pa sem rekla: »Saj se bomo razumeli, če boste tako, kot jaz hočem! Če ste v moji hiši, odgovarjam jaz za vas. Če pridejo Nemci, moram jaz držati, vi pa greste.«

V gozdove Uršlje gore sta odšla dva sina: Franc in Grega. Franc je bil v prvem koroškem bataljonu in Grega kurir na Obirskem. Nekega dne so prišli Nemci in odpeljali moža v Slovenj Gradec, kjer je bil zaprt tri tedne. Nemci so ga zasliševali, toda on ni ničesar priznal. Liza je hodila vsak večer k možu na obisk in mu nosila cigarete. Spoznala se je s paznikovo ženo, ki ji je pomagala, da je lahko govorila z možem. Ona ji je svetovala, naj mož na zaslišanju reče, ko bo vprašan, zakaj je zaprt, da je prišel prepozno naznanit, da so bili partizani pri njih. Ko je na zaslišanju tako rekel, ga je zasliševalec kloputil in še istega dne poslal domov.

Šisernikova mama je bila samo navidez hudobna ženska, v resnici je bila dobrega srca. To so partizani kmalu ugotovili, zato so večkrat prihajali k tej hiši.

»Huda sem bila na Nemce in partizane, »se je nasmehnila, »toda nobeden se mi ni upal ničesar narediti. Vojne sem se že tako naveličala, da mi je bilo vseeno, če me počijo danes ali jutri.«

Verbolova mama je marsikaj skusila v svojem življenju, prestala je dve vojni, celo življenje težko delala, lahko bi rekli — garala, zdaj uživa zasluženi pokoj v bližini svojih sinov, snah in vnukov v Personalih na Prevaljah.

Ob odhodu sem ji stisnil roko ter ji zaželel, da naj bi med svojimi bližnjimi dočakala sto let.

Fotografije so prispevali: Alojz Krivograd, Franc Rotar, Peter Tomazin, Zvonko Robar, Ignac Zdovc, Franc Golob, Jakob Pečovnik, Milan Ferk, Janko Dežman, Zlatka Strgar, Franc Konečnik, Vinko Čibron, Ervin Wlodyga, Gvido Pavlič, Marjan Lačen, Justa Petrač, Milovan Božikov, Franc Gornik, Ivartnik Milena in fotoarhiv KF.

Listnica uredništva:

Avtorje neobjavljenih prispevkov obveščamo, da bomo njihove prispevke trajnejše veljave objavili v naslednjih številkah KF. Prosimo za razumevanje.

Ignac Zdovc

Rudi Košak

V četrtek, 25. septembra 1980, so se koroški borci in kurirji na pokopališču pri Barbari poslovili od svojega kurirja in komandanta druge relejne linije — petega sektorja TV postaj na Koroškem — Rudi-ja Košaka.

Rodil se je leta 1916 v leseni kmečki izbi v Perovju na Navrškem vrhu. Takratna grofovska kmetija je dajala za številno družino premalo kruha in ker je bila prva svetovna vojna, je bilo pomanjkanje še večje. Odvisni so bili le od zemlje. Prav ti stega leta pa je na kmetiji Perovje popolnoma odpovedalo tudi žito in krompir. Tako je mali neboljenček Rudi, nezavedajoč se, že v zibelki poskusil lakoto in vojno.

Ko je doraščal, iger ni poznal. Še ne polnoleten je s svojim očetom začel delati kot gozdni delavec pri grofu Thurnu, katerega last je bilo tudi posestvo, na katerem so živeli.

Osnovno šolo na Prevaljah je obiskoval redno, čeprav oblečen v očetove raztrgane hlače in obut v cikle, pozimi pa zaviti v materino pregrinjalo. Ni se oziral na gosposke otroke, ki so se iz njega norčevali. Bil je pogumen in vztrajen že kot otrok in takšnega smo poznali vse njegovo življenje.

Pri vojakihi v bivši Jugoslaviji je služil rod vojske »Redov«. Ti fantje so bili več tepeni kot siti, med njimi tudi Rudi. Tudi to je minilo in prišla je druga svetovna vojna.

Ko je leta 1941 okupator pregazil našo deželo in tudi že skoraj vso Evropo ter hotel napraviti našo deželo nemško z nasiljem in terorjem, tedaj se je tudi Rudi uprl ukupatorju. Aprila 1943. leta je stopil v partizanske vrste, in to v Koroški bataljon.

V tem bataljonu je ostal do pozne jeseni, nato so ga premestili na kurirsko TV postajo K-11. Kot hraber in sposoben kurir je bil po dveh mesecih premeščen na postajo K-12 za komandirja. To dolžnost je opravljal do oktobra leta 1944. Nato je bil imenovan za komandanta druge relejne linije petega sektorja; ta sektor je imel takrat na Koroškem 17 kurirskih TV postaj, ki so bile povezane z vso Slovenijo. Pod njegovim vodstvom so tekale vse kurirske linije brezskrbno. Ob koncu vojne, ko se je v naše kraje natrpalo polno bežečih sovražnih enot — v zasedeni koroški pokrajini je imel okupator približno 12.000 vojakov, je tej ogromni masi kljubovalo na Koroškem 120 kurirjev. Razmerje med Nemci in partizani na Koroškem je bilo 4 proti 1.

Pokojni Rudi Košak je kot komandant hrabil svoje kurirje s tem, da se je udeleževal raznih akcij, predvsem v okolici Pliberka.

Partizanski kurirji so bili tihi junaki pogumnih dejanj. Opravljali so velika dela ter prispevali dragocen delež k naši svobodi. Tudi pokojni Rudi. Dokaz njegove hrabrosti in junaštva so tudi številna odlikova-

Rudi Košak

nja in priznanja, ki so ga spremljala na zadnji poti.

Pri opravljanju kurirske dolžnosti v Savinjski dolini je bil Rudi težko ranjen v nogo. Zdravil se je kar med opravljanjem svoje dolžnosti na kurirski postaji.

V življenju je bil Rudi zmerom vesele narave, zato so mu partizani in drugi, ki so ga poznali, dali ime »Veseli Rudi«.

Po vojni je sodeloval v raznih političnih organizacijah in dolgo časa je bil tudi odbornik pododbora koroških kurirjev.

Na njegovi zadnji poti ga je spremljalo veliko število koroških borcev in kurirjev. Od njega pa sta se poslovila člana odbora združenja borcev s Prevalj in tajnik pododbora koroških kurirjev Hinko Laznik iz Otiškega vrha.

Albin Dretnik

Pavel Čop

Pavel Čop se je rodil pred dvainsedemdesetimi leti v Mošnjah pri Žirovnici. Pred prvo svetovno vojno se je družina Čopovih preselila na knapovske Leše. Pavel se je v Mariboru izučil za trgovca in vse do upokojitve ostal natančen in pravičen trgovec.

Živel je med preprostimi ljudmi na Lešah in je tudi sam ostal vse življenje skromen in preprost. Z vsakomer je rad pokramljal in vsi so ga imeli radi. Požrtvovalno je delal v delavsko izobraževalnem društvu Svoboda, pozneje pa v novo ustanovljeni Vzajemnosti. Režiral je in igral.

V težkih dneh pred drugo svetovno vojno je zbiral okrog sebe zavedne Lešane, jih spodbujal in svaril pred nacistično propagando, ki je vedno bolj silila čez Karavanke. Ko so napredni študentje s pomočjo društva Branibor iz Maribora organizirali narodnoobrambni tabor na Lešah, jim je dajal hrano on.

Pavel Čop

Po zasedbi naših krajev so Nemci Pavla Čopa že sedmega maja 1941 aretirali in zaprli, najprej na Prevaljah, nato v Celovcu in nazadnje v Št. Vidu nad Ljubljano. Od tam so ga z družino pregnali v Srbijo. Med okupacijo ga je med drugim hudo potrla tudi novica, da mu je v taborišču Auschwitz umrl brat Stanko.

Po vrnitvi iz pregnanstva je nekaj časa še živel na Lešah in rad poprijel za delo, kjer koli je bilo potrebno. Posebno se je zavzemal za elektrifikacijo vasi. Ker ni bilo denarja za transformator, je Pavel Čop odstopil v ta namen skladiščni stolp, ki je stal na njegovem zemljišču.

Čez nekaj let se je z Leš spet preselil na Gorenjsko, a Prevalj in Leš le ni nikoli pozabil. Rad se je vračal v kraje, kjer je preživel mladost in zrela moška leta svojega življenja.

Ob odprtem grobu pokojnega Pavla Čopa je spregovoril tudi predstavnik Leš. V imenu vseh krajanov se je poslovil od njega in se mu zahvalil za vse, kar je storil v korist kraja in krajanov.

Za vsebino člankov s tematiko iz NOB odgovarja občinski odbor ZZB Ravne na Koroškem.

Izdaja delavski svet Železarne Ravne. Ureja uredniški odbor: Silva Breznik, Jože Kert, Fanika Korošec, Rudi Mlinar, Jože Šater, Mitja Šipek, Maks Večko, Dušan Vodeb in Jože Žunec. Glavni in odgovorni urednik: Jože Šater. Telefon 861 131, interni 497. Lektor Marija Potočnik. Tiska ČGP Večer, Maribor.

V svetu Koroškega fužinarja so poleg članov uredniškega odbora tudi: Stanko Bodner, Jurij Glavica, Ivan Leitenger, Filip Jelen, Marija Kolar, Ladislav Kukec, Janez Mrdavišič, Franc Rotar in Ivan Žunko.

Glasilo je po 7. točki prvega odstavka 36. člena zakona o obdavčenju proizvodov in storitev v prometu (Uradni list SFRJ, št. 33/72) in mnenju sekretariata za informacije SRS, 421/72 prosto plačila prometnega davka.